

VLADAS BUTLERIS

UŽ KA?

I TOMAS, I dalis

**Autoriaus leidinys,
1929 M.**

Spausdinta D. Apto spaustuvėje, Ryga

Kūrinys suskaitmenintas vykdant ES struktūrinių fondų remiamą projektą
„LIETUVIŲ LITERATŪROS KLASIKOS KŪRINIŲ PERKĖLIMAS
Į ELEKTRONINĘ ERDVĘ“, 2013

TURINYS

Autobiografija	4
I dalis. Senąja vąga	6
I. Nelauktieji svečiai	7
II. «Iškilmų» kaltininkas	36
III. Antanuko — našlaičio dalia	40
IV. Antukas pas kleboną	44
V. Dvarininko šeimoje	49
VI. Antukas dvarininko rūmuose	61

VLADAS BUTLERIS

UŽ KA?

I TOMAS, I dalis

Serijs romanų iš lietuvių gyvenimo, 1863 metais į Sibirą ištremto.

Kiekvienas atskiras tomas, apimdamas tam tikrą laiko periodą, vaizduoja visiškai užbaigtą atskiro veikalo mintį. O bendrai penki tomai vaizduoja vienos lietuvių tremtinio šeimos gyvenimą, keliuose laiko perioduose.

Autobiografija

Butlerių giminė — Irlandijos bajoru kilmės.

Mano protėvis Valteris Butleris pirmoje XVII šimtmečio pusėje įsikūre Lietuvoje — Kauno gubernijos ribose.

Mano tėvas gimė musu šeimos dvare Repšionyse 1822 m. spalio mėn. 29 d. Jis įgijo aukštąjį mokslą ir turėjo susisiekimo inžinieriaus diplomą. Būdamas liberališkų pažiūrų, daug dirbo valstiečiams išvaduoti ir, kai baudžiava jau buvo panaikinta, buvo valstiečių išrinktas Vilkmėgės apskirties, Taikos Tarėju. Ne ilgai trukus, 1863 m., Muravjovas, slopindamas tų metų sukilimą, mano tėvą išsiuntė į Sibirą, o esančius Kauno gubernijoje jo dvarus: Desiukiškių, Leliūnų su miesteliu ir apylinkėmis, Jotiškių ir Periškių sekvestravo ir 1865 m. gruodžio mėn. 10 d. vyriausybės įsakymu, pardavė juos iš varžytynių.

Mano tėvas Tadas Butleris vedė bajorę Kazimierą Smigelskaitę iš Vilnijos netoli Postavo m., kur jos tėvų buvo Juchnavos dvaras.

Aš gimiau 1867 m. toli už gimtosios žemės ribų — mano tėvo ištremimo vietoje. Tuo laiku mano tėvai buvo neapsakomai sunkiame padėjime. Išvarginta ir visa ko netekus motina susirgo džiova ir nebegalėjo manęs maitinti. Džiūvau ir aš būdamas jau ant bedugnės krašto. Viena turtinga ir bevaikė šeima pasigailėjo manęs ir paėmė globoti. Mano tėvų medžiagiškai būklei pagerėjus, buvau jiems gražintas, eidamas jau penktus savo amžiaus metus.

Ilgainiui įgijau komercinį mokslą. Auklėjamas buvau tėvo priežiūroje. Atėjęs karinei prievolei, stojau savanoriu į leib-gusarų Pavlogrado pulką. Iš pulko buvau komandiruotas į kavalerijos mokyklą Tveryje, kurią baigiau su pirmos rūšies pažymėjimais.

Karininko tarnyboje ištarnavau dvejus metus. Karinė tarnyba manęs nepatenkino, ir aš perėjau į pilietinę — administracijos dalį. Tarnavau Užkaukazy, Kutaise, vėliau Pavolgėje — Saratovo gubernijoje; pagaliau tarnavau ir tolimame Sibire — Omsko ir Jakutsko srityse prie aukso rūdžių kasyklų. Tenai persiskyriau su valstybine tarnyba ir įstojau į Lensko aukso pramonės b-vę, kuri mane pakvietė tarnybon.

Kaipo atsargos karininką 1914 metais mane pašaukė į veikiančiąją armiją. Be pertraukos išbuvęs dvejus metus fronto ugnyje, nustojau sveikatos ir 1916 m. mane perkėlė tarnybon į fronto užpakalį, kur, dar metams praslinkus, buvau pripažintas invalydu, kaip rikiuotės tarnybai nebetinkąs ir buvau visai iš pastarosios atleistas.

Vedžiau antrą kart mergaitę Mariją Kiaušaitę iš Anykščių.

Turiu tris mažametes dukreles nuo 12 iki 21/2 metų.

Iš gyvenimo vagos išbloškė mane bolševizmas. Kamavausi „čрезvyčaikose“, laukdamas sušaudymo, bet Dievas pasigailėjo ir savo rykštę atitolino. Mano protėvių šalis — Lietuva pasiekė nepriklausomybę ir aš pasiryžau likusias savo gyvenimo jėgas paaukoti savo tėvų tėviškės labui. Su dideliu sunkumu 1920 metų rudenį pavyko man nugabenti į Rygą šeimą, o paskui ir pačiam ten prasprukti.

Rygoje nuėjau į Lietuvos konsulatą. Ponas Vizbaras priminė man Želigovskio avantiūrą, neteisėtus lenkų žygius, Lietuvos žemių ir senobinės mūsų sostinės Vilniaus užgrobimą. Jis nušvietė man tą didį lietuvių dvasios pakilimą ir entuziazmą, su kuriuo visi kaip vienas pasiryžę kovoti ir ginti savo teises.

— Jūsų amžiuje šaukti Tamstą į kariuomenės eiles mes negalime, — tarė p. Vizbaras, — bet, jeigu Tamsta panorėtų, gali stoti į gynėjų eiles savanoriu. —

Man buvo didžiausias džiaugsmas ta mintis, kad tėvynei galėsiu būti naudingas.

Palikęs Rygoje šeimą, nuvykau į Kauną. Kaip nemokantį lietuviškai mane paskyrė formuojamo tuo laiku baltgudžių batalijono komendantu.

Ištarnavęs metus savanoriu, dėl batalijono likvidavimo, rikiuotės tarnybą palikau, nes karo nebebuvo, todėl toliau pasilikti armijos eilėse nebejaučiau būtino reikalo.

Iš karo tarnybos išėjęs, palikau ir toliau tarnauti karinėje žinyboje—pirmiau Panemunės kareivinių prie vaizdos pareigose, vėliau Šančių. Toji tarnyba buvo panaikinta.

Toliau visa eilė etatų trumpinimo, ir palikau be jokios tarnybos.

Apsunkintas šeimos — mažų vaikų ir žmonos, būdamas labai silpnos sveikatos, išgyvenau visą eilę neteklių, skausmų ir priepuolių — mirė mažytė mano dukrelė, ir vos nemirė žmona.

IEŠKODAMAS gyvenimui lėšų griebiausi viso, kas tik pakliūdavo, kad tik doru keliu užsidirbčiau duonos kąsnį: II-jo pėstin. pulko ramovėje laikiau bufetą, pristatinėdavau įvairius maisto produktus, užsiiminėjau ledų gaminiu, žmona krautuvėms kepė sausainius ir pardavinėjo pieno produktus.

Konkurencija, apyvartos kapitalo stoka, įvairių asmenų įsiskolinimas, atėmė galimumą toliau tęsti Šios rūšies reikalą ir aš kartu su šeima likau be duonos kąsnio. Kad išgelbėčiau nuo pražūties sau artimus asmens — šeimą, priverstas buvau dirbti sunkų fizinį darbą: tampa gatvėmis dviračius, nuo geležinkelio stoties po visą miestą išvežiodamas piena, bet man tai buvo nepakeliamas sunkumas. Ir čia mano amžius ir jėgos turėjo užleisti tą vietą daug jaunesniems ir stipresniems konkurentams.

Ir to uždarbio nustojau.

Dideliu sunkumu gavau naktinio sargo vietą, bet ir tai buvo neilgam, nes, sutrumpinus etatą, man teko ir šią tarnybą palikti.

Mano sukumpęs amžius, daug Lietuvos visuomenėje naujų jėgų, nedarbas ir konkurencija privertė mane iš triūso arenos pasitraukti.

Tačiau, norėdamas iki savo dienų pabaigai atnešti tėviškei naudą ir padėti gimtosios kultūros klestėjimui, nutariau patarnauti jai vieninteliu, pasilikusiu mano rankose, įrankiu — plunksna.

Nemokėdamas gimtos literatūrinės kalbos, savo triūsą dėstau rusų kalba, bet mano šventa svajonė buvo pamatyti savo darbo vaisius lietuvių kalba ir derinti juos su dvasiniu lietuvių tautos lobiu — literatūra.

Toji svajonė pagaliau išsipildė, ir štai į pasaulį išeina pirmoji knyga mano tėvų ir protėvių kalba parašyta.

Tebūnie tai kukli, bet nuoširdi dovana karštai mylimai mano protėvių tėvynei — Lietuvai. —

I dalis. Senaja vaga

I. Nelauktieji svečiai

Baigėsi vasara. Buvo skaisti saulėta diena. Žydrioje dangaus mėlynėje nebuvo matyti nė vieno debesėlio. Baltų ir šviesiai — pilkų dangaus skliautų tinklas, supo patekėjusią saulę, kylančią į plačiąją dangaus mėlynę.

Nors tik devinta valanda ryto, bet jau buvo šilta — karštos dienos ženklas.

Leliūnų miestelio gyventojai staiga netik nustebo, bet ir sumišo: kaip tik arklys iškerta, raitas perlėkė miestelio aikštę, visiems žinomas apylinkės botagas — posėdininkas,¹ kuris gubernatoriaus buvo atsiųstas ypatingoms misijoms atlikti ir Vilkmargės apskrities policijai sustiprinti. Buvo gaudy, kad jis esąs gavęs ypatingai svarbių įsakymų ir įgaliojimų, todėl visi jo bijojo ir jį pamatę drebėjo. Jodamas į visas puses karingai mosavo pliekčiu, nors aplinkui nieko nebuvo. Paskui jį pasirodė ir trejeta arklių pakinkytas tarantasas.

Po vežlankiu pakabintas varpelis skardžiai visiems skelbė, kad važiuoja vyresnybė. Tarantase sedėjo vienas kariškis, o antras su miestietiškais rūbais, bet iš jo uniformuotos kepurės spitės galima buvo spręsti, kad pastarasis taip pat yra kokios pilietinės žinybos valdininkas. Užpakaly vežimo buvo prižiūta pora sunkių ir talpių dėžių ir šiaip įvairaus, smulkaus kelionės bagažo. Važiuojančius įkandin lydėjo Dono kazokų būrys.

Į miestelį įjodami pastarieji išsitiesė, kad kaip galima šauniau ir įspūdingiau atrodytų.

Būrio priešaky jojo jaunas karininkas. Jo kepurė buvo visai priplota prie dešinėsios ausies, o viršuje kairiosios — styrojo aukštyn susiraičiusių juodų plaukų pluoštas.

Jis nesigailėjo reikšmingų žvilgsnių pakeliui sutinkamoms merginoms ir jas pralenkdamas su šypsena suko, savo dar nesušerėjusį ūselį.

Užpakaly karininko joją „vyrukai“, taip pat buvo gerai nusiteikę, matydami savo kelionės galą kiekvienas savaip planavo naudotis progomis ir turėti malonumų...

Jų visų be priekakčio kepurės buvo nusmuktos ant dešinėsios ausies ir teprilaike jas ant galvos dirželis užkabintas už smakro. Kai kurie iš jų kairioje ausyje turėjo įsisegę po auskarą.

Visas eskortas bematant pražvangėjo aikštę, paliko bažnyčią, pasuko į gatvę ir nupleškėjo tolyn. Visas būrys įvairių žioplių sekė tolstantį, dar iki šiol nematytą vaizdą.

Prijojęs miestelio gatvės galą, pirmasis raitelis — posėdininkas, sustojo prie dailaus, akį traukiančio namelio, savo išvaizda aiškiai išsiskiriančio iš kaimyninių namų, ir skubiai nušoko nuo arklio. Akimirksniu privažiavo ir čia pat sustojo trims arkliais pakinkytas tarantasas, o taip pat prijojo ir lydįs jį burys kazokų.

— Nuo žirgų — atsisukęs į savo vyrus, dar balne sėdėdamas, sušuko kazokų karininkas. Akimirksniu, visi kaip vienas galvatrūkčiais iš balnų iššoko būrio raiteliai.

— Atiduoti arklius budėtojams ir tuojau prie darbo, — įsakė karininkas. Jis nušoko nuo žirgo ir perdavė jį pribėgusiam kazokui.

Uriadnike² tavo, pareiga, duoti vietos arkliams ir žmonėms.

Pasirūpink pašaro ir maisto ištekliumi. Žiūrėk, kad visi būtų sotūs ir patenkinti,— garsiai skambėjo karininko įsakymas

Posėdininkas taip pat nusėdo nuo arklio, vienam kazokui padavė pavadžius ir prišoko prie sėdinčiųjų tarantase. Jis išsitempęs ir atiduodamas pagarbą, sėdintiems kažką raportavo. Paskui griebėsi padėti išlipantiems iš tarantaso. Aplinkui iš visų pusių vis daugėjo žioplių — smalsuolių, kurie buvo netik smalsumo, bet ir baimės pilni.

Kas jų tarpe buvo drąsesnis, tas stengėsi prislinkti net iki paties vežimo. Visa gatvė prisirinko žmonių.

1 Rus. «zasiedatel». Tokie asmens ėjo ypatingų reikalų valdininkų pareigas Pabaltijo krašte. Jie buvo skiriami dažniausiai iš Rusijos centro.

2 Uriadnikas, kazokų viršila — vachmistras.

Kazokų karininkas tai pastebėjo. Jis pakėlė aukštyn rimbą—nagaiką ir pradėjęs juo mosuoti, sušuko: „Razschodis!“ (Išsiskirstykite). _

— Ei, uriadnike, ir jus vyručiai, — į kazokus, — nežiopsot! Vykite juos velniop! — šaukė jisai. To užteko. Išgąsdinta minia ėmė bėgti ir vienu akimirksniu, — gatvėje nebeliko nė gyvos dvasios.

Kazokams net nebeteko savo „šikšninėmis“ pašvaistyti.

Atvažiavusieji, posėdininko lydimi, įėjo į namus. Kazokai paskui juos nešė daiktus. Kazokų karininkas kaž ką įsakinėjo uriadnikui, kuris kiek begalėdamas prieš jį išsitempė ir prie kaktos pridėjęs plaštaką, paraudusiomis akimis ryte — rijo įsakymus. Karininkas taip pat skubėjo į vidų. Įėjęs į vidų ponas, nenusiimdamas uniforminės su vidaus reikalų ministerijos ženklų kepurės, — paklausė išėjusią pasitikti moteriškę: — kur šeimininkas?

— Išėjo į tarnybą, — pastaroji atsakė.

— Kur, ką veikia ir kuomet sugryš? — kiekvieną žodį pabrėždamas ją lakoniškai klausė.

— Jis Taikos Tarėjo raštvedys. Čia ne toli — Desiukiškiuose. Namo grįžta trečią valandą. Atsitinka, kad sugrįžta ir vėlų vakarą, kai būna daug skubaus darbo, — paaiškino moteriškė.

— O ką gi, būtent, jis ten taip ilgai dirba? — kamantinėjo ponas.

— Valstiečių reikalus tvarko. Stengiasi, kaip galima, palengvinti jų buitį. Labai daug darbo ir rūpesčių — noriai paaiškino moteriškė.

— Aha, suprantam, suprantam, net jaučiam... — dviprasmai pastebėjo klausėjas. Policijos atstovas — posėdininkas su pasitenkinimu nusišypsojo. Jis įdėbė akis į kalbėjusį savo viršininką ir išsitempęs prieš jį, rodos, laukė įtarimą patvirtinti.

— O tamsta, kas būsi? — vis klausė.

— Aš Ona Dumbrienė, jo žmona — namų šeimininkė,—atsakė ji ir rodydama į posėdininką tęsė: štai ponas, mane gerai žino, tankiai pas mus būna, beveik, kas šventadienį užvažiuoja.—Atrodė, kad nuoširdžiai šeimininkei, labai malonu buvo ir daugiau su jais pasišnekučiuoti. Ji nesuprato ir nenujautė, ką atneš jos šeimos ateičiai, tų svečių atvažiavimas. Jai nebuvo jokio pagrindo apie tai nė manyti.

— Taip, taip, suprantu, — pertraukė jos kalbą.

— Štai kas, geroji šeimininkė, mes esame gubernatūros komisijos dalis, politinėms byloms tardyti.

Turim ypatingai svarbios reikšmės įsakymą, del to atvažiavome čia — padirbėti vietoje.

Prie šių žodžių, kazoko — karininko ir posėdininko, susitiko žvilgsniai, su įpatinga šypsena ir pasitenkinimu.

Karininkas suko savo dešinįjį ūselį ir smalsiai žvelgė į jauną, malonios išvaizdos, šeimininkę, o posėdininkas, tempėsi prieš viršininką ir nenuleido nuo jo akių, nors pastarasai nekreipė į jį jokio dėmesio.

— Dirbsime mes čia — šitame name,— tęsė viršininkas. Pasistenkit paliuosuoti ir užleisti komisijai viešąjį ir kitus įėjimus ir mažiausia, bent tris kambarius: pirmas — iššauktiems tardyti žmonėms, antras mūsų kanceliarijai, trečias, — rodydamas į žandarų karininką, — mudviem su ponu rotmistru. (Žandaro antpečiai liudijo poručiko laipsnį) Policijos atstovas — posėdininkas ir kazokų karininkas apsigyvens atskirai, netoli mūsų, jei ne pas jus, tai kur nors artimoje kaiminystėje. Tai jų dalykas. Kadangi mes nuo jūsų turime gyventi izoliuoti, tai durys iš jūsų apartamentų pusės, — pabrėžė jis, — turi būti užrakintos ir raktas jų pasiliks mūsų puseje. Pirmasis kambarys, kurio siena susieina bent su viena siena šių trijų jau minėtų kambarių, — turi būti tuščias ir niekieno negyvenamas. — Kiekvienas žodis iš jo lūpų riedėte — riedėjo, rimtu ir įsakomu tonu. Buvo aišku, kad veltui būtų bet koks prieštaravimas.

— Pas mus tik viso keturi kambariai ir virtuvė, — paaiškino šeimininkė.

— Tai kas čia tokio? — nervingai ją pertraukė, — pasitenkinsite virtuve.

Šiuo atveju, jei rasiu reikalinga, mes galime laikinai rekvizuoti ir visą namą, — pastebėjo jis griežtu tonu. Iki galutinai išaiškinsim pavestą mums reikalą, esame įgalioti laikinai sekvestruoti net visą tai, kas mums atrodoys reikalinga.

Paėmęs visą šį namą komisijos reikalams, galiu jus iškraustyti ir per visą tą laiką, nė vieno jūsų, sodybon neįsileisti, — suprantat?! — griežtai jis užbaigė.

Tonas, grumojimas iškraustymu ir sodybos sekvestravimu, visai perbloškė šeiminkės dvasią.

— Viskas bus išpildyta, — atsakė.

— Be to eikite šeiminkės pareigas iki galo. Palikdamas jus virtuvėje statau sąlygą, kad, kol mes čia 5—6 dienų busime, tamsta mums virtum pagal mano paties nurodymus pietus ir kitokius gaminius. Priversti tamstą neturiu teisės, todėl tamstos sutikimo prašau. Neslėpsiu, kad savo atsisakymu man sudarytumet atskirų rūpesčių, nes visu kuo tektų rūpintis mums patiems.

Tos aplinkybės užtęs šiame miestelyje mūsų darbą ir suprantama, jus visus aš dar šiandien, kaip jau įspėjau, iškraustysiu, rekvizuosiu visą sodybą ir nei vieno iš jūsų artyn jos neprisileisiu. Tai bus įsakyta sargybai. Su neklaužadomis elgiuosi aš be jokių ceremonijų. Aš taip nepratęs, — pakeltu tonu ir pikta baigė.

Šeiminkė pravirko.

— Kodel gi jūs manote, kad nenoriu jums įtikti, jūs priimti? Atbulai, mes ne tokie žmonės ... tai gali paliudyti ponas pristavas, — rodydama į posėdininką, — kalbėjo susijaudinusi ir ašarodama. — Mes visus, visus, maloniai priimame. O dabar tokią vyresnybę... Juk tai mums garbė, kad jūs pasirenkate mūsų namus... Mums labai malonu matyti jus pas save, — ji paaiškino, kaip bemokėjo.

— Na ir gerai; — seniai taip reikėjo. — Buvo matyti, kad moteriškės ašaromis ir tuo sudarytu jai įspūdžiu jis buvo patenkintas, o tai jam buvo svarbu.

Jis matė čia teisingai pasirinktąją liniją ir jau iš dalies išbandė savo „kietos“ rankos ir valios įtaką. Visa tai buvo inscenizuota akivaizdoje žandarų karininko, žinoma, manant, kad pastarasis panašius dalykus, be abejonės, papasakos gubernijos žandarų generolui.

Juk jis pirmą kartą buvo komandiruotas tokiai ypatingai svarbios reikšmės misijai ir net paties vyriausiojo krašto valdytojo įteiktai jam įgaliojimais. Jam buvo pavesta iširti ir padaryti galutines išvadas vienai stambiai ir sudėtingai bylai, kurią savo pastangomis sukaupė Vilkmergės Apskrities Policijai sustiprinti atsiųstas posėdininkas — kolegijos sekretorius Bilima Pasternakovas.

Jis suprato, kad tos bylos išsprendimas ne tiktai gali suteikti jam gero, bet gal taip pat nulemti ir jo ateities karjerą.

Jis žinojo, kad tos bylos eiga, visas jo darbas ir padarytos išvados smulkmeniškai bus praneštos Infanterijos Generolui — Muravjovui.

— Nusiraminkite, — jis tarė šeiminkei. — Mes viską čia smulkmeniškai išaiškinsime ir apklausime posėdininką, kuris turės progos mums paliudyti jūsų dorą ir jūsų vaišingumą. Girdėdamas šituos žodžius posėdininkas, kaip ant mielių augo ir iš džiaugsmo švito, kad nors vieną kartą jam teks žodžiu duoti parodymų, nes raštu, tai jam nelabai sklandžiai išeidavo.

— Bet, — toliau tęsė su uniformine kepure ponas: — turiu jums pastebėti, kad mes pas jus ne svečiuotis atvykome, o atvažiuojame tarnybos reikalais ir kartoju, kad labai rimtoje ir svarbioje su nepaprastais įgaliojimais byloje.

Žinokite ir atsiminkite tai, kad mes esame viena iš Aukščiausios valdžios patvirtintų gubernijų politinėms byloms tardyti komisijų; kad vadovaujamės ne veikiančiais įstatymais, taikomais ramiai Didžiosios Rusijos Imperijai, bet šiam reikalui duotomis Vyriausio Krašto Valdytojo — Infanterijos generolo Muravjovo instrukcijomis, įgaliojimais

ir įsakymais.

Priešui nugalėti ir karui laimėti yra leidžiamos visos priemonės. Čia gi ne karas, o kur kas blogiau, — Sukilimas, maištas! Maištas savoį šaly, savoį valstybėje. Kol šis akiplėšiškumas nebus numalšintas, užkrėstajai piktybe šaliai jokie negali būt taikomi įstatymai. Mūsų generolas Muravjovas gavo iš imperatoriaus įsakymą šiam maištui padaryti galą. Jis Imperatoriaus valią ir jo įsakymą šventai išpildys. Jis čia ir liepėjas ir diktatorius ir malšintojas. Vargas sukilėliams ir maištininkams, — jis visus juos savo galinga ranka nušluos nuo šventos žemės paviršiaus.

Bet tų, kurie ištikimi Jo Dydenybės tarnai ir taurus piliečiai, netik niekas neužgaus, bet nė vienas plaukas nenukris nuo jų galvos. Jis juos apgins nuo intrigų, nuo keršto ir nuo pavojaus ir be to dar dosniai atlygins tam, kas patarnaus ir pagelbės maištą užbaigti. Taigi žinokite, garsiai visiems paskelbkite, — visai ramiu, bet griežtu tonu baigė. Jis pats buvo labai patenkintas savo pasakytąja prakalba.

Jis dabar darė savo elgesio ir taktikos pratimus, kad, prireikus kreiptis į apylinkės gyventojus, būtų vispusiškai pasiruošęs. Tai buvo jo rolės generalinė repeticija, kurios partneriu buvo išgąsdintoji moteriškė.

— O dabar užkaiskite mums virdulį. Duokit arbatos ir ką nors užkąsti. Kai apsižiūrėsiu, per policijos valdininką duosiu įsakyma, kas reikės pagaminti, o dabar darykite, ką norite. Galite eiti, — atleido pagaliau, išvargintą moteriškę.

— Viskas tuojau bus išpildyta, — pasakė Dumbrienė ir skubiai išėjo.

Užimtuose butuose atvykusieji pradėjo savaip tvarkytis.

Kadangi įsibrovusieji į Antano Dumbrio namus «svečiai» šeimininkei padoriai nesirekomendavo, todėl skaitau savo pareiga skaitytoją su jais visais supažinti.

Su šeimininke kalbėjęs ir davęs jai įsakymus su uniformine Vid. Reik. M-jos kepure ponas buvo rūmų tarejas³ Sergiej Petrovič Vietochinas, vyresnysis auditorius⁴ ir Kauno gubernijos politinėms byloms tardyti komisijos referentas. Tai buvo energingas, tvirtos valios ir griežto būdo — 37—40 metų amžiaus žmogus. Jis netik nėra baigęs aukštojo mokslo, bet ir vidurinio neišėjęs. Baigė tik miesto mokyklą. Jis mėgo gerai pagyventi, o dar daugiau, — išgerti ir pikantiškai užkąst. Gyveno ne pagal savo kišenę, todėl amžinai buvo paskendęs skolose, skolindamas iš bendradarbių ir net iš valdinių. Tos aplinkybes kenkdavo ir jo tarnybiniam judrumui.

Su jais kartu atvažiavęs karininkas buvo žandarmerijos korpuso poručikas Nikolai Vasiljjevič Smorčkovas, prikmandiruotas Kauno gubernijos žandarmerijos generolo žinion sustiprinti jo korpuse karininkų įgulai, paruoštai maištui malšinti.

Tai buvo sumanus, rimtas, nors ir labai jaunas. Jis mažai kalbėdavo, atidžiai stebėdavo kitų kalbą ir viską užrašydavo į pastabų knygutę, kurią visuomet su savim turėjo. Jis buvo 25—27 metų amžiaus.

Kazokų būrio viršininkas buvo šaunus, linksmas ir džiugus «chorunžij»⁵, — nors jį aukštino šimtininku, — Anatolij Ksenofontovič Machovas.

Policijos valdininkas visiems jau buvo pažįstamas netik pačiame miestelyje, bet visoje Leliūnų apylinkėje. Jo pavarde net baugindavo vaikus. Jis vadinosi Saverjan Marianovič Bilima-Pasternakov'as.

Toje pačioje Vilkmėrgės apskrityje, netoli Anykščių, turėjo gabalą žemes. Prieš sukilimą čia jo niekas nepažinojo, bet sukilimui įsiliepsnojus, jis pasidarė veikliausiu malšintoju.

Jis kitų nelaimėmis darė sau karjerą. Visi jo labai bijojo. Buvo gaudų, kad jis ęsas kilęs iš smulkios lenkų šlėktos, bet priėmęs pravoslavų tikyba — gavo šį paskyrimą.

3 Civilinės tarnybos valdininko laipsnis rusų kalba «nadvornyj sovietnik» vadinamas.

4 Teismo žinybos valdininko pareigos.

5 Pirmas kazokų karininko laipsnis, prilygsta paprastos kariuomenės korneto laipsniui.

Padaręs užimtuose kambariuose norimą tvarką Vietochinas tarė posėdininkui: — Nueikit pas šeimininkę ir pasakykit jai, kad prie arbatos butų smetonelės, jeigu nebūtų tai tiek to — kol kas pasilenksime pienu ; citrinos, gal tures.

Jeigu čia to viso nebūtų, tai siunčiant į miestą pasiuntinį neužmirškite citrinos. Na, tuo tarpu užkasti — kiaušinienės su kumpiu, sūrio, sviesto ir apskritai ką ten rasit. Visos komisijos maisto ištekliumi, įsakau rūpintis tamstai,—juokaudamas jį ragino Vietochinas. — Beje tiesa, visai pamiršau apie širdį gaivinančius lašus. Supranti?

— Žinia, Jūsų Ekscelencija, supratau puikiausia,— nušvito posėdininkas. — Tik šeimininkai — žmonės negerią ir jų namuose jokių gėrimų nė lašo nėra. Bet tai nesvarbu. Pasisitengsiu. Pas kunigą gausiu. Jis taip pat negeria, bet garbingiems ir svarbiems svečiams, o svarbiausia vyresnybei — tokių dalykų turi visą arsenalą.

Vietochinui, atsiminus konjaką ir kitus panašius „gardumynus“, net seilė nuvarvėjo. Seniai jau jam buvo noro ištuštinti „po vieną“, tuo labiau kad čia pat jau buvo anot jo „admiroliškoji valanda.“

— Na, vis delto paskubėkite, greičiau drožkite!— delnus trindamas jis ragino posėdininką. Žinokite, tad tai pirmas tamstos debiutas, ir iš to spręsiu apie tamstos veiklumą ir atsidėjimą tarnybos pareigoms, vyresnybei, — tėviškai baigė Vietochinas.

Šiuo tarpu tai pats pirmasis ir svarbusis tamstos uždavinys ir pareiga. Vėliau, kai bent kiek susipažinsiu su aplinkybėmis, duosiu tamstai daugiau instrukcijų ir paruošiu meniu. Negi gali čia, komisija atsitraukti nuo rimto darbo — pridūrė Vietochinas.

— Klausau, Jūsų Ekscelencija! — tempėsi posėdininkas: — viskas bus tikrai ir laiku išpildyta. Pasisitengsiu Jūsų Ekscelencijai įtikti. Jūs manim būsite patenkintas, — gerindamasis stengėsi pradėti kalbą.

— Prisipažinsiu — aš mėgstu gerai pavalyti, bet, kaip sako, paskui, — aš gerai darbuojuos, — nusišypsojo Vietochinas. — Žinote, valgyti jau noriu. Užkąsim, o paskui prie darbo, — ar ne tiesa, pone rotmistre?! Kaip sakoma: „Tuščio pilvo darbas neklauso“. O čia dar toks rimtas ir sudėtingas darbas. Na, eikit gi, pagaliau! Ko stovit? Veikite!— Posėdininkas, visas džiaugsmu žibėdamas, kulvertine lėkdamas iš kambario šūkterėjo: — Viskas bus Jūsų Ekscelencijos įsakymu išpildyta.

Atleidęs posėdininką, Vietochinas priėjo prie kazokų karininko. — Jūs, pone šimtininke, tuo tarpu laisvas. Galite pasivaikščioti, pažiūrėti savo vyrų ir arklių.

Tiktai būtinai grįškite arbatos. Su manim jums teks dirbti pirmą kartą. — Žinokit, — pabrėžė jis, — kad visi, šioje komandiruotėje mano bendradarbiai ir pagalbininkai užlaikomi mano lėšomis... Taigi ispėju, kad visi būtų visur punktualūs ir kad prie stalo visi atvyktų be atskirų pakvietimų.

— O mudu, gerasis Nikolaj Vasiljevič, griebsimės darbo, — tarė jis žandarmerijos karininkui.— Kol paruoš arbatą, aš tamstą supažindinsiu su korespondencija, turinčia svarbios reikšmės šios bylos pradžiai. Aš tamstai noriu apibūdinti šios bylos esmę ir supažindinti su visu dalyku.

Tardamas šiuos žodžius, Vietochinas ištraukė iš vienos valizos gana storą šviesiai mėlynoje pakėje bylą.

Tuo tarpu, išėjo Machovas.

— Mes likova vienu du. Mums niekas netrukdyt. Sėsime čia už staliuko ir išnagrinėsime. — Susėdo. Smorčkovas išsitraukė pastabų knygelę. Vietochinas perskaitė papkės užrašą: «№ 13» «Labai slapta ir svarbu». «1863 m.» «Vyriausiam krašto valdovui pačiam pranešti». «Kauno Miesto karo Gubernatoriaus ir Kauno gubernijos pilietinio Gubernatoriaus.» «Byla» 1). Apie nusikalstamąjį darbą dalyvavusio maište Vilkmarges apskrities Taikos tarėjo štabskapitono inžinieriaus ir dvarininko Fadiejo Vikentievo Butlerio, o taip pat apie betarpišką susisiekimą su lenkų revoliuciniu komitetu Paryžiuie, ir 2) Apie jo raštvedį Anton'ą Michailov'ą Dumbrij, kaip dalyvį jo nusikalstamoj propogandoj ir maište, o taip

pat kaipo aktyvų revoliucinių idėjų platintoją tarp gyventojų ir kurstytoją maištui, už aprūpinimą maištininkų gaujų maistu, slėpimą jų vadų ir nenurodymą buvimo vietos jų lygiai ir sužeistųjų, taip pat už pastarųjų gydymą». Perskaitęs antraštę, Vietochinas tarė: — Taip, byla labai svarbi, kebli ir jai išaiškinti netik atidžiai reikia atsidėti, bet čia reikia diplomatiškai darbuotis ir diplomatiškai spręsti. Lyginant paviršutinį šios bylos įspūdį su tikrenybe, tenka pasakyti, kad tiek tardymo medžiagai rinkti, tiek abiejų kaltinamųjų nusižengimams patvirtinti visiškai nėra jokių duomenų, bet pati bylos antraštė «Labai slapta ir svarbu—Vyrausiam Krašto valdovui pranešti»—daug ką reiškia. Pats bylos atsiradimas ir jos savotiškumai, kuriuos keletą kartų smulkiai perstudijavęs įsidėmėjau leidžia orijentuotis visame reikale.

Aš juos kitoje eilėje tamstai paskaitysiu ir, jei reikės, paaiškinsiu. Likusioji medžiaga neverta grašio. Aš apie ją ir nekalbėsiu. Laiko gaila. Jei panorėsite smulkiau su šia byla susipažinti, duosiu tamstai ją savarankiškai peržiūrėti. O dabar toliau. — Jis skaitė — pirmąjį, antrame bylos lape,—laišką: «Pagal įgaliojimą» «Jūsų Ekscelencija, gerbiamasis Grigorij Aleksandrovič.» Laiško viršuje buvo antraštė: «Jo Ekscelencijai Kauno miesto karo Gubernatoriui ir Gubernatoriui pilietinės žinybos Kauno gubernijoje, Jo Didenybės palydovų Kontr-Admirolui G. A. Krigeriui». «Jo Šventenybė bažnyčios Galva Lietuvoje su rekomendacijos laišku atsiuntė pas mane šio laiško padaveją Pasternakovą, prašė jį išklausti ir jeigu galima panaudoti suteikiant jam vietą viešojoje policijoje, maištininkų veiksmams sekti.

Pasternakovas savo menišku pranešimu apie nusikalstamuosius Vilkmergės apskrities Taikos tarėjo raštininko ir jo viršininko agitacinius darbus mane labai sudomino. Jis įtikinamai man nurodė, kad minėti asmens yra viso pikto šaknis, kad per juos visi maištininkai betarpiškai susisiekiama su lenkų revoliuciniu komitetu Paryžiuje ir kad jie ne tik liaudy skiepija revoliucines idėjas, bet ir aktyviai remia maištininkų gaujas. Aš jam tikiu. Jis pravoslavas. Jo Šventenybė jį rekomenduoja ir prašo jį priimti.

Neatsisakykite jį paskirti Policijos posėdininku ir jam sekti paveskite rajoną Vilkmergės apskrity, kad rajono centre būtų Leliūnų miestelis su tų dviejų niekšų buveine. Sudarykit atskirą bylą kurią aš pats tvarkysiu. Įsakiau Pasternakovui, kad darydams Jums pranešimus, bent trumpai pranešintų ir man. Labai rimtas ir svarbus klausimas.

Negaliu neatkreipti Jūsų dėmesio į štai, kad aš labai nustebau, kai Pasternakovas, ištraukęs iš savo kišenės man parodė nuorašą Jūsų slapto cirkuliario iš š/m. sausio mėn. 2 d. № 22. Nuorašas buvo padarytas jo paties ranka. Gerai, kad kalbamas nuorašas pakliuvo į patikimas rankas.

Šiuo statau tašką ir prašau Jūsų elgtis taip, lyg nieko apie tai nežinotumėte.

Aš taip noriu. Taip reikia. Priimkite mano aukštą pagarbą ir mano pilną Jums pasitikėjimą. Muravjovas. 1863 m. sausio mėn. 18 d. Vilnius».

— Čia jokių paaiškinimų ir komentarų nereikalinga. Dalykas aiškus, — tarė Vietochinas. Jis pervertė kelis puslapius.

— O štai septintame lape ir bus tas pats cirkuliaras, apie kurį Muravjovas rašė admirolui ir kurį Pasternakovas jam buvo parodęs⁶ «Visai slaptai.» «Nuorašo — nuorašas Kauno miesto karo Gubernatoriaus ir Kauno Pilietinės žinybos Gubernatoriaus cirkuliario. Visiems nuovadų pristavams ir dalių Viršininkams iš 1863 m. sausio m. 5 d. № 47.

Vyriausias krašto galva sužinojo, kad maištininkams vadovauja kai kurie piktadariai ir jie turi betarpiškus ryšius su lenkų revoliuciniu komitetu Paryžiuje. Žinodami, kad š. m. sausio mėnesio pabaigoje bus rekrutų telkimas, jie ruošia į Lietuvą ir Samogitiją⁷ ginkluotą ekspediciją, norėdami surinktus rekrutus paimti savo, žinion ir miškuose paslėpti.

6 Tekstas datos, numeriai ir antraštės paimta iš Valstyb. Archyvo, dokumentų-orginalų.

7 Samogitija — vadindavo Žemaitiją.

Todel pasiremdamas Jo Ekscelencijos iš š. m. sausio mėn. 2 d. parėdymu ir norėdamas išvengti galimo sumišimo, kurį gali sukelti Revoliucinio komiteto iš užsienio atsiųsti emisarai ir kitokie nedorėliai o tai atsilieptų visuomeninei ramybei, — įsakau pristavams ir prašau Dalių Viršininkus sustiprinti priežiūrą ir sekti veiksmus dvarininkų, jų tarnų, aplinkinių šlėktų ypatingai kunigų, kurie savo gobšumu ir tamsiu fanatizmu — pirmieji gamina revoliucinį elementą. Taip pat siūlau kreipti dėmesio į asmens, kurie be svarbios priežasties važinėtų neturėdami tinkamo leidimo. Politiškai įtariamus asmens suimti ir kartu padaryti vietoje griežčiausią tardymą, o užbaigus kartu su kaltininkais pristatyti mano žinion ir tolimesniam parėdymui. Lygiai sustiprinti sekimą tų asmenų, kurie turi įtakos liaudžiai kaip pav. kunigų ir t. t. Susekus kokią netvarką, paaiškinimus su visomis smulkmenomis skubiai per pasiuntinius pranešti man, tiek apie duotus parėdymus, tiek ir apie padarytus žygius. Originalą pasirašė Jo Didenybės palydovų Kontr-Admirolas Kriger'is».

— Ir čia aišku, — tarė Vietochinas.

Toliau, tryliktame lape, posėdiniukui Bilima-Pasternakovui, Kauno Gubernatoriaus paliepimas iš š. m. sausio mėn. 21 dienos № 193, — labai slaptai, — paaiškino Vietochinas ir pradejo skaityti:

Paskyręs jus, šį mėnesį, Kauno apskrities Policijos posėdininku ir pasiremdamas Vyriausiojo. Krašto Galvos įsakymu, pavedu Tamstai išpildyti tuos uždavinius, kuriuos patsai Jo Ekscelencijai nušviete ir gavai iš Jo tam tikrų įsakymų.

Pastariesiems papildyti šiuo įsakau Tamstai visa, ką pastebėsi ir padarysi, tuč tuojau man neatidėliojant per pasiuntinį pranešti. Turint galvoj paskirtą Tamstai rajoną, kurio ribose yra 4-ta ir 5-ta Vilkmėrgės Apskrities Policijos nuovada, ir kad rajono centre Leliūnų miestelis — todėl aš Tamstai nepatariu ten apsigyventi, nes tai gali sukelti įtarimą piktų gaivalų tarpe ir pastarieji savo veiksmams gali pasirinkti atsargų kelią.

Apsigyvenkite atokiai, pakrašty rajono, į Leliūnus užvažiuokite retkarčiais.

Taip pat nedarykite jokių savarankiškų žygių, liečiančių Taikos tarėją ir kunigus, nes pastarųjų sekimas yra Gubernijos Žandarmerijos Generalo kompetencijoje.

Savo įsikišimu sferon jų veiksmų netiktai galite pakenkti reikalui, bet galite nutraukti ir visą veikimo planą. Paminėtų asmenų nepaleiskit iš akių, sąmoningai aplink juos pastatykite žvalgus ir apie visą ką man pranešinėkite.

Jei butų reikalinga, betarpiškai siųskit pranešimus Gubernijos Žandarmerijos generolui ir laukite jo parėdymų. Bet tamsta pats, kaip jau sakiau, saugok Dieve, nesikišk į jų sferą. Rajonan atvykęs persistatyk (padaryk neva vizitą iš mandagumo) Taikos tarėjui, kad tuo nukreiptum jo budrumą ir išsklaidytum jo baimę ir atsargumą.

Tuo ir tenkinkitės. Daugiau pas jį nesilankykite, o taip pat ir pas kunigus. Tiktai sekite ir iš visur rinkite apie juos žinias.

— Pasirašė gubernatorius, — dėdamas ant stalo bylą, — tarė Vietochinas.

Kad veltui negaišintume laiko įvairius susirašinėjimus skaitydami, čia turiu papildyti ir paaiškinti, kad tos aiškios direktyvos del Taikos tarėjo ir kunigų Pasternakovui duotos — pačiam žandarmerijos generolui reikalaujaut, tai matyti iš susirašinėjimo, nes jis bijodamas, kad Pasternakovas įsibrovęs į jo įsakymais pradėtą darbą per savo nesąmoningumą gali viską pagadinti ir tuo pakenkti jam — generolui, todėl Pasternakovą ir paskyrė viešos policijos seklio pareigoms.

Jis rašo, kad minėtus asmenis sektų ir aplink juos pastatytų žvalgų, bet jam neleidžia su įtariamaisiais turėti reikalų, o juo labiau prieš juos parodyti savo aktyvų veikimą.

Be to, atidengęs savo kortas, ateity šiose vietose pats save diskredituotų. Generolas pats prašo Gubernatorių apriboti Pasternakovo pareigas ir veikimo būdą.

Jis čia esančiame savo susirašinėjime nurodo, kad susipažinęs su Jo Ekscelencijos Vyr. Kraš. Galvos įgaliojamuoju raštu iš sausio mėn. 18 d., Gubernatoriaus vardu rašytu apie

Pasternakovo paskyrimą, svarbių jam pareigų uždėjimą be jam pačiam duotų įsakymų ir nurodymų, skaito savo pareiga oficialiai ir raštu su visu kuo Gubernatorių supažindinti.

Šį paaiškinimą darau jums pats, kaip žandarmerijos karininkui, kad jūs žinotumėt ir apie tai, ką šioje byloje rašė jūsų Viršinikas. Pačioje byloje tas jokios reikšmės neturi, — Vietochinas pridūrė:

— Dabar žiūrėsime toliau, — tęsė Vietochinas.— Dvidešimts pirmame lape tai bus pirmas mūsų talentingojo šnipo pranešimas, — su dygia šypsena tarė Vietochinas. — Užvirė, velnias, visą šitą košę, o mums su tamsta reikės ją suvalgyti ir puodą išlaižyti.

Iš manęs reikalauja, kad jau pristatyčiau smulkų pranešimą ir išvadas... Opus dalykas, — patylėjęs pastebėjo Vietochinas. Vadovautis tenka netiktai esančia tikrenybe, bet kartais reikia naudoti ir aplinkybes, o dar sunkiau, tai laviruoti įvairiaspalvėmis direktyvomis..

Aš manau, kad ir jūs važiuodamas pas mane į skirtą komandiruotę, taip pat gavote pluoštą instrukcijų, o gal ir nurodymų? — įdėbęs į žandarmą akis paklausė Vietochinas Smorčkovas tylėjo... Buvo rimtas...

— Taip, — praslinkus pauzai, lyg pabudęs atsakė jis: — Aš, dar visai jaunas karininkas, ir viso vos trejetas metų. kaip dėviu šį mėlyną mundurą ir tuos akselbantus, — palietęs juos kairiaja ranka Smorčkovas tęsė, — o čia reikia ne vien žinių, bet gyvenimiško patyrimo ir praktikos... Gaudamas savo viršininko parėdymus, aš visuomet pats prašau jo nurodymų bei smulkių direktyvų būtent kaip elgtis ir kaip veikti, neslėpsiu, kad ir šiuo atveju šiokių tokių informacijų gavau... — Vietochinas laukė jo tolimesniojo atvirumo, bet žandarmas nutylėjo...

— Na, tęsime toliau, vėl pradėjo Vietochinas. Apie visą, ką šioj byloj pats žinau, nuosekliai jus painformuosiu.

Taip. Kaip su byla, taip ir su duotais mums parėdymais reikia elgtis atidžiai, rimtai ir atsargiai. Pirmoj eilėj įsigilinti ir pagalvoti, kaip ją pradėti ir kaip reikės baigti. Nuo viso to labai daug kas pareina ir tolimesneje bylos eigoje, — reikšmingai ir smalsiai, norėdamas išgauti žandarmo atvirumą, pastebėjo Vietochinas.

Smorčkovas tylėjo ir laukė.

Vietochinui pradėjo atrodyti, kad atsiųstas jo žinion Smorčkovas, buvo vietoje akių ir ausų žandarų generolo, su kuriuo maža buvo galima juokauti; generolas veikdavo ramiai kartais net iš pasalų, bet tvirtai, griežtai ir su pasiryžimu. Jo visi bijojo.

Vietochinas aiškiai suprato, kad su Smorčkovu reikia susigiedoti: vienaip ar kitaip jam įtikti, tartis ir dirbti su juo kontakte, nes kitaip jo karjera, kuri su šiuo parėdymu buvo jam nusišypsojusi — netik gali paslysti, bet ir sudužti.

Smorčkovo tylėjimas Vietochiną erzino, bet sykiu, kaip žmogų darbštų, rimtą, griežtą ir savarankišką, jį žadino.

Palauk, — galvojo jis, — turiu pagaliau rasti bendrą tašką, prie kurio sutiktų mudviejų abiejų mintys, kad vienas antrą suprastuva ir susikalbėtuva.

— Taigi, pradedu. Klausykite: Šių metų vasario mėnesio antrą dieną № 23 praneša žvalgas Bilima — Pasternakovas. — Skaitysiu aš nepraleisdamas nė vieno žodžio, kad aiškiai galima būtų apibūdinti mūsų bendradarbio tipą: — dvidešimts pirmame puslapyje⁸

— „Jo Ekscelencijai Kauno miesto karo Gubernatoriui ir Gubernatoriui pilietinės žinybos Kauno Gubernijoje, Jo Didybės palydovų Kontr-Admirolui ir Kavalieriui Grigorij'ui Aleksandrovič'ui Krigeriui. Pareiškimas. Nuolankiai Jūsų Ekscelencijai pranešu, kad, gavęs Jūsų paskyrimą posėdininko pareigoms ir pagal Vyriausiojo Krašto Galvos įsakymą turėdamas atlikti tokį svarbų reikalą, jaučiu ir negaliu Jums plunksna aprašyti to savo džiaugsmo ir graudumo, kad aš pagaliau pasiekiau senai trokštąjį tikslą — Carui - batiuškai tarnauti, rizikuodamas savo gyvybe, pilnas laimės, su gautais parėdymais skriste nuskrirdau į paskirtą rajoną. Rajoną jau apvažiavau, susipažinau; apie tai išdėstysiu

8 Tekstas rusų kalboje paimtas iš archyvo dokumentų originalo.

žemiau — rajono skiltyje. Pagal parėdymą, atvykęs į Leliūnus, tiksliai pildydamas Jūsų Ekscelencijos įsakyma, nuvažiavau pas Taikos tarėjo raštvedį—Dumbrį. Jis mane labai vaišingai priėmė. Pas jį viešėjau dvi dieni vis kamantinėdamas ir tyrinėdamas, suprantama atsargiai, ir jau šį - tą sužinojau.

Paskum, stipriau jausdamasis, užsivilkau mundurą ir kaip jau man įsakėte ir leidote, nuvažiavau pas Taikos tarėją — dvarininką Butlerį, kur jau senai mano siela veržėsi, juk jis, taip sakant, yra visos Vilkmergės apskrities, spiruoklė. Ten viskas. Ten vietinių piktybių centras!

Ten betarpiškas susiekimas su Paryžiumi ir Lenkų Revoluciniu Paryžiuje komitetu. Reikia įsivaizduoti, kokio mosto jis yra diplomatas ir veikėjas. Bet aš irgi nepėsčias: taikinio neaplenksiu. Jis labai maloniai mane priėmė, net pasakysiu meiliai ir net pakvietė pietauti.

Per pietus su manim sėdėjo aštuoniolika asmenų. Daug pašalinių vyrų ir moterų, šeimai nepriklausančių. Aš maniau, kad tai įvairūs „emissarai“ ir kitoks nusikalstamas elementas, atvykęs gauti direktyvų maišto klausimais, turint omeny neabejotiną, Butlerio su Paryžiumi ryšį, kurį aš dar iki pietų suspėjau nustatyti: mane priėmė svetainėje, o paskum pietų belaukiant, Taikos tarėjas mane pakvietė į savo darbo kabinetą, kur aš pamačiau eibę užsieninės korespondencijos.

Norėdamas turėti apčiuopiamų įrodymų, paprašiau jo užsieninių pašto ženklų, paaiškindamas, kad renku senų ženklų kolekciją. Jis nenoromis nupiešė nuo vieno voko ženklą ir man atiduodamas šypsodamasis pastebėjo: „ar gi jūs turit laiko ir noro tokiais dalykais rūpintis?“

Aš jį įtikinau, kad nuo mažens jau turiu patraukimą ir kaipo retenybę paprašiau man suteikti daugiau. „Imkit ir plėškit, kiek tiktai norite“, — jis man pasakė ir iš stovinės ant stalo marmurinės vazos, jis primėtė man visą punda vokų, kurie buvo aplipinti užsieniniais ženklais iš Paryžiaus. „Jei tai Jums būtų maža, tai galiu dar daugiau duoti“ dvarininkas pastebėjo, atsistojo iš užstalo ir padavė daugybę įvairiausių žurnalų — visi iš Paryžiaus. Visi jie buvo su banderolėmis.

Aš plėšiau ženklus: iš džiaugsmo drebėjo rankos, o mane lyg kipšas gundė žvilgterėti, į laiškus vokuose, juk aš buvau tikras, kad ryšiai su lenkų revoliuciniu komitetu Paryžiuje pereina per mano rankas ir mano rankose; bet aš pildydamas Tamstos įsakymą nediršau iš voko ištraukti nė vieno laiško ir padaryti savo cenzūrą. Kas, kam ir apie ką rašyta buvo tuose laiškuose, aš vis tik nesužinojau. Žurnalai buvo įvairūs: technikos ir medecinos: kaž kokia homeopatija, kurios jis neva mokėsi. Norėdamas jį timptelėti už liežuvio, paklausiau ar jis žino Paryžių. „O! taip,“ atsakė — „aš tenai“ pragyvenau dvejus metus ir iki šiol turiu nuolatinius santykius.“

— O ką jūs ten veikėte? — toliau jo paklausiau. «Buvau ten Vyriausybės komandiruotas patobulinti mokslo žinias ir praktiką. Mokiausi. Paryžių labai mėgstu ir tenai daug turiu pažįstamų, su kuriais, kaip matote iki šiol nepertraukiu susirašinėjimo», šypsodamasis man pasakė ir parodė visą krūvą ant stalo gulinčių laiškų. Aš noredamas diplomatiškai jį iškamantinėti paklausiau:

— O kas gi ten, jus Paryžiun traukia ir domina?

— Jis man atsakė: «Nusakyti tai sunku, reikia pabūti ir pagyventi pačiam ir, jausdamas, kad aš jau jį pradedu traukt į tiesų kelią, bijodamas paslysti pradėjo kitą kalbą: «Aš jus prašysiu», man sako, — «jeigu ką pastebėsite ar išgirsite apie mano nuovados sodiečius, tai neatsakykite suteikti, teisingų ir atvirų man žinių, nes man skauda ir del jų buities ir del jų reikalų sutvarkymo įdėto mano darbo»; kartu su šiuo jis man paaiškino, kad šioje srityje jis yra labai daug padirbėjęs ir kad jau, beveik, visai sutvarkęs jų reikalus, o dabar esą šis sukilimas aptemdęs jų protą ir vedąs prie pražūties.

Tai atitrauksią jų reikalų sutvarkymą kelioms dešimtims metų. Jis kalbejo, kad daug

čia kalti esą kunigai, kurie jiems turį labai didelės įtakos ir naudojasi jų pasitikėjimu, bet kunigai netiktai jų nedraudžia, bet atbulai esą juos stumia ir laimina, net kartais su kryžiu rankose vedą sukilėlius. Jis tuo biauėjosi. Aš, suprantama, jam pritariu, bet puikiausiai žinojau, kas jis per paukštis ir ką jis gieda. Išspradžių kalbėjau rusiškai, o paskui, gerai mokėdamas kalbą, pradėjau lenkiškai, kad išgaučiau bent kiek atvirumo.

Mus pakvietė pietų. Jis supažindino mane tiktai su savo žmona. Jo žmona pasipūtus ir labai išdidi ponija, ji nuo galvos ligi kojų peržvelgė mane lornetu, bet į mane neprakalbėjo.

Pietų metu visi kalbėjo man nesuprantama kalba, kaip vėliau iš tarno sužinojau — prancūziškai. Iš tarnaitės patyriau, kad pietavę ponai visi, neva esą, tarnautojai: gubernieriai, auklės, braižytojai, kompanjonės dukters ir sūnaus, bonnos, (duktė—septynerių, sūnus—penkerių metų) muzikos ir prancūzų kalbos mokytojas. Čia, kaž kas kitą. Aš juos visus slapčia suseksiu. Tai viskas, ką aš per savo pirmąjį ir nelaimėi paskutinį pas Taikos tareją atsilankymą sužinojau. Bet aš nenustojau vilties, kad visa tai, ką Jo Ekscelencijai pranešiau, iškelsiu aikštėn, tik ne taip greitai dėl Jūsų uždraudimo būti man pas Taikos tarėją. Jei Jūs man leistumet, tai labai būtų patogu, nes pats Butleris mane kvietė pas save užvažiuoti nakvynėn.

Jam esą nepatogu, kad aš valdininkas ir nakvojęs pas jo raštvedį.

Aš suprantu: savo buvimu jiems trukdau.

Jeigu Jūs sutiktumet, tai įsigyčiau minkštas šliures ir naktį įsibraučiau jo kabinetan, kur peržiūrėčiau visus laiškus ir popierius. Jie visi padėti vienoje krūvoje, neužrakinti — aš žinau kur. Tuomet ryšiai tikrai būtų nustatyti ir mano rankose. Jeigu, Jūsų Ekscelencija galite, tai prašau Jūsų pakeisti savo įsakymą ir man pranešti. — 2) Į Leliūnus gryžęs nuo Taikos tarėjo jaučiausi labai nuvargęs po tokio sunkaus darbo ir jau tik kitą dieną buvau pas vietos kunigą Oleką.

Tai gudrus jezuitas. Apsukrus kanalią. Apsimeta kvailiuku ir į mano paklausimus naiviai atsako, bet aš taip pat laikydamasis duotos man Jūsų Ekscelencijos instrukcijos ir įsakymų nediršau klausimą rimtai pastatyti. Įėjęs, tuojau su juo pradėjau kalbėtis lenkiškai, kad įkvėpčiau jam visišką pasitikėjimą ir kad pašalinčiau baimę mano mundurui. Matydamas, kad aš puikiai kalbu lenkiškai jis mane familiariai paklausė:

«Kaip gi tave policijon priėmė? Juk tiktai ima pravoslavus — rusus ?»

Aš paaiškinau, kad esu katalikas, kad iki šio mano paskyrimo tarnavau Vilniaus Bajorų Globos kanceliarijoje viršetatiniu tarnautoju: turėdamas geras atestacijas ir gerai — rekomenduojamas (suprantama nepasakiau, kad Jo Šventenybė rekomendavo) buvau pakviestas policijos tarnybon, kad įtikėto man rajono gyventojų tarpe įneščiau ramumą. Juk, Ekscelencija, nereikia, kad kas žinotų, jog aš stačiatikis, tai gali pakenkti ir sutrukdyti visus duotus man parėdymus.

Labai prašau, visuose dokumentuose ir susirašynėjimuose, kol kas laikyti mane kataliku.

Tai reikalinga darbo sekmingumui.

Tad duotų man uždavinių ir parėdymu aikštėn iškėlimas, netik jau tvarkomas, bet nuo šio kamuolio jau daug turiu savo naguose siūlų. Šie siūlai, nuves mane į tą labirintą, į tą visos Vilkmėrgės apskrities nusikaltimų lizdą su Leliūnų miesteliu, kur turi būti sukauptas visas mano darbas, turint galvoj man pačiam duotą tokį rimtą, slaptą ir specialų — Vyriausios Krašto Galvos parėdymą.

Apžiūrėjęs visą man pavestą supratau, kad vyraujančioji ten netvarka, kaip ir apskritai panašiuose šios šalies rajonuose, nors gal kiek mažesnio maštabo, yra ne kas kita, kaip dviejų pradų kova: prado ramaus ir atsidavusio vyriausybei ir prado nepažaboto, užsispyrusio ir atkakliai siekančio kaž kokios nesuprantamos ir apgaulingos laisvės.

Pirmąjį pradą sudaro nežymus rusų ir kiek daugiau žydų gyventojų skaičius, jie visi gyvena miestuose ir miesteliuose; antrąjį — katalikai, kurie gyvena visoje šalyje. Šioje

šalyje gyvenantieji rusai ir žydai, drąsiai galima sakyti, neturi savo zenito, kuris būtų jų atrama ir vadovu, o tuo tarpu kiekvienas katalikas kiekviename žingsnyje gauna ir patarimų ir pagalbos pas bet kurį dvarininką arba kunigą.

Čia stebėdamos įsitikinau, kad pavestame man rajone be minėto jau Taikos tarėjo ir jo raštvedžio, antrojo prado vadovas ir ramstis yra Rimo-katalikų bažnyčios Leliūnų parapijos klebonas kunigas Oleka.

Šis žmogus pasiturįs, nors dedasi beturčiu; gerokai išsilavinęs ir jėzuitizmo pilnas; dėl to labai natūralu, kad su tokiais privalumais žmogus savo tokslui pasiekti aukoja visa ką, net kitų sąžinę t. y. jis, mano nuomone, tuo aukoja daugiau, nei tas, kurs aukotų kitų gyvybę. — Koks jo tikslas, lengva suprasti atsimenant dabartines šio krašto aplinkybes.

Be to kunigo Olekos įtaka yra išipletojusi netiktai jo parapijoje, bet ir visame pavestame man rajone, mat jis eina bažnytines dekanų pareigas.

Visi kiti kunigai ir dvarininkai taip pat kenksmingas elementas, bet trys išvardintieji asmens — svarbiausieji. Kolegijos sekretorius S. Bilima- Pesternakovas».

— Fu! — braukdamas nuo kaktos prakaitą Vietochinas padėjo ant stalo bylą.

— Na, ir pareiškimėlis Pasternakovo. Perlas...

Aš jį, rodos, skaitau jau penktą kartą ir gėriusi juo... Ir juo toliau, skaitau juo kokčiau darosi.

Šį pirmą Pasternakovo pareiškimą jums paskaičiau nė vieno nepraleisdamas žodžio, kad apibūdinčiau ir įvertinčiau mūsų bendradarbį ir dar dėl to, kad toliau jo pareiškimų nebeskaitysime.

Jums tvirtinu, kad be kvailybės, šlykštumo ir tuštybės nieko daugiau nerasime.

Vargšas admirolas vadino juos „Bepročio užrašais“.

Jais uždaryta yra ir visa šioji byla, — delnu suduodamas per papkę — kalbėjo Vietochinas.

Visi jo pareiškimai, kaip neturintieji nieko bendro su byla — visai manęs nedomina.

Šioje byloje tardomosios medžiagos mums čia nėra.

Mano prievolė supažindinti jus su visomis šios bylos aplinkybėmis, kad turėtumet aišku vaizdą, kurie duomens sudaro tos svarbios bylos esmę.

Aš jums paskaičiau pirmąjį Pasternakovo pareiškimą, kaip pradžių — kontūrą piešiamojo vaizdo ir vėliau paskaitysiu paskutinį, kaip vaizdo užbaigimui, ir pamatysime, kokiame pavidale visą šią košę mums patiekė, tardomosios medžiagos vietoje.

Jei norite, prašau paimti iš manęs bylą ir dėl sąžinės grynumo susipažinti su visomis joje smulkmenomis, bet mane jau nuo panašių nesąmonių skaitymo atleiskite.

Jau ir to užtenka, kad toks geraširdis, kantrus ir korektiškas žmogus, kaip jūsų kontradmirolas Krigeris, ir tasai, pritrukęs kantrybės, įsakė jam panašaus draikalo neberašyti.

— Štai, — pervertęs kiek lapų, jis tęsė, — septyniasdešimts devintame puslapy — admirolų ranka, rašyta remarke. Matyt jį įvedė pasiutiman.

„Posėdininkui Bilima — Pasternakovui. Tamstos tuščio turinio kelių lapų pareiškimai man nusibodo. Nieko rimto ir bet ką bendro su byla turinčio juose nėra. Kol kas, jokios naudos iš Tamstos nematau.

Įsakau rašyti rečiau ir trumpiau — nedaugiau kaip 20—30 eilučių. Trumpai ir aiškiai. Be jokios filosofijos. Kitaip neskaitysiu.

Tokiam draikalui skaityti neturiu laiko. Esu apverstas skubiu ir svarbiu darbu. Kontr- admirolas Krigeris. 1863 m. birželio mėn. 16 d.“

— Na, skaitysim toliau, — paskubėjo Vietochinas. —

Šimtas devintame puslapyje Taikos Tarėjo Butlerio laiškas Kauno Gubernatoriui K.- admirolui Krigeriui rašytas iš 1863 m. liepos mėn. 5 d. „Jūsų Ekscelencija, aukštai gerbiamas, Grigorij Aleksandrovič!

Atleiskite, kad šiuo laišku trukdau Jus reikalais, tiek manęs tiek ir mano tarnybos neliečiančiais. Bet verčia mane krašto gyventojų murmėjimas o taip pat ir patikimų man mano žinybos žmonių nusiskundimai.

Atsiųstasis Jūsų Vilkmargės policijai susitiprinti ponas, rodos, Pasternackis savo tarnybos pareigas eidamas ir ramius gyventojus kvosdamas, juos kumščiuoja ir daro įstatymais draudžiamus smūgius; atsitinka, kad kai kuriuos net sistematiškai kankina.

Atleiskite man, kad savo trukdymu, atitraukiu Jūsų Ekscelenciją nuo rimto darbo. Su giliausia pagarba ir t. t." Siame laiške, — tęsė Vietochinas, — admirolo rezoliucija. —

Štai. „Ar gali but? Kankina? — Užuoť ramius gyventojus nuraminęs?

Kaž kaip netikiu? Paklausti Ukmerges apsk. Žandarų Valdybos Viršininko.“

— Štai ir pastarojo atsakymas, — reikšmingai į Smorčkovą žvelgdamas ir bylos lapus versdamas, tęsė Vietochinas.

Smorčkovas susikaupė ir įdėbė į Vietochiną akis. Karininko veide buvo matyt nekantrumas.

— Šimtas dvidešimts devintas puslapis, — skaitė Vietochinas: „Nuorašo — nuorašas slaptai. Vilkmargės apskrt. Žandarų Valdybos Viršininko. 1863 m. liepos mėn. 19 d. № 16. Jūsų Ekscelencijos iš š. m. liepos mėn. 8 d. paklausimą Nr. 241, kaip tikri atėjusieji iki Jūsų Ekscelencijos gandai apie tai, kad komandiruotas Vilkmargės policijai sustiprinti posėdininkas kolegijos sekretorius Bilima — Pasternakovas žiauriai elgiasi su areštuotais, pranešu, kad man slaptai apklausus 41 pulko penktos šimtinės kazokus, kurie buvo skirti posėdininko žinion, parodė, kad sulaikyti valstiečiai Jonas Jagminas ir Ipolitas Švelnius, posėdininko Bilima — Pasternakovo įsakymu, buvo skaudžiai nubausti kazokiškais pliekčiais. Baudimas tęsėsi protarpiais, kol minėtas posėdininkas užbaigė apklausimą apie tai, kurioje vietoje yra paslėpti Vilkmargės apskrityje maištininkų ginklai. Švelnius po išpliekimo buvo stipriai surištą virvėmis ir Pasternakovas, 3 valandas neleidęs jam atsiremti prie sienos, kad šiuo kankinimu priverstų jį prisipažinti. Pavestos man komandos žandapai pranešė, kad posėdininkas Bilima — Pasternakovas, griebiasi žiaurių priemonių netiktai prieš ramius gyventojus, bet žiauriai elgiasi ir su pavestais jo žinion žemesnio laipsnio kariškiais. Originalą pasirašė pulkininkas Antonovas. Nuorašas tikras. Kauno Gubernatoriaus Kanceliarijos Viršininkas A. Fistaškinas.“

— Ir pagaliau, šimtas trisdešimts trečiame puslapyje, paskutinis to paties garsaus Pasternakovo pasiaiškinimas iš š. m. rugpiūčio mėn. 2 d. gubernatoriaus vardu — apie kumščius ir kankinimas skaitysime: — „Nukrypimas nuo tiesioginių ir įgimtu pažiūrų į reikalą pirmas — t. y. apie nubaudimą valstybės turto žinybos valstiečių ir antras apie padarytas man Taikos tarėjo raštininko Dumbrio ir kitų asmenų, įžulybes dėka kurių ši byla iškelta netiesioginėje eigoje, vel drįstu Jūsų Ekscelenciją trukdyti nuolankiai prašydamas Jūsų peržiūrint šią byla atkreipti prielankų ir teisingą Jūsų dėmesį, išskyrus išdėstytas mano aplinkybes tuose reikaluose, kuriuose kunigo Olekos įtaka apčiuopamame pavidale pasireiškė viešai veiksmu ižeidžiant Leliūnų žydą Bliumą, kurį gerbdamas savo įgaliojimus priverstas buvau užtarti. Tuo būdu, kunigo Olekos įtaka iki mano paskyrimo rajonan nesutikusi jokio pasipriešinimo, savaimė sukėlė tam tikros rūšies kovą ir susidurimą, ir dėl to aš priverstas buvau surasti priemonių, kad tą kenksmingą kunigo Olekos įtaką, jei negalutinai sunaikinčiau, tai nors iš dalies susilpninčiau ypač paprastųjų gyventojų akyse ir norėdamas sulaikyti, kad ir ne paties vadovo, bet nors jo vadovaujamųjų asmenų neleistinus įstatymais elgesius ir tuo pačiu apsaugoti esančią, man pavestame rajone, visuomenę nuo žalos, nes ir įstatymas tą pareigą uždeda kiekvienam valdininkui, tuo labiau policijos, atbulai jei aš nebūčiau užkirtęs kelią nusikaltimui, tie patys įstatymai apkaltintų mane“.

«Šioje kryptyje veikdamas, t. y. silpnindamas didžią kunigo Olekos įtaką ir nuskriaustuosius užtardamas pagal 2543 ir 2547 str., II tomo B. Gub. Įst. 170—172

str. XIV t. 381, 382 ir 491 str. kn, 1-os XV-tomo Baudž. kod Ist. radau teisėtą ir būtina kūniškai nubausti valstiečius, kad apsaugočiau pavestą man rajoną nuo gresiančių, taip sakant, neroniškų laikų arba slaptos inkvizicijos laikų».

Šiai tikrenybei įrodyti, neliečiant daugybės kitų dalykų pakankamai ir išimtinai gali liudyti mano rajono reikalai; atisiminus kaip tuokart kunigai steigdami blaivybę, ap liedavo žmonės smala, trūko tik drąsos juos padegti, arba sukaustyti geležimis bažnyčių požemiuose užtrokšdavo.

Be aukščiau išdėstyto reikalo valdiškus valstiečius kūniškai nubausti, nes kitos priemonės tikslo nepasiekė turėjau galvoje netiktai Leliūnų miestelio valstiečių prieštaravimą teisėtiems policijos reikalavimams, bet pasipriešinimą prieš karinę komandą jos apsistojimo metu Leliūnų miestelyje, pavyzdžiu: kaip atsitiko su Jo Didenybės Leib-Ulonų pulko rotmistru Chodakovskiu, bet yra smurto pavyzdžių su tais pat valstiečiais liečiančių nuovados, pristavus k. a: buvusio pristavo Lužbikovičiaus, kurį vos suspėjo išgelbėti nuo įtužusios minios tos nuovados raštvedys Losinskis. Panašus atsitikimas, tik kiek mažesnio pavidalo, pasikartojė su dabartiniu pristavu Lipko ir pagaliau, pasiryžus man padaryti kratą Taikos tarėjo raštvedžio Dumbrio bute, kur aš turėjau rasti tikrus paslėptų ginklų pėdsakus ne tik Leliūnų rajono, bet ir visos Vilkmargės apskrities.

Kratos negalėjau padaryti ir man teko išbandyti Taikos tarėjo Butlerio, Leliūnų klebono kunigo Olekos ir buvusių mano bejėgių pirmtakūnų valstiečiams pataikavimo vaisius.

Nelaimei sutiktas raštininko Dumbrio namuose pasipriešinimas išplėšė man progą tikrenybę išaiškinti ir sutrukdė tolimesnį mano veikimą surasti kaltininkams, kurie priklausė Jo Ekscelencijos Vyriausio Krašto Galvos Infanterijos generolo pono Muravjovo parėdymams.

Juk buvau surinkęs pačias tikriausias ir neginčijamas žinias; kad netiktai ginklai pavestojai man rajono, bet ir iš visos Vilkmargės apskrities yra surinkti ir sukrauti Desiukiškuose, Taikos tarėjo dvaro slaptuose požemiuose, kad į jo rūmus yra įvairių požeminių slaptų urvų ir įėjimų, kad raštininkas Dumbrys turi gyventojų ir valstiečių sąrašus, kurie savo ginklus gera valia yra atidavę ten saugoti.

Dabar gi visa tai sunaikinta ir paslėpta.

Ne vieną kartą gavęs pakartotinus Jūsų įsakymus, kad neliesčiau Taikos tarėją, ir pamanyti negalėjau ryžtis užklupti ir padaryti ten kratą — Jūs savo įsakymais surišote mano rankas ir visą veikimą; bet su raštininku Dumbriu turėjau teisės elgtis kaip norėdamas ir žiūrėdamas savo šventos pareigos ir priesaika patvirtinto pasižadėjimo duoto Jo Šventenybei Bažnyčios Galvai ir Jo Ekscelencijai Infanterijos generolui Muravjevui, kratą buvau rimtai pradėjęs, bet dėl aukščiau išdėstyto priverstas buvau retiruotis.

Taigi tuo pačiu reikalu ginklų savininkus ieškodamas, pradėjau griežtą kvotą ir kai kuriais atsitikimais priverstas buvau griebtis kazokiško pliekčio pagalbos.

Tiesa, tai nebuvo numatyta bendrais įstatymais, bet tai man patarė pats Jo Ekscelencija Vyriausias Krašto Galva, Infanterijos generolas ponas Muravjovas.

Del Leliūnų valdiškų valstiečių Jono Jagmino ir Ipolito Švelniaus, turiu pasakyti, kad jie yra patys pirmieji vadai ir aš gerbdamas savo tarnybos pareigas privalėjau juos nubausti, nes gavau ramaus gyventojų ir visų gerbiamojo žydo Bliumo skundą. Jie gi, tie priekabininkai, pasiskundė kunigui Olekai ir dabar užvirė šią košę. Dėdamas po Jūsų Ekscelencijos kojų aukščiau išdėstyta mano pasiaiškinimą, drįstu prašyti Jūsų Ekscelenciją apsaugoti mane nuo neteisingų skundimų ir taip pat pasiremiant įstatymais nubausti kaltininkus, svarbiausia tai išsišokėlius: valdiškus valstiečius Joną Jagminą ir Ipolitą Švelnių ir Taikos tarėjo raštininką Dumbrij, kuris Leliūnuose tarnaudamas, iki šiam laikui nebaudžiamas tebevaro nusikalstamus ir pragaištingus savo darbus. «Kolegijos sekretorius S. Bilima-Pasternakovas».

— Štai, šis istoriškai pareiškimėlis, dėl kurio užsikūrė visas šis laužas ir delko mes

su jumis čia atvykome.

Visas turinys vulgariškų sakinių pilnas. Štai ir visa literatūra — visa raštiškoji dalis tos turiningosios bylos.

Vietochinas bylą uždengė ir su pasibiaurėjimu ją nuo savęs pastumė.

— Ach, tiesa! Štai dar, — traukdamas iš portfelio kaž kokį popierį, tarė Vietochinas. «Kauno Gubernatoriaus Kanceliarijos Viršininkas, iš 1863 m. rugpiūčio mėn. 7 d. № 291. — Jis skaitė — «Kontr-Admirolo G. A. Krigerio asmenišku įsakymu pasiremiant Vyr. Krašto Galvos telegrama iš š. m. rugpiūčio mėn. 7 d. № 5753, pasiūsta jums su šiuo Kauno Karo Gubernatoriaus ir Gubernatoriaus piletinės žinybos Kauno gubernijoje labai slapta ir svarbi № 13/1863 metų byla, kuri priklauso asmeniškai Vyriausiojo Krašto Galvos žiniai, susidedanti iš šimto trisdešimts septynių prirašytų sunumeruotų peršniūruotų ir gubernatoriaus anspaudu patvirtintų puslapių.

Šią bylą gavus prašau atsiųsti man pakvitavimą, arba raštišką patvirtinimą, kad tą bylą patys priėmėte. Kolegijos asesorius H. Fistaškinas».

— Tiesa, kad keista? Trumpai — bet ne aišku! «Kuriam galui ? .. del ko ?.. ir kam ?.. Visa tai reikalavo neatidėliojamo išaiškinimo. Šimtas trisdešimts septintame bylos puslapyje taip skambėjo Vyriausio Krašto Galvos Gubernatoriui siūstą telegrama:

«Gubernijos tardymo komisijos Vyresniam auditoriui Vietochinui neatidėliojant perduokite esančią Jūsų žinioje slaptą bylą, kuri pavesta sekti posėdininkui Pasternakovui».

— Ir šis dokumentas reikalo neikiek nepaaiškino, bet atbulai reikalavo išaiškinimo skubos keliu. Aš tuojau nutariau pats šiuo reikalu vykti pas Fistaškina.

— Klausykite. Aš jus noriu smulkmeniškai su šiuo reikalu supažindinti:

Fistaškinas labai maloniai mane sutiko ir priėmė savo kabinete. Pereidamas kanceliariją pastebėjau, kad visi kaž — kodel jaudinosi. Iš Fistaškino pirmą syk sužinojau, kad gerasai mūsų admirolas jau ne Gubernatoriumi ir kad jo vietoje paskirtas General-Majoras Muravjovas. «Ši žaibo greitumu įvykusi pakaita mums visiems buvo nelaukta ir nesuprantama» man pasakė Fistaškinas.

«Visa tai padarė policijos posėdininkas Bilima-Pasternakovas. Kadangi jums perduota byla, tai jūs viską privalote ir žinoti. Kad ir trumpai pasistengsiu jus informuoti;» — pridūrė jis.

— Aš neginčijau. Be kito ko, iš Fistaškino sužinojau štai ką: Admirolas Pasternakovo nepažinojo, o paskyrė jį įsakius Vyriausiai Krašto Galvai, kuris atsiuntė jį su laišku, ir net prieš paskyrimą jau jam išrinko rajoną ir davė tam tikrų veikimui instrukcijų. «Tai buvo daugiau, negu nenormalu» kaip pastebėjo Fistaškinas. Admirolas jį paskyrė, nors Gubernijos žandarų generolas tam paskyrimui buvo priešingas. Neužilgo jie Pasternakovu apsvylė. Pasternakovas bematant aptvindė generolą ilgiausių pareiškimų eibe. Tuščio turinio pareiškimai, liudijo, aiškius autoriaus negabumus.

Išpradžios generolas skaitydavo ir perduodamas juos Fistaškinui juokaudamas sakydavo: «Įsiūkite šį perlą į mano istorinę literatūros bylą». Pagaliau, kaip matyt, visa tai jam nusibodo. Vieną kartą admirolas atnešė ir perdavė Fistaškinui jo parašytą Pasternakovui įsakymą, kuriuo jis draudžia Pasternakovui ateity rašyti tokius ilgus ir nesąmonių pilnus pareiškimus. Jam buvo įsakyta rašyti pranešimą neilgesnį kaip iš 20—30 eilučių.

Pasternakovas įsakymą pildė, bet iš jo trumpų pareiškimų visai nieko negalima buvo suprasti.

Fistaškinas viską siuvo šion bylon. Admirolas ta byla visai nesidomėjo, nes bylai surinktą «medžiagą» nei kiek nedaugiau vertino, kaip ir patį Pasternakovą. Ir štai admirolas gavo žinių, kad Pasternakovas apklausinėdamas ramius gyventojus, kumščiuoja, plaka pliekčiais ir kankina, reikalaujamas kaltę prisipažinti. Admirolas nenorėdamas tam tikėti, užklausė žandarų vyresnybės. Faktai pasitvirtino. Gubernatorius pareikalaivo

Pasternakovą pasiaiškinti, duodamas jam keturiolika dienų laiko. Pasternakovas, pildydamas Gubernatoriaus įsakymą, paskirtą dieną pasiaiškinti atvyko pats: «Tuo metu man teko būti» — paaiškino Fistaškinas.

«Vėl iš dviejų lapų», pastebėjo admirolas ir atsiduso: «Kuomet jus pradėsite manęs klausyti, ponas Pasternakovas?» — tarė jam gubernatorius. «Juk aš jums įsakiau rašyti trumpai ir aiškiai. Kam valstiečius jus mušt? Kankinate žmonės? Jeigu taip — tai kodėl? Jeigu ne — tai ne? Trumpai ir aiškiai». — Admirolas nurodinėjo Pasternakovui.

«Jūsų Ekscelencija, Jūsų Ekscelencija» — priblokštu tonu ir ko neverkdamas maldavo Pasternakovas: «Perskaitykite, čia viskas yra, viskas parašyta.»

«Aš jums pasakiau, kad neskaitysiu», atkirto admirolas; bet kreipdamasis į mane, — tęsė Fistaškinas, — jis pasakė: «Skaitykit!»

Admirolas prašymams Pasternakovo nusileido, bet kartu pridūrė: «Žinokit ponas Pasternakovas, kad tai paskutinį kartą» Aš pradėjau garsiai skaityti, — aiškino Fistaškinas. — Baisus buvo mišinys. Kai priėjome prie inkvizicijos, prie Nerono laikų, — admirolas nebeiškentė: —

«Na, prasidėjo visi Neronai, Ciceronai ir visokia filosofija, užteks, užteks gana!» pamojęs rankomis admirolas tarė:

«Aš daugiau nebegaliu, neturiu laiko bepročio užrašų klausyti, del įvairumo tai galima, bet tam aš nei kiek neturiu laiko» ir pažvelgęs į rankraštį, kurį skaičiau, — tęsė Fistaškinas, — admirolas atsikeldamas tarė: «Ir galo nematyti, sudiev, galite pranešinėti Jo šventenybei arba Vyriausiam krašto galvai, kam norit, tik mane jau nuo to paliuosuokit» ir su tais žodžiais admirolas išėjo. Fistaškinas su Pasternakovu liko dviese.

Pasternakovas nejaukiai jausdamasi vietoje tripinėjo. «Reiškia, galima eiti?» pagaliau paklausė Fistaškino. — «Eikit» — jis jam atsakė: «admirolas, matyt, negrįž, o jei ko reikės, tamstai pranešiu.» Pasternakovas išėjo. Tai buvo rugpiūčio mėnesio 5 d.

— Rugpiūčio septintą, apie 10-11 val. ryto, admirolas gavo iš Vyr. Kr. galvos, telegramą, apie perdavimą bylos tamstai, — man pasakė Fistaškinas. Tą pačią dieną, vėlai vakare, — tęsė jis, — man pranešė, kad posėdininkas Pasternakovas nori mane matyti labai svarbiu reikalu. Buvo jau 9-10 val. vakaro, ir be to, visai neturėjau noro to asmens matyti. Liepiau jam pranešti, kad rytoj iš ryto užeitų kanceliarijon. Bet grįžusi tarnaitė Fistaškinui pranešė, kad Pasternakovas turįs Vyr. krašto galvos įsakymą, atvykus Kaunan — neatidėliojant perduoti admirolui laišką.

Šito visai Fistaškinas nelaukė, nes apie Pasternakovo išvykimą Vilniun niekas nežinojo.

Pasternakovą Fistaškinas priėmė. Jis, atsiprašydamas už įsiveržimą nenustatytu laiku, Fistaškinui įteikė laišką. — «Tai jo Ekscelencijai Ponui Gubernatoriui,» — tarė jisai.

— «Man nedrašu Jo Ekscelenciją trukdyti, taip vėlybą valandą, bet laikyti pas save laišką Kaune per naktį, tai būtų nusižengimas pono Vyr. Krašto galvos įsakymui.» Paketas buvo priimtas, o Pasternakovas atleistas. Fistaškinas pasiuntė sužinoti, ar admirolas dar nemiega.

Pasirodo, pas jį buvo svečių. Fistaškinas paskubėjo pats su laišku. Admirolas priėmė jį kabinete.

Dar neatsisėdęs, jis atplėšė laišką ir paskubom jį akimis permetė. Staiga admirolas išblyško, ištarė «kokia šlykštybė» ir atsisėdo kedėn. Fistaškinas sumišo. Admirolas prablaivėjo. «Nieko, nieko», ramino jis susijaudinusį Fistaškina. — Tuoju viskas praeis, tai širdis. Nekelkit triukšmo, o tai žmona susisielos. Prašyčiau stiklą vandens, rodydamas į grafiną, paprašė gubernatorius. Paduoto vandens gurkšnį išgėrė. «Na, o dabar rašykit», tarė Fistaškinui ir ant stalo pradėjo rankioti popierius. Perduodamas Fistaškinui telegramą apie perdavimą man šios bylos, gubernatorius įsakė: «Butinai šiandieną ir šios dienos data», — pabrėžė jis, — prirenkite lydraštį ir rytoj rytą išsiųskite. Dabar rašykit.

Ramiai tęsė admirolas, bet iš veido buvo matyti, kad jis net labai jaudinosi. Jis diktavo

Vyriausiam krašto galvai telegramos turinį: «Patankėjus pastaruoju laiku iš didelio nuovargio mano širdies priepuoliams, nebegaliu pakelti uždėtų man Jo Imperatoriškosios Didybės pareigų, kurioms laikinai buvau pakviestas.

Leiskite išvažiuoti man S.-Peterburgan prie mano tiesioginių jūrininko pareigų tinkančių mano luomui.»

Fistaškinas rašė ir negalėjo suprasti kas atsitiko ir kieno buvo sukeltas toks staigus išvažiavimas. Baigęs rašyti jis įdėbė į gubernatorių klausimo žvilgsnį. Fistaškinas labai buvo gubernatoriui atsidavęs ir pastarasis jį taip pat labai mylėjo. Jų žvilgsniai susitiko. Admirolas pasakė: «Suprantu, jūs nežinote kas čia yra. Štai skaitykite.» — Padavė Fistaškinui gautąjį laišką ir pridūrė: «Garsiai skaitykite, gal aš ne taip paskaičiau, ne taip supratau», šluostydamas kaktą nusiminęs, admirolas pasakė. Fistaškinas paskaitė: «Gerbiamasai — Ekscelencija! Išklausęs atidžiai posėdininko Pasternakovo smulkmenišką pranešimą, kurį randu labai svarbų ir reikšmingą, prašau Jus, gavus šį laišką, neatidėliojant atvykti pas mane gauti šiuo reikalu asmeniškų, tolimesniam veikimui direktyvų... Iki tol, kol pas mane atvyksit, ir kol gausit naujų mano nurodymų, išskeltoms priekabėms apie, neva, žiaurų Pasternakovo elgimąsi su pagedusiu elementu — jokiai eigai kelio neduokite. Infanterijos generolas Muravjovas.»

Fistaškinui paskaičius, admirolas paklausė: "Supratot ?» «taip, supratau», — atsakė Fistaškinas.

«Ne, koksai akiplėšiškumas! Nebekalbu jau apie laiško toną — be padoraus mandagumo jo pradžia ir galas, bet pirma telegrafuoti skubiai perduoti bylą, o paskui dėl tos pačios bylos vėl šaukti! Jus suprantat, suprantate?» — jaudindamasi piktinosi admirolas.

«Leisite eiti?» — paklausė Fistaškinas, matydamas generolo susigraužimą.

«Ne, tai dar ne visa».

Rytoj rytą 11 valandą pasiųsite telegramą, kurią tuojau padiktuosiu. Sėskite — rašykite, griežtai tarė admirolas. Fistaškinas paėmęs plunksną atsisėdo, admirolas diktavo: «Vyriausiam Krašto Galvai. Papildyti vakarykščiai mano telegramai, prašau Jūs atleisti mane nuo asmeniško pas Jūsų Ekscelenciją atsilankymo, kaip buvo reikalauta Jūsų laiške, atsiųstame per posėdininką Pasternakovą.»

Mano sveikata neleidžia to išpildyti. Byla pasiūsta Vietochinui dar vakar, tuojau po Jūsų telegramos gavimo». — Padiktavęs telegramą Fistaškinui tarė: «Dabar viskas, galite eiti. Pasternakovo pas mane neleisti. Rytoj nei priėmimų, nei pranešimų pas mane nėra. Oficialiai aš sergu. O Jūs ponas Fistaškine, su asmenišku eiliniu pranešimu ateikit, man visuomet tamstą matyti malonu.» — Su tais žodžiais gubernatorius ištiesė Fistaškinui ranką ir ją paspaudė. «Ką jūs taip į mane žiūrit?» Krigeris Fistaškino paklausė: «Stebėtės, kad tokį telegramų perlaikymą padariau? Tiesa? Tai jums naujiena? Tiesa, tai pirmutinis mano gyvenime atsitikimas. Bet nieko nepadarysi. Aš vienkart nenorėčiau matyti tiek Pasternakovo, tiek Muravjovo. Dabar jie man abu vienodai šlykštūs. O be šito, butų tekę vykti į tą, neslėpsiu, juk biauriau, kaip nemalonų rendez-vous; ir tai gal labai daug butų atsiėję mano sveikatai, o dar ko gero ir gyvybei.

Jeigu Muravjovas gavęs iš Imperatoriaus telegramą apie nekaltos aukos pasigailėjimą, savo adjutantui įsako telegramą pateikti tik po pietų, o tuo tarpu duoda įsakymą iki pietų pakarti, po pietų Imperatoriui nuolankiausiai praneša, kad telegrama... pavėlavo ir — Imperatoriaus pasigailėtasai jau pakartas — tai šiuo atveju, tokį telegramų perlaikymą darau be jokio sąžinės griaužimo», užbaigė admirolas Krigeris.

«Šiandieną prieš pusvalandį nuo tamstos atėjimo», pasakė man Fistaškinas, iš Vyriausiojo Krašto Galvos buvo gautos dvi telegrami. Pirmoji — Admirolui Krigeriui: «Atleidęs Jus iš Gubernatoriaus pareigų, leidžiu važiuoti į S.-Peterburgą. Linkėju pasisekimo ir sveikatos. Muravjovas» — Kita Fistaškinui, gubernatoriaus kanceliarijos viršininkui: "Paskyrus Kauno gubernatoriumi general-majorą Muravjovą, kuris Kaunan

vyksta rytoj, įsakau išvalyti ir paruošti skirtus jam apartamentus o taip pat pasirūpinti ir apie oficialų jo sutikimą. Infanterijos generolas Muravjovas». — «Štai ir viskas, ką jums galėjau pranešti,» — Fistaškinas užbaigė.

«Vadinasi, iš tamstos paties negaliu sužinoti, kodėl ši byla, būtent, man atsiūsta?», paklausiau jo.

«Taip», atsakė jis, «manau, kad ir pats admirolas Krigeris to nežino», ir dar pridūrė: «Jei norite, aš apie jus pranešiu. Gal būt, jis tamstą priims».

«Ne, nenorėčiau Jo Ekscelenciją trukdyti, teks palaukti, iki atvyks naujas gubernatorius,» aš nukreipiau jo pasiūlymą ir nukiūtinau namo, galvodamas apie visą eibę kątik girdėtų naujienų.

Su tokiu pat susijaudinimu atsiguliau ir ilgai negalėjau užmigti.

Bet neteko man laukti naujo gubernatoriaus įsakymų: iš ryto gavau estafetę paketą. Rašė, Vyriausios Krašto galvos, kilnojamosios kanceliarijos reikalų viršininkas, lakoniškai man pranešdamas, kad Jo Ekscelencija įsakė neatidėliojant man vykti į Vilnių gauti asmeniškų parėdymų labai svarbiu reikalu. Skubiai susirengiau ir jau 10 valandą rytą dundėjau į Vilnių. Tai rugpiučio mėn. 9 d. O 11 to pat mėnesio Jo Ekscelencija priėmė mane ypatingoje audijencijoje ir griežtai apribotame laike — nuo 9 iki 10 valandos ryto. Aš gavau aiškų įsakymą: nei vienos minutės nepavėluoti ir nei vienos minutės neužtrukti ilgiau. Atsakymai turi būti trumpi aiškūs ir lakoniški. Krašto galva buvo rimtas ir labai šaltai mane priėmė.

«Tamsta Vietochinas»,—manęs paklausė,—«Kauno gubernijos, politinėms byloms tardyti komisijos, vyresnysis auditorius?»

«Taip tikrai, Jūsų Ekscelencija» jam atsakau.

«Tai ir puiku! Aš apie tamstą daug gero esu girdėjęs. Man jus rekomendavo, kaipo darbštų, gabų o svarbiausia Sostui ir Tėvynei atsidavusį valdininką, tikros rusų kilmės, o ne vokiečių».

Aš tylėjau.

«Tamsta privalai baigti pradėtą jau aikštėn kelti labai rimtą politinį nusikaltimą. Mano įsakymu beveik ištisi metai šį dalyką akyliai sekė labai stropus, Sostui ir Rusijai atsidavęs žmogus, kuris daug ką iškėlė aikštėn, įdėjo savo triūso ir patarnavimo. Šio asmens pavardė — Pasternakovas. Aš jam tikiu. Jį man rekomendavo pats pravoslavų bažnyčios Galva. Tokia ypata, niekad nerekomenduos, jam nežinomo ir nepatikimo žmogaus, tuo labiau tokiam dalykui. Aš įsakiau Kauno Gubernatoriui sudaryti ypatingą bylą ir jon siūti visą surinktą medžiagą. Iš kai kurių Pasternakovo pareiškimų ir iš pristatyto man pačiam paskutinio jo pranešimo, aiškėja, kad šioje byloje jau labai daug jo yra padaryta, beveik viskas. Tik eiti ir paimiti. O jis to padaryti negalėjo. Matote, nežiūrint net duotų jam mano instrukcijų, jam daug kas buvo neleidžiama, kaip pavyzdžiui važinėti pas Taikos tarėją arba pas kunigus. Jį siaurindavo net jo minties išsireiškimuose, sumanymuose ir pranešimuose apie darbo eigą. Turinį jo pareiškimų ribodavo 20 eilučių, su juo nekalbėdavo ir jo neišklausydavo. Tai buvo daroma, kad Pasternakovą atsiunčiau ir į tą vietą pastačiau aš, o ne jie. Aš tikiu, kad tamsta sugebėsi išnaudoti esančią šioje byloje visą medžiagą, įdėsite savo žinių pastangų, ir patyrimo ir suprasit, tiek pačios bylos svarbą, tiek prievolę Tėvynei — tikro rusų prievolę», dar kartą man tai pabrėžė.

— Kaip bylą vesti, kaip ją pradėti, aš tamstos nemokysiu. Tamsta pats tai žinai. Tamsta šio reikalo specialistas. Mokyta mokyti, — tai tiktai gadinti.

Bet tamstai netiktai turiu nurodyti dargi griežtai įsakyti, kad tame protarpy turit užmiršti apie visus tuos žmoniškumus ir visokį laikymasi įstatymų, jei tamstą, kaip ir visi kiti esi švelnumų šalininkas. Nežiūrėkit to, kad Imperatorė Ekaterina II įsakė vadovautis jos pažiūromis ir principais, būtent: geriau šimtą kaltų esą išteisinti, negu vieną nekaltą nuteisti, bet aš su šiuo principu sutikti negaliu ir čia jo nepripažįstu.

Gal tai yra ir puiku; gal taip ir turi būti, bet tik tenai, kur šaly ramybė, kur gyventojai įstatymus gerbia, ištikimi savo Monarchui ir beto maldauja Dievą, kad jį apsaugotų ir užlaikytų — kur šalis tokia, kaip mūsų plačioji motinėle — Rusija. Bet čia, šiame nusususiam, maište paskendusiam, užkampy, kur miškuose kibždėte — kibžda pilna maištininkų, kur išdavikiškai iš pasalų žudo ištikimus Caro tarnus, tvarkos įvesti atsiųstus, kur ginkluotos gaujos drįsta priešintis kariuomenei, kur užsienio — Paryžiaus intriga ir kurstymai randa dirvą bujoti, — ten jokio žmoniškumo negali būti. Ši šalis dabar — be jokių įstatymų. Tai bauriau atvirojo karo. O kare jokių įstatymų nėra. Kare viskas leistina, kad tik nugalėti priešą ir greičiau laimėti. «A la guerre, comme a la guerre», — prancūzai sako, o čia — savi piliečiai ir Caro meilinama tauta.

Kol aš čia, kol pildau, Caro valią siuntusio mane, šių maištininkų numalšinti, — aš iki galui, savo kieta ranka malšinsiu...

O maištas ir maištininkai malšinami ne meiliu glamonėjimu, ne žmoniškumo įstatymais, bet ugnimi, kardu ir kartuvėmis.

Ištisi kaimai ir sodybos šia epidemija apkrėsti, turi būti nušluoti nuo šio žemės paviršiaus.

Visi maištininkai, jų pagalbininkai, slapstytojai, kurstytojai, prijuočiantieji ir net bešališkai žiūrintieji turi būti nubausti: pirmieji — pakarti, kiti — sukaustyti grandinėms ir išsiųsti katorgon — į tolymą Sibirą.

Taip ir bus! Žinokit! Mano principas su Imperatorės Ekaterinos II — humanišku principu čia nesutinka.

Jis visai kitoks. Ir dabar čia maišto ir maištingųjų gyventojų tarpe, pasiremdamas man suteikta valdžia, įsakau tamstai vadovautis vien tiktai manaisiais principais. Žinau vieną — kad nusususi avis visą bandą apkrečia. Jeigu ta, susnos apimta avis nebus išaiškinta ir ji apkrės dalį tos bandos, kurioje ji yra, tai tąsyk reikės izoliuoti ne vieną avį, bet visą tą bandos dalį, kurioje ji buvo, nes kitaip apkrės visos bandos likusias avis. Tai čia eina kalba apie susną, o kur maras — tai visus galvijus gyvus ir sergančius be išimties suverčia duobėn ir net nenulupus odos juos užkasa. Maištas — tai maras. «Dar bauriau kaip maras, suprantat!» — griežtai ir beveik žiauriai šaukė jis.

Ir kol aš čia, visi težino, kad taip ir bus. Tai mano principas.

Tik tuomet, kai bus ramu, kai bus išvalyti miškai nuo valkataujančių maištininkų gaujų, kurios ten nuo mūsų pasislėpę kibždėte-tebekibžda, kai nutils atskiri šūviai taikomi ištikimiams Caro tarnams, jo valią pildant, šventas pareigas einant ir kai aš būsiu tvirtai įsitikinęs, kad galiu padėti po Monarcho kojų pranešimą — apie galutinį maišto numalšinimą, apie likusių gyvų gyventojų atsivertimą ir jų klaidų nuoširdžią atgailą, — tuomet tik bus galima kalbėti apie žmoniškumą ir įstatymus. Bet tai dar toli. O dabar kartoju, kad visą šią šalį, įstatymai saugoti negali. Girdite mano įsakymą? Visą kitą iš savo galvos išmeskit.

Dabar keletas žodžių apie nusikaltimus, kuriuos pavedu tamstai išaiškinti, t. y. kuriuos reikia tardymu pateisinti, apskritai, mano akyse jie yra visai aiškus ir nusikaltimas tų dviejų nedorėlių man taip pat aiškus. Jums priklauso tik formaliai pateisinti visus išaiškintus ir Pasternakovo nurodytus klausimus: pirmas — Taikos tarėjo Butlerio betarpiški ryšiai su Lenkų revoliuciniu komitetu Paryžiuje, — tie ryšiai buvo ir iki šiai dienai tebėra; ir tai visa vėjų atpūsta, atnešta iš užsienio, Francijos ir iki šiam laikui remiama; kitaip, senai jau būtų buvęs galas, — pagaliau ir įvykęs nebūtų; antras dalykas tai Desiukiškių dvare pas tą patį Taikos tarėją dvarininką Butlerį slėpimas ir saugojimas iš visos Vilkmergės apskrities surinktų ir Žemaičių maištininkams dar neperduotų ginklų, kurie paruošti naujiems maištininkams apginkluoti.

Tenai, kaip mane Pasternakovas įtikino, ištisi yra transportai; ir trečias — apskritai Butlerio ir jo raštininko Dumbrio revoliucinis ir maištingas veikimas.

— Turiu atkreipti tamstos dėmesį ir nurodyti mano pažiūras», — tęsė Krašto Galva, «kad abu tie nusikaltėliai, nevidonai, sunkiausios yra verti bausmės, delto, kad jie dedasi Carui ir Tėvynei tarnaujant ir tuo tarpu išdavikiškai veikia. Butleris — tai aukštai išsilavinęs žmogus ir tą išsilavinimą įgijo Rusų Vyriausybės malonės ir prilankaus jam dėmesio dėka, o ne Paryžiaus ir Francijos, kur jis buvo komandiruotas pagilinti mokslo žinias, savo Tėviškės-Rusijos naudai, jis gi, ta malone pasinaudodamas susirišo su slaptais Tėviškės priešais ir dabar tapo aktyviu iš ten nešėju revoliucinių idėjų ir ramsčiu maišto tarp, ramių gyventojų.

Jis dabar netik valstybinėje tarnyboje pareigose Taikos tarėjo, ant kurio pečių guli visų, Monarcho valia, nuo baudžios atleistų valstiečių reikalai, bet jis dar štabs-kapitono laipsnio karininkas ir kelių inžinieris.

Jis nešioja mundurą ir rusų karininko antpečius.

Nors tamsta pilietinio luomo, bet turite žinoti, kad jis kaip kariškis turi būti sušaudytas. Bet, kaip išdavikui, ir maistininkui, tai sudarytų per daug didelę garbę. Jo laukia kartuvės. Jis nuo jų nepaspruks. Kitas — Dumbrys, nors iš dokumentų matyti, kad jis valstietis — prasčiokas, bet ištikrųjų jis nuo prasčioko toli. Jis taip pat su puikiausiu nusikaltimams pasiruošimu. Jis agitatorius.

Baudžios panaikinus, nuo pirmos dienos tarp valstiečių jis pradėjo diegti nusikaltimo sėklą, visiems aiškino ir įtikinėjo, kad ta sėkla duosianti išganingų vaisių.

Jau senai neveltui iš visur plaukdavo pas jį žmonės.

Tuo susidomėjęs užsukdavo Pasternakovas. Jo sąžinė bei pareiga Tėvynei ir paliepė tą piktą aikštėn iškelti. Aš jį suprantu.

Dumbrys Butlerio asmenyje turėjo puikų vadovą. Jis net Butlerio auklėtinis. Jis jo pagalbininkas. Jie abu turi būti nušluoti nuo Rusijos žemės paviršiaus. Tai dabar žinote mano valią ir todėl veikite», — Krašto galva baigė ir čia pat paklausė: «Bylą jau tamsta gavai?» ir nedavęs man atsakyti tęsė «Jis dabar patikimose rūsų rankose.

Aš tamstai tikiu ir jį tamstai pavedu. Jūsų darbo niekas dabar nebetrukdytų. Admirolas Krigeris susirgo ir į S. Peterburgą išvažiavo gydytis. Tegydosi ten ir linksminasi, tešoka jo luomui tinkamą mozūrą.

Man čia reikalingi galvatraukiai—korikai su kieta, nedrebančia ranka,» Pauza. Aš išsitempęs stovėjau ir tylėjau. «Kauno Gubernatoriumi aš paskyriau general-majorą Nikolaj'ą Michailovič'ių Muravjovą. Jis tamstai padės, palaikys ir sustiprins. Jis tą bylą žino. Aš jam daviau instrukciją. Taigi važiuokite ir darbuokitės». Su tais žodžiais ištiesė ir paspaudė mano ranką. «Tamsta mane supratai?» manęs paklausė.

«Taip tikrai, Jūsų Ekscelencija» buvo mano atsakymas. Kaip «taip tikrai», daugiau aš jam negalėjau pasakyti nė vieno žodžio. Po to grįžau į Kauną, — tęsė Vietochinas, — ir visą savo laisvą laiką skyriau šiai bylai studijuoti, — suduodamas delnu per bylą, pasakė Vietochinas.

Smorčkovas susikaupęs atidžiai klausėsi tokį vispusiškai įdomų bylos pranešimą.

— Juo daugiau skaičiau, juo daugiau gilinausi, juo labiau įsitikindavau, kad be tuštybės Pasternakovo šioje byloje nieko daugiau nėra. Net mažiausio kabliuko neturiu šiems nusikaltimams įrodyti, — nusišipšėjo Vietochinas.

Praslinkus pauzai, atsikvėpęs pradėjo toliau:

Rugpiūčio mėn. 15 d. persistatydinau naujam gubernatoriui general-majorui Muravjovui. Kartu paėmiau ir šią «istorinę» bylą, kaip ją vargšas admirolas Krigeris vadindavo. Pranešė. Jis mane priėmė, kaip seną ir gerą pažįstamą. Net persistatyti neleido ir tarė: «Žinau, žinau, jūs Vietochinas? Jūs buvote pas Vyr. Kr. Galvą?»

Labai maloniai davė visą eilę man klausimų, neleisdamas į juos atsakyti.

Mudu stovėjoja vienas prieš antrą. Jus gavote iš jo instrukcijų ir įsakymų?

Jis tamstą iššaukė mano užsispyrimu. Jūsų gi išrinkime šiai bylai, — aš nedalyvavau.

Juk visai iš savo bendradarbių ir pagalbininkų nieko nepažįstu. Mano paskyrimas gubernatoriaus vieton taip pat labai nelauktai ir staigiai įvyko, — aiškino jaunasis Muravjovas. Dabar tik jis pastebėjo, kad mudu stoviva ir man pasiūlė kėdę. Astsisėdome.

Buvo taip, aš pas Mykolą Nikolaevičių pusryčiauau. Jis gavo telegramą. Perskaitė ir susiraukė. «Neišgązdins», jis sumurmėjo, «ir be tavęs apseisiu», jis nusijuokė ir į mane atsisukęs tarė: «skyriu tave Kauno gubernatoriumi. Taip turi būti ir be jokių prieštaravimų», jis kategoriškai pareiškė. «Tu mane pažįsti arba... marš laukan iš užstalio!»

Į šitą pajuokavimą aš taip pat juokuodamas atsakiau, tęsė jaunasis Muravjovas: «Klausau Jūsų Ekscelencija!» Tuo ir pasibaigė. Papusryčiavęs išvažiavau namo, o iki pietų iš jo kanceliarijos viršininko gavau oficialų paskyrimą. Pastarasis rašė: «Jo Ekscelencija paskyręs Jus Kauno Gubernatorium, įsakė dar šiandieną 9 val. vakarą pas jį atvykti tarnybos reikalais».

Pask irtą valandą aš prisistačiau jam, kaip naujai paskirtasai Kauno gubernatorius.

Krašto Galva susijaudinęs parodė man gautas iš admirolo Krigerio dvi telegrami ir paaiškino istoriją kaž kokio Pasternakovo, prieš kurį varoma esanti intriga. «Ne, meluoja!» kalbėjo jisai. «Aš jam tikiu. Tai savos rūšies Susaninas. Taip ir bus!»

Po arbatos jis man įsakė pas jį atvykti 9 val. ryto gauti smulkių instrukcijų, informacijų ir įsakymų ir tą pat dieną išvykti į Kauną — tarnybos vieton. Apsvarstęs susidėjusią taip rimtą padėtį santykių ir beveik incidentą Pasternakovo su Admirolu Krigeriu ir turėdamas galvoj generolo šiuo reikalu susijaudinimą, aš pasiūliau šiai bylai išaiškinti paskirti komisiją ir asmeniškai paskirti pranešėją ir šios bylos vadovą. «Tai jau padaryta», man krašto galva atsakė. Išrinktas ir paskirtas Vietochinas, tikras rusas ir geras valdininkas», be to pridūrė: «aš jau jį iššaukiau ir, jam atvykus, taip pat duosiu tinkamų nurodymų ir instrukcijų.

«Jus jas gavote?», mane general-majoras Muravjovas paklausė.

«Taip tikrai», — jam atsakiau «Na tai ir visa. Dabar ką jūs pasakysite? Aš klausau,» naujas gubernatorius pasakė.

Mano atsakymas buvo trumpas ir aiškus: «Esančioje pas mane byloje be žodiškų užtikrinimų, tokių pat tvirtinimų ir Pasternakovo speliojimų, abiem apkaltinti jokių duomenų nėra. Pamatysim, kas bus toliau. O kol kas net areštuoti negalima. Nes nėra jokio pagrindo» — atsakiau aš.

— «Šitaip?» nusiminęs paklausė gubernatorius. «Bet aš gi gavau įsakymą, atvykęs į Kauną neatidėliojant abudu areštuoti, o Butlerį net geležiniais apkalti. Paskui griebtis tardymo ir pas abu padaryti kratas. O Desiukiškiuose, kad ir kaž kiek reiktų padėti triūso, aukštyn kojom viską apversti, bet būtinai surasti slaptus požemius ir juose ginklų sandėlius. Ginklus atradus, skubiai Jo Ekscelencijai telegrafuoti. Ten pat dvare rastų ginklų vietoje pastatyti kartuves ir gavus patvirtinimą — Butlerį pakarti. Taip griežtai, siųsdamas čia mane, Vyr. Krašto galva įsakė ir pridūrė: «Aš juokaut nemėgstu, tekybo, kol virvė laikys, pavyzdžiui kitiems ir nevidonų baimei».

Aš pastebėjau nejuokų naujo gubernatoriaus padėjimą ir taip pat jutau baisią ir sunkią mano prievolę, — pareiškė Vietochinas, — bet reikėjo išeities ieškoti.

— Sykį įsakyta — nieko nepadarysi. Duokite man raštišką įsakymą, pasiremdamas Vyr. Kr. Galvos parėdymais ir aš išpildysiu — tuomet abu areštuosiu, — pasakiau jam.

«Ne», tarė gubernatorius. «Taip netinka. Mano supratimu, areštui reikalinga motyvų, o ne sauvalė. Štai kas», — tęsė jis. — «Ar jums netiks mano pirmutinis aplinkraštis, kuris man buvo įteiktas iš Vilniaus išvykstant», — paklausė manęs gubernatorius, perduodamas man gulėjusį ant stalo aplinkraštį.

Aplinkraštį ant greitųjų peržvelgęs jam atsakau: «Visai gerai, visai, kol kas, juo galima remtis».

«Štai matote», nudžiugęs tarė, jaunas gubernatorius Muravjovas. Jis kalbėjo toliau:

«Gal būt aš klystu, bet man rodos, kad aš savo pareigas suprantu taip pat. Aš esu reguliatorius, t. y. tarpininkas santykių tarp Vyriausio Krašto Galvos ir visų jūsų tarnautojų, valdinių ir visų Kauno gubernijos gyventojų. Aš vienas teturiu su juo betarpius ryšius ir jeigu yra reikalo spaudžiu vožtuvus, kaip ant jūsų, taip ir ant Jo Ekscelencijos. Su ta sąlyga aš ir priėmiau paskyrimą. Tai buvo mano ultimatumas». Praslinkus pauzai, gubernatorius tvirtai ir griežtai tarė: «Aš taip pat Muravjovas. Aš nemažiau esu tvirtas savo nusistatymuose, kaip ir Jo Ekscelencija, ne mažiau už jį esu atsidavęs Carui ir Rusijai. Na, vadinasi, darbuosimės! Nenusiminkite», — ištiesdamas ranką tarė man jaunas Muravjovas. «Aš jums taip pat tikiu», — pridūrė jis, — «veikite, man pranešinkite, kad ir aš bučiau apie visus, nors ir nemalonius dalykus informuojamas. Visa pernagrinėkite ir baikite tardymą. Parašykite pranešimą kaip jums įsakyta. Praneškite man — pasitarsime. Gal kokių padarysim pataisų. O paskui, persižegnoję abu stosime prieš rūsčias infanterijos generolo Muravjovo akis. Kaip jus, taip ir jūsų pranešimą aš paremsiu ir viskas gerai baigsis. Generolą gerai pažįstu. Juk jis man artimas. Jis visai nėra toks žiaurus žmogus, kaip atrodo. Taip, jis — fanatikas. Jis taip myli Carą ir Rusiją, kad jų labai jis pasiryžtų bet kaip pasiaukoti. Visas jo blogumas tas, kad jis labai atkaklus, griežtas ir apsuptas žmonėmis, kurie jo gerųjų pusių nepažįsta, kaip audros kokios jo bijo, reikalo iš esmės nenušviečia, užgauna jo patriotiškus jausmus ir jis matydamas kitą prašalaitį — provokatorių Carui atsidavusį Susaniną, jam akiai tiki ir nepastebėdamas visų klaidų eilės, pats save pagiežon įveda ir daro žiaurumus. Jis rinkdamas sau darbininkus, mato jų asmenyse Mininus ir Požarskius, o čia jų maža, — visai nėra.»

Baigdamas audienciją ir perduodamas man vadovautis aukščiau minėtą aplinkraštį, gubernatorius nurodė: «Vyriausios krašto galvos įsakymu abu areštuotieji turi būti Jo Ekscelencijos asmeniškose žinioje ir iki bus užbaigtas tardymas turi būti jie palikti Kauno gubernijos ribose; Dumbrys — Vilkmergės, o Butleris — Kauno kalėjime. Baigus tardymą, abu perkelti į Vilniaus kalėjimą. Apie tą perkėlimą laiku pranešti Jo Ekscelencijai ir asmeniškai jam įteikti pranešimą ir bylą. O kolei kas pradėkite. Sudiev», gubernatorius dar kartą ištiesė man ranką ir tuo baigėsi audiencija.

— Štai ir viskas. Jus smulkmeniškai ir sąžiningai, gerasai, Nikolaj Vasiljevič, informavau. Atleiskite kad taip detališkai ir tuo daug sugaišinau jums laiko, pati byla to reikalavo. Kartoju, kad ištikrųjų rimta ir opi byla. Aš jums atvėriau visą savo sielą ir visas kortas.

Aš tikiuosi, kad jūs suprasdamas mane ir mūsų bendro darbo reikšmę ir žiūrėdamas kontakto reikalingumo bendrame mūsų darbe, jus, taip pat šia proga pranešite man apie gautus jūsų, šiai bylai, parėdymus ir direktyvas. O dabar girdžiu už durų Pasternakovo tripinėjimą. Tur būt užkanda netik parengta, bet ir ataušusį. Taip, taip, — laikrodin žvelgdamas tarė Vietochinas: — jau dvidešimts minučių pirmos ir «admiroliškoji» trinktelėjo. Bet visgi dar ne viskas. Ir kol čia uždengs stalą, kol priuoš, aš Jums perskaitysiu tą pirmąjį naujojo gubernatoriaus aplinkraštį. Jie mums netrukdyt. — Po šių žodžių, Vietochinas suplojęs delnais pašaukė: «ponas Pasternakovas.» Pašauktasis kaip nuplikytas išoko vidun. — Veikite, — nusišypsojo Vietochinas.

Posėdininkas, dviejų kazokų padedamas, pradėjo dengti didelį stalą.

Smorčkovas pasiruošė klausyti aplinkraštį. Jis visas bylon pasinėrė.

Jis nerymąstavo tik manydamas, ar visą girdėtą smulkiai atsimins ir ar sugebės paskui į savo dienyną įrašyti, nes tai jam buvo labai svarbu. Vietochinas pradėjo skaityti: «Kauno Gubernatoriaus aplinkraščio iš 1863 metų rugpiučio mėnesio 10 dieną 1100 nuorodas. Visiems Kauno gubernijos miestų ir apskričių karinių dalių viršininkams.

Iš surinktų per tardomasias komisijas žinių apie asmens politinėje, šio krašto netvarkoje dalyvavusius, — matyti, kad šio maišto skatlingiausi ir uoliausi dalyviai buvo vienasėdžiai ir taip vadinamoji šiaudinė šlėkta, gyvenanti dvaruose ir ištisomis

bendrovėmis valdiškuose dvaruose ir nuosavioj žemėj. Toji šlėkta ir vienkiemiai iš dalies veikė prieš mūsų kariuomenę su ginklu rankose, kunigų, ir dvarininkų vadovaujami ir iš dalies maištininkus rėmė, rūpindamiesi jų maistu ir kitais ištekliais, jų buveinės nenurodydami ir slėpdami pabėgusius ir sužeistus atskirus maištininkus.

Kadangi šlėktų ir vienakiemių luomas per visus laikus iki dabartinio maišto nuolat pasižymėjo maištingais savo veiksmais, tai vietoje įspėjimo, del galinčių toliau būti jų nusikaltimų, drumsčiant visuomeninę tvarką ir šalies ramumą, Kauno, Gardino ir Minsko Ponas Karo General-Gubernatorius ir Vyriausias Vitebsko ir Mogiliovo gubernijų Valdytojas randa neišvengtinais reikalingu išimti iš visuomenės tarpo tuos, kurie labiau už kitus pasižymi nešvaria, maištinga dvasia ir kitiems duoda kenksmingų pavyzdžių sauvaiuoti ir valdžios įstatymų neklausyti.

Iš šio sekant, Ponas general — gubernatorius iš š. m. rugpiūčio men. 8 d. № 6623, pasiūlė man padaryti sumetimus tikrais faktais paremtus, kurie būtent iš vienakiemių, šlėktiškų bendruomenių ir atskirų gyventojų jų luomui priklausančių, dalyvavo maiste; iš kokių to luomo grupių, palyginti, daugiau dalyvavo maištininkų gaujose; taip pat, kuri jų dalis daugiau maištininkus rėmė aprūpindama juos įvairiais ištekliais, lygiai taip pat visi tie, kurie priešinosi valdžios atstovams maištą malšinantiems ir pagaliau išaiškinti visus kurstytojus, vadovus ir visą kitą piktajį elementą, nežiūrint, kokio jie būtų luomo. Visoje pavestojė man gubernijoje surinkus apie visus tuos asmenis aukščiau išvardintas žinias, — neatidėliojant jas pristatyti Jo Ekscelencijai su visais sąrašais vietų, jų dvarų su gyvenančių juose šeimų ir jų narių skaičiumi su mano išvadomis apie jų neištikimybę, kad Jo Ekscelencija galėtų daryti tolimesnias išvadas, ištremiant juos į Sibirą, arba į tolymosios Rusijos kraštus. Asmens gi aiškiai įtartus ir gresiančius ramumui, neatidėliojant suiminėti ir užskaityti Vyriausiojo Krašto Valdytojo žinion, apie kiekvieną sulaikytąjį atskirai ir skubiai Jam pranešant. Visiems įtikėtos man gubernijos karinių dalių Viršininkams apie tokį Infanterijos generolo pono Muravjovo parėdymą pildyti, pranešdamas visas Jo Ekscelencijos reikalaujamas, žinias, prašau pristatyti man per septynias dienas nuo šio aplinkraščio gavimo dienos. Originalą pasirašė general-majoras N. Muravjovas».

— Na, pagaliau nugalėjau, — atsistodamas ir ražydamasis tarė Vietochinas, o pasisukęs uždengto ir prirengto jau didelio stalo pusėn net rankomis suplojo. Ko ten nebuvo! Švarutėlis samovaras⁹ blizgėjo ir virdamas linksmi švilpiniavo, o protarpiais čirškėjo; virdulio viršuje spogsojo baltutėlis arbatninkas; švari staltiesė, o ant jos — tiek arbatai, tiek užkandžiams padorių reikmenų komplektai.

Toks stalo serviravimas, su daugybė gardumynų ir sočiais užkandžiais Vietochiną nustebino. Jis visas žibėjo... Jis to visai nelaukė ir nemanė.

— O, ho, ho! — rankas trindamas ir nudžiugęs linksmas jis tarė. Čia matau prityrusią šeimininkės ranką. Na, bet maitre d’hotel — persirūpino: argi galima viską kartu ant stalo sukrauti? — juokaudamas, bet kartu ir peiktinai linguodamas galvą posėdininkui pasakė.

Pasternakovas stovėdamas tempėsi ir nieko nesuvokė.

Na, nieko pirmas kartas dovanotina — bus gerai.

Tik žiūrėkit — čia matau ir šaltą ir karštą puikiausią užkandą, gėrimą ir pietus kaip reikia ir virdulį — ranka rodydamas džiaugėsi Vietochinas. — Ko įsakysit griebtis? Vieną pradėsim — kitas ataus — suges. Na, aš jus išmokysiu ir ant stalo padarysiu tvarką. Pirmiausia, prie tokios užkandos kol kas išneškite virdulį. Paskui, kas arbatelės panorės — paduosite. Ką aš matau, ką matau? — Arbatninkas ant virdulio. Juk tai nuodėmė! Greičiau nuimkit jį. Ar gi galima taip virinti arbatą? — Toks sutinimas kvepės vanta...

Arbatninką, viena — dviem skepetaitėm pridenkite, kad neataušų, bet, saugok Dieve,

9 Samovaras — virdulis.

nestatykit jo ant virdulio. Tai daryt neleisiu. Aš rusas ir arbatą mėgstu gerti rusiškai su skoniu... Pieną galite nuimti, o citriną palikit ir smulkų cukrų taip pat: teks, matau, konjako ragaut.

Kiaušiniene akutėmis su kumpiu — žavėtina, kaip viliojamai magina. Bet, Tamsta, ponas Pasternakove, jau per daug pasistengei, — aiškindamas Vietochinas nurodinėjo Pasternakovui — taip daug: mes keturiese, o kiaušinių tur būt keturiasdešimts pritratinot?

— Ne, Jūsų Ekscelencija, viso tik po penkis asmeniui — dvidešimts, — atsakė Pasternakovas.

— Na, kiaušiniene palikit, — tarė Vietochinas.

Sūrį, sviestą, ridikėlius, mažarūgščius agurkus, kumpį, keptą dešrą, marinuotus burokėlius, daržoves, marinuotus slyvus, na druską ir duoną. Visa tai, kaip pirmąjį užkandį palikit, — skonėdamasis skaičiavo Vietochinas.

— Visa tai delikatesai. Tai pirmos rūšies užkandėlis...

— Na, suprantama, gėrimus palikit, taip pat... Bet ką aš matau? — tęsė Vietochinas. Išgirdęs tai Pasternakovas vėl išsitempė.

— Prie tokios gausingos ir skanios užkandos, aš nematau, gėrimo? Konjakas čia netinka... Be to, jo ir permaža... viso tik vieną bonką matau. O kur gi l'eau de vie... jo nėra!.. Suprantat l'eau de vie nėra, — susijaudino Vietochinas.

Pasternakovas vartė akimis, kiek begalėdamas tempėsi: kaip gi, kaip, — nieko nesuprasdamas, — konjakas žavėtinas, Jūsų Ekscelencija. Tiesiog dievinas...

Vietinio klebono. Pats geriausias.

— Palauk, pauostysiu kvapą, pertraukė jį Vietochinas.

— Taip, nuostabus, — uostydamas pasakė. —

Visai nelaukiau čia tokių malonumų rasti: tai aukšta markė, neištversiu — tikrai tapsiu suviliojimo auka, — juokuodamas, džiaugėsi ir skonėjosi Vietochinas.

Jam net seilė varvėjo, nuo įsismaginuso apetito.

— Ne, atsiprašau, gerbiamieji, — pats save ramino. Pirma tvarką ant stalo padarysiu, o paskui — maloniai prašome.

O kur ponas sotnikas? Be jo pradėti negalimą.

Teks gerokai išgerti už dievobaimingąją mūsų kariuomenę, už tą tvirtą viltį, Sosto ir Tėvynės paspartį... Greičiau bėk, kviesk: sakyk, girdi, vado laukia, — dviem stovėjusiems ramiai kazokams, įsakė Vietochinas.

— Dabar toliau: kepta antis — puiku; antis baltame su grybais padaže — apsirijimas, labai puiku! Bet sakyk, brangusis, kam tiek daug? — padėjęs ranką ant Pasternakovo peties, paklausė Vietochinas.

— Nedaug, — teisinosi Pasternakovas, — po pusę anties žmogui. Šeiminkė norėjo paršiukštį iškepti, su koše, o antį su baltu padažu, bet aš bijojau, kad paršo kepinas per ilgai užsitęs ir ko gero pavėluosime «admiroliškajai», kaip jūs teikėtės įsakyti, todėl vietoje paršiuko liečiau iškepti antrąją antį su obuoliais.

— Gerai, toliau, — tęsė Vietochinas: — kepti viščiukai jau visai nereikalingi — pakaks keptos anties.

— Ne, ne, Ekscelencija, nors čia taip pat paukštis, bet kas mėgsta baltą mėsą, o kas juodą, įvairiems skoniams.

Patenkintas Vietochinas ir su tuo sutiko.

— Na, toliau: žiediniai kopūstai — puiku, smydra¹⁰ — tai apsirijimas, skanėstai ir prie jų trinti sausainiai su šildytu sviestu, ech! žavinga, trynė delnus ir skonėjosi Vietochinas. Turit, vyrai, skonį ir supratimą!.. Visa kas gerai... Bet sviestas jau aušta, kopūstai ir smydra taip pat. Šie delikatesai tiks po gerimų, užkandų ir po kepsnių. Į ką tai bus panašu?..

10 Smydra, rusų kalboje — „sparža“.

Apskritai, tokie švelnūs dalykai, kaip smydra ir žiediniai kopūstai dedami į sušildytas išanksto lekštes, kurios padedamos ant skepetaičių ir skepetaitėmis taip pat uždengiamos, dar geriau išmirkitomis ir išgręžtomis karštame vandeny. Tuomet tai gerai.

Mokykis, ponas Pasternakovai, jeigu man nori įtikti; — linksmi mokė Vietochinas. O dabar visą, ką aš parodžiau nuimkite ir dalyką pataisykite. Antys ir viščiukai tiks po valandos, ne anksčiau, kai aš įsakysiu, o smydra ir kopūstai dar vėliau.

Kolei kas pastatykit ant garų, kad neatauštų, nesušustų ir paduosit, kaip jau aiškinau. Toliau, avietes ir pieną, taip pat nuimkit. Čia desertas.

— Jūsų Ekscelencija, Jūsų Ekscelencija, leiskit pranešti, kad čia ne pienas, tikriausioji saldi smetonelė, — įsiterpė Pasternakovas.

— Dar geriau. Puiku. Viskas gerai. Aš nesitikėjau — šipsojosi Vietochinas.

Pirmam kartui visai gerai. Už tai jus giriu.

— Bet, štai kas... — išgirdęs šiuos žodžius, kaip styga prieš Vietochiną išsitempė Pasternakovas — ir išplėtė akis, lyg norėdamas jo likusius žodžius praryti.

— Po viso šito, nebloga būtų juodos kavutės. Kaip ten šiuo reikalu šeimininkės paprašius?

— Bus, bus. Viskas bus, Jūsų Ekscelencija. Jeigu čia nebutų — pas kleboną pasiūsiu. Šį rūpesnį palikit man, — subruzdavo Pasternakovas.

— Na, skubiai visą, ką aš įsakiau nuimkit. Greičiau veikite ir pradžiai valgio ateikite pats. Be jūsų pradėti negalima: jūk jūs visu kuo rūpinotės, — ragino Vietochinas.

Tuo tarpu įėjo horunžij Machovas.

— Iš pirmo karto jau jus reiškiate nepaklusnumą mano parėdymams. Kad daugiau to nebūtų, kad ateity netektų mums jūsų laukti ir kviesti... — puolė jį Vietochinas.

— O dabar, gerbiamieji ponai, maloniai prašau jus prie stalo, — iškilmingai jis pakvietė.

— A, tiesa! susigriebęs stovėjusiam šale kazokui įsakė: — greit šauk čia posėdininką.

— Ką įsakysit Jūsų Ekscelencija, išokdomas paklausė Pasternakovas.

— O kaip ten su l'eau de vie? — paklausė jo Vietochinas. Bet Pasternakovas akis išpūtęs stovėjo tempėsi ir nieko nesuprato.

— Nesuprantu įsakymo, Jūsų Ekscelencija, — bailiai prisipažino.

— Kaip nesuprantat, vos netrukdamas juoku paklausė Vietochinas.

Pasternakovas akimis klaidžiojo, lyg pagalbos ieškodamas ir nieko nesuvokdamas tempėsi.

— Ryšius su Paryžiumi už uodegos nutverėte ir laikote savo rankose, o šito nesuprantate, — neiškentėjęs Vietochinas susijuokė. — Supraskit! Tai prancūziškai: «o» — vanduo, o «vi» — gyvenimas.

— Reiškia, — gyvenimo vanduo prancūziškai, o mūsų — pa-trio-tiš-ko-ji, — valstybinė! Supratot?

— Supratau, kaip nesuprasti, Jūsų Ekscelencija, — nejaukiai jausdamasis ir susigėdęs atsakė Pasternakovas.

— Na, šį kartą atleidžiu, bet kitą kartą, kad šio gyvenimo vandens būtų gausiai, nes kitaip išdžius visas mano neliečiamasis rezervas. O šiandieną, nieko nepadarysi — reikia sustiprinti stalą savaisiais priedais. — Šiuos žodžius taręs, atsikėlė Vietochinas ir iš savo dėžės ištraukė didelę litro talpos bonką. — Šitoji atskiru užsakymu, — keldamas į viršų bonką, jis tarė. — Tai senė... «stara vudka»... senutė...

Pasternakovas išsitempęs, su nusikaltusio išvaizda, stovėjo. Jis nebežinojo kas daryti, laukė įsakymų ir abiejomis kojomis vietoje mynė. Pagaliau įsidrasinęs paklausė: — Jūsų Ekscelencija, leiskit eiti?

— Kur?.. Kuriems galams?.. Ne, sėskit už stalo ir pilkit visiems po stiklelį štai šito... — Vietochinas padavė jam bonką degtinės: — Žiūrėkit, tik nesukulkit. Jūsų rankos dreba.

Stiklelius prypilus, Vietochinas atsistojo ir pakėlęs aukštyt stiklelį tarė:

«Už brangiausią sveikatą mūsų Vieš...» Šį žodį išgirdę visi kaip vienas atsistojo. Su kardais ir pintiniais per pečius, stovėjusieji prie durų kazokai, stojo ramiai, pridėjo prie kaktos ištiestas plaštakas ir... užmirė. «pačio» — tęsė Vietochinas, «Impetatoriaus Aleksandro II — caro Atvaduotojo! Ura! Visi sutartinai ryktelejo ir ištuštino stiklelius.

Ura¹¹ — šaukė ir stovintieji prie durų kazokai.

— Kaip padoriai ir gerai, net sausomis Caro-Batiuškos sveikatėlę garbinate. Išgerkite gi Dono-narsuoliai,—pripylė jiems Vietochinas po stiklelį. Kazokai išgėrė ir dar smarkiau ir skambiau jie sušuko «Ura!»

— Šį tostą reikia pakartoti, tarė Vietochinas.

Ir vėl buvo pripilti stikleliai ir vėl už tą patį carą pakeltas buvo tostas. Taip pat sklandžiai buvo išgerta degtinė ir skardus «ura» nuaidėjo toli — už Dumbrio sodybos ribų. Paskui visi sukrucho prie skanios ir įvairios užkandos.

Vietochinas jautėsi esąs šeimininkas ir vyresnysis.

Jis įvairia užkanda apdalino ir kazokus.

— O dabar, vyručiai: marš už durų! sukomandavo kazokus, stovėkit iš anos pusės. Jei būsit reikalingi, pašauksiu. Be reikalo čia neikit.

— Klausom, Jūsų Ekscelencija!

Nuolankiai dėkojam, Jūsų Ekscelencija! — šauniai apsisukę aplink, kazokai išėjo.

Kazokams išėjus Vietochinas paskelbė: tarnyboje, darbe — apie tarnybą kalbėk ir apie jos reikalus galvok, o prie stalo — prie valgio kad nė vieno nebūtų žodžio nei apie tarnybą nei apie jos reikalus. Šis laikas poilsio. Be to, prie valgio visi turi būti lygus, kaip pirtyje; visi turi valgyti ir gerti be jokių įtempimų bei pasitempimų. Vienas kitą vadinti privalo vardu¹². Tai mano principai ir prašau jų laikytis. Kaip jus vadinti ponas šimtininke?— Paklausė Vietochinas Machovą.

— Ananij Ksenofontovič, — paskubėjo kazokų karininkas.

— O jūsų? — Vietochinas, paklausė Pasternakovo.

Saverjan Marianovič, — pašokęs ir įsitempęs atšovė Pasternakovas.

— Kaip? — dar perklausė Vietochinas: — tokių nesvietiškų vardų Rusijoje dar negirdėjau.

— Saverjan Marianovič,—beveik paskiemenu pakartojo Pasternakovas. Vietochinas šėptelėjo lūpomis ponių draugijoje neleistiną garsą ir nuspiovė panašiai, kaip tie, kurie turi įpročio tai daryti išgėrę stiklą degtinės arba stiprai užtraukę pypkės dūmų malką.

Koks iš Tamstos pravoslavas? Koks Tamsta rusas? Nėra jokios abejonės, tamsta ir tamstos tėvas kitataučiai. Štai Ananij Ksenofontovič tai rusas — pravoslavas, tokių vardų kitataučių tarpe nei su šakaliu nesuieškosi. Pasternakovas labai nejaukiam padėjime atsidūręs stengėsi paaiškinti: — Mes iš uniotų. Užmušk mane Dieve — aš pravoslavas ir protėviai mano taip pat. Mes rusai. Mes Sostui ir Tėvynei atsidavę.

— Na, čia ne konsistorija, kad religiją nagrynėtume, čia teisybei rasti tardymo nedarysim, čia pietūs ir poilsis — valgyk ir gerk!

Apie tai užteks, — Vietochinas nutraukė. — Malonėkit sėsti.

Pasternakovas įsakymą išpildė.

— Ponai! — vėl tęsė Vietochinas: prašau man atleisti, bet aš turiu sulaužyti savo principą. Aš privalau duoti ponui posėdininkui įsakymą.

Pasternakovas vėl pašoko ir išsitempė: — Klasau Jūsų Ekscelencija, — sušuko. Visi tylėjo.. Vietochinas tęsė:

Mes čia atvykome labai rimtu reikalu ir svarbiu parėdymu. Mes darbuojamės čia. O tenai Desiukiškių dvare darbuojasi mano pagalbininkas Piotr Akimovič Bielkinas. Tenai dabar iš pamatų daroma krata ir ginklų sandėlių ieškoma. Jo Ekscelencija man pranešė,

11 «Ura» iškilmingas šūkis, lygus lietuviškam «valio».

12 Rusų kalboje ir impročiuose, vadinama savo ir tėvo vardu «imia otčestvo».

kad tas ginklų laikyklas ir sandėlius žino ir nurodys posėdininkas Pasternakovas. Taigi ant greitųjų užkaškite, tik jau ne taip baisiai skubėkit ir vykite tenai. Praneškite, kad aš jus pasiunčiau pagalbon paslėptų ginklų vietai nurodyti. Pasilikite tenai iki kratos galo.

Paskum grįžkite čia nakvoti ir smulkiai man apie visa ką praneškite.

Aš jau gerai užkandau, — atsakė Pasternakovas, — leiskite vykti.

— Ką gi taip jūs, Siever Martovič, jei neklystu, kaip išgąsdintas vagis pašokote? Sėdėkit, neskubėkit. Dar porą, trejetą stiklelių su mumis išgerkite, o paskui su Dievo pagalba, į darbą. Aš jus neužlaikysiu. Bet juk nemandagu taip staiga iš užstalo šokti, — pamokomai jam aiškino Vietochinas.

— Aš visų jūsų prašiau, — vėl kreipėsi į visus, — kad už stalo visi laikytųsi laisvai, paprastai, nežiūrėdami subordinacijos, valdinytės ir vienas kitą netituluotų, bet vadintų vardu, o aš tuo tarpu matau tą pačią įtemptą nuotaiką. Jei jūs, ponai, nežinote, kaip mane vadinti, tai aš — Sergiej Petrovič Vietochin'as; vardas gi žandarų rotmistro — Nikolaj Vasiljevič Smorčkov'as. Per tą laiką visi jau pusėtinai užkando ir Vietochinas pašaukė kazoką.

— Kai aš sušukiu, kad tučtuojau ant stalo butų paukštiena. Supratai? Ir marš! — jis komandavo.

Kazokas nesuprasdamas paklausė: «Kokia paukštiena, Jūsų Ekscelencija? Jokios nėra paukštienos.

— O gi antys, viščiukai, tavo nuomone, tai ne paukštis ?..

Kazokas šauniai apsisuko, kulnais subeldė ir dingo už durų.

— Dabar, prašau papildyti stiklelius, — pridėjo Vietochinas. — Prašau taip pat atsistoti. Visi, kaip vienas atsistojo ir pasitempė.

— Už plačiąją, gausingąją mūsų maitintoją motinėlą Rusiją ir Rusijos Imperiją! Ura!

Visi viena salve išgėrė ir vėl suaidėjo triukšmingasai «ūra!»

— Prašau gerti ir užkandžiauti! Pripilkit stiklelius! Šis tostas to reikalauja. Šį tostą grynos rusų tautos žmonės turi tinkamai pateisinti, — ir šūkterėjęs, kad paduotų kepsnius, Vietochinas pats pylė stiklelius ir neišgertus papildė.

Pagyvėjo kalbos. Visi uoliai gėrė ir užkandžiavo.

Du kazoku įnešė viščiukus ir antis.

— Na, Dono-narsuoliai ir jūs išgerkite už mūsų Motiną, už motinėlą Rusiją.

Ir vėl Vietochinas pripylė po stiklą degtinės ir vėl sugriaudė skambus kazokiškas «ūra».

— Na, vyručiai, dar po vieną pakartokit.

Kazokai dar išgėrė ir vėl išnaujo riktelėjo. Prisidėjo prie jų Vietochinas. Machovas pripylė sau stiklį, iš vietos pašoko ir taip pat į kazokus sušuko: «Na, vyručiai, už motinėlą Rusiją dar kartą ūra!»

Vietochinas paskubėjo prie šio tosto prisidėti ir pripylė sau ir kazokams dar po stiklį. Vėl skambėjo stikleliai — vėl toliau skambėjo «ūra!..»

Vietochiną tai be galo džiugino.

— Ne, vyručiai, taip sausai gerklę plėšti negalima — dar išgerkite, — ir vėl jis pripylė stiklelius. Pasigirdo vėl ura. Dabar jau šaukė visi vienu balsu. Tiktai vienas Pasternakovas šiaušėsi. Jį traukė į Desiukiškių dvarą. Pagaliau jis nebeiškentėjo, pašoko. — Leiskite eiti tarnybon. Paliuosuokite. ponai. Atleiskite! Nebauskite! Sotink Dieve! — Ir jis dingo.

Fui, ir pagaliau, ačiu Dievui, — lengvai atsiduso Vietochinas ir apsidairęs pastebėjo: — išėjo tik vienas, o kaip erdvu ir lengva širdžiai liko. Dabar tik likome visi rusu tautos, tikrojo kraujo žmonės. Taigi išgerkime dabar, ponai, už brangią tikrojo rusiškojo patrioto sveikatą, kuris siela ir kūnu atsidavęs Carui-Batiuškai ir motinėlei Rusijai, mūsų brangaus vyriausio Krašto Valdytojo pono Vilniaus, Kauno, Gardino ir Minsko karo general-gubernatoriaus, Vitebsko ir Mogiliovo gubernijų Valdytojo Infanterijos generolo Michailo

Nikolajevičio Muravjovo! Ura!

Ura! — pritarė Smorčkovas ir Machovas.

Vietochinas ir Machovas išgėrė salve. Smorčkovas tik prie lupų pridėjęs, atgal pastatė stiklelį ant stalo, paslėpdamas jį už kitų indų.

— Ne, ne, brangusai Nikolai Vasiljevič, — familiariai, broliškai kreipėsi į jį Vietochinas. — Taip tyčia atsilikti negalima, juo labiau nuo tokio širdingo tosto, išgerkite iki dugno — kibo prie jo Vietochinas.

— O jūs, gerasis Ananij Ksenofontovič, prižiūrėkite jį. Sykį jau draugijoje, tai draugijoje.

— Dovanokit, paliuosuokite mane, — atsikalbinėjo Smorčkovas. Aš mažai geriu. Prisipažinsiu — visai negeriu. Be to gi, dar šiandieną mus darbas laukia, o turėdamas galvoj vaišinimo priemones ir Jūsų grynos rusiškos sielos nuoširdumą, matau, kad dar daug tostų patieksite, taip kad ir nesiskubinant jau «geri» atrodysim. Paliuosuokite, Dievo vardu jus prašau!.. Aš susirgsiu, — maldavo jis.

— Nieko panašaus! Į vežimą sėdai — tai ir važiuok! Kad draugijoje, tai draugijoje. Dirbti, tai dirbti. Ulioti, tai ulioti. Darbui laikas, poilsiui valanda. Nenunuodysim, visi čia mes rusų tautos vyrai: Smorčkov'as, Machov'as, Vietochin'as. Vienas už kitą geresnis. Juk jūs, gerasis Nikolai Vasiljevič, manau, esate ne vokietis? Juk žinote: „kas rusui į sveikatą — tai vokiečiui giltinė». Musų „patriotiškoji» tarnauja visų mūsų sveikatos labui. Ir be to, dar neišgerti už taip brangius mūsų širdžiai žmones. Gerkit be kalbų, — ir paėmęs Vietochinas nuo stalo stiklelį pilte-įpylė į prieštaraujančio burną.

— Mersi¹³, — nusišipsojo Smorčkovas. Tiktai toliau prašau mane aplenkti. Kad arbatėlė, taip dabar būtų — aš mielu noru jos išgerčiau.

— Tai galima, linksmi sutiko Vietochinas ir šūkterėjo:

— Vyrai, — samovarą ir visą kitą. Viską duokit čia. Kas tik pečiuj' — skirta sveičiui.

Žinokit, kad visa tai, kas bus iškilmingai paskelbta per ceremonialą, brolyt, neišsisuksi, išgersi. Juk taip malonu, taip sklandu, — įtikinėjo jis Smorčkovą.

Tokia pakelta nuotaika niekas nei nemanė įsižeisti, bet atbulai savo paprastumu jis visus nuteikė.

Aš nejuokuoju. Mano draugijoje ir vėlionis geria. Baubia — o geria. O jūs, nei vienoje akyje nepastebėsi — o branginatės, kai nekaltos mergaitės... Žandarui tai netinka... Dievaži netinka. Tarnybos ir įvairių reikalų interesuose reikia prisitaikyti prie aplinkybių ir elgtis taip, kaip bičiuliai reikalauja: taip šokti, kaip groja.

— Na, tai ranką, drauguži, Nikolai Vasiljevič, — pasakęs Vietochinas apkabino ir Smorčkovą pabučiavo. Kazokai tempė stalan likusius valgius. Smorčkovas labai nudžiugo pamatęs samovarą bematant prie jo prisigretino. Tai pastebėjo Vietochinas.

— Neišsisuksi, brangusis! Dievaž, neišsisuksi, — jis Smorčkovą įspėjo ir pripilstė stiklelius.

— O dabar pats simpatingiausias tostas. Prašau stot!

Smorčkovas su Machovu atsistojo.

Už mūsų naująjį Kauno Gubernatorių. Už jauną, stiprą, energingą, tvirtą patrijotą, tikrą rusą general-majorą Nikolaj'ą Michailovič'ių Muravjovą! Ura! Iki-dugno! Kas paliks neišgėręs, nors vieną lašą, tas mano priešas — pas jį — mano sekundantai.

Visi burnon apvertė stiklelius. Net nesusiraukė ir Smorčkovas. Jis matė, kad panašių tostų labai bus sunku išvengti. Išgėręs stikliuką nuo savęs jis pastūmė toliau.

— Ne, ne, stiklelių nepadėkit. Čia negali būti atsikvėpimo, — keldamasis vėl pasakė Vietochinas: — Vardan tėvo ir sūnaus, už brangiausią sveiką abiejų Muravjovų iškart! Šituos, tikruosius rusų tautos, vyrus!

Lai jųjų giminytės ryšiai greičiau padės baigti mūsų darbą ir mūsų šiame krašte

13 «Mersi» franc. — lietuviškai «ačiu».

likimą! Ura!

Vietochinas ir Machovas gėrė sklandžiai. Tik vienas Smorčkovas juos silpnai palaikė, bet visai atsilikti, žiūrint savo tarnybinio padėjimo taip pat buvo nepatogu, juo labiau, kad buvo keliami tokie kutenantieji tostai.

Ir gėrė ir valgė labai sutartinai. Nors prie stalo buvo tik triese, bet kambary jau buvo triukšminga.

Pagaliau atnešė kavą.

— Simpatinga, — tarė Vietochinas. Tokio jaukumo sutikti šioje komandiruotėje visai nesitikėjau.

Kavutė su konjakučiu, puiku, bet kur geriau su likeriu: su benediktinu, abrikotinu ir kt.

Tiek jau to — neištversiu. Šiuos žodžius taręs Vietochinas atsistojo ir iš savo dėžės ištraukė didelę bonką benediktino ir ją uostydamas gėrėjosi: O, kvapas, kvapas! Jis vienas ko vertas!

Žinote, tokiose sąlygose, prie tokio darbo, prie tokios draugijos ir prie tokių užkandžių, — mes galime čia užtrukti bent porą savaičių, o ko gero ir daugiau, — juokavo jis — tik pasistiprinimo ištekliams, kad užtektų.

Tokios dienos, tokios šeimos ir darbo pradžios proga pabandysime keletą rūšių.

— Maloniai prašau, brangieji bendradarbiai, — kvietė Vietochinas, vieną po kitos atkišdamas ir ant stalo statydamas likerio bonkas.

— Štai jums ir po cigarą, daugiau kaip po vieną, neduosiu. Po kavos — tai stebuklingai tinka.

Kazokai! — jis šūkterėjo ir suplojo delnais. Vos šūkterėjus vienas iš jų jau išsitempęs prieš Vietochiną stovėjo:

— Laukiu Ekscelencijos įsakymo!

— Balandėli, pasakyk šeimininkei, kad kavos dar išvirtų, tik bent kiek daugiau, — paprašė Vietochinas. Kazokas išėjo.

— Ulioti, tai ulioti! — priėjęs prie Smorčkovo ir Machovo, — smagiai sušuko Vietochinas.

Šeimynėlė buvo jau įlinksmėjus. Viskas gerai klojosi, nes tarp jų nebebuvo tos rakštės — Pasternakovo.

Kaimyniniame kambaryje laikrodis išmušo ketvirtą valandą.

— Na ir sėdėjome gi mes, tarė Vietochinas.

Aš netik gerai užkandau, bet rimtai ir skaniai pavalgiau, vargu, ar begalėsiu pietauti, o vakare, prieš miegą arbatėlės ir ką lengvučio užkąsime, juk tai buvo tikriausi pirmos rušies pietus pagal meniu. Tik trūko buljono su piragaičiais ir žuvies, — nors, pavyzdžiu, karosų su grietine. O visą kitą buvo: kepsniai, žaliuynai, daržovės, saldžioji dalis — avietės smetonėlėje; kava su konjaku ir likeriais ir... pagaliau, tikras havaniškas cigaras. Na, kągi daugiau? — Klausė Vietochinas: kaip jums, ponai, patinka?

— Aš, matot, prie tokių prabangų ir išgėrimų nėsu pripratęs. Tiesą pasakius, man tai persunku. Ir šiandieną netik apie pietus galvoti, bet ir vakarientauti nereikės — negaliu. Aš stiklinę arbatos su citrina prieš guldamas išgersiu, — paaiškino Smorčkovas Vietochinui.

— Aš, nors išgerti ir užkąsti neprošalį, — bet šiai dienai pakaks. Leiskit jums padėkoti už kompaniją ir atsisveikinti iki ryto. Arbatos gerti taip pat neateisiu. Tuo mane palepins manoji šeimininke... — reikšmingai pasakė Machovas.

— Aš apsistojęs trečioje sodyboje nuo šio namo. Mano vyrai žino. Jei būčiau kam reikalingas — įsakykit mane pašaukti. Mano kazokai pasiliko bute ir pakaitomis budės. Taip leidžiate?

— Labai prašau, labai prašau. Aš jus suprantu. Aukso laikas — žioplių nekenčia.

«Sugaukim meilę vogtinai,

o vargas jos netekti»...

— Sudiev... iki ryto. Gero pasisekimo...

Tikiu, kad kazoko privalumams visur garbingai atstovausi...

Jie atsisveikino.

— Jei leisite, vieną, kitą valandėlę norėčiau nusnūsti, — paklausė Vietochinas pasilikusį Smorčkovą.

— Labai malonu, — apsidžiaugė Smorčkovas.

Geriau nebereikia: — Jūs ilsėsitės, Pasternakovo ir Machovo nėra; aš lieku vienas, ir jei leisite aš paėmęs bylą, tuo tarpu susipažinsiu su visomis jos smulkmenomis ir susirašinėjimais. Be to, aš dar turiu šį-tą įrašyti į mano kelionės dienyną.

— Ir puikiausia. Taip viskas sklandžiai eina, tartum sviestu patepta. Dieve duok, kad mes tokiuose santykiuose ir tokioje nuotaikoje persiskirtume šią komandiruotę pabaigę. Šiuos žodžius pasakęs, Vietochinas padavė Smorčkovui tą «istoriškąją bylą» ir pats nuėjo į gretimą kambarį, kuriame jo laukė švariai patiesta lova.

Pasternakovas, mat, visais be išimties, patogumais pasirūpino. Smorčkovas paėmė bylą, pasiėmė su savo popieriais portfelį, užrašų knygelę ir atsisėdęs prie lango ėmė dirbti.

II. «Iškilmių» kaltininkas

Kas pažinojo Antaną Dumbrij, tam atrodė, kad pastarasai buvo pats laimingiausias pasaulyje žmogus. Tai neperdėta. Ištikrųjų taip ir buvo. Jis visai buvo patenkintas ir savo namų ūkiu ir savo kasdieniniu gyvenimu ir savo šeima ir visuomeniniu padėjimu.

Antanas Dumbrys gyveno Vilkmėgės apskrityje Leliūnų miestely, savo gražioje sodybėlėje..

Tiek išorinė jo namelio išvaizda, tiek vidinis kambarių sutvarkymas ir dvelkias iš jų jaukumas liudijo, kad šio namo gyventojai — pamaldūs, kruopštūs ir laimingi žmonės.

Jauki ir tvarkinga statyba kieme su visais jų keturkojais ir plunksnuočiais liudijo atidumą ir rūpestingumą šeiminiukų. Visi tie gyvulėliai puikiausiai jautėsi. Jie laisvai ir nerūpestingai po kiemą šnarėjo, šildėsi prieš saulutę ir sėmė iš gyvenimo visą tai, ką galėjo ir ką jiems teikė gamta.

Jie puikiai pažinojo savus šeiminiukus. Juos pamatę jie džiaugėsi, meilinosi ir lydėdavo juos iki pat diendaržio tvoros.

Už namelio gražiai atrodė jaunas vaisių sodelis, pilnas prisodintų ir rūpestingai prižiūrėtų jaunų medelių ir uoginių krūmokšnių.

Rūpestinga to sodelio priežiūra ir tvarkytojo skonis kiekvienam praeiviui teikė puikų įspūdį: medeliai ir krūmai buvo apkarpyti, apkasinėti, o visi medeliai išbaltinti. Vietoje stiprios tvoros, visą sodelį aplink supo puiki žalia siena stangiai suaugusių aštrių krūmų, kurie vienu aukštumu lygiai pakirpti dvigubai gražino viso sodelio išvaizdą. Atžėlęs sodely jaunutis atolas darė meniškai dažyto drobėje paveikslo įspūdį, kur šviesiai —žaliame lauke eilėmis mirgėjo, didesnių ir mažesnių, įvairiaspalvių krūmų — krūmelių. Čia pat šalia sodelio, vienoje pusėje buvo jaunučių vaisinių medelių ir uoginių krūmelių daigynas, o kitoje pusėje daigynėliai pavasarinėms ankstybosioms daržovėms ir vasarinių daržovių daigams. Kitoje sodo šalyje buvo ilgas daržas. Į visas vietas pažvelgus, visur buvo matyti netik tvarka, bet sumaningas ir našus šeimos narių triūsas. Namelio priešaky dailiai aptvertas gėlių darželis, iš kurio į visas puses skleidėsi malonus gėlių kvapas.

Gėlyno eželėse klestėjo ir iš kitų gėlių išsiskyrė rožės ir jurginai; tarpeželiuose, vingiavo, gelsvu smėliu, išbarstyti takeliai, o jų pakraščiuose stovėjo žalios spalvos suoleliai. Iš čia matyti sode ant tyčia sukasto kalnelio, pastatyta palapinė — grybas, kur šeiminiuko buvo mėgiama vieta poilsio valandoms. Kiekvieną dieną nuo ankstybojo pavasario iki vėlybojo rudens jis tenai sutikdavo skaisčiai patekančią saulutę. Jis turėjo tyrą dvasią ir buvo karštai tikintis, todėl ten pat kas rytą jis atiduodavo Dievui savo karštąją maldą. Iš ten jis žvelgdavo tolymon berybėn į skaisčiai sklindančius auksinės saulutės spindulius, gėrėjosi ir džiaugėsi stebuklinguoju Apvaizdos sutvarkymu ir galingąja jo valia, o paskui padaręs šventą kryžiaus ženklą, stoji prie kasdieninių savo rūpesčių.

Po dienos rūpesčių, rausvai saulutei nusileidžiant, jis ten su mylima savo šeimynėle vakarieniavo, ten baigė dienos rūpestėlių apyskaitą ir kartu savo vakarinę maldą. Iš ten, kaip ant delno buvo matyti visi jo sodybos pakraštėliai, visa juose glūdinti tvarka ir tai jam teikė džiaugsmo ir ramumo, kad šioje dienoje nieko nenuveikto neliko. Žemiau sukasto kalnelio, ant kurio stovėjo palapinė, talkšėjo, jo paties rankomis iškastas kudratvenkinėlis, kurioje prieš saulutę šildėsi ir nardė įvairios žuvytės, o kartais iššokdavo paviršium ir ne viena stambi senė.

Prie kudros buvo suolelis ir šalia jo įkastas stulpas su varpu.

Nustatytomis popietinėmis valandomis šeiminiukas arba šeiminiukė ateidavo prie kudros su duonos trupinių arba kruopų krepšiu. Varpan suskambinus iš visų kudros pakraščių susirinkdavo šaukiamon vieton visos kudros žuvytės.

Sijojant vandenin atneštąjį maistą po viena kitos šokdamos ir pleškendamos paviršium

gaudydavo dar ore krintančius trupinius. Čia buvo matyti, kad ir tos žuvytės linksmai ir ištaigingai gyveno.

Tuo budu, visa aplinkuma liudijo, kad šeimnininkas mėgo ir gamtą ir gyvius.

Galima buvo manyti, kad tas kampilis, toji miniatiuriškoji sodyba, buvo tokio pavidalo nuo amžių paveldėta — dovanota, bet — ne! Viskas čia buvo sukurta, ir sudorota to paties šeimnininko priežiūra, jo rankomis ir triūsu.

Svarbiausioji jo buvo puikybė ir pasigėrėjimas tai sodas ir daržai: jis buvo tos srities specialistas ir savo dalyko meistras su rimtomis žiniomis ir pasiruošimu.

Jo sodybon pasižiūrėti ir pasimokyti atvažiuodavo netik iš tos apylinkės, bet ir iš kaimyninių apskričių.

Jį tai viliojo ir jis su didžiausiu džiaugsmu teikdavo visiems patarimų, o taip pat aprūpindavo juos įvairiomis sėklomis ir daigais iš savųjų daigynų. Jis laikė_ savo prievole su visais dalintis savo žiniomis ir tuo būdu stengėsi diegti ir kelti šalies ūkio kultūrą.

Jam daug kas patarė persikraustyti į miesto centrą Kaune ar net Vilniuje ir ten atidaryti pavyzdingą sodininkystę bei daržininkystę, be to, jam net garantavo ir didelį medžiaginį pasisekimą. Jis pastaruoju neabejojo, bet jis brangino savo tarnybą, kaip visuomeninį reikalą, kur kas aukščiau, nei sodininkystės kultūrą ir savo asmenišką naudą. Antanas buvo trisdešimties metų amžiaus. Jis buvo stipraus sudėjimo, pilnas energijos, griežtas savo nusistatymuose, ir sąmoningas savo pareigose bei pasiryžimuose.

Jis buvo giliai tikįs ir pavyzdingas šeimos galva. Jis buvo vedęs Ona Kiaušaitę iš Anykščių, kuriai jau ėjo dvidešimts penkti metai amžiaus. Tai buvo geros širdies, tikinti moteriškė ir mylinti savo vaikus motina. Ji visa siela rūpinosi savo vaikais o taip pat tiesiog dievindavo savo vyrą ir kaip įmanydama jam visur padėdavo. Vienu žodžiu ji gyveno ir buvo atsidavus tik savo šeimai. Antanas ir Ona gyveno taikiai, vienas kitą visur suprasdami ir vienas kitą gerbdami — mylėdami.

Per visą bendro gyvenimo laiką tarp jų netik nebuvo jokių barnių, bet nei vieno nebuvo atsitikimo, kad skirtųsi jūdviųjų nuomonės.

Drąsiai galima pasakyti, kad jų šeimyniškojo gyvenimo horizonte nebuvo nei vieno tamsaus debesėlio, kurs būtų užtemdęs jų laimės saulutę. Jie ištikrųjų buvo pavyzdžiu visos apylinkės gyventojams. Jei kas apie tai Antanui primindavo, jis pilnas džiaugsmo atsakydavo: „Taip mes laimingi, bet kitaip ir būti negali; išvydus pasaulį pirmajam ir brangiajam mano sunui Algučiui, mus taip tampriai surakino, sukaustė, kad mudu su Ona nors iš dviejų atskirų kūnų, bet sudarome vieną neskiriama sielą. Mes gyvename savo vaikų džiaugsmu ir tikrai jiems“, — tvirtindavo jisai. Jie turėjo du vaikučius. Pirmutinis sūnus Algirdas, gimęs 1858 metais viso tik turėjo 5 metus amžiaus. Jo palyginamasis subrendimas pranešė jo amžių. Tai buvo drąsus, miklus, su atviru linksmučiu veideliu vaikutis. Jis visiems drąsiai žiūrėdavo į akis ir nieko nebijodavo. Antroji buvo Onutė —dvejų metų dukrelė, gimė 1861 metais, didžiosios žmonijos laimės — valstiečių iš baudžiavos paliuosavimo, metais, kaip didžiudavosi tuo josios tėvas.

Pats Antanas Dumbrys į žmones iškilo iš baudžiauninkų tarpo.

Ant savo nugaros jis iškentė ir poniškus botagus-rykštes ir tankias nenupelnytas bausmes ir žmogaus asmens išniekinimus, išjuokimus ir pasityčiojimus.

Visą tai pergyvendamas, ir visur matydamas neteisingus elgesius ir veiksmus, nors dar buvo vaikas, bet negalėdamas iškęsti kūniškų ir dvasiškų smūgių, vieną kartą buvo priėjęs prie galutinio nusiminimo ir norėjo nusižudyti. Tikrai gilus tikėjimas, kad tuo padarys mirštamą nuodemę, jį nuo to žingsnio sulaikė.

Jis kantriai nešė savo kryžių ir savo nekaltoj sieloj jis ne pyktį žmonėms slėpė, bet maldaudavo Dievą, kad Jis įkvėptų engėjams gailėsio ir tuo palengvintų taip skaudų jo gyvenimo erškėčių taką.

Jis visiems aiškindavo, kad kiekvieno žmogaus likimas ir jo gyvenimo keliai yra

Apvaizdos rankose; kad tas kelias, kaip nusėtas ir nutiestas skaudžiais erškėčiais ir spygliais, taip lygiai ir kvepiančiomis rožėmis ir džiaugsmu; kad einantį tuo keliu žmogų lydi gerieji ir piktieji genijai, tarp savęs kovodami savo aukai-žmogui užkariauti; jie deda po jo kojų įvairias pinkles jo silpnybėms išbandyti ir tai visa pareina nuo žmogaus valios, nuo jo dvasinės dorovės, nuo to moralės pamato, kuris jame įtvirtintas ir kuriuo remiasi visas jo vidaus gyvenimas

Beribis buvo Antano džiaugsmas, kad jis atėjo pasaulin, žmogaus teisių sulyginimo gadynėje ir kad jo vaikams ir ainiams nebeteks nešti to jungo, tų neteisybių, tos priespaudos ir tų moralinių kančių, kurias jis išgyveno. «Tai pasibaigė visiems amžiams», nekartą jis tai kartojo.

Antanas Dumbrys pas Vilkmergės Taikos tarėją buvo laisvai samdomu jo raštvedžiu.

Nors jo tarnybos pareigos, tokios buvo paprastos, bespalvės ir palaikės, bet jam tai teikė neapsakomo pasigėrėjimo, džiaugsmo ir laimės.

Jis, nors ir savo palaikėse pareigose, bet buvo toji rišančioji grandis tarp tų laisvų baudžiauninkų-valstiečių ir jų naujo gyvenimo tvarkytojo Taikos tarėjo. Jis netiktai tomis pareigomis didžiavosi, bet visiškai sąmoningai jas suprato ir sąžiningai pildė. Jo padėjimas buvo pastovus. Jis savo tarnyboje taip buvo tvirtas ir visur turėjo progos pareikšti savos iniciatyvos o iš savo viršininko gaudavo teisingo pritarimo ir įvertinimo.

Savo viršininko asmeny jis matė liberališkų¹⁴ pažiūrų žmogų, stovintį avangarde susipratusių ir tvirtai įsitikinusių liaudininkų, siekusį tiek baudžiauninkų laisvės, tiek visų žmogaus teisių ir pareigų sulyginimo; žmogų nuoširdų, labai jautrų ir žmones užjaučiantį, visuomet akyliai, teisingai ir bešališkai visus ginčus sprendžiantį tiek valstiečių, tiek jų buvusių dvarininkų naudai.

Be visų tų savumų, Taikos tarėjas buvo Antano Dumbrio geradaris-globėjas: jis jį ištraukė iš tos susidariusios aplinkumos, kur diena iš dienos traukė jį nusižudyti, jis padėjo jam atsipalaidoti nuo to siaubo, išsilavinti ir įsigyti specialybę — profesiją; suteikė jam gabalą žemės, padėjo ūkiškai susitvarkyti, pasistatyti kuklų namelį ir sukurti jam jaukų šeimynišką židinį.

Ir todėl Antanas ne tiktai mylėjo jį kaip tėvą, bet tiesiog dievino jį kaip išgelbėtoją. Jis buvo jam taip atsidavęs, kad dėl jo nebūtų jam buvęs sunkus joks pasiryžimas ar pasiaukojimas. Jis jam šventai tikėjo ir žinojo, kad nedoro ir neteisingo darbo atlikti jo neįgalios ir nesiųs.

Neabejotina, kad visa tai jis pasiekė tik per savo paties dvasinius privalumus: dorą, gerą ir teisingą igimtį, o taip pat kantrybę, ištvermę ir uolų triūsą.

Tuos savumus, tą glūdinčią jame Dievo dovaną, pastebėjo ir matė visi aplinkui jo gyvenantieji.

Visi jį mylėjo ir gerbė. Nors jis buvo jaunas, bet daug kas kreipdavosi įvairiais patarnavimais, o kartais net tekdavo jam būti, įvairių ginčų tarpininku. Jis neturėjo priešų ir niekas jam nelinkėjo blogo. Jo šeimos židinio ir jo laimės niekas nepavydėjo, nes visi suprato, kad jis visa tai yra nusipelnęs.

Visą dieną jis buvo paskendęs darbe. Šventadieniais taip pat neturėjo poilsio, nes atvažiuodavo įvairių svečių netik iš miestelio, bet ir iš tolymų apylinkių.

Ar nelaimė, ar džiaugsmas kurį ištikdavo — tuojau skubėdavo pas Antaną jais pasidalyti ir išklaudyti jo blaivą mintį.

Tekdavo Antanui girdėti, kad kai kurie nelaimės ar vargo prispausti žmonės, atėję jo patarimų atsiklausti, sakydavo: «eisiu pas tą mūsų šaltinį tyro vandens atsigerti — išgirsiu teisybę ir sieloje bus ramiau».

Apylinkė jį paprastai «šaltinėliu» ir vadindavo.

Antanas Dumbrys iš mažens turėdamas igimtų privalumų pakliuvo ir į tas palankias

14 Laisvos minties.

salygas, kurių dėka išsilavino ir apsitrinė. Nors jis ir nebuvo ėjęs aukštojo mokslo, bet jo įgimtas protas tankiai sprendavo ir filosofines problemas. Jis labai mėgdavo samprotauti su susirinkusiais savo kaimynais ir nuoširdžiai su jais apia viską savotiškai filosofuoti.

Kai jo žmona Ona kartais jam pastebėdavo, kad tie pašnekesiai labai jį nuvargina juo labiau, kad ir be to yra daugybė darbo, — jis jai atsakydavo: «Ne, tai mano prievolė Aplinkui mus tamsybė. Reikia atidaryti žmonėms akis ir pastumti juos į gerą ir naudingą kelią. Taigi tais pašnekesiais veltui laiko negaišinu, kaip kad tau atrodo. Aš diegiu tas sėklas, kurios nedings, o esu tikras, kad duos greitų ir naudingų vaisių».

— «Garbė Apvaizdai», — jis sakydavo, — «kad XIX-šimtmečio gėda sutrinta, sutrupinta ir tai liks amžių amžiams — baudžiava daugiau nebegrįš. Tai didis įvykis — tai nauja gadynė. Tai pirmas žingsnis žmogaus teisėms sulyginti Jei jau prakaltas plyšelis toje granito sienoje, skiriančioje nuo kito pasaulio valstiečius, kuriems buvo atimta valia, atimti jų norai ir reikalavimai, o toliau, kur kas lengviau bus kovoti dėl jų teisių ir sulyginti jas su teisėmis ir siekimais kitos likusios žmonijos.

Visus pasieks privalomas mokslas ir tuomet kiekvienas turės progos pagal savo norą ir palinkimą pasirinkti pageidaujama amata ar kitokį darbą. Atidarius žmonijai kelią į bendrą išsilavinimą, visiems tas kelias bus lygus ir prieinamas. Tuomet visi visuomeniškieji, sociališkieji ir klasių skirtumai savaime sugrius, o žmonija taps vienodai susipratusi, pažins tikrąjį tikėjimą, viltį ir meilę ir gyvens šventosios idėjos, broliškumo ir lygybės obalsiu».

«Aš laimingas», — kalbėjo jisai. — «kad Dievas leido man gyventi toj didžioj gadynėj.

Dar laimingesnis esu tuo, kad pašaukė mane tarnybon prie Taikos tarėjo, nes galiu dalyvauti tame kilniame darbe ir džiaugtis, kad ir aš savo triuso dalelę padėsiu ant didžiojo valstiečių reikalams skirto aukuro».

Taip kalbėdavo jis viešai pas jį susirinkusiems.

Tos jo pažiūros ir idėjos buvo pasklidę netikėtai tarp šios apylinkės valstiečių, bet jos atrado daug pritarėjų ir toli už ribų tos apskrities.

Jis neapsakomai garbino savo viršininko nuopelnus valstiečių reikalų sutvarkyme ir visuomet baigdavo savo filosofinį posakį, nurodydamas, kad Taikos tarėjas, yra didis veikėjas, kad jo prityrusiu vadovavimu, sėjama vaisinga sėkla ir ne po amžių sulauksime josios želmenų.

«Aš įsitikinęs esu», — tvirtai jis sakydavo, — «kad netikėtai mano ainiai išvys tuos laiminguosius laikus, bet sulauks to ir mano vaikai».

Su tokiu įsitikinimu, su tokiu ryžtumu ir aklu tikėjimu savo idėjoms, ar gi Antanas Dumbrys nebuvo pats laimingiausias pasauly žmogus?

Taip, tai buvo ištikrųjų.

III. Antanuko – našlaičio dalia

Antukas buvo pats jauniausias šeimos narių tarpe. Jis gimė 1834 metais. Jo tėvai buvo labai pamaldūs, sąžiningi ir darbštūs. Pačioje kudukystėje Antukas neteko savo tėvų ir būdamas 5 metų amžiaus jis pasiliko visiškai našlaitis.

Mykolas Dumbrys, Antano tėvas, buvo iš prigimimo stiprus ir sveikas vyras, bet gyvenimas jį sunkiai prislėgė.

Iš mažens jis buvo skirtas darbams plytų dirbtuvėje.

Subrendęs ir suvyrėjęs tiek, kad jau galėjo minti molį, jis toje specialybėje pasiliko visados ir nešė visą laiką to sunkaus darbo naštą.

Būdamas darbštus ir sąžiningas žmogus, jis ėjo savo pareigas be jokių raginimų, jis nuo ankstybojo ryto iki vėlaus vakaro dirbo, kaip jautis, visą gyvenimą tempdamas savo valktį. Jį visomet galima buvo matyti suprakaitavusį, basą ir aukščiau kelių atsiraičiusį.

Joks metų laikotarpis jam nesudarė skirtumo įvairumo lygiai, kaip ir jo darbas, o taip pat ir jo visad vienodi rūbai.

Nebuvo nė vienos tokios minutės, kad atliekant šį darbą per jo veidą nevarvėtų stambūs prakaito lašai.

Rudens šaltis, drėgmė, nuovargis, amžinas prakaitas, peršalimai ir irmėdės buvo jo bendrakeleiviai. Pirmuose jaunatvės metuose visai tai neatsiliepdavo – neveikdavo; bet jau trisdešimtuose amžiaus metuose pajuto fizinį nuvargimą: pradėjo džiūti, nykti ir akyse jo dingo gyvybės spinduliai Niekas į tai jokio dėmesio nekreipė. Nebuvo jokios medicinos pagalbos. Reikalavo tik darbo, o jis kaip ir pirma atlikdavo jį sąžiningai, be raginimų. Pagaliau keturiasdešimts trečiuose amžiaus metuose nubloškė jį nuo kojų džiova ir prirakino prie lovos. Jis gerai suprato ir nujautė, kad atsikelti iš šio guolio jam jėgų nebeužteks.

Jis gulėjo mirties patale pilnoje sąmonėje ir jautė, kaip jo gyvybė vis labyn blėsta.

Visas kūnas baisiai išdžiuvo, rankos ir kojos pagelto, o ant įdubusių veidų, spindėjo tamsiai raudonos dėmės. Giliai įdubusios kaktoje akys degė švaistydamos keistas kibirkštis ir išbalusiam veide jos atrodė, kaip dvi juoduos slyvos.

— Marijona, — tarė Mykolas, — aš jaučiu, kad artinasi valanda atlikti paskutinę mano pareigą ir su jumis atsisveikinti.

Išpildyk mano prašymą, nueik tuojau pas mūsų kleboną ir pasakyk jam, kad noriu atlikti paskutinę savo išpažintį ir prisirengti ten tolymon kelionėn, — pakėlęs į viršų akis jis užbaigė. Buvo matyt, kad jis pailsdavo tardamas kiekvieną žodį ir sulaikydamas kvapą ilsėjosi. Paskui jis tyliai ir ramiai kalbėjo toliau: — prašyk jį įtikinamai, kad noriu greičiau ir pats su juo pakalbėti ir jo prašyti.

Jis nutilo ir nebeturėdamas jėgų užmerkė akis.

Marijona apsipylė ašaromis ir skubiai pradėjo rengtis. Geras Leliūnų parapijos klebonas Juozas Oleka, žinodamas Mykolą ir jo šeimą, kaip ištikimus ir pamaldžius žmonės, ilgai neužtruko ir tuojau su šventais sakramentais išskubėjo pas Mykolą.

Pamatęs Mykolas, kad klebonas peržengė jo trobos slenkstį, subruzdavo, pasirėmė alkunėmis, pamaldžiai praliejo žegnotis ir kaž-ką šnibždėti. Buvo matyti, kad jis jaudinosi.

Klebonas paprašė visus pasišalinti. Pasilikęs vienas su mirštančiu, atsisėdo prie galvūgalio ir švelniai, raminausiai paguldė ant pagalvių. Mykolas nusiramino ir pasiliejo, gili, nuoširdi ir tvirto tikėjimo pilna išpažintis.

Priėmęs šventąją komuniją ir paskutinį patepimą Mykolas vėl susijaudino. Matyt jis bijojo, kad klebonas neišklausęs jo toliau neišeitų. Mašinaliai jis pasikėlė ir palietė klebono rankovę. Į kleboną jis įdėbė savo žvilgsnį. Jo akyse buvo matomas, ir maldavimas, ir prašymas, ir baimė ir abejone, o kartu ir džiugi viltis.

Visa tai mirštantį Mykolą atgaivino ir iki maksimumo pakilo jo energija.

Klebonas paskubėjo jį nuraminti. Jis suprato jo sielos išgyvenimus, su švelnia tėviškąja meile paėmė Mykolo ranką ir vėl sėsdamasis prie jo galvūgalio, meiliai tarė:— Aš klausau tave, mano sūnau, tu kaž-ka norėjai man pasakyti?

Tie nuoširdūs ir švelnūs žodžiai visai suramino Mykolą, jis visas žibėjo pilnas laimės ir vilties. Jis tyliai pradėjo:

— Aš visai ramia sąžine galėčiau keliauti amžinybėn, kad žinočiau savo vaikų, savo sergančios nukamuotos Marijonos ir šito mano mažyčio vos trejų metų Antuko likimą. Mykolas jaudinosi. Jam buvo sunku kalbėti. Jis pailso. Jis nutilo ir sunkiai alsavo. Matyt, jo sieloje dar daug liko nepasakyto.

— Nesijaudink, aš tave iki galo išklausysiu, — ramindamas, jam tarė klebonas: — tu miršti giliai tikėdamas į Višpatį Dievą, pilnas krikščioniškos meilės; taigi atsiduok Jo Aukščiausiajai valiai ir nesisielok, o sustiprink viltį jo neišsemiamu gailestingumu. Aš tave klausau.

Tie gilus ir religiškai skatinantieji klebono žodžiai vėl nuramino Mykolą ir jis vėl lyg atbudęs dvasia iš paskutinių savo jėgų tęsė: — Vyresnieji mano vaikai jau aprūpinti ir paruošti doram darbui.

Jiems tiktai laiks nuo laiko reikalinga dvasinė parama sustiprinti jų tikėjimui, ir energijai. Bet mano vargšė... Marijona... — šį žodį ištarus nuriedėjo per jo skruostą stambi šalta ašara. — Ji taip nusikankino, nusikamavo sunkiuoju mūsų vargu, kad ir dabar taip dega, kaip aš kad bežaruojau. Jei jūsų akivaizdoje suskaitytos jau mano gyvybės minutės, tai jos taip pat suskaityti mėnesiai, o, gal būt, ir dienos...

Ilgiau kaip vienerius ar dvejus metus, ji nebegyvens...

Kolei aš gyvenau — aš dirbau ir savo šeimą užlaikiau.

Kruopštus, taupus gyvenimas ir Marijonos stropumas, leido sukrapštyti keletą grašių, kuriuos mes pragyvenome man sergant. Juk aš šiame guolyje jau trys savaitės. Aš jaučiu, aš žinau, kad tie pinigai baigiasi. Nežinau ar užteks jų ir mano laidotuvėms?

Padėjimas baisus — Mykolas užmerkė akis, atsiduso ir nutilo. Nuo įsitempimo, nuo pergyvenimų jis silpnėjo.

Vėl sukaupė jėgas ir toliau kalbėjo:

— Dar baisiau, kad ji negali dirbti sunkaus darbo, o ant rankų šis mažytis, brangus, Antukas... Jis ją galutinai suriš. Ką jie bedarys manęs netekę? Kaip be manęs gyvens? Kas po mano mirties jų rytoj laukia? Kas bus su mano mažyčiu... mano Antanėliu, kai numirs ir ji? — Jo balsas visai nusilpo — per skruostus riedėjo ašaros; lūpose pasirodė kraujas.

Klebonas atsikėlė ir galvūgaly stovėdamas, paėmė jo vieną ranką savo rankon, kitą padėjęs prie jo kaktos raminausiai ir aiškiai jam tarė:

— Tu išgyvenai čia su mumis savo trumpą amžių giliame tikėjime ir artimo meilėje, kaip dera tikram krikščioniui, taigi ir numirk atsiduodamas Viešpaties valiai ir jo gailestingumui su tvirta viltimi, kad Dievas neapleis ir tavo našlaičių. Nusiramink, žinok, kad aš, kaip parapijos klebonas tavo šeima pasirūpinsiu: tavo vyresniuosius sūnus, kaip išgalėdamas pasistengsiu dvasiškai paremti, duodamas jiems reikalingų nurodymų ir pamokymų... O tavo žmoną Marijoną ir tavo mažytį sūnelį palaidojęs tave, kaip tikrai tikintį krikščionį, padėsiu špitolėje. Tenai tavo Marijona iki mirties turės ir šiltą kampa ir prieglaudą, o jei reikės tai ir tinkamą priežurą. Žinodamas jos gilų pamaldumą, pavesiu jai rūpintis ir prižiūrėti švarą ir tvarką bažnyčioje. O kai numirs, jei man leis Dievas, taip pat, kaip ir tave palaidosiu šalia tavęs, kaip tinkamai užsitarnavusią savo parapijos krikščionę. O savo mažą— mylimąjį sūnelį palik mano globoje, o aš tikėk man išvesiu jį į žmones. Tave, pamainysiu dabar — aš...

Aš busiu jo dvasiškuoju tėvu. Žadu tau tai, kaip ganytojas.

Gęstas Mykolas visas žibėjo džiaugsmu ir laime. Jis sugriebė klebono rankas patraukė jas prie savo lupų ir stipriai prispaudė.

— Dėkoju jums, mano gerasis dvasiškas tėve, — sušnibždėjo jis lupomis. Aš toks laimingas... Aš galiu dabar visai ramiai mirti. Aš jau jaučiu savo gyvenimo galą. Pašaukite mano žmoną ir vaikus, — su maldaujamu žvilgsniu kreipėsi jis į kunigą. — Aš noriu jiems tarti keletą žodžių... Aš noriu su jais atsisveikinti... Klebonas Marijoną su vaikais pašaukė. Marijona įėjo. Ant rankų ji laikė Antuką ir verkė. Vaikutis, matyt, dar aiškiai nesuprato, kas čia darosi: jis neverkė, bet išgąstingai žiūrėjo čia į motiną, čia į aplink stovinčius. Paskui motiną suėjo vidun ir kiti vaikai, kurie taip pat verkė. Jie visi susibūrė aplinkui mirštantį tėvą. Galvūgaly stovėjo klebonas.

Vaikeliai,—silpnu balsu tarė Mykolas:—aš mirštu.

Mus gerasis tėvelis¹⁵ pažadėjo man, po mano mirties, mane pakeisti ir jumis rūpintis. Dabar galiu ramiai numirti.

Aš pavedu jus Aukščiausiojo Viešpaties Dievo gailėtingumui... Klausykite, gerbkite ir saugokite sergančią jūsų mamytę... mylėkitės ir vienas kito neskriauskite... Neužmirškite Dievo... Melskitės ir atsiduokite Jo šventajai valiai ir gailėtingumui ir Jis jūsų neapleis, varge likusius ...

Po mano mirties gerasis mūsų tėvelis duos jums savo palaiminimą ir nurodys kelius tolimesniam gyvenimui..... Klausykite jo... ir neužmirškite Dievo ... — su tais žodžiais savo išdžiuvusia ranka visus peržegnojo ir jo akyse vėl pasirodė ašaros.

Dabar prisiartinkite prie manęs arčiau... aš jus palaiminsiu ir.. su jumis atsisveikinsiu... — visai tyliai jis ištarė. —

Žmona ir vaikeliai iki šiol tik verkšlenę pradėjo raudoti.

Visi jie po vieną prie tėvo prieidami bučiavo jo rankas, jo kaktą ir įdubusius jo skruostus, o jisai kiekvieną paskutinį kartą pabučiavęs laimino juos švento kryžiaus ženklų ir dėjo ant jų galvos išdžiuvusią ir pageltusią savo ranką.

Po vaikų atsisveikinti priėjo Marijona ir laikydama ant rankų mažyti Antanėlį, ašarodama ji priklaupė; mažytis sūnelis sušuko «tėtė... tėtyt» ir instiktyviai iš jo nekaltų akelių pasipylė sidabrinės ašarėlės. Jis prisiglaudė prie mirštančiojo tėvo šono ir savo galvutę padėjęs ant jo krutinės mažytėmis rankelėmis stipriai jį apkabino. Antukas gaudžiai verkė ir kūkčiodamas kartojo «tėtė»... «tėtyt». Vaikutis prie mirštančio tėvo taip prisispaudė, kad rodėsi niekas jo atskirti nedrįstų.

Mykolas ramiai gulėjo. Riedėjo iš jo akių stambios šaltos ašaros Ant prisiglaudusio prie jo Antuko padėjo savo ranką.

— Tebūnie taip, — jis tarė Marijonai. Jis įdėbė savo žvilgsnį į Marijonos akis... jų žvilgsniai susitiko...

Jis pagriebė josios ranką, pabučiavo ir pro ašaras jai tyliai tarė: Sudiev... ir man atleisk... Gailėtingas Dievas neapleis tavęs savo malone ir mes tenai... amžinybėje vėl su tavimi pasimatysime. Saugok save ... saugok ir auklėk brangų mūsų sūnelį Antutį, kad jis išaugęs gerbtų Dievą ir godotų žmones.

Gerasis mūsų tėvelis jumis visais rūpinsis. Jis ramiai gulėjo ir verkė. Marijona prie jo puolė skandindama jį savo pabučiavimais ir gaudžiai, gaudžiai raudojo. Visiems matantiems, neapsakomai buvo sunki valanda.

Vaikai apsupę tėvą bučiavo jo veidus, bučiavo jo kojas. Vienas Antanėlis, prisispaudęs prie tėvo šono buvo ramus.

Mykolas paprašė Marijonos, kad uždegtų grabnyčios žvakę. — Visi kartu pasimelsime — tarė jis, — aš melstis noriu.

Marijona uždegė žvakę. Klebonas ją peržegnojo ir padavė Mykolui į rankas.

Mykolas persižegnojo, paėmė į rankas žvakę ir vėl apsiašarojo. Prispaudęs prie jo

15 Liaudyje priimta vadinti kunigą.

Antukas, taip pat pradėjo verkti. Klebonas ir visi troboje esantieji persižegnojo suklaupė ir pragydo mirštančiųjų malda. Visi nutilo ir susiklaupė maldoje.

Kai jau buvo baigta malda, Mykolas gulėjo be jokio judesio su užmerktomis akimis. Nė vieno atsidusėjimo, nei judesio, niekas jame nepastebėjo ir nepastebėjo taip pat niekas, kada jis apleido tą pilną vargų pasaulį. Nei vieno pėdsako, nei vieno šešėlio nebuvo matyti jame priešmirtinės kančios. Jo veidas šipsojosi ir atrodė, kad jis buvo paskendęs didžiausioje laimėje, džiaugsme ir pasitenkinime.

Rankose stipriai laikė degančią grabnyčią. Jis mirė visiškai nusiraminęs po tokių sunkių skausmų ir nerimų. Jis suvedė visas sąskaitas dar iki mirties.

Klebonas tarė: «Amen», — persižegnojo ir pasižiūrėjo į mirusį.

— Mirė, — jis ištarė, su vargu išėmęs iš velionio rankų degančią žvakę — ją užpūtė. Peržegnojęs velionies kūną jis paskutinį kartą su juo atsisveikino ir į susirinkusius tarė:

— Taip miršta retas! Šitas ištikimas vargo pelė, tas pavyzdingas šeimos galva, giliame tikėjime ir artimo meilėje gyveno, ir su neišsemiama viltimi nuėjo amžinybėn... Tai Dievo palaima... — Ir klaupdamasis ant kelių jis vėl pragydo Amžinojo atilsio malda.

Taip pat suklaupė visi ir skambiai nuaidėjo nuoširdi ir sutartinė Dievui malda

Atsikėlęs klebonas Marijonai tarė:

— Šiandieną pat, aprenk velionį ir prirenk jį laidoti. Štai tau penki rubliai išlaidoms, — ir išėmęs iš piniginės, padavė jai popierinę penkrublinę.

Tai visa, kas tau šiuo tarpu reikia atlikti. Šiandieną dar atsiųsiu su žvakėmis ir žvakidėmis zakrestijoną. Jis išmatuos kokio didžio reikės daryti grabas. Grabą jam padarysiu ažuolinį. Jis buvo tvirtas krikščionis-katalikas, taigi tokio grabo tikrai užsitarnavo.

Rytoj šeštadienis, — tęsė jis, — ateisiu paimti kūną ir pergabensime jį bažnyčion, o sekmadienį po pamaldų jį palaidosim. Šiam vertam, užsitarnavusiam krikščioniui padarysiu visa kas pridera. — Truputį lukterėjęs, jis vėl kreipėsi į Marijoną.

— Palaidjusi, vyrą tu, Marijon su savo Antuku tuojau persikraustysi gyventi špitolėn. Aš tau duosiu ten kuklų kampą ir galėsi ten baigti savo amžių Dievui ir bažnyčiai tarnaudama. O jūs brangūs vaikučiai, kreipdamasis į vaikus, — rytoj rytą ateikite pas mane. Pasikalbėsime, pasirūpinsiu ir jūsų likimu. — Taręs šiuos žodžius klebonas pradėjo ruoštis.

Marijona su vaikais pabučiavę kunigui ranką, jį palydėjo iki vartų. —

Klebonas palaidojo Mykolą su iškilmėmis, kaip tikrai užsitarnavusį, pamaldų ir tikintį krikščionį.

Jis išpildė visus vilioniui duotus pažadus. Marijona neilgai gyveno kartu su savo brangiuoju Antuku ir dvejiems metams praslinkus džiova ir ji mirė. Klebonas su tokiomis pat iškilmėmis palaidojo ir ją — šalia jos gyvenimo draugo Mykolo viename kape.

Antukas, turėdamas 5 metus amžiaus, paliko tikriausias našlaitis.

Motinos mirtis ir jos laidotuvės, giliai įsmigo į jaunutę, vaikučio, sielą.

Jis be perstojo verkė ir šaukė motiną; jis blaškėsi su ašaromis kūkčiodamas, arba ištisas dienas tyliai išgulėdavo savo lovutėje — nejudėdamas; jis visai nevalgė ir net nuo maisto su ašaromis atsisakynėdavo. Jis sakydavo: «aš nelaimingiausias vargšelis..., neturiu mamytės — nėra tėvelio».

Klebonas net susirūpino... bijojo, kad kas neatsitiktų...

Norėdamas greičiau išsklaidyti iš Antuko atminties motinos mirtį ir bendrą jos su juo špitolėje gyvenimą, — klebonas paėmė Antuką pas save.—

IV. Antukas pas kleboną

Praslinkus mėnesiui nuo motinos mirties, Antukas aprimo.

Klebonui pas save laikyti Antuką buvo nepotogu, todėl padėjo jį pas zakrastijoną, kurio šeimoje vaikų nebuvo. Jo žmona labai jį pamylė, kaip tikrąjį savo sūnų. Ji visomis išgalėmis stengėsi jam įtikti taip, kaip jo buvusi motina. Antukui ten labai buvo gera. Mažas Antukas pagal savo ūgį, labai buvo protingas, paklusnus, atidus ir net labai pamaldus. Jį visi mylėjo.

Mokydavo jį zakrastijonas, bet labai dažnai užsiiminėdavo su juo vargonininkas. Be to viso, pats klebonas lavino Antuką tikyboje ir doroje: skaitydavo Šv. Evangeliją, šventųjų gyvenimus, kaip krikščioniškojo gyvenimo pavyzdžius, ir nupasakodavo jam apie jo tėvelių dorą gyvenimą ir apie jų dievotą mirtį. Antukas kas rytas ir vakaras meldavosi už savo tėvelių vėles, o taip pat prašė Dievą sveikatos savo tėveliui—klebonui, zakrastijonui ir jo žmonai, — kuriuos jis labai mylėjo. Taip Leliūnų klebonijoje Antukas išgyveno aštuonerius metus.

Bet štai 1847 metais, netikėtai įvykis, pakreipė visą tolimesnį Antuko gyvenimą ir sąlygas.

Kovo mėn. 19 d. buvo Švento Juozapo atlidai — metinė Leliūnų bažnyčios šventė. Į atlidus iš visų pusių suplaukė minios žmonių. Bažnyčioje ėjo iškilmingos mišios — suma. Bažnyčia maldininkų buvo pilnintelė. Netik altorius, bet ir visoje bažnyčioje buvo pristatynėta degančių žvakių.

Gerasis visų mylimas ganytojas — klebonas Juozas Oleka, su iškilmingais rūbais laikė mišias. Mišioms tarnavo keturi berniukai, visi baltomis kamžomis apsivilkę, su plačiais, raudonais ant krūtinių raiščiais.

Šiuose atliduose buvo taip pat vietos dvarininkas Vincentas Butleris. Jiems netoli altoriaus, Dievo darželyje, buvo pastatytos sėdymos garbės vietos.

Dvarininkas buvo pamaldus žmogus. Savo nejudomojo turto platuose jis turėjo penkias parapines bažnyčias. Jis jomis labai stropiai rūpinosi ir visumet jose būdavo atlidų dienoje. Jis visumet susikaupęs meldavosi, rodydams pavyzdį savo baudžiauninkams ir tarnautojams. Šiuo kartu jis ypatingai buvo atsidavęs maldai. Jis akyliai sekė mišių eigą ir nenuleido akių nuo altoriaus ir mišių apeigoms tarnaujančių. Buvo matyti, kad jisai savo dvasioje kaž-ką rimtą pergyvena. Ištikrųjų taip ir buvo. Iš Vilniaus bajoriškojo instituto jis netikėtai gavo telegramą, kad jo sūnus Jonas, kaip nepataisomas jaunuolis, iš Instituto išmestas ir jį prašo atvykti į Vilnių savo sūnaus atsiimti.

Šis pranešimas taip staiga gautas tiek suspaudė jo širdį ir pribloškė jį, kad jo veidas atrodė, visai penkeriais metais pasenėjęs.

Dvarininkas labai mylėjo savo šeimą, todėl vaikų auklėjimo klausime bet koks nepasisekimas, labai jį jaudindavo ir skaudindavo jo širdį. Jo šeima buvo didelė: dvylika dukterų ir du sunus. Vyresniosios buvo septynios dukros, paskui sunus Tadas, vėl penkios dukros ir paskutinis jauniausias sūnus Jonas. Jonas buvo motinos lepintinis. Jam jau ėjo šešioliktieji amžiaus metai.

Auklėjimas dukterų buvo globoje įvairiausių mokytojų, įnamių-kompanjonų¹⁶, kurias tvarkė ir prižiūrėjo jų motina. Vaikų — sūnų auklėjimas, — buvo ant tėvo sprando. Vyresnysis sūnus Tadas tėvams teikdavo tikrai džiaugsmo ir vilties gerai ateičiai.

Jo likimu jiems rūpintis neteko.

Kaip pirmasis tėvo įpėdinis ir jo senatvės parama, buvo apsuptas ypatingu tėvų dėmesiu. Dar jaunuolį nuvežė Petrapilin ir padėjo į Kadetų korpusą, kelių inžinierio laipsniui įgyti. Iš vienos klasės, kitiems jis ėjo pirmuoju mokiniu. Jam jau ėjo dvidešimtis

16 Samdytos moters bendrai praleisti laikai kurios kartu ir patarnauja įvairiuose ponių pavestuose reikaluose.

antri metai.

Jis jau puikiausiai baigė bendrojo išsilavinimo korpuso klases ir buvo jau priešpaskutiniame specialės dalies kurse. Be to, Tadas buvo linksmas, mandagus, išauklėtas ir dorų savumų jaunuolis. Visi juo gerėjosi. Kai kas jau žvelgdavo į jį, kaip į pavydėtiną jaunikį.

O jaunasis, mamytės lepūnėlis — Jonas, tingėjo mokytis ir didelis buvo išdykėlis: jam sudarydavo ypatingo džiaugsmo padaryti bet kam kokį nemalonumą. Net seserys jo vengdavo. Tarnaitės nekėsdavo ir ištolo bijodavo jaunojo ponaičio. Viena tik motina būdavo juo sužavėta ir jį užstodavo, apgindama nuo griežtų tėvo pabarimų arba ir visai teisingų bausmių. Jonuko nuo savęs niekur motina neatleisdavo, todėl pastarasis buvo lavinamas tik namie. Toks lavinimas versdavo tėvą susirūpinti jo ateitimi: jis aiškiai savo sūnaus asmeny matė bajoriškos kilmės «nepilnametį» ir nemokšą. Pagaliau tėvui pritrūko kantrybės ir jis nutarė jį atiduoti į uždara, drausmingą mokslo įstaigą. Motina šiam nutarimui labai priešinosi, bet pastebėjus, kad tėvas griežtai pasiryžo, — ginčų nebekėlė, tik prašė, kad butų išvežtas kur netoli: ar į Vilkmergę ar į kitą Lietuvos miestą, tik netoliau Vilniaus, kad ji galėtų tankiau jį aplankyti. Tuo būdu Jonas buvo atiduotas į Vilniaus bajoriškąjį Institutą. Labai greitai jis ten tapo nepakenčiamas. Mažai to, kad jis blogai mokėsi, bet savo išdykumu, biauriu elgesiu ir išsišokimais, tapo blogu pavyzdžiu kitiems jaunuoliams — ir auklėtojų nutarimu jis buvo iš Instituto pašalintas. Tiktai įtikinamai maldaujant tėvui, buvo laikinai paliktas ir tai su sąlyga, kad už blogus pasielgimus jis bus baudžiamas kūniška bausme kitų akyse.

Tėvas sutiko ir davė parašą, kad savo sūnų leidžia bausti rykštėmis.

Ir geroki pėrimai, visa bajoriškąja tvarka ir pabūklais, net akivaizdoje jo draugų, — nieko nepadėjo. Del to Instituto taryba ir nutarė galutinai jį išmesti, kaipo nepataisomą auklėtinį ir telegrafavo tėvui, kad jį atsiimtų. Šis pranešimas jį galutinai ir pribaigė, jis nemiegojo visą naktį, galvodamas, kokius žygius daryt ir kokių priemonių griebtis toliau.

Šių nemalonumų prislėgtas ir dabar bažnyčioje jis maldavo Dievą, kad nurodytų jam kelius iškrikusiam sūnui pataisyti.

Besimelsdamas jis atkreipė dėmesį į vieną tarnavusį mišioms berniuką, kuris kėlė savim kaž kokį paslaptinę jausmą ir lyg tyčia jį dar labiau skatino melstis.

Berniukas ištikrųjų skyrėsi iš trijų likusiųjų: be savo lieknos išvaizdos ir dvelkiančio švarumo jo veide, buvo matyt gilios dvasios susikaupimas, pasididžiavimas savo šventų pareigų pildymu ir nuoširdi malda, visa tai neveltui traukė dvarininko žvilgsnį. Jam nenoromis pynėsi galvoje svajonės, kad jis butų labai laimingas, jei jo sūnus Jonas bent kiek butų panašus į šį berniuką.

Po pamaldų, klebonas pakvietė dvarininko šeimą svečiuosna, — išgerti stiklą arbatos. Vaišių metu dvarininkas klebono paklausė:

— Keno tas žavėtinas berniukas, kuris mišioms tarnavo? Jis taip nuoširdžiai meldėsi ir su tokiu atsidavimu pildė savo pareigas, kad netik atkreipė į save dėmesį, bet visai mane sužavėjo.

— O, taip, — atsakė klebonas: — tai ištikrųjų žavingas, tai aukso vaikutis... Jo pavardė Antanas Dumbrys. Čia jį visi pažįsta ir visi myli. Tai nuostabiai širdinga siela; neįsivaizduojate, koks jo budo švelnumas!.. Jis visiškai našlaitis. Aš priglaudžiau jį pas save klebonijoje. Jis visu kuo domisi, labai mokslus ir mokytis nori.

Visą tai išklausęs, dvarininkas susimąstė ir išgėręs arbatą jis vėl kreipėsi į kleboną:

— Dvasiškasis tėve, noriu su jumis nuoširdžiai pasikalbėti ir pasitarti.

Klebonas susirūpino. Jis jautė kaž-kokį nerimą. Jis nujautė kaž-ką negerą.

Vienok, neparodydamas jam savo jausmų, pakvietė dvarininką į atskirą kambarį. Kai tik įėjo į kambarį ir liko vienu du, dvarininkas net su ašaromis akyse atvėrė klebonui savo sielvartą ir savo širdies skausmą; jis atvėrė jam paslaptį, apie netikusį savo sūnų.

— Aš prisipažįstu, — kalbėjo jis, — kad pavydėti nuodemė, bet šiuo atveju jums pavydžiu. O, kaip aš norėčiau, kad tokiuo berniuku būtų mano sūnus.

Patylėjęs dvarininkas tęsė: — man atėjo į galvą mintis. Gal šis vaikutis mano sūnui būtų pavyzdžiu ir atverstų jį nuo tų blogų palinkimų, kurie dabar kamuoja. Rytoj aš važiuoju į Vilnių, o per 4—5 dienas grįšiu namo kartu su savo sūnumi.

Aš manau, kad kaime mano sūnui reikalingas draugas, kuris kartu su juo ir žaistų ir mokytųsi. Šis puikus berniukas, kaip tik jam tiktų poron! Be to, jam pačiam iš to būtų nauda: jis kartu su sūnumi ir mokysis ir žais. Aš jus prašau — leiskit jį pas mane.

Klebonas aiškiai suprato, kad tas prašymas lygus įsakymui ir kad sykį ką nutarė, tai jokie atkalbinėjimai ar ginčai nepadėtų, juo labiau, kad šis našlaitis yra sūnus jo baudžiauninkų. Mažiausias prieštaravimas ypač tokiam jo nusiteikime netik reikalo nepataisys, bet užrūstins dvarininką ir tatai gali sunkiai atsiliepti parapijos reikalams. Tuomet jis sučiauptų dosniąją savo ranką, kuria jis taip remdavo bažnyčios reikalus ir be to, pats klebonas atsidurtų dvarininko nemalonėje. O jo norų išpildymas atbulai — atskleis jo dosnumą. Tuo budu, gindamas ir medžiaginius bažnyčios reikalus klebonas su širdgela nedrįso dvarininko pasiūlymui priešintis ir jam pasakė:

— Atleisdamas pas jus Antaną maldausiu Aukščiausiojo malonės, kad Jis suteiktų jam jėgų išpildyti jūsų norus ir kad jūsų sunui būtų geru pavyzdžiu.

Aš gi nuoširdžiai Jūsų prašau neskriausti šio vargšo nekalto našlaičio ir jam būti teisingas.

Taip klebonas prašė dvarininką, beveik su ašaromis akyse. Dvarininkas paspaudė, pabučiavo klebono ranką ir pabučiavęs ją pridūrė. — Aš suprantu jus ir jūsų rūpesnį šiuo vaikučiu įvertinu.

Prižadu jums, kad aš taip pat juo rūpinsiuos ir padarysiu jį žmogumi.

Su šiais žodžiais jis ištiesė savo rankas ir apsikabinę jie pasibučiavo, lyg patvirtindami savo sutartį. Taip buvo išspręsta tolimesnioji Antano Dumbrio karjera ir likimas. Atrodė, kad dvarininkas su klebonu abu buvo tuo sprendimu patenkinti, vienas kitą suprato ir vietoje to nutarimo antspaudo patvirtino jį pasibučiavimu. Ištikrųjų kiekvieno sieloj kitokių buvo jausmų.

Dvarininkas dvasiškai pribloštas sunaus pašalinimu, kurį laiką nerado sau vietos, bet po nuoširdžios maldos iš bažnyčios išėjęs buvo nusiraminęs, o po pasikalbėjimo su klebonu ir vaizduodamas tolimesnį sūnaus — išdykėlio bendrą mokymąsi su Dumbriu — jis visai buvo patenkintas.

Jam atrodė, kad jo sūnus Jonas jau net pasikeitė, kad ir jis jau turi tokių pat moralinių ir dvasinių privalumų, kaip ir Dumbrys, kad jis toks pat angeliškai geras kaip ir tas. Jį visai nedomino Dumbrys, kaip visiškai našlaitis, kaip didžiausias viltis keliąs jaunuolis, kaip reta geroji išimtis. Jis dvarininkui buvo paprastas baudžiauninkas, kurį buvo proga tinkamai panaudoti. Atsisveikinęs dvarininkas su klebonu skubėjo važiuoti. Jis labai buvo gerai nusiteikęs, kad net atkreipė dėmesį jo žmona. Sugrįžo jis namo visai nusiraminęs ir patenkintas.

Klebonas gi visai ką kitą jautė. Jis buvo priverstas atleisti Antuką su didžiausia širdgela. Jis labai gailėjosi, kad nesuspėjo anksčiau, pats paprašyti dvarininko, padovanoti jam Antuką, kaip gabų jaunuolį Leliūnų bažnyčiai tarnauti. Bet dabar buvo pervelu. Jis žinojo, kad Antukas augdamas klebonijoje, būtų buvęs iš visų pusių apsuptas meile ir rūpesniu, nejautęs būtų našlaičio vienumos ir nebūtų pažinęs baudžiauninko dalios, bet normaliai būtų augęs ir lavinęsis.

«Kas laukia tą nekaltos ir puikios dvasios vaikutį?» galvojo klebonas. Ir tai jį ne juokais baugino. — Jau nemanydamas apie blogąsias puses, klebonas suprato, kad Antukas, palikęs kleboniją ir peržengęs Repšionių dvaro slenkstį, atsidurs į nematytą, nepažįstamą aplinką ir atmosferą, nekartą apsilies graudžiomis ašaromis, pažins savo

našlaičio dalią ir baudžianinko teises, o gal būt, reikės iškęsti ir neužsitarnautą bausmę, apie kurią jis neturėjo ir supratimo. Dvarininko šeimai išvažiavus, pašaukė savo šeiminių, senutę Agotą ir pranešė jai, kad ji paruoštų Antuką kelionėn, nes po trijų dienų jis turės išvažiuoti į Repšionių dvarą.

Agota klausė įsakymo ir labai Antuko gailėjosi, tai buvo matyt iš jos ašarotų akių. Šeimininkei išėjus, klebonas pakvietė pas save zakrastijonus ir jiems tarė:

— Turiu jums pranešti liūdną žinią. Antuką paima pas save dvarininkas ir po trijų dienų turėsite su juo persiskirti. Jam atsiųs arklius. Šis pranešimas, kaip žaibu juos trenkė, jie niekad to nelaukė. Jie tylėjo lyg nustoję žado. Zakrastijonienė pravirko

— Kaip aš dabar be jo gyvensiu? Aš to neiškėsiu. Juk mes jį mylėjome daugiau, nei savo sūnų.. Per tuos aštuonerius metus taip prie jo pripratome kad buvome nutarę net jį išūnyti...

Mano vyras nedrįso, bijojo jus užgauti ir diena iš dienos tai atidėliojo.

To persiskyrimo aš neiškėsiu. Zakrastijonas nusiminęs stovėjo ir galvą nuleidęs tylėjo.

— Aš visai atjaučiu jūsų sielą, — tarė klebonas. Aš ir pats gailiuosi, kad pirmiau nepaprašiau dvarininką, duoti jam laisvę ir atiduoti jį kaip mūsų bažnyčios tarną. Bet dabar jau vėlu. Dvarininkas jokių nusileidimų nebedarys.

Ir geriausių norų turėdamas, niekuo negaliu sumažinti jūsų sielvarto. Eikite, nieko Antukui nesakykite, o atsiųskite jį pas mane. Aš su juo pakalbėsiu ir viską pats jam paaiškinsiu.

Antukas klebono šaukiamas tuojau atbėgo. Zakrastijonienės ašaros nuo jo dėmesio nepasislėpė. Jis sužinojo ir tai, kad ji buvo pas kleboną. Visa kas kartu davė jam suprasti, kad įvyko kokia nors nelaimė. Ir jei pašaukė jį klebonas, reiškia visa tai jį liečia. Atidaręs duris ir į kambarį žengdamas tarė: «Garbė Jezui Kristui» ir išgirdęs atsakymą «per amžius amen» — jis nedrąsiai ir tyliai prisiartino prie klebono.

Klebonas susimąstęs sėdėjo savo kėdėje. Antukas jaudinosi, jo veidely buvo matyti išgąstis, jis žiūrėjo į kleboną lyg klausdamas, kam jį čia pakvietė.

— Mano brangus Antanai, — tarė klebonas, — turiu tau pranešti nemalonią žinią... Mus netikėtai ištiko sunki nelaimė ir smūgis...

Antukas visas pabalo ir persižegnojęs prašnabždėjo: «Didis ir gailėstingas Dieve, pastiprink mane šioje sunkioje minutėje». Jis tą sakinį nuo pat mažens kartodavo sunkiose savo gyvenimo valandose. Taip išmokė jį gerasis klebonas ir Antukas tą trumputę malda ištaręs tikrai gaudavo savo sielai ramumo ir lengvumo.

Matydamas Antuko susijaudinimą, klebonas ramindamas jį tarė: — šis sielvartas tiktai mums, o tu turi džiaugtis. Tavo svajotieji norai ir siekimai pildosi. Juk tu nori mokytis... Eikš, mielas mano vaikelį, arčiau, — meiliai pas save pašaukė jį klebonas.

Berniuką, paglamonėjęs, tęsė toliau: — Tu šiandien matei atlaiduose, bažnyčioje per mišias, mūsų dvarininką.

Jis atkreipė į tave dėmesį, kai tu tarnavai man per šv. mišias. Tu savo nuoširdžia malda ir šventų pareigų pildymu visai jį sužavėjai. Jis labai tavimi susidomėjo. Aš jam viską išpasakojau: kad tu labai nori mokytis, kad aš tau labai menkai galiu čia padėti. Dvarininkas nutarė pasiimti tave pas save. Tu ten mokysies ir kartu žaisi su jo sūnumi. — Antukas stovėjo ir tylėjo... Tik staiga pravirko, sugriebė klebono ranką ir pradėjo ją bučiuoti.

— Nestumkite mane nuo savęs... čia leiskit pasilikti... Juk aš visiškai našlaitis... Jūs man visa kas... Geroji mamytė (taip vadindavo jis zakrastijonienę) taip pat verkia. Jai manęs gaila... bet aš jai ne sūnus... svetimas... ji nieko negali padaryti.. — kūkčiodamas verkė Antukas.

— Vėl vienui-vienas... pas svetimus, nepažįstamus... man taip čia gera... Aš noriu su jumis pasilikti ir visad tarnauti mūsų gailėstingajam Dievuliui... aš noriu melstis už savo

mirusius tikruosius tėvelius... Be jūsų pražūsiu... Jūs mano tėveliui ir mamytei pažadėjot juos pakeisti...

— Nusiramink, mano vaikeli, — susijaudinęs ir net sumišęs, tarė klebonas, prie savęs spausdamas ir Antuką bučiuodamas.

— Suprask, tavo tėveliai buvo mūsų dvarininko baudžiauninkai. Tu jų sunus. Tad ir tu taip pat jam priklausai. Jis gali tave kam nors dovanoti, perduoti, išmainyti į kokį nors daiktą, atiduoti į rekrutus ir su tavimi pasielgti taip, kaip jam patiks... Tu dvarininkui patikai kaip pamaldus, nesugadintas ir paklusnus berniukas... Jis ima tave, kaip pavyzdį savo sūnui. Jis man davė žodį, kad tave padarys žmogumi. Tu kartu mokysies su jo sūnumi, prie jo gubernierių. O jeigu norėsi pasišvęsti visą amžių tarnauti Dievui ir už savo tėvelių vėles melstis, tai pasirengsi, pasimokysi, o aš vėliau tau padėsiu įstoti į kunigų seminariją ir jei norėsi galėsi būti tokiuo pat kunigu, kaip ir aš. Antukas nusišypsojo, nės perspektyva jam labai patiko.

Klebonas įdiegė jam spindulėlį vilties ir jo jaunutė nesugadinta dvasia nurimo.

— Negali būti ir kalbos apie tai, kad dvarininkui drįstume priešintis. Jis mane gali įžeisti, o tave visai pražudyti. Aš nuolat tave seksiu — rūpinsiuos. Nors Repšonių dvaras, Traupių miestelio rajone, bet taip arti, kad tu ir vasarą ir žiemą net pėsčias galėsi mus aplankyti. O dabar, mano vaikeli, eik gulti... Pabučiavęs jį klebonas kryžiaus ženklų palaimino-Antukas nusiramino ir, pabučiavęs savo geradariui ranką, išėjo iš kambario. Tą pat vakarą visa Leliūnų parapijos klebonija žinojo apie tai, kad juos Antukas apleidžia. Nei vieno nebuvo žmogaus, kas šia proga džiaugtųsi. Visi, lyg užjausdami jam gailėjosi, skubėjo jį raminti, padėjo jam ruošti kelionei, kas linkėdamas geros kloties, o kai kas davė jam patarimų, įžengiant į naują gyvenimo kelią. —

V. Dvarininko šeimoje

Tą pačią dieną, grįžęs iš atlydų dvarininkas žymiai geriau nusiteikęs atsisėdęs prie pianino, sudrožė keletą linksmų dalykėlių, o paskui atsigulęs stipriai užsnūdo savo įprastą priešpietinę valandą. Po sočių pietų nuėjo į savo žmonos apartamentus pasidalyti su ja savo nutarimu, Dumbrių Antuko klausimu. Dvarininkė savo buduare buvo viena ir prie savo mažo stalelio kažką rašė. Ji pakėlė galvą ir įdėbus į vyrą akis jo paklausė :

— Paaiškink man, brangusis, kas įvyko, kad taip staiga dingto tavo niuri notaika? Tai mane džiugina, — nes jau tu ir mane buvai beužkrečias tuo nelemtu nusiminimu.

— Taigi aš ir atėjau pas tave, mano brangus angele, pranešti tau ir paaiškinti apie naują savo sumanymą ir nutarimą, — su linksma šypsena, pareiškė jai vyras.

Jis atsisėdo į patogią, pastatytą žmonos buduare, kėdę.

Dvarininkė padėjo į šalį plunksną ir atidžiai pradėjo klausytis vyro kalbos.

— Tu jau žinai, kad bajorų Instituto pranešimas apie Jonuko pašalinimą mane tiesiog pribloškė — neradau sau vietos... Jaudinausi.

Nebetkau numanymo tolimesniems žygiams ir priemonėms... Kas daryti, norint pastatyti jį ant tvirto moralės pagrindo?.. Mane kankino... mane persekiojo ir baugino mintis, kad sūnus nustojęs moralės pusiausvyros ir neturėdamas jokios atsparos, gali nusiristi gilion bedugnėn ir rezultate netiktai liks nemokša, bet ir mūsų giminės, mūsų kilmės ir luomo išgama... Tai baisu ...

— To viso įtakoje, — tęsė jis, — šios dienos atlydų proga bažnyčioje atsidaviau nuoširdžiai maldai, prašydamas Viešpaties Dievo nurodyti man kelius, kaip išgelbėti brangų mums sūnų ir kaip apsaugoti mūsų giminę ir kilmę nuo viešosios gėdos... Aš prašiau Dievą net to, jeigu nebėra jokių priemonių sūnų pataisyti, lai Jis atsiima jį savo globon iš mūsų pasaulio... Man geriau būtų matyti jį ant lentos padėtą, negu iškęsti tokią baisią gėdą...

Ir štai staiga atkreipiau dėmesį į vieną berniuką iš tų keturių, kurie tarnavo šv. mišioms. Juo giliau skendau maldoje, juo labiau traukė į save tas vaikutis mano dėmesį. Jis netik sudomino, bet ir sužavėjo mane.

Iš klebono sužinojau, kad šis kūdikis yra dideliai doras, kad jis domisi mokslu, labai gabus ir trokšta mokytis. Tai visiškai našlaitis mano mirusių baudžiauninkų sūnus. Aš nutariau jį paimti į dvarą, kad su Jonuku bendrai mokytųsi ir su juo žaistų.

Jis bus jam gyvu pavyzdžiu ir gal būt palies jo savimylą ir dorybės jausmą, jeigu nors vienas iš pastarųjų jame glūdi.

Tai paties Dievo ranka man šį kelią ir nurodė. Gal būt, Dievas, išklausęs mano maldas, šį vaikutį ir pasiuntė mano sūnui išgelbėti.

Tiek tonas, tiek dvarininko kalba labai sujaudino jo žmoną. Ji neišskentė, atsistojo ir nervingai pradėjo vaikščioti po kambarį.

Jos akyse pasirodė pikčiu žibuojanti ugnis ir ji panaši buvo į tą tigrę, kuri ruošėsi apginti savo vaiką nuo grėšiančio pavojaus. Jos akių ir veido išraiška rodė vidinį sajūdį, baimę, pasibaurėjimą ir pasipiktinimą.

Visa tai daugiau negu piktino; tai, ją baisiai erzino ir įžeidė: per keturiasdešimts šešerius bendro šeimyninio gyvenimo metus, ji buvo pilnateisė savo namų ir ūkio šeimininkė. Visą gyvenimo tvarką ji laikė savo despotiškose rankose. Ji buvo taip pripratus, išlepinta, — ji kitaip negalėjo net įsivaizduoti. Visa šeima, vaikai ir pats tėvas, nieko savarankiško nedrįso veikti jos neatsiklausę, arba su ja nepasitarę. Visi jai pataikaudavo. Be jos sutikimo taip pat niekas nebuvo kviečiama svečiuosna. O dabar jos vyras, netik jos neatsiklausęs ir su ja nepasitaręs, bet visai savarankiškai nutarė paimti į savo namus kaž kokį našlaitį, juo labiau savo mirusių baudžiauninkų sūnų. Visa tai net jos galvoje

netilpo. Ji tiesiog įniršo, įsiuto.

Kai tik dvarininkas nutilo, ji prie jo priėjo ir griežtai pareiškė:

— Tu perdedi... Tu apimtas panikos, melancholijos ... Ir tuo statai mane į baisų padėjimą... Tu mane kankini. Visa tai, ką tu man pasakei, toli gražu dar ne taip... Mūsų Janekas, kaip ir visi kiti jaunuoliai, mėgsta paišdykauti, pažaišti ir visai natūralu, kad, vydamasis pirmuosius malonumus, atsilieka nuo mokslo... Šį dalyką visai laikau tvarkoje. Jis, kaip ir visi jo draugai, nuo kitų neisiskiria, o, apskritai puikus berniukas. Praslinks metai, viskas perrūgs ir jis bus visai neblogesnis dvarininkas už tave, ir neblogiau bus gerbiamas žmogus ir geras šeimos galva. O tuo, kas atsitiko, esi kaltas tiktai tu pats. Ar gi galima buvo duoti avansu raštišką pasižadėjimą, kad sūnų kūniškai baustų ir dar jo draugų akivaizdoje, be jokios kontrolės, o dar geriau be tėvų - gimdytojų žinios ?

Daugiau, negu šiurkštus tavo su sūnumi pasielgimas ir sukėlė sūnaus širdy teisėtą pasipiktinimą, tai savaime suprantama ir buvo jo pašalinimo vaisius.

Be to, taip pat netikiu ir jo auklėtojų bešališkumu. Tau leidus, jie darė su juo įvairius eksperimentus.

Storžieviškai kišdamiesi į jo sielą, į jo paslaptis, kurios kiekvienam yra šventos, užgavo sūnaus savimylą ir jie patys prie to jį privedė. Jis neiškentė, teisingai pasipriešino, o jie ir pašalino.

Jie sužalojo jo kūną ir dvasią. Čia kaltas esi tiktai tu... Tu pirmasis sankcionavai savo sūnaus nelaisvę. Savo parašu tu palaiminai jautrios vaiko sielos darkymą. Tu sudarei tą padėjimą, kuris tave patį dabar baugina. Dabar reikia sumaniai, akyliai ir širdingai su juo elgtis, jei nori atitaisyti pašlijusį reikalą ir tavo padarytas klaidas, tuo tik būdu galima jį bus vėl pastatyti į normales tolimesniojo auklėjimo vėžes.

Aš sutinku, kad bajorijos Institute Jonukas įprato bendrauti ir žaisti su sau lygiais draugais, todėl ir čia šiame užkampy—kaime, pakelti jo nuotakai ir sukelti impulsui taip pat reikia suteikti jam kokią draugiją. Bet suprask vieną, kad ten jis bendravo su draugais savojo luomo, su tikrųjų Lietuvos bajorų vaikais... Ten juk rinktinė jaunuomenė — žiedas, viltis ir šalies pasididžiavimas. Dabar gi tu, nei su kuo nepasitaręs, vos tik gavęs pranešimą, pats vienas nutarei paimti savo sūnaus draugo vieton, kažkokį muzikpalaikį, benamį, našlaitį dar iš mūsų valstiečių — baudžiauninkų tarpo,—sarkastiškai juokdamos kalbėjo, — ir šis tavo išrinktasis perlas bus mano sūnui pavyzdžiu, su juo mokysis, lavinsis ir žais!?

— Koks gali būti bendras mokymas?

Kam šitam muzikuičiui muzika, prancūzų kalba, mandagumo kodeksas, mokėjimas draugijoje save laikyti, salioniniai šokiai ir visi kiti butini privalumai, išimtinai tinkantieji, tik garsios, aukštos kilmės bajorui — dvarininkui?

Mūsų Janekas jau žengia jaunuomenės tarpan. Jis pabaigė jau penkioliktus metus. Laikas jau jam imtis raitujų sporto, dalyvauti kavalkadose; mokytis fektuotės ir valdyti pištalieta; lavintis medžioklėje su šautuvu ir šunimis ir taip pat su sakalu... Pagaliau susipažinti su visuomeniniais savo luomo jaunimo salioniniais žaidimais. Kokia gi čia vėl gali buti draugija su šiuo muzikuičiu?

Pagaliau Jonuko draugavimas su tuo muzikuičiu įskiepis jam biaurius, tarnų kambario ir arklidžių įpročius bei apsėjimus.

Poniškos pramogos tam muzikuičiui įskiepis dykavimą ir vangumą. Jį visai atstums nuo juodo darbo, apsuks jam galvą ir dar ko gero pradės įsivaizduoti... Juk jis mūsų baudžiauninkas. Jis privalo mums dirbti, o už tavo dėmesį jis privalo atsidėkoti savo triūsu — juodu darbu. Kuriam tikslui jis gali būti paruoštas?

Ką gi tu, ar į ponaičius nori jį išauklėti, ar ką?

Aš suprantu, jei brangus tau savo sūnus, tai tu draugauti jam, pakviesk tinkančios jam kilmės jaunuolių, iš aplinkinių bajorų tarpo. Jeigu pakviestieji iš ambicijos ar savimylės

pas mus viešėti nesutiktų, tai pagaliau aibės yra vargingos šlėktos, kurie neturėdami lėšų tinkamai savo vaikus auklėti, laukte — laukia panašios progos, tik pakviesk, galėsi išsirinkti, kiek nori ir kokių nori tikro kraujo jaunuolių.

Juk jie bajorai... Pagaliau, šlėkta... Bet ne mužikai. Šis tavo našlaitis, ne mūsų daržo gėlė.

Ar tu pagalvojai, kaip į tai būtų pažiūrėję mūsų luomo bajorai? Ar tu pagalvojai apie tai, kad Jonukui reikės kada nors išsirinkti priderančią sužadėtinę — žmoną?.. Kas leis už jo savo dukrą, žinodamas, kad tu savo sūnų išauklėjai tarp savo valstiečių — baudžiauninkų!..

Pagaliau, visas savo dukras padarysi senmergėmis.

Koks jaunikis joms drįs pasipiršti, žinodamas, kad jų brolis su mužikais sėbrauja?... Ne!.. Tūkstantį kartų ne... Tavo valia, Vincentai, bet aš su tavimi nesutinku. Tai neleistas absurdas... Aš to neleisiu... Aš protestuoju ir dedu savo motiniškąjį veto...

Ji nutilo.

Dvarininkė laukė atsakymo ir buvo prisirengus vyrui duoti paskutinį smūgį ir tuo būdu atstatyti savo neginčijamą autoritetą. Bet dvarininkas susikaupęs tylėjo. Jo veide buvo matyti skausmas ir liūdesys... Jis krintosi, kad žmona jo nesupranta.

Jis į ją žiūrėjo lyg laukdamas dar tolimesnio bylojimo. Vyro tylėjimas ją įvedė į dar didesnę įtūžimą ir prie jo prisiartinusi, visa sisijaudinusi ir perpykusi tarė:

— Ko tu tyli?.. Kuo tu pasiaiškinsi?.. Aš motina ir aš privalau žinoti!..

Dvarininko veido išraiška pasikeitė. Jis paliko nuolaidus, malonus ir ramiai nesijaudindamas jai atsakė.

— Brangioji, aš jaučiu, kad tavo sieloje labai daug susikaupė to, ką tu man dar nepasakei. Aš noriu išklaudyti tave iki galo. Aš noriu tave geriau suprasti. Ir man bus lengviau ir geriau toliau orijentuotis... tad aš tave klausau.

Tono ramumas, jo nuolankumas ir pagarba, o taip pat rimtas klausimo pastatymas, visai įsiutino dvarininkę ir ji vėl, išnaujo, nerviškai pradėjo vaikščioti po kambarį.

— Vincentai, — ji pradėjo, — mesk į šalį savo liberalizmą ir tą demokratizaciją, — savo palinkimą tiems chamams...

Gana jau mums skriaudos pridarė tavo tėvas, atsisakydamas nuo protėvių užsitarnauto grovo titulo.

Ištarus jai žodžius jo tėvą liečiančius, dvarininkas nebeiškentė. Jo akys užsidegė. Jis staiga atsistojo. Bet tylėjo.

— O ką žmonės kalba?.. — tęsė žmona. — Visi juokiasi ir apkalba jį!

Bet tu... Tu dar toliau brendi!.. Ar gi aš nepastebėjau, ar užmiršau ir ar užmiršiu tai, kaip tu traukydamas pečiais, tylėdamas vaikščiojai ir sielėjais, kai rengdama dukroms kraitį jų skalbinius žymėjau mūsų kilmės gerbu. Ir kai aš gerėjausi tuo žavėtinu grožiu, ta puikia, auksu išsiūta karūna ir rodžiau tau tokį sunkų, dailų ir akylų darbą, — tu, nekreipdamas į tai verto dėmesio, nors bent iš mandagumo, nors mano trūsą gerbdamas, neradai nieko geresnio pasakyti, kaip panosėje sumurmėti «be reikalo».

Tuomet tu netikėtai mane vieną, bet kartu įžeidei ir šaričių-darbininkes¹⁷.

Ar gi aš galiu užmiršti tokį žiaurų afrontą, kurį tu man už mano dėmesį, už mano atminimą tave, malonėjai pateikti.

Atsimink, atsimink! Aš niekuomet neužmiršiu ir to, kai norėdama padaryti tau molonumo, žinodama, kad visos tavo vizitinės kortelės pasibaigė, būdama Vilniuje užsakiau jas ir tau parvežiau... Tu gi matydamas jose grovo karūną, šalin pastūmęs korteles savo fraze mane iki sielos gelmių įžeidei... Tu tuokart pasakei: «Šitas ne man. Aš ne grovas. Aš negaliu ir jomis nesinaudosiu». Tu man net už mano dėmesį nepadėkojai... Ir štai už mano pastangas, už rūpesnius toksai dėkingumas!.. Tai baisu,

žiauru to neužmirštama.

Visa tai maža... Tu nuėjai dar toliau. Taip!.. dar toliau!.. Tu į savo gimtus namus vedi mužikus, chamus. — Dvarininkas vėl atsisėdo kedėn. Matyt jis klausosi savo žmonos kalbos nei vieno nepraleisdamas žodžio.

— Tu atsitolintai nuo savo luomo, — tęsė toliau, — pasitraukei iš aukštųjų asmenų draugijos... Apleidai etiketą... Tu ignoruoji jau amžiais nustatytus konvenansus ir tradicijas... Tu kitą kartą daraisi nepakenčiamas, nepadorus; nors tave labai garbinu ir myliu, tačiau laikotarpis netik pradedu tave neigti, bet tiesiog nekęsti.

Tu visai pasitraukei nuo visuomeninio gyvenimo ir pasidarei palaikiu žemknisiu ... Tu apsikasei šitame kaime — šitame mėšle ... Visur kiši savo nosį...

Tu pats jokiomis pramogomis nesinaudoji ir mūsų dvasiai nieko neduodi. Neteiki mums net savo malonės, reikalingo dėmesio ir nesirūpini mūsų dvasios egzistencija. Visas namų ūkis suverstas ant mano pečių... Tu gi į namus įneši tik dissonansą, panašų į šios dienos atsitikimą.

Dvarininkas tylėjo ir klausėsi. Tai dar daugiau pykino jo žmoną. Ji netik kėlė savo kalbos toną. bet peržengus mandagumo ribas ir stengdamosi savo vyrą įgelti ir net įžeisti, ji beveik visa gerkle šaukė:

— Gal tau ir to maža?.. Gal tu vardan savo «šventosios idėjos» brolybės ir vienybės malonėsi su jais... su tais chamais susigiminiuoti?.. Tu į savo kiaulininkystę įsiknišęs visiems užtrankei ausis savo išvadomis, kad lietuviškos kiaulės kraujo mišinys su krauju tikrojo angliškojo jorkširo duoda naują patvarią veislę, savo veislingumu pasižyminčią, o atvežta angliškoji kiaulė apnikta ligų nyksta. Gal būt, neginčiju, — su gelnčia ironija toliau tęsė, — gal būt, taip ir yra su tavo kiaulėmis... Bet, gal būt, tu tą eksperimentą nori išbandyti ir su mumis?.. Mano vaikais?.. Tai ne! Baltojo kaulo ir gryno tauraus kraujo maišymą su juodu muzikišku kaulu aš neleisiu... Tas tau nepavyks !.. Gaižiai šūkterėjo ji.

— Aš savo vaikų motina, — stipriai pakeltu tonu, tęsė dvarininkė, delnu daužydama stalelį, prie kurio ji stovėjo ir pereidama į isteriškąjį verksmą ji kukčiodama baigė:

— Aš neleisiu ... neleisiu su mano vaikais daryti tokius eksperimentus.

Ji daugiau nebeturėjo jėgų. Ji viską išliejo, ką tik ant širdies turėjo ir tylėdama, užmerktomis akimis stovėjo prie staliuko.

Vyras ramiai atsistojo ir prie jos priėjo. Dvarininkė išgirdus artėjančius prie jos žingsnius lyg iš miego pašoko ir pravėrė akis. Prieš ją stovėjo vyras, kurio veide spindėjo gerumas ir meilumas. Jis tiesiai žiūrėjo jai į akis... Jo akys pilnos buvo šilumos, pasigailėjimo ir liūdesio, bet nebuvo nei menkiausio šešėlio pasipiktinimo. Jis paėmė jos rankas pakėlė ir prispaudė prie savo lūpų... Dvarininkė neprieštaravo... Ji buvo visai nugalėta ir priblokšta, jo veikimo būdu— ramumu ir meilumu... Ji visai to nelaukė.

Dvarininkas visai ramiai jai tarė: — Aš suprantu tavo padėjimą... Juk tu motina... Aš išklausu visą tavo pasakytą kalbą ir nė žodelio nepraleidau... Aš norėjau giliau įeiti į tavo sielą ir geriau susipažinti su tavo mintijimo būdu ... Neslėpsiu, kad per visą mūsų gyvenimą tu pirmą kartą man padavei tokios kartybės taurę, kuri pripildyta mūsų to paties šeimyninio gyvenimo atskirais karčiais lašeliais... Aš ją iki dugno išgėriau .. Kitaip ir būti negalėjo. Tokie rimti žmonijos gyvenimo momentai negali pasilikti neišaiškinti... nebaigti... Aš nutariau dar šiandieną, neišeidamas iš tavo buduaro, baigti pradėtąjį pasiaiškinimą. Jis labai svarbus. Jis negali būti atidėtas net iki ryt dienos, nors tu ir aš esame dvasia nuvargę. Sėskime patogion vieton ir viską smulkiai išnagrinėkim. — Dvarininkė mechaniškai paėmė pasiūlytąją vyro ranką ir nuolankiai pasidavė jo valiai, tartum užhipnotizuota. Jis ją privedė ir pasodino į patogų minkštą buduaro sovelį. — Per visą mūsų bendrą gyvenimą, nekartą mes čia su tavim nagrinėjome svarbius mūsų įvairius reikalus. Ir džiaugsmą ir vargą ir baimę ir kitokias bangas su mumis pergyveno

ir kartu matė šisai suolelis... Nekartą jis buvo sušlakstytas ir džiaugsmo ir skausmo ašaromis. Aš tvirtai tikiu, kad ir šį kartą mes, pagaliau, vienas kitą suprasime, netik rasim išeitį iš susidariusio padėjimo, bet ir pasieksime bendrą susitarimą bei sutikimą. Juk keturiasdešimts šešeri metai mūsų bendro gyvenimo vis tik šį-tą reiškia. Juk ne už jurų-marių toji diena, kai ganytojas įteiks mums į rankas aukso krivulę ir palaimins mus į tolimesnį bendrą amžinybės kelią. Juk moterystė — paslaptis — sakramentas.—Švelnus, ramūs, veriantieji vyro žodžiai, kaip gaivinas balzamas, išnaujo suminkštino, minutei užkietėjusią dvarininkės širdį. Ji jau pati matė savo netaktiškumą ir stačiokiškumą. Ir negalėjo pati suprasti ir sau išaiškinti, iš kur tai visa kylo. Ji norėjo taip pat iki galo išklaudyti ir jį. Ji tylėjo. Patogioje vietoje atsisėdus ji taip pat norėjo kantriai iki galo išklaudyti, kad tuo nors iš dalies užlygintų taip neapgalvotą savo puolimą ir sumažintų tokį nežabotą vyro įžeidimą. Dvarininkas atsisėdo į kitą suolelio vietą. Juos skyrė mažutis apvalainis staliukas ant kurio stovėjo puiki neužmiršulių puokštė įmerkta į krišpolinę vazą. kurioje be užmiršulių dar buvo sumerktos žibuoklės su našlaitėmis ir kvapniomis žaliomis rezetomis.

— Aš nesijaudindamas visai ramiai išklaudyčiau tavęs, taip pat ramiai pasistengsiu tau atsakyti, — pradėjo dvarininkas.

— Išanksto tavęs, mano draugužė, prašau nesupykti, jei aš ką tau neprielankaus pasakysiu, — tarė jis bučiuodamas jai ranką.

— Aš nutylėsiu iškeltus tavo klausimus apie kiaulininkystę, apie mano liberalizmą, apie demokratizaciją ir mano prisirišimą prie chamų... Aš tave suprantu... suprantu tavo dvasią...

Šiuos žodžius išgirdus dvarininkė paraudo. Ji vėl nuleido į vyrą pakeltas akis.

— Aš tenagrinėsiu du paliestus tavo klausimus. Tai yra tolimesnis auklėjimas mūsų sūnaus Jono ir antras, tai mano velionies tėvo atminimas.

Šiuo du klausimu negaliu nutylėti, tiek tėvo, tiek sunaus!

Aš privalau juos išaiškinti... Tu randi, kad netik negalima, bet tiesiog neleistina mūsų sūnui kartu mokytis ir ilsėtis su tuo nekaltų jausmų ir puikiausių privalumų vaikučiu — visišku našlaičiu iš mūsų baudžiauninkų, kaip tu tai pabrėžei. Tu klysti... Tu neteisi...

Aš suprantu, kad mūsų vaikas yra abiem mudviem lygiai brangus ir mūsų širdžiai artimas; mes privalome lygiai įdėti visą sielą, triūsą ir turta, kad tik išgelbėtume jį ir jo ateičiai sukurtume laimės. Aš supratau, ir pamačiau, kad savo sūnų abu vienodai mylime ir juo vienodai esame susirūpinę, bet mudviejų supratimai apie jo laimę, apie luomo prievoles ir apie būdą jam pataisyti ir išgelbėti — skiriasi, kaip dangus nuo žemės. Tu mane klausi: kam šitam muzikuičiui mokytis muzikos, prancuzų kalbos, salioninių šokių, mandagumo kodekso ir visa kita, tik bajorų luomo dvarininkui privalomą?

Kam muzikuičiui sportas ir kitos pramogos, kurios tik turtingam bajorui-dvarininkui tinka, o ne vargo žmonėms, iš kurių tarpo yra šis visiškasis našlaitis?

— Taip, tu čia teisi. Sutinku, kad visa tai jam bus nereikalingas sunkumas. Sutinku ir su tuo, kad gyvendamas ištaigingai, ne kaip jam įprasta, gali pasileisti atprasti nuo triūso ir sugestii. Bet apie tai aš negalvojau ir apie tai nekalbėsiu. Mano mintys ir rūpeščiai sukoncentruoti į mano sūnų.

Aš nė karto nebuvau tau apie tai ir prasitaręs, kad imu šį puikų berniuką į namus, norėdamas suteikti jam tinkamą mokslą. Iš kur tu tai ištraukei?

Būtu juokinga, neleistina ir net nusižengimas, jei aš galvočiau ir rūpinčiaus apie lavinimą ir mokymą to prašalaičio našlaičio, kai tuo tarpu mano paties sūnus dega moralinių puvėsių agonijoje. Dar gyvenimo angoje jo vidaus moraliai instinktai taip yra pakrikę ir sužaloti, — kad jau skaito nebeatitaisytais ir visi jo vengia lyg raupsais sergančio, kad savo liga neapkrėstų kitų. Aš pats priblokštas ir prislėgtas nelaimės neberandu būdo, kaip savo sūnų išgelbėti... Ar yra man kada galvoti apie šį berniuką? Ir pagaliau koks

tikslas man juo rūpintis? Jis ir taip puikiai jaučiasi pas savo kleboną. Jam tenai taip gera, jauku ir ramu, kad pas mus to viso jis niekumet neregės... Aš paėmiau jį tik tam, kad dvasiškai ir morališkai savo sūnų perauklėčiau. Buvau ir pasiliksiu giliai įsitikinęs, kad jis gali būti vienintelis gyvas, realus mūsų sūnui doros pavyzdys; jo gabumus, gal ir dorus pasielgimus, sūnus pradės sekti, jeigu nors pėdsakų rasis jame doriškųjų privalumų — jie greit jaunoje sieloje prigris. Tuo būdu viskas aišku. Šiandieną nebegali būti daugiau ir kalbos apie šitą berniuką, — ryžtai baigė dvarininkas klausimą.

Dabar pereinu prie klausimo apie sūnų, — po trumpos pauzos tarė dvarininkas. — Šiuo momentu visos mano mintys sukoncentruotos apie nelaimingąjį mūsų sūnų — tą moralės invalydą. Kad ir kiek man atsieitų, privalau jį atversti ir išgydyti. Tu pirmoje eilėje stengiesi savo sūnui duoti išorinį blyzgesį — džentelmeno privalumų, bet išauklėti jo dvasią, ir sąžinės privalumus, kad kaip kilnus riteris, garbingai atstovautų savo sentėvių luomui, — tu apie tai nepagalvojai, užmiršai.

Anot tavęs, tat yra niekai. Tu nori jį užgrimuoti, kaip scenai aktorių, užmauti jam kaukę, kuri slėptų suskretusį jo kūną ir dvasios luošybę ir tuo būdu paleisti jį be vairo į pavojingas plataus gyvenimo vandenyno bangas. Bet tu užmiršai, kad aktorius scenoje savo uždavinį atlieka per vieną, kitą valandą, o nuplovęs grimą lieka vėl žmogus su visais dvasios savumais ir tikraja išore prigimtimi. Tai ne būdas sūnui pataisyti ir jam išgelbėti. Tai neduos pageidaujamų rezultatų, bet, atbulai, pablogins jo nenusistovėjusios ir pasvirusios dvasios gyvenimą. Padarys iš jo moralį išsgimėlį, o žmogus be moralės — tai žvėris...

Jonuko auklėjimą dabar imu į savo rankas. Aš netik atstumiavo tavo rekomenduotas auklėjimo priemones, bet dabar ir visai jas atmetu.

Aš griebsiuos jį dvasiškai pataisyti. Man... net kalbėti skaudu... Jis pilnas daugybės ydų... ir plius dar tinginys. Jam jau penkiolika metų, o niekaip negali iš antros klasės išlipti.

Iki jo galutinio pataisymo nutariau jį visiškai izoliuoti nuo tų draugų, tarp kurių tu terandi jam vietą. Aš jam draugą radau. Tokiais atvejais, nei lėšų nei priemonių nežiūrima.

Kolei kas nutariau jo nebausti. Pabandysiu jam taikinti lenktyniavimo būdą.

Juk lenktyniavimo būdu, moko ir jauną skaliką, kuriam vadovauti pirmyn paleidžiami seni ekzemplieriai, o nemokša vydamasis juos pripranta prie savo pareigų. Ir jodamas treniruodamas savo žirgą, taip pat griebiasi lenktyniavimo priemonių, kurios veikia net gyvulių savimylą.

Tai pirmas kelias, jeigu tik dar nepavėluotas Pabandysim — pažiūrėsime. Dabar tik vienintelis, kurį numaćiau, humaniškas, sūnui pataisyti, kelias.

Gal būt tu teisi, kad jis užplaktas... įerzintas... Mes per daug jį lepinome. Mes per daug tenkinom jo vaikiškas užgaidas... be ribų... mes patys čia kalti... Aš pats labai save kaltinu, kad pirmą kartą jį atleidus iš Instituto nepaėmiau namo, o leidau jį kūniškai bausti. Aš tai prisipažįstu. — Dvarininkas susimąstė. — Juk jis jau nebevaikas — ant viršutinės lupos jau rodosi ūsų pėdsakai. Jei dabar nesuspėsime jo atitaisyti, tai vėliau vynas, kortos ir moterys — visai jį pražudys. Pasiliko viso treji — keturi metai, kol galime sulaikyti pavadžius. O paskui, neduok Dieve, pavėlavus — gali sukąsti žąslus. Dievaži, tokios gėdos nepergyvensiu... Aš neslepiu tau kad prašiau Dievo jį atsiimti, jeigu jis būtų nepataisomas Bet čia šventoji Jo valia. Pats aš, kaip giliai tikįs neišdrįsiu jo nužudyti; bet kartoju, kad gėda gali pražudyti mane... Pats nesizudysiu... Aš krikščionis. Bet mano širdis to neišlaikys— ji pliū. Ir jeigu sūnus nepasitaisys jis bus tėvažudys. Pildydamas tėvo prievoles, jam pataisyti visų žygių ir priemonių griebsiuos ir niekur nesusilaikysiu. Tikėk, manim,—po ilgokos pauzos jis tvirtai ištarė. Žmona nei vienam jo žodžiui nesipriešino. Tęsėsi baisi, ilga ir slegianti pauza, lygi amžinybei. Kambarį buvo visiška tyla.

— Suprantamas daiktas, jei tu kaip motina, kaip namų šeimininkė man nepritarsi ir

nesistengsi man padėti mums abiem brangų sūnų taisyti, — švelniai, bet veriamai vėl pradėjo dvarininkas, — ašskandalo namuose nekelsiu... ir tau nusileisiu... Kaip ten bebūtų, bet tuo atveju sunaus auklėjimą perleisčiau tavo atsakomybėn ir nusiplaučiau rankas... Visą apgalvojau ir visą ką nutariau. Visą savo nejudomąjį turtą ir lobį dalinu į dvi dalis ir palieku pusiau abiem savo sūnum.

Tu iki mirties pasilieki pilnateise šeimininke skirtos Jonui turto dalies, o jam vedus tu pasilieki sau tik septintąją dalį, jeigu kitokių sutarčių tarpusavy nepadarytumet. Abu sūnus, visoms, neištekėjusioms savo seserims, joms ištekant arba pilnametėmis tapus privalo išmokėti kraičio po septyniasdešimts penkis tūkstančius kiekvienai. Aš gi išvaižiuosiu Irlandijon, į savo bočių tėvynę.

Tuo būdu kaip matai, mano mieloji, visa kas nuo tavęs pareina; aš tau duodu laisvai pasirinkti savo veikimui būdą. — Ji tylėjo. Tylėjo ir dvarininkas.

— Pabaigęs klausimą apie sūnų, privalau pakalbėti apie paliestąjį, mano vėlonies tėvą. Aš privalau tau visą dalyką paaiškinti. Tu visai neturėjai teisės kelti klausimo apie mūsų grovo titulą. Tuo labiau mesti mano mirusiam tėvui kaltę ir neteisingai net gi piktai apie jį atsiliepti. Tu, suprantamas daiktas, kalbėjai neteisybę, geliamai mesdama man frazę: «Ką kalba?.. Visi juokiasi ir apkalba jį?»

— Ne! Tai ne tiesa. To nebuvo. Niekas apie tai neužsimena. Taip, kai sužinojo apie jo atsisakymą nuo grovo titulo, jis buvo paklaustas kuriais sumetimais tai padarė, o jis lakoniškai jiems atsakė: «Kas iš to titulo, kai tuščia kišenė». Jis to klausimo nenorėjo paleisti į gatvę ir nenorėjo jo atiduoti visuomeniam teismui. Jo buvo savotiški sumetimai, savotiški įsitikinimai, su kuriais jis ir nesiskyrė. Tokiu atsakymu buvo baigtas visas klausimas. Mano tėvas — mano šventovė; mano pasididžiavimas! Tu tai žinėjai ir dabar žinai. Tu palietei tai įpykusi, norėdama tuo man įgelti. Tu palietei jį ilsintį kape.

Tu tuo mane netik žiauriai įžeidei, bet ir užgavai... Aš to neužsitarnavau... iš tavęs to nesitikėjau.

Šią frazę jis ištarė tyliai ir švelniai, o jo akys pasriuvo ašaromis... Jis neturėjo jėgų susilaikyti ir nuriedėjo per jo skruostus. Žmona tylėjo, nes suprato, kad šioje minutėje ne vieta pasiaiškinimams. Ji suprato savo klaidą ir gėdėjosi savo ūmaus nesusilaikymo.

Bet kiek nusiraminęs dvarininkas tęsė:

— Tu neturėjai jokios teisės prikaišioti jam viešo atsisakymo nuo suteikto jo seneliams už jų nuopelnus titulo ir delto, kad neturėjai jokios teisės į tą titulą pretenduoti. Jis apleido šį pasaulį iki mudviejų sutuoktuvių... Aš su tavimi susipažindamas, nesirekomendavau tau grovu.

Tu ištekėjai už manęs, kaip už eilinio sąžiningo žmogaus — bajoro... Aš juo pasilikau ir iki šiol.

Šiandieną pirmą kartą, per keturias dešimts šešius metus išgirdau tavo pretenziją į grovo titulą. Aš netikėjau savo ausimis. Tai kalbėjo ne mano žmona. Tai kalbėjo moteriškė, kuri nesižino ką kalbanti. Ji tenorėjo, kaip galima stipriau mane įžeisti,

Atsimink, kad paėmiau tave iš doros šlėktiškos šeimos. Tu buvai, kaip ir aš, tokia pat paprasta bajorė. Iš kur dabar atsirado tau noras pretenduoti į grovo titulą?.. Man galvoje visa tai netelpa...

— Atleisk man, — lukterėjęs jis tarė. — bet per šias kelias minutes, daug ko patyriau nelaukto, ir labai nemalonaus. Aš turiu tai tau pasakyti.

Juk aš taip pat esu žmogus ir, suprantamas daiktas, ne be ydų... Dabar, kai išsipasakojau, man daug lengviau pasidarė.. Bet visa baigta. Pasistengsiu užmiršti ir tai.. Atleisk. —

Jis paėmė savo žmonos ranką ir ją pabučiavo. Sugraudinta dvarininkė, apkabino nulenktą vyro galvą ir glamonėdama ją bučiavo.

— Atleisk man, atleisk... šnibždėjo ji, o ašaros riedėjo per jos skruostus.

Tos ašaros buvo, gal būt trumpos, bet tikrai nuoširdžios atgailos. Kai abu jie šiek tiek

nusiramino, dvarininkas tęsė:

— Man dar tenka atsiprašyti tavęs už mano pasielgimą, kai tu parvežei iš Vilniaus vizitines korteles su grovo karūna ir taip pat, kai dukrom žymėjai kraitinius baltinius mūsų bajoriškuoju herbu, vainikuotu auksine grovo karūna.

Bet pirma, negu tai padarysiu, privalau tau paaiškinti, kuriuo būdu buvo įgytas šis titulas, ir mano mirusio tėvo pažiūras į jo naudojimosi teisę.

Kaip tau žinoma, mes nesame tikri lietuviai. Šaknis mano kilmės Didžiosios Britanijos salose — Irlandijoje. Kaip mes patekom į Lietuvą tau tuojau paaiškinsiu.

XVII-me amžiuje, trisdešimtį metų liepsnojusio karo laikais, kuomet Vallenšteinas ruošdamas raitelių pulkus, kovai su protestantizmu, paskleidė šūkį per visą Europą, kad stotų katalikybės ginti, tuo laiku vienas iš mano senelių vardu Valteris Butleris, būdamas karštas ir įspūdingas jaunuolis, nuo pat savo jaunystės įstojo eiliniu volonteriu¹⁸ į Vailenštieno formiruojamą irlandiečių dragūnų pulką.

Albrechtas Vallenšteinas gimė Bohemijos bajorų šeimoje, buvo protestantas, bet jaunystėje netekęs tėvų buvo atiduotas jėzuitams auklėti; 15-kos metų amžiaus jis priėmė katalikybę ir virto fanatiku.

Jėzuitai jį išauklėję, karo metu labai juo vylėsi, netik kėlė ir afišavo, bet ir medžiagiškai jį rėmė. Vallenšteinas atkreipė savo dėmesį į esantį jo pulke eilinį volonterį irlandietį Valterį Butlerį ir ilgainiui jam suteikė karininko laipsnį.

Pirmiausia Vallenšteinas su savo raitelių pulkais stojo į kryžiaus karą prie Erzhercogo Ferdinando su Venecija Ferdinando padėjimas buvo kritiškas ir Vallenšteinui paskubėjus į pagalbą Ferdinandas laimėjo.

Vallenšteinas buvo apdovanotas grovo titulu, tai buvo jo karjeros pradžia.

Erzhercogas. neužilgo tapo imperatoriumi Ferdinandu II-ju ir Vallenšteiną pasiėmė jis į savo karališkuosius rūmus.

Ferdinandas matė jame savo ramstį ir jėgą. Vallenšteinas iš pradžių buvo pakeltas į imperijos kamergerius, vėliau į hercogus, o kovų laimėjimai jį padarė trisdešimts metinio karo generalisimu. Visa tai Vallenšteiną apsvaigino. Jis karališkos pagarbos apsuptas, pasidarė neprieinamai išdidus. Iki to laiko Valteris Butleris įgijo didžiausią Vallenšteino pasitikėjimą. Butleris jau buvo pulkininkas ir vadovavo tam pačiam dragūnų pulkui, kuris buvo tąsyk paskirtas karališkajai apsaugai. Tokie Vallenšteino pasisekimai įsigijo pavyduolių, nes bijojo, kad pastarasis galutinai neįsigalėtų Pasidarė intrigų.

Pasklido gandų, kad jis pradėjęs slapta tartis su protestantų vyresnybe. Pagaliau pradėjo jį kaltinti neištikimumu Habsburgams ir kad jis, neva, siekiąs vainiko.

Del viso to imperatorius Ferdinandas II jį nuo savęs atstūmė ir paleido jį poilsio. Tuo laiku Vallenšteinas jau vaidino stambų politinį vaidmenį.

Jis be galo buvo turtingas.

Jis įsikūrė Prahoje, labai prabangiškai gyveno ir pasižymėjo savo išlaidumu bei pliuškumu.

Ferdinandas II netekęs Vallenšteino, veikia jo pasigedo. Jo pasisekimai pašlijo. Jo kariuomenės dalys pradėjo bėgti į priešų pusę. Jis atsidūrė labai kebliame padėjime ir nutarė vėl kreiptis į Vallenšteiną ir prašyti jo paramos. Vallenštenas pagelbėti sutiko. Bet matydamas, gresiantį pavojų imperijos armijai, kuri jam pesitraukus, demoralizavosi ir skilo, Vallenšteinas nutarė sukurti naują armiją savo lėšomis, nes senoji buvo kovoms tinkama ir nenugalima — tik gelžinės Vallenšteino rankos ir drausmės dėka, todėl jis nutarė sukurti savo ištikimą armiją iš 50.000 žmonių, bet pastatė sąlygą, kad jam būtų duota neribota valdžia, jo nukariautose šalyse, kad kariuomenę tvarkyti galėtų be įtakos paties imperatoriaus, kuriam jis garantuosiąs sosto saugumą.

Ferdinandas II sutiko. Bet intrigos ir imperijos armijos demoralizacija darė savo.

18 Savanoris—karys.

Imperijos kariuomenės garnizonas Prahoje Vallenšteinui pasiduoti atsisakė. Savo pavojingą padėjimą jausdamas Vallenšteinas pasirūpino saugoti sau trisdešimtį ištikimų karininkų, kurie pasirašė ir prisiekė su juo ir už jį mirti, jis neatidėliodamas su keliais ištikimais savo pulkais paskubėjo pasitraukti į Egerio pilies tvirtovę.

Vallenšteino priešai, matydami, kad didžiausia jo parama yra pulkininkas Valteris Butleris, — griebėsi pastarąjį patraukti į savo pusę, aplinkiniais keliais rodydami jam pavojingą Vallenšteino politiką.

Generolui Pikolomini patraukti į savo pusę pulkininką Valterį Butlerį pavyko ir pastarasis netiktai nebevykdė Vallenšteino planų, bet tapo samokslininkų įkvėpėju pasikesinti jį nužudyti.

1634 m. vasario mėn. 24 d. Valteris Butleris su savo dragūnų pulku pasivijo jojantį į Egerio pilį Valenšteiną ir prie jo prisijungė.

Egerio įgula buvo olandiečių. Butleriui pavyko patraukti į savo pusę pilies komendantą olandietį Gordoną vyr. vachmistrą Leslį ir dar kitus olandiečius.

Pagerbti svečiams tarp, kurių vyriausioji figūra buvo Vallenšteinas savo plieninės grandies (prisiekusių karininkų) apsuptas, pilies komendantas Gordonas suruošė iškilmingą pokylį. Pokylio metu įsiveržė Butlerio dragūnai ir išžudė visus Valenšteino šalininkus, iš kurių išdavikiškai buvo užmušti generolas Ilovas, Trucka, Kinskis, rotmistras Neimanas ir daug kitų. Kita dragūnų dalis, kapitono Deverje vedama apsupo Valenšteino butą. Valenšteinas ruošdamasis gulti išgirdęs triukšmą ir ginklų žvangėjimą ir jausdamas pavojų puolė prie lango, bet lange kapitonas Deverje jį vietoje nudurė.

Tuo būdu, nuo tų rankų į kurias jis atidavė savo gyvybę saugoti — Valenšteinas žuvo. Už šią žmogžudybę ir puikiai atliktą sąmokslą, imperatorius Ferdinandas II pulkininkui Butleriui suteikė generolo laipsnį, apdovanojo jį grovo titulu ir gausiai apipylė jį visokiais turtais ir dovanomis. Žudikus imperatorius taip pat gausiai apdovanojo. Visi plotai didžiausių Valenšteino turtų, buvo išdalyti generolams, kurie Valenšteiną buvo metę ir bent kiek padėję jį nugalabyti. Savo sąžinei nuraminti Imperatorius, už mirusį Vallenšteiną įsakė atlaikyti tris tūkstančius gedulingų mišių.

Taip išdavikiškai 1634 m. vasario mėn. 25 d. buvo nužudytas Valenšteinas.

Už tuos nuopelnus Valteriui Butleriui ir buvo suteiktas grovo titulas.

Tuoju po to įvykio Valteris Butleris, gal būt dėl sąžinės griaužimo ar kitokių sumetimų, pasitraukė iš armijos. Turėdamas didelius turtus pasilieka ten pat ir apsigyvena Reino pakrančiuose.

Bet veikiausiai pastėbejo, kad imperatorius už staigius patarnavimus staigiai juos apkrovė gerybėmis, bet po mažiausio nepasisekimo, dovanotas gerybes, dar staigiau atiminėjo. Kilų intrigų ir Butleris netiktai pradėjo bijoti dėl savo turtų, bet ir dėl savo likimo.

Žiaurus imperatoriaus pasielgimas su jo buvusiu draugu, jo rėmėju ir gelbėtoju — Vallenšteinu, — jį ne juokais pradėjo griaužti. Jis suprato, kad ties jo galva tol kabės kardas, kol bus Ferdinando valdomojo krašto ribose. Šis opus ir pavojingas padėjimas labiau sunkėjo, nes kova katalikybės su protestantizmu dar nesibaigė. Šios baimės veikiamas visus savo turtus Pareiny paskubomis realizavo ir, skubiai iš ten išvykęs, apsigyveno Lietuvoje. Čia, jis, Žemaitijoje, nusipirko didelius plotus žemės ir stipriai medžiagiškai įsitvirtino, baigdamas savo turto likvidaciją, Reino pakraščiuose. Naujoje vietoje visai nusiramino ir dėl savo turtų, ir dėl savo asmens. Valteris buvo iki fanatizmo tikis žmogus ir svarbiausia bijojo protestantų persekiojimų. nors pastarųjų Lietuvoje visai nebuvo. Jį tai labiausiai ramino.

Tai buvo mūsų senelis — mūsų kilmės pradžia, iš didelio ir seno irlandų tautos medžio, kurio atžala atsidūrė Lietuvoje ir per kelis amžius, šis medis savarankiškai išaugo surembėję, aklimatizavosi į jauną bajoriškąją kilmę Butlerių — jau lietuvių. Bet charakteringiausia tai, kaip nekartą esu sakęs, kad dabartinės, kankintinės vardo

nusipelnusios Lietuvos, anais laikais, niekuomet niekas negalėdavo nukariauti ir kovose įveikti. Bet dėl nepalankių aplinkybių, tarp kurių tai svarbiausioji buvo Jogailos vedybos su Jadvyga, Lietuva pateko į Lenkijos protektoratą. Vėliau Lenkiją skaldant, kaip skačiusis jos dalimi ir Lietuva, buvo pavergta dvigalvio Rusijos erelio, kurio pilietybę ir šiandieną nešiojame. Likusi žiemos vakarų Lietuvos dalis kliuvo vokiečiams, to paties padalinimo proga.

Ne už patriotiškus nuopelnus savo tėvynei Didžiosios Britanijos salose, ne už tarnybą naujai tėvynei — Lietuvai, ne už patarnavimą Lenkijos sostui ir ne už nuopelnus Rusijai mano seneliams buvo suteikta grovo garbė, o tik mūsų giminės herbas buvo vainikuotas grovo vainiku, tik už tai, kad Valteris Butleris nužudė Vallenšteiną, už jo patarnavimą Ferdinandui II — ir Habsburgų namams, saugojant savo imperijos vainiką.

Vallenšteinas su Butleriu jokių giministės ryšių neturėjo. Šis buvo bohemietais, o pastarieji irlandiečiai. Ši sena mūsų irlandų kilmė nieko bendro negalėjo turėti su šiuo politiškuoju žygiu, kuriame dalyvavo mūsų protėvis Valteris Butleris be jokio nusistatymo netyčia patekęs į tolimus Švabijos laukus už tėvynės ribų. Jam jokio tikslo nebuvo kovoti ir remti Vallenšteino siekimus ir ginti Habsburgų interesus. Ką gi gali turėti bendro su ta praeitimi mūsų jauna giminė Lietuvoje? Visai nieko. Tai buvo paties Valterio Butlerio nuopelnas, o ne patriotinės reikšmės prievolė arba žygis už tėvynę. O svarbiausia tą titulą gavo už žmogžudybę. Nužudymas — sunkiausia nuodėmė. Žudikai baudžiami įstatymais, nors pastarieji daro kai kurias išimtis, jei gyvybę atimama įsikasčius, susierzinus arba save ginant, tokius žudikus pasauliniai įstatymai išteisina, bet bažnyčios — moralės įstatymai ir iš tų išteisintųjų reikalauja atgailos.

Man suprantama, kad būna žudymų patriotiškų, ginant tėviškę, dėl meilės gelbstint, brangius mūsų širdžiai žmones ir ginant jų gerą vardą. Bet šiais atvejais reikia pačiam būti riteriu, reikia pačiam stoti į žygį, bet neveikti iš užkampio, papirkinėjant tam žygiui kitus asmenis. Toks priešas turi būti nudėtas savorankiškai. Taip turėjo pasielgti Ferdinandas II. O čia nudėjo žmogų išanksto sasikalbėję, išanksto išdirbę tam tikrą planą, o svarbiausia siekdami asmeniško naudos lobio ir karjeros.

Tai baisu... Nėra abejonės, kad žmogžudžiai iš anksto, jau buvo papirkti. Istorijoje yra įvairių versijų apie Butlerio pastūmėjimą prie šio nešvaraus žygio. Vieni tvirtina, kad imperatorius Ferdinandas II pavedė prikalbėti Butlerį, generolams Pikolomini ir Galasui kuriems ir pasisekė jį įtraukti į sąmokslą. Kiti aiškina, kad Butleris, vis labiau nusivylęs Vallenšteino politika, pradėjo jį ignoruoti ir pats suorganizavo sąmokslą. Lai nagrinėja ir teisia visą tai pati istorija, Vallenšteino nužudymas ir dėl to Valteriui Butleriui suteikimas grovo titulo, yra tamsi dėmė senai mūsų Butlerių giminei. Tai asmeniškai nuopelnai ir mes neprivalome jų liesti. Štai, kadel mano tėvas ir atsisakė šia garbe naudotis. Jis turėjo pilietiškos drąsos visa tai iširti ir visą tai oficialiai, viešai nuo savęs atstumti. Tai padaręs, tėvas sušaukė visus mus — savo sūnus ir visiems paskelbė savo valią ir nutarimą. Mes visi su juo sutikome ir prisiekėme, jo valią ir pažiūras perkelti iš giminės į giminę ir tuo titulu nesinaudoti. Baigęs klausimą su grovo titulu, noriu tarti tau keletą žodžių dėl mūsų giminės herbo vainikuoto grovo vainiku. Mūsų senoji irlandiškoji giminė turėjo savo herbą: irlandiškame skyde buvo laukinių gėlių puokštė. Kai Butleris nusipelnė grovo vardą, tai tas herbas buvo pagražintas groviškąja aukso karūna. Tokio pavidalo herbas buvo patvirtintas įstatymais visai mūsų giminei. Nors mūsų tėvas nuo titulo atsisakė, bet herbas iki šiai dienai pasiliko tokio pat pavidalo, su tuo pačiu vainiku. Tuo būdu ir pasisavintu mums titulu ir herbu ir atskiru grovo vainiku mes naudotis neturime teisės, nes mes ne grovai. Dabar tau aišku, kodel nesinaudojau ir atvežtomis tavo vizitinėmis kortelėmis. Tikėk manim, kad nei pirmu, nei paskutiniu atveju man ir minties nebuvo tave užgauti arba įžeisti. Tau tik taip pasirodė. Prašau man atleisti, jeigu tu ištikrųjų galėjai apie tai pamanyti; — tarė dvarininkas bučiuodamas vėl savo žmonai ranką.

— Greitai aštuonios, — atsikeldamas ir į laikrodį žvilgterėjęs tarė.
— Na, aš rytoj važiuoju į Vilnių. Tenai paieškosiu rimtą auklėtoją ir per ketvertą dieną visi trys grįšime.

O tuo tarpu dar tavęs vieną kartą prašau, jei tu su mano argumentais iš išvadamis nesutinki, tai tau nusileidžiu ir Jonuko auklėjimą pavedu tavo atsakomybei. Jeigu sutinki, tai griebiuos savo iniciatyvos. O dabar, kur leisi tave palydėti? Baigė jis.

— Ne, aš dar liksiu čia, aš noriu baigti laišką. Del tolimesnio Jonuko auklėjimo, tau nesipriešinsiu. Bet savo teisių liečiančių mano vaikus neišsižadu ir akyliai seksiu visus dalykus. Iki tau grįžtant tas berniukas bus čia.

Dvarininkas lengvai atsiduso ir paėmęs abi dvarininkės ranki pradėjo jas bučiuoti.

— Ačiu, ačiu, mieloji. Kaip aš už jus visus kenčiu ir kaip man gaila Jonuko. Daugiausia čia aš pats buvau kaltas, kad jam pataikavau ir kad visur tau nusileisdavau. Koks esu laimingas, kad susitarėme.

Duok Dieve, kad šis pirmas, per keturidsaešimts šešerius metus, barnis būtų ir paskutinis. Atleisk man, jei aš čia kaltas ir užmiršk. Vaikai apie tai neprivalo žinoti. Tai mūsų paslaptis, kurią privalome nusinešti į kapus. Jis linkerėjo galvą ir išėjo.

— Prirenkit mano kelionės sakvojažą keturioms— penkioms dienoms. Rytoj auštant važiuojame į Vilnių, — įsakė, priėjusiam prie jo kamerdinieriui.

— Savo akstybu išvažiavimu nenoriu poniai sutrukdyti miegą. Paruoškite man čia pat kabinete, — patylėjęs vėl tarė, — rodoš, esu kiek nesveikas... sakykit, kad manęs vakarienės nelauktų.

— Sužinokite, kas reikia iš Vilniaus parvežti.

Na, eikite ir ką įsakiau darykite, — nervingai tarė kamerdinieriui.

Buvo matyt, kad dvarininkas tebebuvo susijaudinęs ir ieškojo vienumos.

Vienas pasilikęs atsisėdo kėdėn ir giliai susimąstė. Juk ištikrųjų buvo apie ką galvoti...

Vyrui išėjus, dvarininkė priėjus prie tualetinio stalelio, odekolonu suvilgė savo smilkinius ir kaž-ką pauostė. Buvo matyti, kad ir ji dar buvo susijaudinusi ir nenurimus. Ji atidarė iš sodo pusės langą, atsisėdo prie jo į minkštą kėdę ir godžiai pilna krutine kvėpavo sklindančiu iš sodo tyru oru. Paskui perbraukus delnu kaktą pati sau tarė: «Ar tai buvo sapnas, ar tikrybė». — Susimąstė... Paskui pati sau ryžtai atsakė: «Taip!» Atsikėlė, priėjo prie spintelės pasiėmė savo dienoraštį ir pradėjo rašyti: «Vargšas mano vaikelis, vargšas Jonukas pašalintas. Tėvas važiuoja į Vilnių jo pasiimti. Tėvo nutarimu, be mano žinios, ir sutikimo imamas jam draugas mužikuitis — mūsų baudžiauninkų sūnus... tai baisu...»

Del to mužikuičio per keturiasdešimts šešerius mudviejų laimingo gyvenimo metus įvyko šiandieną pirmas barnis... stipri po mano kojų dirva pirmą kartą pašlijo... Stichija išėlo ir grėsė tikru žemės drebėjimu, galėjusiu išardyti visą šeimos židinį, kuriame, iki žilos sanatvės laimingai gyvenau visą savo amžių ir kuriame išauginau ir išposelėjau savo vaikus. Aš neturejau teisės to leisti... Aš nusileidžiau... Del mužikuičio... Negaliu nusiraminti... Per tris dienas jis bus jau pas mus. Kaip į jį žiūrėsiu?... Be pykčio?... Be pasišlykštėjimo?... Ar galėsiu būti teisinga?... nors bešališka?... Juk aš žmogus... Dieve sustiprink mano dvasią, neleisk man nusidėti!»

— Vyras prašo viską užmiršti... Ar galėsiu? Ar leis tai mano jėgos?... Juk aš moteriškė. «Vaikai apie tą barnį neprivalo žinoti» — pasakė tėvas. Visai teisingai. Sutinku. Tą paslaptį turime nusinešti į kapus, kaip reikalauja vyras. Išpildysiu ir šitą jo valią. Bet po mano mirties, mano dukros, mano vaikai tesužino, kad aš ne tokia buvau laiminga, kaip, atrodė. Todel šitą įžeidimą ir įrašau į savo dienoraštį. — Ji padėjo tašką ir dienoraštį uždengė. Kamarinė pakvietė ją vakarienės.—Einu, atsikeldama tarė.

— Kaip sunku man bus vėl su juo susitikti,—pati prasitarė.

Tuo laiku dvarininkas baigęs visus reikalus, įsakė tarnams jį nurengti. Jis atsigulė,

bet užmigti negalėjo. Jis sukinėjosi, vartėsi nuo vieno šono ant kito, bet slegiančios mintys jam nedavė ramumo: kam jis pataikavo sunui ir nusileisdavo žmonai, bet tai buvo pervėlu... Iš dalies jis žmoną teisingai, juk ji visokių smulkmenų dukras liečiančių jo visuomet klausdavo, o jis atsakydavo jai: «Tai toks menkniekis, kurį pati, kaip supranti, taip ir išspręsk»; taip įsižeisdavo ir jam sakydavo, kad jis esąs tėvas ir visus klausimus, vaikus liečiančius, privalą abu nagrynėti. Prikaišiojo ji jam indiferentiškumą. Dabar jo savarankiškai išspręstas klausimas ją užgavo. Jis tai suprato. — Bet visa gerai baigėsi, kad pirmiau negu ją įspėjo — pats jau pasiteisino.

Sunkiai dūšaudamas vartaliojosi nuo vieno, ant kito šono. Jis aiškiai suprato, kad ta taurė, iš kurios per keturiasdešimts šešerius metus jie gėrė šeimyninę laimę — suskilo. Jis buvo neramus. Bet Dievo pagalba skilę plyšiai vėl suveršti ir užtaisyti... — jis raminosi. Bet kita mintis jam aštriai skverbėsi į galvą, lyg gundydama: kad plyšys neužtaisomas, jis pasiliks, jis skils toliau kol nesubyrės... Tai buvo siaubas... jis ilgai, ilgai jam neleido užmigti.

Rytą brėkstant, dvarininkas išvažiavo į Vilnių — parsivežti sunaus.

VI. Antukas dvarininko rūmuose

Trims dienoms praslinkus nuo vyro išvažiavimo į Vilnių, dvarininkė nusiuntė į Leliūnus pas kleboną arklius parvežti Antuko.

Antukas iš ten buvo išleistas su širdgela ir palydėtas didžiausiais linkėjimais į naują gyvenimą. Pavakary jis atvyko į Repšionis ir pagal duotą įsakymą atsistojo prieš dvarininkę. Permetus jį nuo galvos iki kojų savo žvilgsniu, dvarininkė labai buvo nepatenkinta, kad negalėjo prie jo prikibti.

Antukas, nežinodamas užpakalinių minčių, buvo labai ramus, mandagus ir malonus.

— Mielas, vaikelį,—tarė jam ponias,—mano ponas nutarė paimti tave prie mano sūnaus, kuris rytoj čia parvažiuos. Tu gyvensi dvaro tarnų kambary.

Tavo pareigos bus mano sūnui ir mokytojui tarnauti, valyti jiems batus, rūbus, nešioti vandeni ir apskiritai padėsi ruoštiis kamerdinieriui Aleksandrui. Visą laisvą laiką turėsi būti savo kambary. Jei mano sūnus panorės su tavim žaisti arba mokytis — tave iš ten pašauks. Aš tave įspėju, kad neužsimirštum apie tai, kad jis «ponaitis», busimas tavo šeimininkas — dvarininkas, o tu paprastas mūsų baudžiauninkas. Tarp jūsų didžiausia praraja.

Antuką dvarininkė paleido.

O Alzė¹⁹ — raktininke, visos dvaro tarnų įgulos ir jų kambarių viršininkas, iš dvarininkės gavo griežtų direktyvų, kaip su Antuku elgtis, ir kaip jį žiūrėti tarp tarnų. Grįžęs Antukas į tarnų kambarį suspėjo vakarienės. Užstaly jau sėdėjo visa samdinių šeima, kurią sudarė įvairiausio plauko žmonės.

Antukas nejaukiai aplinkui dairėsi, ir atrodė, tarytum, atskirai kiekvieną tos šeimos narį studijavo. Pagaliau, vienas plikas, jau posenis žmogus jo paklausė:

— Tur būt, tave paėmė ruošti į tarnus vyresniajam ponaičiui, kuris baigęs Peterburge mokslus greit sugryš?

— Ne, mane paėmė prie jaunojo ponaičio, kuris rytoj parvažiuoja. —

Į kalbą įsimaišė trečias, kuris šypsodamasis tarė:

Na, tai tavo, sūnute, dalykai ne kokie, tankokai teks būti ir arklidėj ir beržinės košės paragauti, o dar ko gero ir ponišku botagu pasivašinti.

— Nejau jis rytoj parvažiuotų,—kaž kas paklausė ir toliau tęsė, — jis ne jam vienam užpils pipirų; ne vienam teks pažlembti ir dantimis griežti. Vakarienė pasibaigė ir visi išsiskirstė baigti savo darbų. Antukas jautėsi labai pavargęs: čia, nebuvo tos jaukios aplinkos to dvasiško šiltumo, kurį jis juto Leliūnuose.

Jis prisiglaudė kamputyje prie sienos ir graudžiai pradėjo verkti.

Prie jo priėjo malonios išvaizdos mergelė ir švelniai paklausė.

— Ko tu verki?

— Ilgu man, — ir jos dėmesio padrašintas, išpasakojo jai visą savo praeitį.

— Paprasi, po truputį, paprasi, — ji ramino jį: žinoma daug teks išgerti kartybių, iškęsti daug neteisybės ir viską išbandyti savo baudžiauninko kailiu: ir plūdimų ir kumščių ir rykščių reikės gauti, kol paprasi: Alzė visų priešas. Ji labai pikta ir griežta, be to, neteisinga.

Ji naudojasi visišku ponios pasitikėjimu. Jos reikia saugotis. Nors ji retai čia būna, bet tarp visų turi savo ausis ir akis. Geriausia, mano drauguži, tu nė su kuo nekalbėk, nes tavo kalbą iškreips, primeluos, o Alzė be jokio pasiaiškinimo už ilgą liežuvį išpers. Ponia jai tiki.

O Alzė tuo naudojasi ir ponios neatsiklausus, savo nuožiūra turi teisių išplakti kiekvieną dvaro samdinį. Ji liepia plakti netik mus jaunuomenę, bet senus virėjus ir kambarinius

19 Elžbieta.

tarnus.

Skūstis negalima. Ponia nieko neišklauso. Jeigu Alzė išplakė — reiškia reikėjo, o už tai, kad skundies, dar kitą tiek pridėda.

— Ačiu, labai, ačiu už pamoką, visai silpnu balsu tarė. O kas tamsta, ką dirbi? — pasitikimai ją paklausė.

— Aš Uršulė, viena iš kambarinių, kurios panelėms patarnaujame. Tuo ir pasibaigė diena. Antukas naujoje vietoje atsigulė į savo guolį. Visos jo mintys skrido į Leliūnus, į tuos mylimus jo kampelius ir jis ilgai negalėjo užmigti. Pasikalbėjimas su Uršulė ir kalba užustaly — labai jį baugino ir slėgė. Ryto metą visi labai anksti sukilo, o kartu su visais ir Antukas. Padaręs savo «tualetą», pataisęs lovą ir papoteriavęs, nuėjo į bendrą valgyklą, kur jau buvo susirinkus visa dvaro givija. Įėjo Alzė. Visi su ja sveikinosi. Pereidama valgyklą, ji mėtė į šalis savo žaibuotus žvilgsnius, nuo kurių niekas negalėjo pasislėpti.

Ji sustojo prie vienos pusmergės.

— Vėl blogai nusiprausei, ausys kokios? Į arklidę — dvidešimts penkioms rykštėms, o tau, — atsisukus į kitą, — tiek pat už tai, kad pagal lovą dulkių nenuvalei: Michalina, Stefce, veskit jas tuojau į arklidę, lai ten gerokai jas paglostys, — įsakynėjo Alzė.

Iš susirinkusių atsiskyrė dvi pagyvenusios, matyt Alzės patikimos moterys.

— Palaukit, — tarė joms Alzė, — štai dar virėją Mykolą pačiupkite su savim ir perduokite jį Povilui, lai jam įduos penkiasdešimts botagų.

Posenis, augalotas, apyžilis, gražus vyras prie Alzės prisiartino ir kaž-ką norėjo sakyti.

— Jokių pasiaiškinimų, — koja treptelėjus sušuko ant jo Alzė: — padauža! Vėl naktimis namie nenakvoji. Purvus ir gėdą į rūmus nešti! To neleisiu! Matyt, jau atkutai?

Marš į arklidę.

— Na, o tu kavalieriau, kaip jauties? — Prieidama prie Antuko paklausė jį Alzė. — Ar nenori kartais ir tu prieš pusryčius, beržinės košės paragauti? — pastebėjo jam nuo galvos iki kojų atidžiai jį peržvelgdama. Prie Antuko nebuvo kaip prikibti. Visur buvo matyti jo valyvumas ir švarumas: švariausiai nusiprausęs, susišukavęs, skalbiniai švarus spindėte—spindėjo iš po mėlyno švarkiuko. Bet Alzei ir tai buvo maža. Kaip tu patalą paklojai? — paklausė jo Alzė ir sugriebus jį už kairiosios ausies nutempė prie lovos.

Vargšas Antukas nesusivokė ir visas drebejo. Taip kloti negalima. Mokyti tave neturiu laiko. Žiurėk, kaip kiti kloja, — rodė jam Alzė ir paleidus jo ausį, atleidžiai jam tarė: — tą kartą dovanoju, o pasikartos — arklidėje reikės paragauti beržinės košės. Tuo gydau, tuo mokau ir aprtinu visus naujai pas mane patekusius muzikuičius — nemokšas.

Ponai dar neparvažiavo.

Šiandieną man plunksnas plėšysi. Marš į moterų pusę, — Alzė surėkė. Antukas Alzės įsakymą skubėjo pildyti. Neapsakomas sunkumas slėgė jo jaunutę sielą. «Kur aš pakliuvau?» — manė jisai. Ir šitą pirmą dieną, jis visai suprato savo baudžiauninko padėjimą ir visų kitų jam lygių vergų gyvenimą. Moterų pusėje, kur nusiuntė jį Alzė, buvo nedidelis kubiliukas su plunksnomis.

— Tu, tur būt, niekad plunksnų neplėšei ir gali prigadinti, — tarė iš paskos atėjusi Alzė. Bandyti plėšyti duosiu tau vištų plunksnas. Nieko čia nėra gudraus. Reikia kantrybės ir dėmesio. Štai šitaip, — parodė jam suplėšydama prie jo akių keletą plunksnų. Neskubėk ir netingėk. Saugok Dieve, jei nors vienas spaiglys į suplėšytas plunksnas pakliūtų. Alzė išėjo. Jis labai nudžiugo gavęs darbo.

Jis įsigilino į savo darbą ir pamiršo apie savo nelemtas mintis. Netiesdamas nugaros dirbo ir dirbo. Čia proto nereikėjo, bet reikėjo stropumo, atidos ir kantrybės. Rankų neatitraukdamas dirbo iki pat pietų. Niekas jo netrukdė ir Alzė neatėjo. Jis norėjo ir vandens atsigerti, pasiražyti — kaulus ištiesinti ir pailsėti, bet jis bijojo. Pagaliau visus pašaukė pietų ir jis lengva širdimi nubėgo į valgyklą. Antukas atsiminė Alzės įsakymą — išmokti patalą pakloti ir tik dėl to jis labai nerimavo. Pietų metu jis įsižiūrėjo savo

vakarykščią pažįstamą Uršulę ir kai tik baigėsi pietus, jis paprašė jos, kad parodytų, kaip reikia teisingai pakloti lovą.

— Ką jūs? Ką? Išsigandus jam tarė Uršulė. Į vyrų pusę, mes neturim teisės vaikščioti. Neduok Dieve, kad pamatytų Alzė, ji mane mirtinai rykštėmis užplaktų.

— Čia nieko ypatingo nėra, — Uršulė tęsė, — reikia tik lygiai supurtinti šieniką, keturlinkai sulenkti paklodę ir ant jo padėti, o ant viršaus užkloti antklodę, ties raudonu rumbu ją užlenkiant ir ant viršaus padėti pagalvę, kad raiščiai būtų toje pat pusėje, kaip ir kitų pagalvių. Viena, kitą kartą ir išmoksitė.

— Kaip gi? Viena — kitą kartą? Ji mane įspėjo, kad rytoj išpers, jeigu nepataikysiu.

— Na ir išpers, — visai paprastai ir ramiai atsakė Uršulė. Naujokai pas mus kiekvieną dieną plakami, tai ir tu neišvengsi. Duok Dieve, kad, praslinkus kokiam mėnesiui, plakti nebegautum.

Tu dar jaunas — vaikutis, o pas mus žili seniai Alzei užsispyrus, gauna botagų. Atleisk, aš skubu, man reikia eiti į kambarius, — susirūpino Uršulė ir nubėgo. Visu tuo, ką iš jos girdėjo, Antukas vėl labai susirūpino. Jis vėl nubėgo ir griebėsi savo pradėtojo darbo. Jis jau daug buvo padaręs: pusė kubiliuko, plunksnų jau buvo suplėšyta. Pirštukai nuo neįprasto darbo pastiro, o jų galai net patino,

— Na pažiūrėsim, — tarė įėjusi Alzė ir pažvelgė į kubiliuką. Suplėšytas plunksnas pagraibius, ji tiesiog nustebo, tokiu darbelio švarumu. Ji atsiraitė iki peties pliką ranką ir pradėjo ją maišyti po pilną pūkų kubiliuką, norėdama rasti nors vieną spaigliuką. Bet nei vieno nerado.

— Tu, tur būt, pas kunigą visą laiką plunksnas ir plėšei, kad taip gerai ir greitai dirbi? — Ji nusijuokė. — Na, parodyk pirštus. Ką skauda?

— Ne, nieko, tik dėl nepripratimo nutirpo. Aš pirmą kartą gyvenime, tokį darbą dirbau. Tenai to nedirbau, ištiesdamas delniukus ir rodydamas jai tarė Antukas.

— Kas gerai, tai gerai. Giriu... — į pirštus pažiūrėjus tarė Alzė. Dabar gausi žąsų plunksnų, o kad tau taip nebūtų nuobodu, tai atvesiu tavo darbui pabaigti mergaičių. Netrukus ji atvedė šešias pusmerges. Jos atnešė Antukui naują kubiliuką su žąsų plunksnomis.

— Štai tau naujas darbas. Tik žiūrėk man neprigadink, o plėšyk taip pat atidžiai, kaip vištų plunksnas. O jūs visos sėskites ir baikite plėšyti vištų plunksnas, taip stropiai ir gražiai, kaip šis berniukas kad plėšė. Iki pietų per šešias valandas jis suplėšė daugiau kaip pusę viso šio kubiliuko, vadinas jus šešios privalote ta darbą pabaigti per valandą. Dabar pusė antros. Lygiai per valandą ateisiu, — Alzė išėjo.

Visi susėdo ir griebėsi darbo. Pusmergės apsiprato ir pradėjo Antuką klausinėti.

— Klausyk, tu vakar atvažiavai? Kam čia tave atvežė, kad tu čia bobų darbą dirbi: plunksnas plėšai? — viena iš jų paklausė.

— Dabar mums visiems duota pamoka, kai baigsime darbą, pakalbėsime, pasakė Antukas. Darbo metu, man draudžiama kalbėti. Nubaus.

— Kvailiukas, — pastebėjo kita, jeigu čia visų klausysi ir baudimo bijosi, tai čia greit pražūsi. O jeigu ir išlups, tai jau tokia mūsų dalia poniškuose namuose.

— Mes jau čia trys savaitės ir kasdieną mus lupa, o iš kailio neišsineriame, — pridėjo trečioji. Visvien lups: kad nesugestum, kad išmoktum, kad priprastum prie tvarkos ir kad nepasikeistum. Priežastį visumet ras — juokėsi ji.

— Na, ką čia su bailiu kvailiuku kalbėti! Palikit jį mergaitės, — pasakė pirmoji.

— Gal aš kvailas, bet ne bailys. Baigsim darbą ir pakalbėsime, — pašoko užgautas Antukas.

— Tuomet mums ne kalbos galvoje bus, kvailiukšti, tu, — tarė trečioji. — Tuomet mus ves perti, o paskui nuo skausmo, nuo pykčio ir ašarų kokios su tavim ten gali būt kalbos. O jei prie mūsų prieisi, tai pamany, kad tu mūsų gailiesi ir tave išpers kartu —

bus linksmiau, — juokėsi ji. Tai vienas momentas. Čia jų kalba su Antuku ir pasibaigė. Mergiščios tarp savęs prunkštavo ir Antuką apjuokė, o pastarasis stropiai plėšė žąsų plunksnas. Lygiai po valandos atėjo Alzė. Jau iš tolo buvo matyti, kad ji pikta.

— Na, kaip? Įveikėt? Griežtai ji pusmergių paklausė. Kaip gi taip?—Užsidegė Alzė ir pradėjo tąsyti mergaitėms ausis. Duota mergaitėms pamoka nebuvo nė per pusę išpildyta.

— Na, dar pažiūrėsim jūsų darbą, — ir jinai įkišo ranką į mergaičių pintines.

— O, Viešpatie, blogiau kaip vakar! Argi taip šitas vaikutis plėšė? Pažiūrėkit! Duokit čia šitą pintinę. Štai, kaip reikia plėšyti, — ir įniršusi iš pykčio, kiekvienai iš eilės pusmergei apdraskė iš pausių plaukus.

— Atminkit, kad šis dalykas veltui nepraeis.

Mergaitės, stovėjo ir drebėjo. Stovėjo ir Antukas.

— Parodykit pirštus, — griežtai pareikalavo Alzė. Visos mergaitės ir Antukas ištiesė pirštus.

— Matai, pas jus nė pėdsakų nėra, kad dirbote, o šio paklusnaus vaikučio net ištinę pirštukai nuo stropaus darbo. Aš jus pamokysiu biaurybės. Liniuoklę sulaužysiu į jūsų pirštus, o pamokysiu, — dantis sukandus iš pykčio barė jas Alzė.

— Marilka, — atnešk man tuojau liniuoklę, — vienai mergeitei įsakė. — Jeigu nuo darbo jie nesutino, tai dabar patins nuo mano liniuoklės, — grasino mergaites. Greičiau! O tai rykštėms atiduosiu, koja treptelėjus subarė Marytę. — Ši išsigandus išbėgo.

— Kuri čia iš jūsų visų kalbėjo? Išėikite priekin, — reikalavo Alzė.

— Aš kalbėjau, — priekin išeidamas, atsakė Antukas. Mergaitės visos stovėjo, kaip prikaltos ir nesijudino.

— Žinau, tu tik atsakinėjai ir raminau tas kvailes, stokis į savo vietą.

— Na, kas kalbėjo? — Kojomis trepsėdama, piktai už plaukų ir ausų tampydama mergaites — Alzė kamantinėjo... — Jei iki liniuoklės atnešimo nei viena priekin neišeisit, tai visos šešios būsite rykštėmis už kalbėjimą plakamos.

— Mes, — tyčiodamosi pasisakė trys kalbėjusios mergaitės ir išgirdusios atbėgančios «Marilkos» žingsnius — išėjo priekin.

— Puiku! Aš taip ir maniau! Na, o dabar duok šen liniuoklę! — Ir Alzė kairiaja savo ranka sugriebus mergaitę už riešo, dešiniąją pradėjo su liniuokle kapoti jai pirštų galus, pro sukąstus dantis leisdama vairius nepadorius posakius.

Iš didelio skausmo mergaitė su ašaromis šaukte-šaukė prašydama jos pasigailėjimo.

Bet Alzė buvo nepermaldujama. Antukui labai buvo gaila mergaičių ir jis kartu verkė.

— O ko tu verki? — sušuko ant jo Alzė, — gal iki vakarienės beržinės košės nori paragauti?

Antukas stengėsi savo ašaras sulaikyti.

— Na, eik ir pašauk čia budėtoją.

Antukas išbėgo. O kai su budėtoja grįžo, tai Alzė savo ekzekuciją jau buvo baigusi su paskutiniąja mergeite. Visos kitos aukštyn iškeltomis rankomis stovėjo, iš skausmo vaitojo, nuo ašarų kūkčiojo ir drebėjo. Pirštukai jų buvo raudoni ir kaip ugnyje degė.

— Otilce! — tarė Alzė įėjusiai budėtojai, šitas šešias mergapalaikes už neišpildymą duoto darbo, nubausti rykštėmis — po 40 rykščių kiekvienai. Užvakar gavo už tą patį po dvidešimtis penkias, vakar po trisdešimtis, o šiandien — tuojau po keturiasdešimtis. Jeigu rytoj taip pat dirbs, tai gaus po penkiasdešimtis.

Aš jas išmokysiu, kaip reikia plunksnas plėšyti!

Ne vieną liniuoklę į jų pirštus sulaužysiu, o išmokysiu.

— Be to, šitoms trims, pridėk dar po penkiasdešimtis rykščių už plepėjimą darbo metu. Visas išpėrus, uždaryk į tamsią viralinę, tenakvoja biaurybės su žiurkėmis! Vakarienės neduoti! O tu vaikuti, parodyk, kaip žąsų plunksnas plėšai, baigus savo žiaurius įsakymus,

kreipėsi į Antuką.

Antukas iš baimės visas drebėjo.

— Gerai, gerai, labai gerai, — tarė Alzė. — Šiai dienai užteks. Visą tai nunešk iš kur paėmei ir gali po kiemą pabėgioti. Tik žiūrėk, neik į sodą, ten samdiniams negalima. Sodas tik ponams.

Antukas mandagiai pabučiavo jos ranką ir padėkojęs skubiai pradėjo tvarkytis. Antukas ne pasivaikščioid išbėgo, o nuėjo į miegamąjį nės jam, paklojimas patalo, nedavė ramybės. Jis apžiūrėjo visų užtiestas lovas, surado savo klaidą ir labai apsidžiaugė.

Buvo dar daug laiko. Smalsumas jį traukė į arklidę, nes girdėjo, kad kiekvieną dieną prieš vakarienę, Alzės įsakymu, ten plaka nusikaltėlius.

Pro šalį eidamas išgirdo ir verksmą jaunuolių, ir spiegiantį kliksmą moterų, mergaičių ir vaitojimus bei keiksmus suaugusių vyrų. Jis jų gailėjosi ir su jais kentėjo. Pilnas nusiminimo pasuko atgal ir lyg tyčia susitiko Alzę.

— O tu, ką čia veiki? — jo griežtai paklausė. — Butinai nori mūsų beržinės košės paragauti ir sulyginti ar taip pat saldi, kaip pas kunigą? Suspėsi, paragausi, — išsigandusiam vaikučiui grumoją Alzė. Bet vis gi, ko tu čia atėjai? Gal būt, tave kas siuntė? — jį kamantinėjo.

Antukui, taip pasidarė šiurpu ir baisu, kad jis pirmą kartą savo gyvenime sumelavo.

— Ne, ne! Pana Alzė, ne! Jus man leidote pasivaikščioid ir uždraudėte eiti į sodną. Aš apskritai bijojau aplink rūmus slankioti, todėl atėjau čia. Aš labai mėgstu arklius, — pasakė Antukas.

— Na, eik, eik namo, — jį Alzė paleido ir nuėjo į arklidę.

Antukas sugrįžo į samdinių kambarį. Iki vakarienės turėdamas daug laiko, jis įsispraudė į kamputį ir karštai meldėsi Dievui, kad neapleistų jo našlaičio, savo gailestingumu. Jis gilioje atgailoje maldavo atleisti jam už melagystę, kurią iš baimės padarė.

Po vakarienės atsigulė. Rytojaus rytą jau visi žinojo, kad vėlų vakarą dvarininkas su savo sūnumi ir mokytoju sugrįžo iš Vilniaus. Ši žinia, Antuką labai džiugino.

Alzė, rytinį patikrinimą darydama, netik Antukui jokios pastabos nepadarė, bet atbulai nusišipsojusi tarė:

— Patalą be mano pamokymo ir beržinės košės jau moki pakloti. Giriu, giriu — ji skatino jį.

Papusryčiavęs, Antukas apsičiuiinijęs ir susitvarkęs nuėjo į dvaro rūmus ir atsisėdo tarnų kambaryje.

— O tu, čia paršiūkšti, ko atsirioglinai? — nustebusi paklausė Alzė.

— Kaip gi, man ponia įsakė čia sėdėti. Juk ponaitis parvažiavo, — pašokęs ir išsigandęs teisinosi Antukas.

— Teisybė, teisybė, aš ir užmiršau, gerai, kad atsimeni. Vyras! Sėdėk. Teisybė, greit pašauks, — net švelniai jam tarusi Alzė nudrožė toliau.

Ir ištikrųjų, greit išėjo jaunas, gražus tarnas ir Antuką nuvedė pas ponaitį.

Pakeliui Antukui paaiškino, kad tarnaująs ponaičio gubernieriui²⁰ ir kad jį vadina Aleksandru.

— Man pana Alzė pranešė, kad tu padavinėsi praustis vandenį, valysi rūbus ir batus ir busi visišką mano žiniją, — išdidžiai paaiškino.

Šiandieną po pietų niekur neišeik, ir lauk manęs valgykloje: turiu su tavim pasikalbėti. Antukas gerai suprato ir numanė, kad nuo naujo viršininko labai daug kas pareis. Aleksandras labai buvo patenkintas Antano paskyrimu jo žinion ir jau ruošė planus, kaip suversti ant jo galvos didesnę savo darbo dalį. Jie priėjo prie vieno kambario. Aleksandras atidarė duris, praleido Antuką, jas uždarė ir pats išėjo.

— Tu esi Antanas Dumbrys? — paklausė jo stovįs su juodais ūsiukais, su akiniais,

20 Mokytojai, auklėtojai.

pagyvenęs jau ponas.

— Taip, gerbiamas pone, — atsakė Antukas.

— Palauk, tuojau ateis šviesusis mūsų ponas.

Antukui pranyko dabar visa baimė ir jis pradėjo aplinkui dairytis.

— Sveikas, Antėk, — praeidamas pro stovėjusį prie durų Antuką, tarė dvarininkas.

— Sveiki, šviesiausias mūsų pone, — lipšniai tarė Antukas ir pabučiavo jam ranką.

— Kaip čia tau sekasi? Ar nepasiilgai mūsų tėvelio, klebono Juozo, — paklausė dvarininkas.

— Man čia gera. Aš jūsų baudžiauninkas ir valia jūsų — man įsakymas, atsakė Antukas.

Toks atsakymas labai dvarininkui patiko ir jis jį paglostė.

— Na, o kur Jonukas? — kreipdamasis į mokytoją, dvarininkas paklausė.

— Aš leidau jam eiti pas šviesiausią mūsų poniją. Ji pakvietė jį. Šiandieną jis laisvas — tepailsi. Su jo mokslo žiniomis jau susipažinau. Tenka patikrinti šį vaikutį, ar jis tiks palyginti, jau rimtoms pamokoms. Po pietų su juo eisiu pasivaikščioti ir arčiau su juo susipažinsiu. O dabar leiskite patikrinti mokslines žinias,— į dvarininką kreipėsi mokytojas.

— Labai prašau, — atsakė. Mokytojas, nuo rašomojo prie didžiojo stalo, pastūmė ir dvarininkui pasiūlė minkštą ant ratukų padarytą kėdę.

Pastarasis patogiai atsisėdo į kėdę ir pasiruošė klausytis. Mokytojas, taip pat atsisėdo prie didžiojo stalo; pasodino kartu Antuką ir atidengė knygą.

— Na, neskubėdamas skaityk, tarė jam paduodamas į rankas knygą.

Antukas pradėjo skaityti. Jis skaitė aiškiai greitai, atidžiai ir apsistodamas skiriamųjų ženklų vietose. Mokytojas ir dvarininkas, tiesiog, buvo nustebinti.

— Užteks, — tarė mokytojas ir atvertęs jam kitą knygos puslapį tarė:

— Dabar skaityk šią apysaką «pikti ir gailėstingi žmonės», — ir padavė jam knygą.

Antukas taip pat vikriai ir vaizdžiai paskaitė apysaką.

— Na, dabar mums atpasakok tai, ką paskaitei,— tarė mokytojas paimdamas iš jo knygą. Antukas atsistojo patempė žemyn savo švarkiuką ir nuosekliai, nė vieno sakinio nepraleisdamas, pradėjo pasakoti.

Tai rodė puikią jo atmintį ir atidumą.

— O dabar pasakyk mums, kas šioje apysakaitėje yra padaręs gerą? ir kuo tas gerumas pasireiškė?

Antukas labai tiksliai nupasakojo, tiek gerąsias tiek blogąsias puses.

Gerai, labai gerai, — visą laiką atidžiai klausėsis tarė dvarininkas. — Gal būt užteks, kam čia taip ilgai jį varginti. O dabar aritmetikos.

— Ne, leiskite man duoti jam dar keletą klausimų. Tu pavargai? Šviesiausias mūsų ponas tavęs gailisi, — nepalaukęs dvarininko atsakymo, kreipėsi į jį mokytojas.

— Ne, man labai malonu, visas dienas tik apie tai kalbėčiau. Argi mokymasis — vargas? Aš labai mėgstu skaityti ir noriu mokytis, — atsakė Antukas.

Na, o jeigu tie žmonės tų piktybių nebūtų darę, bet atbulai būtų darė tik gerą —tai kas būtų atsitikę? — paklausė mokytojas.

— Aš nežinau tikrai, kokį būtent gerą jie galėjo padaryti. Galima tik spėlioti. Ir Antukas pradėjo aiškinti vienu kitu pavyzdžiu.

— Na, puiku, labai gerai. Užteks, — tarė mokytojas.

— O dabar paaiškink mums, kodėl vieni daro žmonėms pikta, o kiti gerą?

— Visai, aišku, — įtikinamai tarė Antukas: Del to kad vieni gyvena pildydami Dievo įsakymus, o kiti juos laužo, gyvena kitų neapkęsdami ir skriausdami silpnesnius.

— Gerai, gerai! Bravo, bravo, — gerėjosi dvarininkas. — Na, eik čia arčiau, — jis prisiartino ir dvarininkas jį pabučiavo. O už tavo protingumą še, tau dešimts grašių, —

padavė, iš džiaugsmo su jaudintam vaikučiui. Antukas neiškentė ir apsisverkė.

— Tu verki? — nustebo mokytojas.

— Aš laimingas... juk aš našlaitis. Kas mane pamyluos... šiandieną man didelė šventė.

Su tais žodžiais Antukas keletą kartų pabučiavo dvarininkui į ranką, ir klupterėjęs ant kelių, net pakštelėjo į jo batą.

— Ką tu? ką tu? Kelkis, — susigraudinęs pakėlė jį dvarininkas.

— Dabar aritmetika. Devynis kart septyni, — paklausė jo mokytojas.

— Šešiasdešimts trys. Tai jau prieš penkerius metus buvau atmintinai iškalęs.

— O dauginimą ir dalymą daugiaženklių skaičių moki? — mokytojas paklausė.

— O, taip — visaip moku, — atsakė Antukas.

— O atmintinai dalyti nesimokei?

— Ne, neteko, — atsakė ir susimąstė.

— Na, pabandyk. Ne šventieji gi puodus lipdo, o tie patys žmonės, — pajuokavo mokytojas. Antuką tai paskatino.

— Na, išdalyk man aukonius šimtus dvidešimts penkis iš dvidešimts penkių.

— Antukas susimąstė. Praslinkus kokiai minutei laiko, jis ėmė šypsotis.

— Žinoma, trisdešimts trys, — džiugiai jis atsakė.

— Kadel, būtent, tiek? — paklausė mokytojas.

— Šimte yra keturios dvidešimts penkinės, o aštuoni šimtai aštuonis kartus daugiau, tai yra keturius kartus aštuoni — trisdešimts du; ir vienas — dvidešimts penki pasiliko — štai ir trisdešimts trys, — linksmai paaiškino Antukas.

— O, koks tu, šaunus vyras, — tarė dvarininkas.

— Na, o tikybos, tai ir klausti netenka, nes pas kunigą išaugęs, — tarė mokytojas.

— O tu meldiesi Dievui ir kaip meldiesi? — paklausė dvarininkas.

— Aš meldžiuos tris kartus per dieną: rytą vakarą ir dieną, apie ketvirtą valandą po pietų. Aš meldžiuos slaptai, kad niekas nematytų. Nes mano malda tik man ir Dievui, o ne žmonėms. Aš kiekvieną kartą meldžiuos už brangius mirusius savo tėvelius. Taip pat meldžiuos už savo tėvelio — klebono sveikatą, už zakrastijoną ir jo žmoną — mamutę, pas kuriuos kaip tikras sūnus išgyvenau aštuonerius metus. Jei kuris iš jų numirtų, tai aš už jų vėlę ir toliau dar ilgai melsiuosi, — baigė Antukas.

— Gerai, gerai. Na, už mane, ar tu meldiesi, — paklausė jo dvarininkas.

— Nesimeldžiu. Gal būt dar melsiuos, negalvodamas ir atvirai prisipažino Antukas ir patylėjęs tęsė:

— Meluoti nuodemė. Žmogus turi kalbėti tiesą ir gyventi tik teisybe. Aš privalėjau jums pasakyti teisybę. Štai šiandieną nusidėjau... Aš pirmą kartą gyvenime šiandieną pamelavau. Man taip buvo skauda, kad aš labai gailėjausi ir prašiau Dievulio man atleisti. Aš jam prisiekiu, kad daugiau nebemeluosiu.

— O ką tu ten pamelavai? — paklausė dvarininkas.

— Atleiskite mane nuo to atsakymo, man ir taip skauda... — maldavo Antukas.

— Na, gerai, gerai, nebeklausiu, — nuramino jį dvarininkas.

— Aš rodos čia nebereikalingas? — Su tais žodžiais dvarininkas atsikėlė ir išėjo iš kambario. Mokytojas su Antuku liko dviese. Jis Antuku negalėjo atsigėrėti. Jis atidarė komodo stalčių ir ištraukė iš ten saldumynų.

— Štai imk ir valgyk. Šiandieną užsitarnavai. Aš nemaniau, kad tu toks esi šaunus.

Dabar gali eiti, o po pietų trečią valandą vėl pas mane ateisi ir eisiva kartu pasivaikščioti. Arčiau su tavimi susipažinsiva ir susidraugausiva.

Mokytojas ir mokinys privalo būti draugai. Mokytojas privalo mylėti ir mokyti, o mokinys turi mokytoju pasitikėti, jo klausyti ir gerbti jį.

Antukas paskubėjo valgyklon, bijodamas pavėluoti pietų. Jis gerai atsiminė Aleksandro įsakymą.

— Antek, eik čia! — Po pietų įėjęs į valgyklą šūkterėjo Aleksandras. Laukęs tenai Antukas tuojau prie jo pribėgo.

— Na, ei va! Aš tave turiu pradėti mokyti. Man nėra laiko su tavimi terliotis, rangykis greičiau — storžieviškai ragino jį tarnas.

Tonas ir apsėjimo būdas Antuką nustebino. Jis visai nebepažino, to gero ir tylaus Aleksandro, kuris prieš piet nuvedė jį į mokytojo kambarį.

Priėjęs prie lango Aleksandras atsisėdo. Norėjo atsisėsti ir Antukas, bet stipriu niuksu Aleksandras jį įspėjo.

— Kur rioglinies? Nemokša, juodnugaris! Aš vyresnis, kaip drįsti manęs neatsiklausęs sėstis? Stovėk, asile ir klausykis! Žinok, kad tu atiduotas man mokyti. Aš privalau padaryti iš tavęs dvariškį. Ši mokykla nelengva — ir jos be ašarų, be diržo ir be vėzdo niekas neišeina. Dresiruoja kaip žvėris — botagu ir bizunu. Aš pats tokią mokyklą baigiau. Septyniolika metų jau čia tarnauju. Mesk iš savo makaulės viską ir apie tai užmiršk, kad tu čia paimtas su ponaičiu žaisti. Taip tu su juo mokysies, kad jam būtų linksmiau, bet suprask asile, argi tu ponaičiui pora? — piktai nusikvatojo Aleksandras.

— Tai ir pora, visviena, kaip medinis šaukštas prie sidabrinio peilio ir šakutės.

Tave į samdinių kambarį paėmė, kad išmokytų ir padarytų iš tavęs, tarną — kambarinį arba virėją.

Juk tu jau springsti poniškąją duoną. Kaip gi tu to nesuvoki?

Ponaitis baigs mokslą, ves ir bus ponas, mūsų dvarininkas, o mes kaip buvę, taip ir paliksim jo valstiečiai — baudžiauninkai.

O tu, kas? Dvarininkas, sugadinto oro valdytojas! Gluše, asile, daužydamas Antukui kaktą kalbėjo Aleksandras.

Geru tarnu pasidaryti tai ne taip lengva, kaip tu manai. Retas šį mokslą iškenčia, o daugumas net skandinas ir kariasi. Jų niekas ir neieško. Tokio gero pakankamai. Na, o jei sugauna, tai gerai kad, priplakę pusgyviu palieka, o ko gero, tai mirtinai užraižo. Maža bėdos — niekas už tai neatsako. Nuskendai, tai neieško — vėžiams maistui tenka.

Taip, mulki.

Aš gavau griežtą panos Elzbietos įsakymą ir net pati šviesiausioji mūsų ponia man įsakė — «Olies, iš šito vaikpalaikio, jaunajam ponaičiuf prirenk gerą kamerdinerį. Jis jau paaugo, jam reikalingas atskiras tarnas». O sykį jau įsakyta, tai tu nors sprog — plyšk, įsakymą turiu išpildyti.

Štai dabar tu ir padavinėsi vandenį valysi jiems rūbus ir batus. Aš tau tai parodysiu šiandieną vakare. Be mano leidimo nedirsk gulti. Žinoma, tu ir man privalai valyti rūbus, batus ir visą tai, ką tau įsakysiu. Beto, tu privalėsi nešioti malkas ir vandenį į dvaro rūmus, nors tai ne tarnų prievolė, bet tai daro visi nemokšos, esantieji prie tarnų kambario.

Jeigu viso nesuspėsi, kaip reikiant išpildyti, tai tave bausiu — pasiūsiu į virtuvę, mazgoti lėkščių, valyti virtuvų, o jau niuksų tau nepasigailėsiu. Perti tavęs be panos Elzbietos neturiu teisės. Ji viena čia vadovauja. Bet ir be jos pats vienas tave suvaldysiu. Nuo rykščių kaulų neskauda, o nuo gero niukso — dvi, tris dienas, o kartais ir savaitę šonus maudžia. Tu man žiūrėk, aš juokauti nemėgstu, — griežtai pagrumojo Aleksandras.

— Taigi vakare nedirsk gulti, o lauk manęs.

Šiuos žodžius ištaręs Aleksandras atsistojo ir išėjo.

Antukui buvo skaudu ir baisu. Jis nubėgo į miegamąjį, pasislėpė ir pradėjo melstis.

Pasimeldęs nubėgo į tarnų kambarį. Ilgai nelaukus, išėjo mokytojas.

— A, tu jau čia? Na gerai, tuojau eisiva. Šiuos žodžius ištaręs, jis vėl dingo apartamentuose ir netrukęs išėjo vienoje rankoje apsiaustu, lazda ir skribele nešinas, o kitoje mažutį sakvojažą.

— Na, tai eisiva, — tarė mokytojas ir jie abu iš namų išėjo.

— Tu, tur būt, laukdamas mus iš Vilniaus atvažiuojant visas apylinkes pažinai, taigi

vesk. kur pati gražiausia vieta, ar prie upės, ar prie pakraušio kokio — kur nori. Man visviena, bet tik butų galima kur patogiai atsisėsti ir pakvėpuoti grynu oru.

Rytoj turime pradėti mokslą, taigi noriu su tavim labiau susipažinti, — tęsė mokytojas — Nebijok ir man visai pasitikėk: aš tau linkiu visa geriausia. Kaip sakiau, tarp mudviejų jokių negali būti paslapčių, — maloniai tarė mokytojas.

— Tokios vietos čia nežinau. Aš čia nevaikščiojau, o tik dirbau prieš Tamstoms atvažiuojant. Šiame dvare aš tiktai keletas dienų. Mane atvežė iš Leliūnų miestelio. Aš tenai, tai visur, viską žinau, — pagautas džiaugsmo, savo gimtajį kampelį atsiminęs, šypsodamas aiškino Antukas.

— Eikime į tą ažuolinėlį ir tenai aikštelėje atsisėsimė. Gal ten mus gegutė užkukuos. — paklausė Antukas. Kaip gerai tuomet viskas sekasi. Aš dabar juk vienui-vienas. Aš gegutei duodu klausimus, ji atsako, o aš ją suprantu. O jei gegutė liaujasi kukuoti, nutyla ir į mano klausimą neatsako, arba nulekia, tai man taip darosi sunku ir aš žinau, kas manęs laukia.

Juk aš visiškai našlaitis, niekam nerūpiu, — pilnas liūdesio ir nusiminimo paaiškino Antukas. Mokytojas atidžiai klausėsi ir nepertraukė. Tai buvo gilus jo sielos atbalsiai, kurie atvėrė jo vidaus šventovę. Reikėjo tik mokėti tai suprasti.

— Na, tebūnie taip, eikim į tą miškelį, — mokytojas sutiko ir jiedu nuėjo.

— Tu pasakei, kad tu vienišas ir, kad nuraminti tave gali gegutė, kuri tave klauso ir supranta.

Tegu ne ji viena tave klauso, aš taip pat tave noriu išklaudyti. Atverk man savo sielą, pergyvenimus ir abejones. Gal ir aš tave suprasiu ir galėsiu tave paguosti. Tuomet vienvėsi tu nejausi, o busim du. Ar tu savo tėvelius atmeni? Papasakok tu man apie juos, ką pats atsimeni ir ką žmonės pasakoja; kaip tu tapai našlaitis, kaip tau sekėsi gyventi, kaip čia patekai, kaip čia jautiesi ir ar nori mokytis. Pagalvok, susikaupk, susistatyk sau planą, o paskui visą man nuosekliai papasakok. Aš tave išklaudysiu, pasistengsiu išaiškinti ir palengvinti tau, — glostydamas jo galvutę, prašė mokytojas. Šie pilni švelnumo žodžiai, kaip gaivinantis balzamas paveikė nuvargintą, kad ir per tokį trumpą laiką, vaikučio sielą. Jis iš sykiu patikėjo mokytoju ir nieko neslėpdamas viską jam išpasakojo.

— Savo gimdytojų neatmenu. Tėvo netekau būdamas trejų metų, o mamytės penkerių. Gerąją mamytę lyg per sapną atsimenu. Atsimenu, kai ji mane glamonėdavo. Paskui atsimenu, kai ji mirė. O gal man taip rodosi, kad atmenu, man daug apie ją gero nupasakodavo mūsų klebonas, taip pat ir prieglaudoje, beto, aš pats taip pat kitaip jos neįsivaizduoju.

Savo, gerojo, dorjo ir brangiojo tėvelio visai nepamenu.

Be tėvelio — klebono ir klebonijos gyventojų, beveik visa Leliūnų apylinkė mano tėvelius pažinojo ir daug gero apie juos pasakoja.

Norėdamas visą tai išsaugoti savo atminty, susiuvau du sąsiuvinį, kur visą ką įrašiau. Tai saugojau, kaip didžiausią savo šventovę.

— Na, gerai, tu namie duosi man, šiuos sąsiuvinius peržiūrėti. Bet kaip tau į galvą atėjo tokiu būdu apsaugoti brangią atmintį.

— Aš pats tai sugalvojau. Vakarais su klebonu, mes skaitydavome arba Evangeliją, arba Šventųjų gyvenimus.

Aš labai mėgdavau klausytis, o taip pat ir pats skaitydavau. Nors mano tėveliai ir ne Šventieji, nuodemė būtų taip kalbėti ir manyti, bet jie man buvo brangūs, kaipo gimdytojai. Aš aprašiau jų gyvenimą ir mirtį iš žodžių tų, kurie juos pažinojo ir atsiminė. Šiuos sąsiuvinius matė tiktai mano dvasiškasis tėvas. Jis peržiūrėjo, pagyrė mane, kai kur padarė pataisų ir prierasų.

— Na, gerai, visa tai puiku, viskas suprantama. Dabar papasakok, kas tave po mirties

tavo tėvelių priglaudė ir taip gerai išmokė? O paskui, kaip tu čia patekai? — Antukas, kol atėjo iki miškelio, viską išpasakojo mokytojui apie tai ir kaip jo tėvelis mirė ir kaip gerasai klebonas jį su motute priglaudė, kaip motutę palaidojo, kaip jis pas kleboną ir zakristijonus gyveno, kaip jį mylėjo, kaip mokė, kaip per atlaidus pastebėjo jį dvarininkas ir kaip jis atsidūrė dvare į skaudžią baudžininko dalį pakliuvęs.

Antukas giliai atsiduso.

— O štai mes ir puikią vietelę priėjom; po šiuo šimtamečiu ažuolu atsisėsime ir pailsėsime, — tarė mokytojas. Jie patogiai prie medžio liemens susėdo. Mokytojas atsidarė savo kašutę, kurioje daug buvo įvairių saldumynų. Antukas baigė pasakoti, kaip jį iš Leliūnų lydėjo ir jo gailėjosi, net vargšui akyse pasirodė graudžios ašaros, nors mokytojas tai pastebėjo, bet Antukui jis to neparodė. Jis davė pilną valią vaikučio jausmams, kad galėtų giliau išvelgti į jo dvasią ir geriau suprasti jo būdą. Jis išėmęs pilną saują saldumynų padavė Antukui.

— Neskubėk, laiko mes turime, tave išklausysiu iki galo. Antukas paėmė iš jo saldumynus ir padėjo. Mokytojas taip pat su Antuku kartu čiulpė saldinius.

Kaip čia ištikrųjų gražu, — ir į Antuką pasisukęs jo paklausė: — «Sakyk, ar tu labai gailiesi čia atvažiuojęs? Aš tai matau ir jaučiu. Juk tu nori mokytis? Viena tik prašau, būk su manim atviras ir sakyk teisybę. Jeigu nenori ko sakyti, tai atsiprašyk, paprašyk leidimo, kaip šį ryt kad pasielgei su mūsų šviesiausiu ponu, kai pastarasis norėjo sužinoti, koku reikalu tu pamelavai. Meluot netik nuodemė, kaip pats jau žinai, bet doram ir teisingam žmogui visai meluoti negalima. Savo melu jis kitą suklaidina. Tai praneša gėdą, tai nusižengimas. Kiekvienas doras žmogus privalo sakyti teisybę. Jis privalo turėti vyriškumo pasakyti teisybę ypač tuomet, kai reikalaujama, nors tai būtų ir sunku ir nemalonu. Bet, pasakius teisybę, darosi labai ramu sieloje, o sumelavęs visad jausi sąžinės griaužimą. Melagiui jau niekas nebetiki, nors jis ir teisybę sakytų. Pagaliau aš mokytojas ir, kaip tau sakiau, tu nieko neprivalai nuo manęs slėpti, o išpažinti, visvien kaip per išpažintį kunigui.

Dvasininkas ruošia žmogaus dvasią amžinybės gyvenimui, o mokytojas rengia, ruošia jauną, augančią kartą realiam žemiškam gyvenimui. Tik tuomet tau galėsiu duoti tinkamų nurodymų ir patarimų, nagrynėdamas su tavim kartu, kas bloga ir kas gera.

Tuo kart tikrai galėsiu tave mokyti. Jokios baimės mokytojui nereikia turėti, o tiktai visišką pasitikėjimą, kad ir kokios įvyktų dvasios nelaimės, privalai visą mokytojui atverti, kuris visuomet padės tau išsklaidyti abejones. Artimiausias kūdikio ar jaunuolio mokytojas — tai jo tėvai. Tu tėvų neturi, todėl jų vietą pamaino mokytojas. Tik tokiose aplinkybėse, galima laukti gerų vaisių.

— Tu nori mokytis, — dar kartą paklausė jo mokytojas.

— Taip, — nesvyrudamas atstakė. Mokytojas tuo klausimu norėjo įmatyti jo abejonę svyravimą.

— Na tai ir puikiausia, dabar įstikinau, kad turi tikrojo noro mokytis, — pastumdamas jam atidarytą dėžę, tarė.

— Še imk ir valgyk kiek nori, nes užsitarnavai, mano aukso vaikuti! Toks malonus ir švelnus elgimasis visai nugalėjo Antuko širdį. Jis ir tame žmoguje, taip pat matė savo gerąjį genijų, tą patį gerąjį tėvą - kleboną Leliūnuose.

Jis puolė prie Mokytojo ir pradėjo jam bučiuoti rankas,

— Ačiu, ačiu, mano gerasis mokytojau. Aš matau tamstą šiandieną pirmą kartą, bet su tamsta pasikalbėjus, man atrodo, kad tamstą jau seniai, seniai pažįstu. Man atrodo, kad prieš mane, tas pats geras Leliūnų tėvelis — Juozas. Jis taip pat su manim elgdavosi ir tankiai vadindavo «aukso vaikučiu». O, koks aš laimngas! Dabar vėl turiu sau naują mokytoją ir jis man vėl nurodys skaudžius mano kelius?!.. — Su ašaromis šūkterėjo Antukas. — Tokios švelnios sielos, visai nesitikėjo mokytojas rasti.

— Na, gerai, nusiramink dabar mano mielasis, — susijaudinęs tarė jam mokytojas. Dabar atsakyk man, ar tu dar gailiesi, kad čia atvažiavai? Smulkiai visa apgalvok.

— Taip, prisipažįstu, kad labai gailiuosi Leliūnų. Aš ten palikau savo tėvelių kapus. Aš tenai guldavau vakarą, laukdamas saulėto šviesaus rytojaus. Čia to nėra. Aš su baime, su abejone einu gulti ir bijodamas rytojaus, negaliu užmigti. Ten palikau, savo globėjus zakristijoną, zakristijonienę — «mamutę», kurie mane labai mylėjo, o svarbiausia tenai paliko, mano geriausias dvasiškasai tėvas — Juozas. Jis buvo mano geriausias ir doriausias auklėtojas ir aš išvažiudamas jo netekau.

Aš jo maldavau, neišleisti manęs iš ten, neatstumti.

Jis juk prižadėjo mano mirštantiems tėveliams, kad po jų mirties, jis pats juos pamainys. Aš niekad neužmiršiu tos minutės, kurią su juo persiskyriau.

Jis mane ramino. Jis man pasakė. «Suprask, tavo tėvai buvo šio dvaro, valstiečiai baudžiauninkai, tai yra įtvirtinti kartu su žeme perduodant ją valdyti.

Tu jų sūnus, vadinas dvarininkui taip pat priklausai. Jis gali tave kam tinka padovanoti, parduoti, į rekrutus atiduoti, vienu žodžiu pasielgti taip, kaip jam patiks. Mes negalime jam nei priešintis nei ginčyti». To nebuvau žinojęs ir pirmą kartą išgirdau tokią naujieną. Aš tą sunkią man minutę nieko negalėjau suprasti ir įsivaizduoti, bet kadangi tai sakė mano gerasis klebonas — juo šventai tikėjau. Bet man visą laiką neišėjo visa tai iš galvos ir rytą, kai aš pas kleboną nuėjau, paklausiau jo, kodėl jis man apie tai nepasakė anksčiau ir kad aš, vis tik niekaip negaliu to suprasti.

Aš mačiau, kad gerajam mano klebonui apie tai labai buvo sunku kalbėti, bet mane glamonėdamas paaikšino:

— «Suprask mano vaikeli, kad aš, kaip dvasininkas, mokiau tave tikybės, paremtos lygybe ir brolybe tikrai prieš Viešpatį Dievą. Taip ir yra, visi žmonės į pasaulį ateina ir jį apleidžia — visi vienodai. Visi, ir ponai ir prasčiokai, turtingi ir vargšai visi Dievo akivaizdoje vienodi—visi lygus.

Tik žemėje žmonės privalo priklausyti pasaulinių įstatymų, kuriuos rašo galingi, turtuoliai, turintieji valdžią bejėgiams savo valdininkams. Paaugsi, mokysies tautų istorijos ir visa ką sužinosi. Šiuo tarpu to tau žinoti nereikia ir todėl tau viso ko neaiškinau.»

— Jeigu nebūčiau čia atvažiavęs, tai, turbūt, ilgai dar ramiai būčiau gyvenęs ir kas yra baudžiauninkas tikrai būčiau dar nesužinojęs, — liūdnai pasakė Antukas. Jis toliau papasakojo mokytojui, kaip jis buvo nuvestas pas ponią, kaip pastaroji jį sutiko ir davė jam įsakymų, apribodama jo pareigas ir išanksto įspėdama, kaip jis turi elgtis su savo būsimu šeimininku-dvarininku, turėdamas galvoj, kad tarp ponaičio ir baudžiauninko yra neišmatuojama praraja.

— Aš ir tuomet girdėdamas apie baudžiauninko priklausomybę nieko nesupratau.

Per tas dvi dieni, jūsų laukdamas, daug sunkybių išgyvenau ir daug ką supratau, o svarbiausia — sužinojau, kas tai yra baudžiauninkas ir kokia sunki jo dalia. —

Toliau Antukas visa smulkiausiai nupasakojo, ką išgyveno ir regėjo per tas dvi dienas dvare: pradedant nuo pirmosios vakarienės, baigiant Aleksandro «pamokslu» su jo niuksais, kuriuos dar tebejautė, prieš trejetą valandų atgal. Beto, jis neužmiršo regėtų arba išgyventų epizodų, arba kurios nors frazės, kuri buvo jam ištarta; jis pažodžiui nupasakojo kalbą per pirmąją vakarienę, Uršulės paguodą, istoriją su patalu, Alzės kasrytinį patikrinimą, plunksnų plėšymą ir jo vaisius, savo pasivaikščiojimą arklidžių link, girdėtus ten vaitojimus, Alzės netoli arklidžių susitikimą, o svarbiausia, jam į galvą įsmigusias, pasakytas Aleksandro frazes: «Tu atiduotas man mokyti. Aš privalau iš tavęs padaryti, jaunajam ponaičiui gerą tarną. Bet reikia išeiti mokyklą. Ne visi ją iškenčia: vieni bėga, kiti skandinasi. Jų neieško. Sugauna — gerai, — jei išplaktas lieka pusgyvis, o ko gero plakant miršta. Maža bėdos, — atsakomybės nėra. Pasiskandino—neieško, vėžiams maistui lieka.» — Visa tai stovėjo vaikučio vaizduotėje ir su išgąščiu visą tai

mokytojui papasakojo. —

— Aš jums nesiskundžiu. Tai dalia kiekvieno baudžiauninko, kuris į savo pono durą pateko. Aš tai dabar jau suprantu...

Jus mane prašėte pasakyti visą tiesą, — aš, rodos, nieko nenuslėpiau. Paaiškinkite man, kaip teisingai pasielgti. Man atrodo, kad tik kantrybe ir malda Dievui, nugalėsiu ir suminkštysiu savo visų mokytojų širdis. Kito kelio nežinau. Ar neklystu?.

Čia aš ir pasigendu dvasinės paramos, čia jos aš neturiu. Ji Leliūnuose pasiliko. Su manimi liko tiktai vienintelė malda, kuri mane stiprina.

— Nusiramink, nurimk, mielaš vaikeli, aš su tavim, — sujaudintas tarė mokytojas.

Su laiku visą tau išaiškinsiu. Štai pradėsim mokytis tautų istoriją ir pamatysi, kad senovės laikuose, dar prieš gimsiant Kristui, Romoje ir kitose šalyse žmonės taip pat buvo skirstomi į dvi klases — patricijus ir plebejus, tai yra į ponus ir vergus. Juo senesni buvo laikai, juo žiauresnis buvo su vergais elgimasis. Bet mes jau esame netoli nuo to laimingo momento, kada ta klasinė priklausomybę turės pasibaigti. Šiais laikais Europoje tiktai Rusijoje bėra užsilikus baudžiavos teisė, bet inteligentija, visas pastangas deda, kad visa tai būtų panaikinta ir reikia tikėtis, kad neužilgo mes tos laimingosios valandos sulauksime. Daugiau nieko tau paaiškinti negaliu. Štai pradėsim mokytis ir tu viską sužinosi. O kol kas nusiramink ir pasitenkink tuo ką paaiškinau. Visumet su manim būk atviras ir aš kiek galėdamas pasistengsiu apsaugoti tave nuo viso pikto. Dabar namo jau reikia ruoštis. Greitai, tur būt, jau ir pietūs. Tu puikiai ir nesuklysdamas man viską papasokojai. Visumet taip man prisipažink ir nieko neslėpk. Labai gera, kad nesiskundi. Skūstis, liežuvauti ir šmeižti, norint kitiems padaryti nemalonumų — negera. Aikštelėje užkukavo gegutė. Antukas nudžiugo ir su didžiausiu entuziazmu nutvėręs mokytoją už rankos tarė:

— Brangusis mokytojau, dar pabūkim keletą minučių. Aš noriu gegutei keletą klausimų duoti, — jis prašė.

— Na gerai, gerai, tik nedaugiau kaip vieną.

Gegutei liovus kukuoti, Antukas pašoko ir sušuko:

— Gegute, paukštyte, aš vėl labai laimingas — turiu vėl gerą mokytoją! Ar ilgai jis mane mokys?

Neva, atsakydama, jam gegutė, vieną kartą šūkterėjo «ku-ku» — ir nutilo. Vaikutis nuliūdo ir vėl paklausė:

— Nuramink mane, gegute, tikrą tiesą pasakyk! Ir vėl pasigirdo vienas «ku-ku» ir vėl nutilo.

Vaikučio akyse pasirodė ašaros.

— Koks tu esi jausmingas, o kartu ir prietaringas. Tai negera. Na, eikime namo — keldamasis tarė mokytojas.

— Gegute, pasakyk teisybę, nekankyk manęs. Kiek metų mane ponas mokytojas mokys?

— Toli, toli miške, nuaidėjo gegutės «kuku» ir vėl nutilo.

— Negerai tokiam užsispyrėliui būti, kaž-kaip nemaloniai, lyg gegutės atsakymų įkvėptas, — tarė mokytojas.

— Atleiskite man, jei padariau nemalonumo ir jūsų nepaklausiau. Bet nesupratau, kad jūs man draudžiate, — Antukas atsiprašinėjo.

— Atleiskite man, prašau! Bet pas mus, kaime, labai gegutės nusakymais tiki. Visi jai tiki: ir seni ir maži, kartais visas kaimas išeina į mišką ir klausosi jos atsakymų net labai svarbiais atvejais.

— Aš ant tavęs nepykstu ir tau nedraudžiau. Bet pastebėjau, kad tu labai užsispyręs vaikas. Kartais tai naudinga, o kartais ir ne.

Rimtame reikale taip, menkniekiuose, atbulai. Tikėti gegutės pranašavimais daugiau

negu menkniekis. Tai prietaras — o tai jau nuodemė. Abu jie tylėdamu ėjo, savo mintyse paskendę: Antukas savo įspūdžiuose, įgytuose pasivaikščijimo metu, svarbiausia susisielojęs gegutės atsakymu; mokytojui savaiame buvo apie ką giliai susimąstyti. Antukas buvo doriškai nepagadintas. Savo pasipasakojimu, jam davė temą, apie kurią rimtai teko mokytojui pasvarstyti ir pagalvoti. Aplinka abiejų jaunuolių auklėjimo sudarė sunkias, nesuderinamas sąlygas. Baudžiauninko padėjimas ir laikymas jo tarp samdinių, kybojo ties jo kaklu, nelyginant kardas kurs grėsė tolimesnio jo gyvenimo švarumui. Reikėjo imtis kokių žygių, ir mokytojas nutarė.

— Ačiu tau už pasivaikščiojimą, — priėjęs prie jo tarė mokytojas. — Kada nors mes nueisime su tavimi į Leliūnus. Aplankysim tavo tėvėlių kapelius, pasimelsim; pabūsime pas tavo dvasiškąjį tėvą, supažindinsi mane su tavo «mamute» ir zakristijonu. Bet tu apie tai man neminėk ir niekam nesakyk. Galutinai nutarsiu aš pats. — Šitoji viltis taip nudžiugino Antuką, kad net pradėjo plakti jo sujaudinta širdelė.

— Ačiū, ačiū, labai dėkoju už visą ką. Atsiprašau, kad pirmutinis nepadėkojau už pasivaikščiojimą, bet aš nesuspėjau. Mes dar ne namie. Jis sugriebė mokytojo ranką ir stipriai prispaudė prie savo lūpučių.

— Na gerai, bėk ir atnešk dabar man savo sąsiuvinius, aš noriu peržiūrėti. Nepraslinko ir penkios minutės, kaip jis jau beldėsi į mokytojo duris. Mokytojas pats jas atidarė ir paėmė jo sąsiuvinius.

— Na. iki ryt dienos, — tarė mokytojas ir uždarė savo duris. Antukas nuėjo į samdinių kambarius.

Mokytojas apžiūrėjo sąsiuvinį apdarus, kurie buvo ypatingai švarus. Viename sąsiuvinį buvo stambiomis raidėmis kaligrafiškai įrašyta: «Mano tėvas — Mykolas Dumbrys mirė 1837 m. rugsėjo mėn. 16 d., 43-is savo amžiaus metais ir tų pat metų ir mėnesio 18-tą dieną palaidotas Leliūnų kapinėse». O viršuje sąsiuvinio taja pat ranka užrašyta «Gerbk tėvą ir motiną savo» — IV-tas Dievo įsakymas, o apačioje tų žodžių prirašyta — «palaimintas būsi». Toksai pat įrašas buvo ir kitame sąsiuvinį: «Mano motina Ona Dumbrienė, gimus Aliūnaitė. mirė 1839 m. kovo mėn. 11 d. 37-is savo amžiaus metais ir tų pat metų ir mėnesio 13 dieną palaidota Leliūnų kapinėse šalia mano tėvelio».

Mokytojas pradėjo vartyti vieną sąsiuvinį ir labai susidomėjo Leliūnų bažnyčios klebono Juozo Olekos, rankraščiu. Jis aprašynėjo Mykolo Dumbrio mirtį, jo laidotuves ir paskutinius jo žodžius, o taip pat aprašė ir visą jo gyvenimą.

— Ne, taip negalima, apgraibais, — pats sau tarė. — Juk tai gyvi dokumentai. — Ir jis atidžiau, nuosekliai pradėjo skaityti kiekvieną užrašą. Jis sąsiuvinį rado daug klebono prierašų, įvairiose vietose pataisų ir išvadų. Mokytojas negalėjo, tiesiog atsigėrėti. Jis paėmė plunksną ir pradėjo rašyti: «Susipažinęs su sąsiuvinio turiniu ir į jį įsigilinęs, gavau netik gėrėtis, bet nusilenkti prieš tokį natūralų, teisingą ir patvarų žmogų, koks buvo velionis Mykolas Dumbrys. Nežiūrint nesiliaujančių moralinių šalies kančių, šimtamečio protektorato, amžinos globos, amžino jungo ir vergovės, lietuvių tautoj išliko visa savo vertybe, tokių puikių tipų, tokių nuostabių užauglių, tokių retų deimantų. Kiek juose įgimto taurumo, pasišventimo, pareigų supratimo, doros ir krikščioniškos meilės! Tai įgimti ir nepalieti gamtos turtai».

«Tai istoriškasis faktas — istoriškasis dokumentas.

Tai iš tūkstančių vienas netikėtai surastų deimantų, o tūkstančiai į šį pasaulį ateina ir iš šio pasaulio išeina nepastebėti.

Tai mūsų pasididžiavimas, parama ir viltis. Tai viena smulki dalelė, iš kurių sudarytas stiprus lietuvių tautos pamatas.

Su tokiu tvirtu pastolu, su tokiu galingu lietuvių dvasios pamatu, jokia stichija, jokios audros ir svetimų tautų užsispirimas neįstengs paglemžti lietuvių tautos ir iš istorijos lapų niekas negalės išbraukti tos patvarios, teisingos, doros ir kruopščios tautos.

Lietuvių pradžios mokslo mokytojas Algirdas Daubaras».

Mokytojas padėjo plunksną ir susimąstė.

— Prašome valgyti, — jo godas pertraukė tarnas Aleksandras. — Ponaitis jau valgykloje.

— Gerai, — tarė mokytojas ir paskubėjo prie stalo.

Po prietų mokytojas paprašė dvarininko audiencijos auklėjimo klausimams apsvarstyti.

— Prašau aštuntą valandą vakaro. Aš jus pakviesiu,— sutiko dvarininkas. Visi išsiskirstė.

Antukas taip pat pavalgė ir labai kamavosi atsimindamas vakarinį su Aleksandru pasimatymą. Išgyventi dienos įspūdžiai, su mokytoju pasivaikščiojimas, tyras oras, jį ne taip nuvargino, kaip apsvaigino. Jį ėmė snaudulys, bet bijojo užmigti.

Lygiai 8-tą valandą pasibeldė į mokytojo duris.

— Prašau, — tarė pastarasis. Atsivėrė durys ir įėjęs pagarbiai pareiškė, kad ponas, savo kabinete laukias mokytojo.

— Tuoju, — atsakė, — jūs mane palydėsite. Tai ištaręs paėmė tuos du Antuko sąsiuvinį ir nuvyko pas dvarininką. Kamerdineris jį įleido į kabinetą.

— Jūs man norėjote kaž-ką pasakyti, — mandagiai jam tarė dvarininkas.

— Aš jus klausau. Prašau sėsti,—rodydamas minkštą kedę, dvarininkas pasiūlė

— Taip,— tarė sėsdamas mokytojas, su jūsų sunumi Jonuku jau vispusiškai susipažinau ir su jo mokslinėmis žiniomis ir su dvasiškai — dorovine jo puse. Apie tai kol kas mažiausia tenka kalbėti. Bet aš atėjau pas jus pasikalbėti dėl to vaikučio Antuko. Kai jūs man Vilniuj pasakojote apie jo gabumus, tai aš, prisipažinsiu, labai mažai tam daviau reikšmės. Ką galima buvo laukti iš prasto muzikuičio, visiško našlaičio, tuo labiau jūsų baudžiauninkų sūnaus, kurį netyčia bažnyčioje pamaldų metu pastebėjote. Aš busiu atviras. Aš aiškinau tai laikiniu jums patikimu, jūsų dvasinio klaidžiojimo metu, kada sunkaus išgyvenimo įtakoje jūs ieškojote bet kokių kelių nusikratyti susidariusiam padėjimui. Juk tai taip natūralu. Aš visai šiuo berniuku nesidomėjau ir į liečiantį jį klausimą visai žiūrėjau indiferentiškai.

Bet šios dienos kvotimas netik mane sudomino, bet privertė atkreipti į jį ypatingo dėmesio. Jis man padarė daugiau, negu malonų įspūdį:

Aš jo žiniomis buvau nustebintas, o ypač jo proto miklumais. Aš buvau sužavėtas. Jo teisingas logiškas ir skubus atsakymas ir atviras pasiaiškinimas apie tai, kad jis už jus nesimeldžias, aiškiai rodo jo nesugadintos moralės vertę. Visa tai, netik sukėlė man susidomėjimo, bet ir reikalo tinkamai išaiškinti jo dvasiškai-dorovines jėgas. Papusryčiavęs išėjau su juo pasivaikščioti.

Vispusiškai jį ištyriau. Aš daviau jam progos smulkmeniškai išsipasakti visus jo išgyvenimus nuo jo tėvų mirimo dienos. Aš jam kėliau klausimus ir leidau jam pačiam juos nagrinėti.

Per dvi, mūsų pasikalbėjimų valandas, aš jį atidžiau išklausiau ir tvirtai įsitikinau, kad šis berniukas netik nesugadintas ir tyras, bet kad jis paremtas stipriu, nepajudinamu moralės pagrindu, kurį padėjo jo tėvai ir dvasiškas jo auklėtojas — vadovas. Tai puikus įgimtas deimantas. Nei tėvų mirtis, nei našlaičio dalia gyvenimo audrose, — nesupurvino jo tyros sielos. Jis netik skaistus ir nekaltas,, bet jis toks yra išglodintas, kad šiuo momentu, nežiūrint jo jauno amžiaus, jis lygus su tuo natūraliu perlu, kurio blizgėjimas lygus tos tyros sielos, tikram, natūraliam atspindžiui. Tai fenomenas, jei leisit taip jį pavadinti. Tokiam kudikiui, netik mirtingieji eiliniai tėvai gali pavydėti, bet neklysiu pasakęs, kad ir vainikuoti valdovai tokią laimę retas teturi.

— «Tai Dievo dovana», — kaip kunigas Juozas Oleka yra pasakęs. Laikydamas savo rankose du sąsiuvinį, mokytojas karštai tarė:

«Tai didi Dievo palaima», «To retas nusipelno»,— kalba čia kunigas Oleka.

— Taip, aš dabar su jumis sutinku... Tai mano pagalbininkas Jonukui perauklėti. Tai vienintelė viltis. Tai tvirtas ramstis mūsų triūso pradžiai. Tai vienintelė priemonė ir kelias į tikslą.

Dvarininkas atidžiai klausėsi ir, matyt, buvo patenkintas.

— Mano trumpiems žodžiams papildyti prašyčiau jus paskaityti šiuos du sąsiuvinį, jie daug ką jums pasakys ir išaiškins, — perduodamas dvarininkui sąsiuvinį, tarė mokytojas

— Jūs nustebsite, kad jūsų baudžiauninkų tarpe, yra tokių dorų patvarių, teisingų ir atsidavusių žmonių...

Tie su skudurais ir su pilkomis rudinėmis, užuiti, savo dalios nukamuoti prasti žmonės — visa savo gyvastimi, jums ir savo tėviškei — tokie atsidavę. Tai tikri lietuviai.

Tai neišsemiamoji tautos galia, kuri amžių istorijoje pereina iš kartos į kartą ir tveria negęstą tautinę buitį, garbės ir taisėtumo tvirtovę.

Tuo aš gėriusi ir didžiuojuos, kaipo lietuvius.

Grįšime prie berniuko: Tose salygoje, kuriose šis berniukas yra, nežiūrint visų aukščiausių jo privalumų — jis nieko mums nepadės. Jis netikėtai nepadarys Jonukui išganingos įtakos, bet atbulai, jį piktins ir sukels jam nuolatinių priešingų jausmų ir veiksmų. Tai natūralu. Galite patikėti mano patyrimu. Matydamas čia didelę reikšmę jūsų sūnui perauklėti, aš prašau jus išklausti mane iki galo ir aš suglausta forma, pasistengsiu tamstai tai išaiškinti ir įrodyti.

— Kadangi aš čia pakviestas jūsų sūnaus mokyti ir jo auklėti, tai tik tą vieną ir turėsiu galvoj, — pastebėjo mokytojas.

— Aš nuošaliai paliksiu klausimą apie šį vaikutį, apie jo išgyvenimus ir mokymo naudą. Aš šiuo tarpu žiūrėsiu į jį kaipo į įrankį, kuriuo mes naudosis siekdami savo tikslo. Aš išnagrinėsiu tik tuos jausmus, kuriuos šis vaikutis sukels Jonukui, būdamas dabartinėse salygoje.

Šį vaikutį jus čia paėmėte, kad drauge mokytumėte ir auklėtumėte su jūsų sūnumi, kitaip tariant — bendram dvasiniam gyvenimui.

Tuo tarpu jų dviejų gyvenimo sąlygos nepalyginti yra skirtingos. Aš su jūsų sūnumi gyvename kartu savo kambaryje, o šis vaikutis kaž-kur tarnų kambaryje, tarp samdinių — baudžianinkų, kur tenai turi būti visą dieną. Jis turi mums tarnauti ir kambary laukti to momento, kol «ponaitis» panorės su juo pažaisti arba pasimokyti.

Jus pavedate jį mokyti man, o šviesioji mūsų ponija atiduoda jį mokyti tarnui Aleksandrui, kad jis parengtų jį į tarnus tam pačiam Jonukui. Žinoma, čia jūsų valia. Bet tai daugiau, negu nenormalu. Tai auklėjimo atžvilgiu neleistina. Ir turint galvoj, kad šitie du objektai ir doroviniai privalumais ir žiniomis ir gabumais, taip pat yra nepalygintai skirtingi, — toks padėjimas visai neįmanomas ir neleistinas.

Išnagrinėsime, ar ištikrųjų taip yra?

Berniukas visa savo siela siekia žinių ir mokslo; pasiryžęs visu kuo aukoti, kad tik tai to pasiektų, o Jonukas atbulai apimtas tingėjimo ir mokslui pilnas apatijos. Berniukas doras, nelyginant, krišpolas, geras, švelnus, nuolaidus ir lojingas, o jūsų sūnus, neužgaunant jūsų, tenka pasakyti, priekabus, išdidus, despotiškas, piktas, savo padėjimu apsvaigintas ir ištvirkintas busimos savo didybės numanymu.

Atleiskite man, bet pasiėmęs pareigą, perauklėti jūsų sūnų, smulkmeniškiausiai susipažinęs, tiek su abiejais mano uždavinio objektais, tiek su dvasinėmis jų pusėmis, o taip pat lygiai ir su esančiomis nenormalėmis sąlygomis, randu būtino reikalo su jumis apie tai kalbėti.

Aš visas panaudosiu nuo manęs pareinančias priemones. Aiškiai matau, kad šis berniukas be pavyzdinio stropumo, yra labai gabus. Jo gabumais, miklumu ir stropumu, per vienus metus, galima išėiti ketverių metų kursą vidurinės mokyklos. Tuo budu

neabejotina, kad Jonukas mokslu bus atsilikęs.

Aš tai sureguliuosiu, sutvarkysiu ir kad berniukas neužbėgtų už akių, aš jį nuo mokslo atitraukysiu, duodamas jam skaityti pamokomo turinio knygelį, kurių gausiai yra mūsų bibliotekoje. Bet tai maža.

Nurodytas mano nepageidautinas ir auklėjimo atžvilgiu neleistinas jaunuolių sąlygų skirtingumas, darys Jonukui kenksmingos įtakos morališkai jį auklėjant ir palaipsniui galutinai jį gadins.

Jonukas jusdamas savo nelygumą, tiek protinio miklumo, tiek savo padėjimo atžvilgiu ir matydamas berniuko nusižeminimą, jo klūpčiojimą, kylantį iš baudžiauninko priklausomybės, susidarys apgaulingą savo būsimos didybės supratimą, žiūrės į berniuką kaip į savo būsimą baudžiauninką, pradės reikšti jam savo nepasitenkinimą ir pyktį; Jonas bandys pakreipti jį savo pusėn, bet berniukas, žinodamas savo prievolę, nepasiduos, Jonukas suprantama pradės jo neapkęsti, sukils jame poniškoji rūstybė ir tai duos jam dirvą žalingiems veiksams, intrigoms, kerštui ir t. t. Tuo budu šis nenormalus padėjimas neduos mums progos panaudoti gerųjų berniuko privalumų ir pritaikyti jų Jonukui. Visai kitas dalykas būtų ir kitokių sulauktume rezultatų, jei abu vaiku, šiuo tarpu gyventų vienodose sąlygose, tai yra kartu su manimi viename kambaryje — mano asmeninėje priežiūroje.

Padėjimo lygumas duotų tikrai malonių rezultatų Jonuko naudai ir Antukas savo įgimtu krikščionišku meilumu, savo jausmais, pats be jokios prievartos, pamažu atkreiptų Jonuko dėmesį, paskui įgytų pasitikėjimo, vėliau kiltų bičiulystė ir prisirišimas ir pagaliau įgytų visiškos jūsų sūnui perauklėti įtakos — pasidarytų draugai, tikri bičiuliai. Bet, dabar kada yra tokie skirtingi būdai ir skirtingos sąlygos, tų rezultatų pasiekti negalima.

Šiuo tarpu Antukas visiškai priklauso ir yra auklėjamas tarno Aleksandro ir Alzės, o ne mano. Tai luošina vaiką ir netik trukdo, bet dar gi gadina visą auklėjimo reikalą.

Visa tai jums išaiškinti laikiau savo pareiga, — baigė mokytojas.

— Jūs sakote teisybę, kaip tatai man pirmiau neatėjo į galvą. Aš jums labai dėkingas, — baigdamas audienciją, ištiesdamas mokytojui savo ranką tarė dvarininkas.

— Leisite atsisveikinti? — atsistodamas, paklausė mokytojas.

— Dar šiandieną pakalbėsiu apie tai su savo žmona ir pasistengsiu viską sutvarkyti ir atitaisyti. Aš labai jums esu dėkingas. Tai ištikrųjų reikalinga, — lydėdamas mokytoją, paaikšino dvarininkas. Devintą valandą buvo paruošta arbatėlė ir lengvas užkandis. Susirinko visa šeima. Vakrienės metu buvo labai jauki ir maloni visų nuotaika. Net dvarininkė į visus kreipė palankaus dėmesio. Tai buvo paranku dvarininkui, nes priešaky stovėjo labai opus pasikalbėjimas Antuko klausimu ir jis bijojo, kad vėl nepasidarytų naujų sunkenybių.

Tuoju po vakarienės dvarininkas beldėsi į žmonos buduaro duris.

— Įeikite, — pasigirdo už durų.

— Aš atėjau su tavimi pasitarti labai svarbiu reikalu — Jonuko auklėjimo klausimu, — kreipėsi dvarininkas į žmoną prieidamas prie jos darbo stalio, kur ji sėdėjo ir kažką darė.

— Ką tik pas mane buvo ponas Daubaras ir jis man atvėrė akis.. Kaip pirmiau pats to nedasiprotėjau? Stebiuosi... Taip natūralu, paprasta ir aišku. Su jo pažiūromis visai sutinku. Aš atėjau paprašyti tavo parėdymo.

Ir dvarininkas, savo žmonai nuosekliai išdėstė visas detales pasikalbėjimo su mokytoju, apie jo pažiūras į auklėjimą ir visas einančias iš to išvadas. Visa tai jis pabaigė savo patvirtinimu, pabrėždamas, kad mokytojo reikalavimus būtinai reikia įgyvendinti.

Dvarininkė nepartraukdama kalbos iki galo jį išklusė ir baigus jam, ji ramiai atsakė:

— Nutikti su tuo negaliu, vadinasi, negaliu padaryti ir panašaus parėdymo. Aš tave prašysiu išklaudyti iki galo taip pat ir mane.

— Mes esame tėvai, todėl visus, mūsų vaikus, liečiančius klausimus privalome nagrinėti ir spręsti kartu, tuo labiau kad tie klausimai liečia jų ateitį. Gal būt ponas Daubaras iš dalies yra teisus, aš neginčiju ir to nenagrinėsiu. Aš taip pat nuošaliai paliksiu mano pažiūras į tai, kad tavo vilioja ir traukia tos padugnės, tie chamai.

Aš nurodysiu tau tik tai, kad mano rankose, mano globoj keturios dar neišleistos dukros.

Ne šiandieną — rytoj ir ne vėliau vienų — kitų metų jos turi būt aprūpintos išleistos už vyro, nes savo naminių auklėjimą ir lavinimąsi baigia.

Atsimink, kad tinkamo jaunikio parinkimas ir dukrų išleidimas — klausimas netik labai rimtas, bet ir dvasiškai atsakingas. Kai sužinos, kad paimtas iš Bajoriškojo Instituto mūsų sunus auklėjamas ir mokslinamas namie tarp muzikuičių, kartu su mūsų baudžiauninkų vaikais, tai kiekvienas doras jaunikis, net susidomėti mūsų mergaitėmis nebenorės. Štai, vien jau dėl tų sumetimų negaliu su tavimi sutikti, atmetus į šalį visas kitas nesąmones ir kol aš ir dukros tebesame čia, savo namuose to daryti neleisiu. Gal būt, ir šį kartą tau nusileisčiau, bet tuo kart pasiėmus su savimi savo dukras išvažiuosiu užsienin, arba bent į Vilnių. Atidaryčiau ten savo namus ir išimtinai užsiimčiau savo dukterų karjera.

Bet vėl, — bet... Pirmiausia — reikės čia daug lėšų, o aš suardyti tavęs nenoriu. Antra, įvesta mano tvarka ir visas namų ūkis be manęs aukštyn kojoms apvirstų. Alzė šeimininkė patikima ir patyrusi, kuriai viską patikiu, ir už tai visi dvaro samdiniai jos nekenčia, tad man nesant — kiltų tik netvarka ir intrigos.

To — aš taip pat negaliu apleisti. Tikėk man, kad Jonukas greit subręs... Paskui jį apvesdinsim... Atiduosim jį į stiprias, patikimas ir patyrusias žmonos rankas ir jis taps puikiausiu dvarininku.

Mokslo jam nereikia. Užteks mums ir vieno mokyto sunaus. Tu matai — aš visai rami ir logiška. Aš visai neužsigaunu, o atbulai, labai tau dėkinga..

Bet labai esu pasipiktinusi tuo ponu Daubaru.

Jis pats, būdamas auklėtojas ir išauklėtas žmogus, mane, šeimininkę, ignoruoja ir visokiais niekniekiais tau galvą kvaršina, juo labiau, kad ir be to tu maža teturi laiko.

Pagaliau, jis gerai žino, kad visos tvarkos ir valdymo pavadžiai yra mano rankose. Tai mane įžeidžia... Aš to neleisiu...

Aš tuojau jį pastatysiu į tinkamą jam vietą. Tai reikia baigti.

Šiuos žodžius ištarus, ji priėjo prie stalo ir patraukė stikliniu perlu išsiutą šniūrelį. Dvarininkė pradėjo jaudintis. Dvarininkas jos susijaudinimo vengdamas, tylėjo ir laukė, kol ji nusiramins.

— Pakvieskite čia poną Daubarą — pasakė ji įėjusiai kambarinei. Kambarinė išėjo. Paskui jos išėjo ir dvarininkas. Jis aiškiai suprato, kad dabar su žmona aiškintis, tai būtų tik aliejų į ugnį pilti, o dalyvauti pasikalbėjime jam buvo nepatogu.

Dešimčiai minučių praslinkus, mokytojas pasibeldė į dvarininkės buduaro duris.

— Įeikit, — atsakė dvarininkė.

— Jus mane reikalavote? — įeidamas paklausė Daubaras.

— Taip, — atsakė dvarininkė, — aš labai apgailėstauju, bet jums turiu nurodyti ir priminti, kad visas namų ūkis, visa namų ir dvaro gyvija su samdiniais yra tiktai mano žinioje. Aš esu pilnateisė visų reikalų šeimininkė... Aš daviau įsakymą žinomąjį jums berniuką laikyti tarp samdinių o tamstos reikalavimas, kurį pareiškėte mano vyrui — mane įžeidžia. Pirmiausia tamsta privalėjai šiuo reikalu pasitarti su manim, nušviesti man savo pažiūras ir išklausius mane, kaip vienintelę visų reikalų šeimininkę, vadovautis duotais mano nurodymais, o netrukdyti visokiais menkniekiais mano vyrą ir neardyti nustatytos mano namuose tvarkos. Dar tamstai kartoju, kad tokiais menkniekiais trukdyti mano vyrą, kuris be to turi begales rimto darbo ir daryti mums šeimyninius nemalonumus tamsta neturi jokios teisės. Aš esu šeimininkė. Aš tamstos pageidavimo negaliu išpildyti

del sumetimų, kuriuos išdėsčiau savo vyrui. Ateity tamstos prašau, kad visais namų reikalais ir reikalais mano samdinių, kreiptumėtės tiktai į mane. — Ji atsisėsti jam nepasiūlė, stovėjo taip pat ir pati. Daubaras jautėsi netik nejaukiai, bet buvo įžeistas. Bet turėdamas galvoj, kad turi reikalą su moterimi, jis susivaldė ir pradėjo kalbėti.

Tamstos vyras čia mane pakvietė jūsų išlepinto sūnaus — tinginio perauklėti. Susipažinęs dar su kitomis jo ydomis, laikiau savo pareiga, kaip tėvui pranešti šį nenormalų padėjimą apskritai jo tolimesnį auklėjimą liečiantį. Dabar privalau tą patį paaiškinti tamstai, kaip motinai, kad vartojamos priemonės tokiaime nenormaliame padėjime, netikėtai nepadės ir trukdys jūsų sūnų taisyti, bet atbulai morališkai jį sudarkys, o šį nesugadintą ir puikų berniuką kankins, darkys jo gyvenimą ir žudys įgimtą jame Dievo dovaną, — rimtai ir su priderama pagarba tarė mokytojas.

— Labai esu dėkinga tamstai už tokį paaiškinimą, — atkirto dvarininkė. — Bet kol esu tuose namuose — to nebus; to aš neleisiu, — griežtai pasakė dvarininkė.

— Leisite atsisveikinti? — paklausė Daubaras.

— Saldžių sapnų, — ji jam atsakė. —

— Jums jie bus saldūs, o man ir mano vyrui, tamsta pasistengei suardyti netik nakties ramumą, bet ir mūsų abiejų dirksnius, — ji pridūrė.

Daubaras išėjo. Jis suprato tą sunkumą, kuris iš visų pusių slėgė Antuką. Jis iš sielos gelmių jo gailėjos, bet nebuvo išėitęs jam padėti. Jis labai gerai jautėsi ir nutarė dar pasikalbėti su dvarininku. Jis suprato, kad dvarininkas čia nekaltas ir kad tai jį sužadins, bet tylėti jis negalėjo.

Jis jautėsi įžeistas Laikrodis išmušė dešimtą valandą. Aleksandras nekantriai laukė į savo kambarį sugrįžtant mokytojo ir kai tik jis atėjo ir užsidarė kambario duris, tarnas nuėjo šaukti Antuką, kad parodytų jam naują darbą. Ilgai belaukdamas Antukas pavargo ir pasirėmęs ant stalo užmigo. Pagal gegutės nusakymą sapnavo, kad mokytojas iš dvaro išvažiuoja ir jis lieka vienas tarp samdinių. Delto jis sapne net kūkčiojo. Netikėtai, dviejais stipriais niuksais jis buvo pažadintas.. Akis trindamas ir nesusivokdamas jis pakėlė galvą, bet tuo pat laiku jis gavo priedo dar porą smarkių antausių...

Atsipeikėjęs pamatė, kad prieš jį stovi Aleksandras.

— Tu miegi, tinginio panti?—piktai jis barėsi. Na, rangykis greičiau, imk du kibiru ir greičiau atnešk vandens! — ragino Aleksandras, lydėdamas jį keliu į nugarą. Berniukas iš miegų nesusivokė, kas čia yra, bet vandens nubėgo... Tik tamsumoje vandenį semdamas jis galutinai atsibudo, suprato ir graudžiai verkdamas suvaitojo «už ką?»

Antukas įnešė vandenį. Akys buvo pilnos ašarų. Laukiąs jo Aleksandras iš sykio tai pastebėjo:

— Ko žlembi?!. Matai koks švelnuolis! Greičiau nusišluostyk akis. Man nėra laiko su tavim čia terliotis

Einam. Tokiam ponams rodytis negalima.

Visumet reikia būti linksmam, nors širdį katės draskytų, o ašaros gerklę troškintų, — visa reikia kentėti ir sielos gilumoj slėpti... Ponams reikia linksmi šypsotis ir savo išvaizda netemdyti jų nuotaikos. Tokie vargovai jiems nepatinka, — mokė Aleksandras. Na, judinkis greičiau. Nesiterliosiu aš su tavimi iki vidunakčio, davęs dar porą niuksų į pakaušį ir į nosį spraktą ragino Aleksandras. Nuo baisaus skausmo, net žaibai akyse vaikučiui pasirodė. — Tempk paskui mane vandenį ir žiūrėk man, nelaistyk.—Įėjo jie į namus. Pakeliui Aleksandras vis dar «mokė» ir įsakinėjo.

Aš, kaip matau, kad tau mokyti man reikės įsigyti arba gerą pliekti, arba bizūną.— Buvo jau pusiaunaktis, kai Antukas baigęs valyti batus grįžo į samdinių butą, prie savo patalo. Jis pasimeldė ir pradėjo ruošti gulti. Atsigulus, įvairios mintys nedavė ramumo ir jis karčiai ir graudžiai verkė «už ką?» — už ką taip skaudžiai jį Aleksandras mušė. Tai buvo pirmieji jo gyvenime smūgiai, pirmieji antausiai — pirmasis beteisio baudžiauninko

krikštas.

Antukas nemigo — jį kankino įvairios mintys.

Mokytojas iš dvarininkės apartamentų sugrįžęs, nutarė neatidelioldamas ryt dieną, dėl susidariusio padėjimo galutinai pakalbėti ir su tuo nutarimu atsigulė... Jis nedavė jam ramumo, ir taip pat ilgai negalėjo užmigti.

Rytojaus dieną dvarininkui labai nejauku buvo su mokytoju susitikti ir anksti rytą jis paskubėjo išvažiuoti į Leliūnus. Daubaras buvo susikrimtęs, kad pusryčių metu nepavyko jam su dvarininku pasiaiškinti.

Nekantriai jis laukė pietų. Pietų metu Daubaras su dvarininku susitiko ir maloniai pasisveikino.

— Aš norėčiau būtinai užbaigti, vakar iškelta, auklėjimo klausimą, — progai pasitaikius kreipėsi į dvarininką mokytojas.

— Su didžiausiu malonumu, man labai smagu su tamsta kalbėti. Maloniai prašau. Po pietų lauksiu jūsų savo kabinete, — labai maloniai ir prielankiai tarė dvarininkas. Jis mokytoją labai gerbė ir juo pasitikėjo. Tai pastebėjo ir patsai auklėtojas. Paskirtu laiku jis beldėsi į kabineto duris.

— Prašau, — tarė dvarininkas ir pasiūlęs jam patogią kėdę, pridūrė: — aš tamstą klausau.

— Aš pasistengsiu kaip trumpiau ir greičiau baigti pradėtą vakar pasikalbėjimą, pavestų man dviejų jaunuolių auklėjimo klausimu.

Suprantu, kad tas pasikalbėjimas jums labai yra sunkus. Nelengvas jis yra ir man, bet vaduodamasi savo profesiniu, auklėtojo padėjimu, privalau visą išaiškinti iki galo, nes vakar šis klausimas netikėtai pakrypo taip, kad aš atsidūriau kryžkely, kuriame pasilikti negalima. Reikalinga išeitis ir aš ją privalau rasti, — sėsddamas tarė Daubaras.

— Vakara po mano pagrįstai — motyvuoto pareiškimo, kurį tamstai padariau, mane pakvietė tamstos žmona, iš kurios sužinojau, kad mano pasiūlymas įgyvendintas negali būti. Padėjęs čia tašką, žinodamas, kad kartojimas išnaujo tų argumentų, kuriais aš pasirėmęs, padariau savo pasiūlymą, bus be tikslo — mane ir tamstą jaudins, atvykau pas tamstą šio klausimo baigti ir rasti išeitį.

Aš tik dar kartą noriu priminti, kad bendras auklėjimas tų dviejų jaunuolių taip ryškiai skirtingose sąlygose jūsų sūnui padarys didelės maralinės žalos, o šitam nekaltam, tyram vaikučiui grės pražutim.

Tai tokia perspektyva ir tokie rezultatai, jei visa tai paliksime tokiaame padėjime, kuriame šiandieną yra reikalas.

Aš, kaip pedagogas, kaip auklėtojas, jiems abiem lygiai privalau būti vienodai atidus, vienodai teisingas ir iš abiejų vienodai reikalauti, o dabar sudarytos sąlygos stato mane į labai sunkų padėjimą.

Po viso to, kas įvyko, visišką teisę turiu atsisakyti nuo tos garbės — toliau jums tarnauti, ir atsisveikinęs grįžti į Vilnių. Bet to nemalonumo tamstai daryti nenoriu. Aš nenoriu ir neturiu teisės reikšti tamstai savo nepasitenkinimo dėl tos priežasties, kad tamstos žmona, kaip motina apjakinta savo sūnumi, padarė savotiškus nutarimus, nenagrinėdama susidariusio padėjimo. Aš pasilieku ir pasilikdamas labai tamstą prašau. Aš kaip pedagogas ir liaudies auklėtojas gyvenu baisų momentą. Aš privalau kalbėti. Aš nutylėti negaliu. Prašau jūsų išklaudyti mane iki galo. Aš reikšiu viską trumpai, — įtikinamai kalbėjo Daubaras. Aš atvirai jums nurodžiau ir patvirtinau, kad šis vaikutis, apie kurį vakar abejojau, šiandieną jį pažinau, kaip pilną įgimto dvasinio grožio ir tyrumo vieneta ir mano pasigėrėjimui nėra ribų.

Tai pat jums nurodžiau tuos jo privalumus, kurie gludi tose padugnėse — baudžiauninkiškoje liaudyje. Aš jau apie tai nebekalbėsiu ir prie to nebegrįšiu. Aš taip pat nebekalbėsiu ir apie tą nenormalų, nesveiką, kenksmingą ir pavojingą nelygumo

padėjimą, kur gali sutrūnyti, pakliuvusi ten, tyros žmogaus dvasios didybė. —

Bet aš priverstas esu atkreipti tamstos dėmesį į tai, kad šis stiprus ereliukas, sūnus jūsų baudžiauninkų yra visiškai našlaitis; kad jis savo tėvų neteko aukštyboje jaunystėje, likęs visai neapsiplunksnėjęs; kad jis nematė šiltos meilės ir motiniškojo sparno priedangos, bet augo ir glodinosi svetimame lizde, laisvėje, tarp dorų ir užjaučiančių žmonių. Jūs paėmėte, nors ir iš svetimo, bet šilto, gimtojo ir artimo lizdo, kur jis augo laisvėje — platumoje, neturėdamas jokio supratimo apie baudžiauninko priklausomybę ir karčiąją jo dalį. Dabar čia jis atblokštas — jį įstūmė į tą šaltį, į tą samdinių krūvą, kur kibždekibžda, atsiprašant, valkatų gauja, surinkta iš įvairių dvaro pakraščių, iš kurių pagal jūsų baudžiamos teisės ir jų nebiliškąją prieklausomybę, dresiruojama dvaro tarnyba ir vergai, kur aplinkui ašaros, dantų griežimas, pyktis, intrigos ir amžinoji baimė. Kad šios sąlygos žalingai jį veikia liudija ir vakarykštis prisipažinimas: jis tiek turėjo pilietiškąs drąsas prisipažinti ir atvirai pasakyti, kad už jus nesimeldžia, toliau jis paaiškino, kad meluoti nuodėmė ir atvėrė jums savo sielą prisipažindamas kad pirmą kartą savo gyvenime jis pamelavo — nusidėjo. Jis jums kalbėjo tiesą. Pirmą kartą gyvenime jis pamelavo! Kas gi jį pagundė, paragino, privertė? Baimė! Baisios sąlygos... Kito paaiškinimo negali būti. Taigi nedarkykite tos skaisčios, sielos, nesmerkite jos kankynėms ir pražūčiai. Gražinkite jį tenai, iš kur paėmėt. Aš jus prašau!.. Jis tose sąlygose, jūsų sūnui padėti netinka... Jis čia mums bus net kenksmingas. Be jo, man čia bus lengviau.

Nuolankiausiai prašau jus išpildyti šį vienintelį mano prašymą.

— Aš jus atsidėjęs išklausu. Su jumis visai sutinku. Aš jus suprantu. Aš visai suprantu jūsų vidaus išgyvenimus, kaip tvirto, idealaus lietuvio — liaudininko. Jūs teisus.

Šiose sąlygose sunku laukti teigiamų, realių rezultatų — šio berniuko įtakos mano sūnui. Aš jums už viską labai dėkingas. Aš jums patikėjau savo sūnų ir tikiu karštu jūsų dalyvumu ir patyrimu auklėjimo klausimuose. Visai suprantu kad, norint reikalo pasisekimo, Antuką būtinai reikia pastatyti į tas sąlygas, kurias jūs man vakar nurodėte. Tuo reikalu kalbėjau su savo žmona, bet ji nesutiko, turėdama savotiškų sumetimų. Ji man pareiškė, kad berniukas mūsų baudžiauninkas ir ji numatė jį kaip tinkamą savo sūnui į tarnus, todėl ir padėjo jį tarp samdinių. — sumišęs paaiškino dvarininkas.

— Jūs žinot, — tęsė jis lyg teisindamasis, — kad mūsų Lietuva nuo keturioliktojo šimtmečio, Jogailai vedus Jadvygą — pateko į Lenkijos protektoratą. O jus žinote, kaip leukai sako: «My rządzim swiatem, a narni kobiety». Šitas, čia tapo papročiu, įstatymu. Štai dėl ko tokios aplinkybės ir susidaro.

Negi imsiu dėl to baudžiauninko vaikiukščio, darysiu šeimyninę suirutę ir perversmą. Nusileidžiau žmonai, — dvarininkas prisipažino ir pridėjo: — bet su jumis visai sutinku — tai visai būtų racionalu. Ir dabar galiu jums pažadėti išpildyti jūsų norą, bet ir tai vispusiškai pareina nuo žmonos.

— Labai jums būsiu dėkingas, — tarė Daubaras.

— Kartoju, kad pasilieku pas jus, bet jei Antukas pasiliks tose pat sąlygose, tai man trukdys ir aš neteksiu kantrybės, todėl prašau man tarti savo žodį ir man užtikrinti, kad tuo atveju jūs man nereikšite jokių pretenzijų, jei jus palikęs grįšiu į Vilnių — šalta pabaigė.

— Būkite tikras. Savo asmeniui tamsta šeimnininkas. Be aukštos pagarbos, pasitikėjimo ir vilties, nieko daugiau jums negaliu pareikšti. Aš tvirtai tikiu, kad mes persiskirsime kaip tikri draugai, — gerindamasis tarė dvarininkas ir paspaudė jam ranką.

Taip jie ir persiskyrė. Neišsiblaškius įspūdžiui, po karšto su mokytoju pasikalbėjimo, skubėjo pas savo žmoną. Jis sirgo dvasia ir kentė dėl susidariusio padėjimo ir dėl santykių suirimo su žmona.

Jis dabar pats gailėjosi, kad paėmė į savo namus tą berniuką be žmonos valios ir užvirė visą šią košę.

— Na, ka?.. Vėl Daubaras?.. Vėl vaikas?.. — Įdėbus į vyrą klausimo žvilgsnį, paklausė dvarininkė.

— Taip, atėjau pabaigti, vakar pradėtąjį klausimą, — įtikinamai tarė, kedėn sėsdamasi, dvarininkas. Jis, beveik pažodžiui atpasakojo savo pasikalbėjimą su mokytoju. — Aš visai su juo sutinku. Aš atėjau tavęs prašyti gražinti Antuką Leliūnų klebonui.—Dvarininkė atsistojo ir pradėjo vaikščioti. Matyt jaudinosi. Dvarininkas nujautė kaž-ka negerą. «Dingtų geriau kur šis vaikas», dvasioje jis manė.

— Ne Vincentai, to nebus, — griežtai atrėžė dvarininkė. — Kolei čia esu šeimnininkė, į mano reikalus, kištis niekam neleisiu. Tu matai, aš į tavo reikalus visai nesikišu. Iš Vilniaus tu atvežei dar vieną rezidentą. Tam nesipriešinu, bet be mano sutikimo ir dar manęs neatsiklausus, taip akypłėšišškai kišti savo nosį į mano tvarką neleisiu. Dar vakar jam aiškiai pasakiau, kad visa mūsų namų ūkio ruoša ir samdiniai yra mano pačios žinioje, kad aš pilnateisė šeimnininkė, kad jis šiuo reikalu kreipdamasi į tave, aplenkdamas mane — tavo akyse mane žemina ir daro man nemalonumų, kad visa tai be atskirų nurodymų turėjo suprasti pats ir šiuo reikalu pasitarti su manim, o ne trukdyti ir nekvaršinti tau galvos.

Šiandieną, vėl tas pats! Tai nepakenčiama! Tavo valia, Vincentai, bet toliau pritruksi kantrybės.

Aš pasiliksiu iki galo motinos ir šeimnininkės pareigose, saugosiu savo vaikus ir žiūrėsiu savo namų tvarkos. Jei nori išvengti tam stačiokui mano griežtų priminimų, tai neatidėliojant pasistenk jį pastatyti į tinkamas vėžes ir įspėti, kad liečiančiais kokio nors namų atmainų ar tvarką klausimais kreiptųsi į mane, o nedirštų trukdyti ir gaišinti tau rimto darbo. O šį baudžiauninką berniuką tu juk atvežei ir atidavei mano žinion. Aš padėjau jį su samdiniais. Aš jau jį paskyriau ir Jonukui jis bus puikus tarnas. Jis mano baudžiauninkas ir aš savo nutarimo nekeisiu, — valdingai tarė dvarininkė.

— Lai tas tavo Daubaras moko vaiką. Jonukui, kelionėse po užsienį reikalingas mokytas tarnas. Taip ir bus. Jokios nuolaidos. Tuo kalbą ir baigsime, — piktu sarkazmu, tarė dvarininkė. Dvarininkas to nelaukė. Jis buvo priblokštas ir pažemintas.

— Taip... tai revanšas už senąjį... Tai pabaiga tuomet pradėtojo lošimo... «Šach» ir «mat» karaliui tarė šiandieną karalienė, — atsistodamas ir nenoromis šypsodamos pasakė dvarininkas, priėjo ir pabučiavo savo žmonai ranką.

— Senai taip reikėjo, — su nugalėtojo šypsena tarė dvarininkė.

— Ne vieni lenkai, pasirodo, šoka pagal savo žmonos dudelę, yra ir rusų priežodis: «ką moteris susimanys, tą ir padarys», grįždamas į savo kabinetą rezonavo dvarininkas.

Gyvenamojo momento įspūdyje dvarininkas sugrįžęs į savo kabinetą atsisėdo prie stalo ir pradėjo rašyti. Laišką pabaigęs pusbalsiu paskaitė: «Gerbiamas ponas Daubaras! Skubu pranešti dėl duotų jums pažadų. Kadangi ryt auštant su reikalais važiuoju į Vilkmergę ir Kauną, kur išbūsiu nemažiau kaip trejetą dienų, todėl Jums pranešu, kad Jūsų rūpestis ir mano tarpininkavimas pasibaigė fiasko: mano žmona labai pasipiktinusi, net užsigavusi, kad Jūs, nežiurėdami vakarykščios jos pastabos, šiuo klausimu nesikreipėt tiesioginiai į ją, o tai padarėt per mane.

Visai ne dėl tos priežasties, bet jau anksčiau nutarusi mūsų baudžiauninką Antaną Dumbrį palikti prie samdinių ir padaryti iš jo patikimą sūnui Jonui tarną. Dėl to ir negali ji atleisti jo.

Norėdama iš šio berniuko padaryti išauklėtą ir mokytą mūsų Jonukui tarną, kad galėtų lydėti jį po užsienius, ji turi vilties ir tiki, kad tamsta tam jį ir paruoši. Aš gi turėdamas eibę darbų, maloniai Tamstos prašyčiau ateity visais su namų ūkiu ir ruoša susijusiais klausimais, esančiais visiškąjį mano žmonos žinioje, į ją tiesioginiai ir kreiptis. — Labai svarbiais klausimais, kur būtų reikalingas mano patarimas, visumet Tamstai padėsiu, nors ir kaž-kaip bučiau aptekęs darbais. Smulkesniais reikalais ir dar neįeinančiais į

mano kompetenciją prašyčiau Tamstą, kaip galima mažiau į mane kreiptis, nes dar kartoju, kad turiu begalės darbų. Visumet Jums pasiryžęs patarnauti Jus gerbiaus V. Butleris».

Dvarininkas užantspaudavo voką ir įsakė tarnui perduoti jį mokytojui. Baigęs laišką nuėjo į svetainę, atsisėdo prie pianino ir sugrojo kaž-kokią liūdną melodiją. Buvo matyt, kad blogai nusiteikęs, muzikoje ieškojo nusiramavimo.

Baigusi su vyru pasiaiškinimą dvarininkė įsakė pašaukti Alžę.

— Tai biau! Į ką tai panašu?! — su pasipiktinimu kreipėsi į atėjusią Alžę. — Šitas vaikpalaikis skundžiasi, kad jam negerai tarp samdinių ir liežuvauja gubernieriui, o šis trukdo ir beto turinti daug darbo, poną. Reikia čia padaryti galas. Tuoju imkis jį auklėti savotiškai, kaip tau esu įsakiusi.

Nusiųsk jį į arklidę ir įsakyk, kad mano parėdymu įpiltų jam penkiasdešimts rykščių. Paaiškink jam, kad įsakiau mokytojui neliežuvauti, nesiskųsti ir nepasakoti to, kas tarp samdinių darosi.

Įspėk jį, kad jeigu dar kartą pasikartotų, tai bus daug griežčiau nubaustas.

To dar trūko, kad tokia špyga, pridarytų tiek rūpesčio, nemalonumų ir triukšmo, — piktinosi dvarininkė. Težino. Teužmiršta savo kunigą. Jis mano baudžiauninkas ir tai niekam neprivalo rūpėti, — pikta pabaigė.

— Klausau, — atsakė Alžė. Bet leiskite pastebėti, kad jis dar vaikas ir kad jo gyvenime pirma kūniškoji bausmė — pirmos rykštės. Neiškentės. Pirmą kartą aš duodu dešimts, na dėl baimės penkiolika. Ko gero susirgs.

— Na ir kokia čia bėda, jei susirgs? Prašau manęs nemokyti. Aš žinau, ką įsakau. Be kalbų, — griežtai atkirto dvarininkė,

— Na ir kas?.. pailsės, pasigydyt, o numirs — taip pat ne didelis dalykas. Bet aš to neleisiu, — karščiausiai dvarininkė.

— Del jo jau antra diena nėra ramybės. — Alžė išėjo pildyti įsakymo. Ji pašaukė Antuką ir paskelbė jam dvarininkės įsakymą. Vaikutis išblyško, sudrebėjo, persižegnojo ir paklausė: «už ką? už ką?..» «Aš niekam nesiskundžiau.» Ir graudžiai pravirko. «Už ką?.. Už ką?.., verkė jis. «Matyt, tokia jau mano našlaičio dalia,» jis kartojo.

— Na, eisim,—ir pati Alžė nusivedė jį į arklidę.

— Tai naujas vaikutis. Del baimės, kad nepasigadintų įpilkit jam penkiasdešimts botagų. Ponia įsakė, — paaiškino Alžė. — Bet tik lengvai pirmam kartui.

Tai pirmoji jo bausmė, — nuo savęs pridūrė Alžė, arklininkui Povilui, kuris buvo šios rūšies ekzekutorius.

Povilas buvo visai šalto kraujo žmogus, žmonių kančios jo neveikdavo ir į jas visai žiūrėdavo flegmatiškai. Savo uždavinį jis pildydavo mechaniškai. Atrodė, kad jo šaltumą negalėtų pajudinti nei baisiausios kankynės. Pildydamas savo pareigas, jis monotoniškai skaitydavo pliekiamus botagus. Visi samdiniai jį budeliu vadindavo. Nei maldavimai, nei ašaros, nei piktžodžavimai, nei pasipriešinimas, negalėjo pajudinti jo pusiausvyros flegmatiškumo, nejausmingumo ir abejonės. Jo smūgiai visiems lygiai vienodi iš įpratusios jo rankos, krito ant baudžiamojos kūno.

— Na tuojau, vyruti, lukterėk truputėlį, — šalta tarė Povilas ir pradėjo ruošti ožį²¹, kurį visi samdiniai «dyba» vadindavo.

Antukas stovėjo išblyškęs ir drebėjo. Jis persižegnojo, apsidairė, pasišalino į kamputį ir atsiklaupęs ant kelių, pradėjo melstis.

Viskas jau buvo paruošta. Povilas stovėjo ir žiūrėjo į kampą, kuriame meldėsi Antukas. Antukas dar kartą persižegnojo, atsikėlė ir visai nusiraminęs priėjo prie bausmės vietos.

— Tai pirmą kartą, per visus septynerius metus matau tokį atsitikimą... Taip dievobaimingai ruošiasi botagus priimti, — reikšmingai pastebėjo Povilas. — Na, vaikai,

21 Tam tikras suolas, ant kario plakdavo baudžiauninkas.

eikš čia, — ir pradėjo jį rišti ir tempti ant ožio. Kai viskas buvo prirengta, Povilas persižegnojo ir tarė: «Na, ir mes su Dievo pagalba, palaimink Viešpatie!» Užsimojo botagu ir pradėjo monotoniškai skaityti smugius. Antukas nerėkė, tik kramtė sukryžiuotas savo rankutes ir vaitojo. Kai Povilas atskaitė dešimts ir iškėlė botagą, Alzė paklausė:

— Gal užteks Povil?

Povilas uždrožė vienuoliktą kartą, iškėlė pliektį aukštyn, bet čia pat jį nuleido.

— Ranka, kaž-kaip nekyla, — tarė jis, — ir iš-tikrųjų pakaks, — tuos žodžius ištaręs, numetė į šalį pliektį ir pradėjo Antuką raišioti. Tai buvo pirmas jo gyvenime atsitikimas.

— Taip panele Liza, šitam vaikučiui mes kirtome penkiasdešimts botagų, taip ir atsiminkite, — pasakė Povilas.

— Na žinoma, kitaip negalima, o tai mums visiems butų bėdos, — sutiko Alzė.

— Del to pati ir atėjau, kad nebūtų liudininkų, kad kas nesuliežuvautų, — ji paaiškino ir kreipdamasi į Antuką tęsė:

— O tu, vaikuti, apie tai niekam nesakyk, nesisakyk net mokytojui, kad gavai botagų.

— Aš niekumet neliežuvavau ir niekad to nedarysiu. Sykį jau ponia per tamstą įsakė nieko nekalbėti, tai nors mane į gabalėlius tesukapoja, niekam apie tai nepasakysiu. Dabar gerai suprantu, kad esu baudžiauninkas, o jie yra mano ponai. Ir jeigu ponia įsakė man duoti penkiasdešimts smūgių, tai juos ir privalau gauti iki galo, juk jūs galite kartais del manęs nukentėti, kaip ponios neklaužados! Aš to nenoriu. Aš negaliu leisti, kad dėl manęs mano artimas kentėtų, juk tai nuodemė. Tiesa, tai baisiai skaudėjo. Atrodė, kad širdis pusiau plyšta; bet ką padarysi, reikia kantriai kęsti gavo dalią. Visą tai nuo Dievo. Aš meldžiau ir jam atsidaviau. Aš jus prašau, — kreipdamasi, į Povilą prašė Antukas.

— Na, greičiau bėk iš kūtės, drauguž. Tavęs šiandieną jau nebemušiu. Žiūrėk, nepakliūk man kitą kartą, — išklauses jį tarė Povilas. Jei tu sakai, kad per savo malda atsidavei Dievui, tai gal Jis ir pasigailėjo ir ant dvylikto smūgio sustabdė mano ranka. Juk ir aš persižegnojau ir su Dievo papalpa pakėliau ant tavęs, dvarininkės įsakytą pliektį. Mano ranką ant tavęs šiandieną jau nebesikelia, gal tai ir yra Jo Aukščiausia valia. Štai ir poniai Elžbietai ant dešimto smūgio suminkštėjo širdis.

Gal taip pat tavo malda paveikė. Juk tai pirmas mano akyse toks atsitikimas. Na, eik, eik greičiau, o tai čia be reikalo stovėti negalima: arba ant ožiuko, ant «dybutės» arba nuo jos ir bėgdamas segiokis savo kelnaites, — šypsodamas kalbėjo Povilas.—Retai taip atsitikdavo. Jis matyt, pats tuo buvo patenkintas.

Poni Alzė, veskit jį greičiau iš čia, — linksmi jis tarė Alzei.

— Ačiu, ačiu jums už pamokymą, už viską, — bučiuodamas Povilui ranką, tarė Antukas. Jis taip pat ir Alzei pabučiavo ranką.

— Tu geras vaikutis, — susigraudinusi, glostė jį Alzė ir išvedė iš arklidės.

Net užkietėjusios tų dviejų šiurkščių žmonių širdys prie šio nekalto vaikučio suminkštėjo.

Tai buvo pirmas Antano Dumbrio botagu krikštas, jis priėmė jį pririštas ir ištemptas ant dybos. Buvo pakrikštytas į baudžiauninkus.

Nors baisiai skaudėjo ir neapsakomai buvo prislėgta dvasia, Antukas dėjos, kad nėra jam bloga.

Jis nuėjo į savo kambarį, įsispraudė į kamputį prie savo lovos ir klūpodamas meldėsi. Jis prašė Dievo, kad suteiktų jam jėgų sunkioms kančioms. Jis taip pat prašė Dievo, kad suminkštintų jo valdovų širdis ir palengvintų sunkią našlaičio dalią — jo erškėčiuotą kelią. «Už ką?.. Už ką?» jis savo maldoje kartojo. Po vakarienės jis pabaigė Aleksandro duotą darbą ir atsigulė. «Už ką?.. Už ką?» ugninėmis raidėmis mirgėjo prieš jo akis. Jis neužmigo. Jis pradėjo nagrinėti duotus dvarininkės per Alzė įsakymus prieš periant. «Nesiskųsti mokytojui»... «Nekalbėti, kas darosi tarp samdinių»... «Užmiršti savo kunigą»... Ir vėl jis karčiai, karčiai pravirko. «Vienas... Vienas... Vėl vienas...» šnibždėjo jis, o šaros iš akių riedėjo, siela maudė ir plyšo. Aplinkui buvo tamsu... Aplinkui miegojo

ir knarkė. Nemiegojo tik Antukas. Jis graudžiai, graudžiai apverkė savo sunkią našlaičio dalią. Po tos nelemtos Antukui dienos visi stojo į savo pozicijas.

Dvarininkė iškilmingai šventė. Ji nugalėjo savo vyrą, čia ir jis pats jai prisipažino. Ji savo padarys. Ji visus pastatys į savo vietas. Svarbiausia — «mužikuitį» Antuką ir «stačioką» mokytoją Daubarą. Ji nusistatė vesti savotišką, griežtą liniją. Ji dar stipriau į savo rankas paims valdymo žąslus. Dvarininkas Leliūnų miestely užimtas statyba akmeninės bažnyčios, kurią jis aukojo, kad Dievas atverstų paklydusį jo sūnų Joną, ir turto tarp vaikų padalinimu ir testamentu sudarymu, ir savo ūkio bei valdomųjų dvarų tvarkymu— atrodė, kad jis visai liovęs rūpinęsis namų reikalais. Iš dalies jis džiaugėsi atsitiktinai paaštrėjusiu incidentu su mokytoju ir savo pasitraukimu nuo tokio opaus, sunaus Jono auklėjimo klausimo. Antukas jo akyse atrodė iš kitų baudžiauninkų tarpo neskirtinas, tad kaip ir kiti jo nebedomino. Dvarininkas visai atsitolino. Jis bijojo likimo katastrofos. Jam žmona nenusileido. Mokytojas Daubaras puikiai suprato ir matė, kas darėsi aplinkui to žavingojo vaikučio, kuris taip atsitiktinai, netikėtai pakliuvo į tą užburta ratą. Jis pasiryžo kaip nors ištraukti iš ten Antuką nesužalotą, duoti progos atsistoti jam į normalų kelią, kad galėtų lavinti tokius retus savo gabumus. Jis jautė ir apskaitė sunkų šiuo tarpu momentą ir savo bejėgiškumą, bet jis nutarė vaikučio neapleisti iki paskutiniosios. Jis ten ir pasiliko tik dėl Antuko. Reikėjo kantriai laukti.

Atsiminęs, kaip sykį dvarininkas pasigerėjimo pagautas pasakojo apie vyresnį jį sūnų Tada, kaip dorą ir liberalinių pažiūrų jaunuolį, Daubaras susimąstė. Tai buvo vienintelė jo viltis vaikučiui išgelbėti, kad tik kaip jį Antuku sudominus. «Kad kaip nors čia jo sulaukčiau»,—svajėjo. «Duotų tik Dievas kantrybės iškentėti iki jo atvažiavimo». Jonukas buvo gudrus, pasileidęs ir puikai suprato susikaupusią atmosferą.

Jis viską apskaičiavo ir kombinavo savo planus. Žinodamas aklą savo motinos meilę, jis žaidė su ja, kaip norėdamas. Savo tėvo bejėgiškumą, jis taip pat gerai matė ir su juo skaitėsi tiek, kiek reikalavo etiketas, gerai žinodamas, kad per motinos įtaką, jis ir su tėvu galėjo kitaip skaitytis. Jis tvirtą turėjo paramą. Jis taip pat matė bejėgiškumą mokytojo, kurį motina įžeisdavo ir neapkentė. Jis su Daubaru nesiskaitė, o jo santykius su motina stengėsi dar labiau paaštrinti.

Antuko Jonukas netik nemėgo, bet jį niekino, žiūrėjo į jį išdidžiai ir valdingai. Jis netik jam davė jausti, kalbėjo ir nurodė jam, kad neužilgo toji diena, kai jis bus pilnateisis šeimininkas, o Antukas jo baudžiauninkas vergas. Savo slaptoms užgaidoms vikriai sugebėjo naudoti dvaro samdinius. Jis jiems įkalbėdavo savo didingumą, kaip busimojo pono ir nušviesdavo jiems baisius jo nepaklausymo vaisius. Jam aiškiai buvo atsidavęs tarnas Aleksandras ir iš dalies Alzė, nors pastaroji savo «ponaičio» nekentė.

Visa tai Jonukui davė didelį veikimo plotą ir padėdavo sukurti įvairių šlykščių intrigų. Tais keliais jis painiojo, juodino ir darė, tiek fizinių, tiek moralių Antukui skausmų, kankino jį ir žudė.

Kartu pats Jonukas tik puvo ir gedo galutinai. Dvaro samdiniai nė vienas Jonuko nekentė ir jo bijojo labiau negu Alzės. Ta buvo žiauri, griežta, bet savotiškai teisinga. Jonukas buvo labai priekabus. Jis visiems keršijo ir su visais tuoj baigdavo savo sąskaitas. Šio keršto įrankiu ir įkvėpėju buvo jo paties motina — pati dvarininkė. Visi kiti žiūrėjo į Jonuką, kaip į Dievo bausmę, bet kiekvienas reaguodavo savotiškai, žiūrint kuriam ir koks didesnis buvo išrokavimas. Kai kurie, tuo naudodamasi darydavo savo ateičiai karjerą Tuos, kurie jo valiai nepasiduodavo jis privarydavo prie galo.

Visa tai prasidedo reikštis, nuo pat pirmųjų dienų iš Vilniaus sugrįžimo.

Tuo tarpu, kai mokytojas Daubaras tvarkė auklėjimo klausimą, Jonukas be jokio darbo bastėsi iš kampo į kampą ir motinos glamonėjamas «ilsėjosi».

Būdamas augalotas jaunuolis, kuriam jau ėjo šešiolikti metai, išsprukęs iš uždaru Instituto sienų į laisvę, tuojau, nelyginant tas jaunas gaidžiukas, pradėjo sekioti, gainiotis

ir įžuliai užkabinėti jaunas dvaro mergaites ir kambarines. Ypatingo dėmesio jis kreipė į gražutę Uršulę, kuri tarnavo dvaro rūmų mergaičių — jo seserų pusėj. Jo persekiojimais ir įkyrumas privesdavo mergaitę lig ašarų ir nusiminimo. Tai pastebėjo pagyvenusi muzikos mokytoja, visų gerbiama ponios Rapcevičienė. Ji pradėjo mergaitę klausinėti, o pastaroji atvirai viską jai išpasakojo. Pasipiktinusi tuo mokytoja, paskubėjo tuojau apie tai informuoti dvarininkę. Bet pastaroji netik nepatikėjo, bet atbulai, užsipuolė:

— Ką jūs?.. Ką?.. Toks vaikas?.. — su pasipiktinimu kalbėjo dvarininkė. — Tai jos paleistuvės mergpalaikės nori jį suvilioti, pagadinti, o ne jis jas. Bet jos biaurybės gudrios, randa sau pasiteisinimą. Uršulė, taip ne be užpakalinių minčių, jums skundėsi, — tvirtino dvarininkė.

Tai be vaisių nepasiliko. Dvarininkė tuojau įsakė pašaukti Alžę ir Uršulę. Abidvi gavo rietenos: viena už neakylią priežiūrą, o kita už paleistuvystę. Vargšę, niekuo nekaltą Uršulę, ji draskė už plaukų ir perpykus gnaibė jos skruostus, lupas ir nosį. Pagaliau įsakė Alžei įpilti Uršulei penkiasdešimts ryksčių, o Alžę įspėjo, kad pasikartojus ji išsiųsianti ją į palivarką žasų ganyti ir plunksnų plėšyti.

Po šios ekzekucijos su Uušule, užstojusi jos skaistumą ir nekaltybę ponios Rapcevičienė, nors įtikinamai tos mergaitės nekaltumą patvirtino, buvo priversta palikti dvarą ir tarnybos netekti.

Taip akiai tikėjo ir lepino motina savo sūnų, nesuprasdama, kad tuo jį galutinai gadino. Jonukui tai buvo paranku. Jo markė, kaip būsimo valdovo, augo. Visi su baime jį žiūrėjo ir pataikavo. Jis džiūgavo. Nemaža ašarų dėl jo išliejo vargšė Uršulė. Ją persekioti jis nesiliovė.

Po aukščiau minėto incidento jis netik nenusiramino, bet atbulai, dar labiau pradėjo prie jos kibti. Žinodamas, kad dėl jo neteisingai Uršulė buvo nubausta, jis vis tiek jai nedavė ramybės.

— Nors man labai nemalonu ir tavęs gaila, kad taip begėdiškai išpliekė, — kartą jis jai įžuliai tarė, — bet tu pati kalta: kaip tu drįsti mane niekinti ir nuo savęs stumti? Aš tau sakau pasiduok geruoju — tai daugiau laimėsi. Geriau sugyvenkim santaikoje ir susidraugaukim. Pamylėk, pabučiuok mane,—jis kibo. Vis viena, anksčiau ar vėliau būsi mano... Būsi mano glėby. Nuo manęs neišspruksi, — įsakmiai ir šiurkščiai jai grumojo.

— Niekados! Geriau mane teužplaka. Pirmiau aš numirsiu. Tik po mano mirties jūs galėsite pasityčioti iš mano lavono, iš mano kuno, — verkdamas kalbėjo Uršulė.

Tokie Jonuko kabinėjimai gąsdino visus samdinius ir jie pro savo ašaras jam pataikaudavo, vienintelė tik Uršulė nepasidavė. Alžė, nors ir labai nekentė ponaičio, bet bijodama, kad nebūtų iš dvaro į kokį užkampį ištremta, pildė visas jo užgaidas ir visus duotus dvarininkės įsakymus. Aleksandras taip pat ne per daug jį kentė, bet per jį ruošė sau karjerą. Jis gerinosi prie jo, meilikavo jam ir net padėdavo kartais įvykdyti jo šlykščias užgaidas. Jis aiškiai suprato, kad ar anksčiau ar vėliau Jonukas taps jo dvarininku ir per Antuką jis dabar darė savo karjerą. Jis pataikavo ponaičiui, be pasigailėjimo stengdamasi visur žeminti ir niekinti Antuką. Vienas tik ekzekutorius-budelis Povilas nevisai indiferentiškai į Antuką žiūrėjo, greičiau jis buvo jam prielankus. Jis niekaip negalėjo užmiršti pirmosios jo bausmės. Kai tekdamas rykštėmis jam Antuką plakti, Alžės arba kito kokio asmens akivaizdoje, tai kirsdamas jam smugius, jis skaitydavo šiaip: vienas, du, trys, penki, aštuoni ir t. t. arba kartais net peršokdavo ištisas dešimtis. Kuomet gi pasilikdavo jie vienu du — jis jam sakydavo:

— Eik atgal Antuti. Dievas pats mato ir dėl tavęs našlaičio, manęs už tai nebaus. Povilas savo smūgių sušvelninti negalėjo. Rankos ir pečiai per septynerius metus taip įprato, kad visi vienodi buvo jo ir užsimojimai ir smūgiai. Vargšo Antuko gyvenimas dvare virto tikraja katorga. Be fizinių kankynių, kiekviename žingsnyje jis sutiko moralinę priespaudą, neteisības ir dvasines kančias. Vienintelę paramą jis rasdavo maldoje ir

tvirtame tikėjime Dievo gailestingumu.

Jis nė ant vieno nepyko ir širdy neslėpė jokio kerštavimo, tiems, kurie jam ruošė kančias. Jis tik maldavo Dievą, kad suminkštintų jų širdis. Vienas tik mokytojas Daubaras suprato Antuko dramą. Jis užjautė jį. kartu su juo kentėjo ir apgailestavo sunkią jo dalią. Jis netik negalėjo niekuo Antukui padėti, bet žinojo, kad tolimesnis jo kišimasis Antukui ginti — dar padidins represijas ir kančias. Tik geraširdis Povilas sumažindavo jo fizinius skausmus, bet dvasinių vaikučio kančių, liūdesio ir nusiminimo, jis palengvint negalėjo.

Antukas visa tai matė, jautė, suprato ir giliai tikėjo, kad gailestingas Dievas išklausė jo maldų ir Povilo širdį suminkštino, o tai jam suteikdavo jėgų ir toliau kentėti. Antukas netik gerbė Povilą, bet tikrai jį mylėjo. Susitikdamas su juo, visumet bučiuodavo ranką.

Pirmoje mokslo savaitėje mokytojas priverstas buvo kreiptis į dvarininką: Jonukas neklausė jo, skirtų pamokų neruošdavo ir net šiurkštudavo.

Daubaras pasibeldė į dvarininko kabineto duris.

— Prašau, — pasigirdo balsas. Dvarininkas visai nustebo pamatęs įėjusį mokytoją.

— Aš pas jus, jūsų sunaus auklėjimo klausimu. Tai namų ūkio reikalų neliečia. Būdamas jūsų namuose jus netrukdyčiau: apie Antuką iš manęs daugiau nebeišgirsite nė vieno žodžio, bet dėl jūsų sūnaus, pildydamas savo pareigas priverstas esu sutrukdyti: jau ketvirta diena, kaip Jonukas nesimoko skirtų jam pamokų.

Aš prašau jus užeiti į mūsų kambarį ir tai patikrinti. Mokytojas kalbėjo rimtai ir autoretingai.

— Klausau, — padėdamas plunksną tarė dvarininkas. Jis atsistojo ir lydintas mokytojo nuėjo į jų kambarį.

Prie stalo sėdėjo su Antuku Jonukas. Kaip tik į kambarį įėjo dvarininkas, Antukas pašoko ir išsitempė. Atsistojo ir Jonukas.

— Jonukas netik tingi, bet ir atkakliai laikosi. Jis netik nesimoko, bet ir neklauso manęs. Jo šiurkštumai praneša padorumą. Tai naujai nuodėmei reikia padaryti galas. Štai kodėl jus sutrukdyčiau ir čionai pakviečiau, — sausai pareiškė mokytojas.

— Dalykas buvo toks, — ramiai aiškino Daubaras: per pirmą pamoką išaiškinau taisyklę, kurią tiesiog sukramčiau ir į burną įdėjau, reikėjo tik nuryti. Atminčiai sustiprinti daviau raštišką pratimą ir kitai pamokai įsakiau išmokti. Antrą pamoką paklausus, Jonukas, darbo raštu nepadarė ir pamokos neišmoko. «Užmiršau», sako, — «mane mama pas save sulaukė ir aš negalėjau»..

Antukas savo uždavinį atliko ir puikiausiai paaiškino pamoką. Jonuką sugėdinau ir kitai — trečiai pamokai palikau tą patį uždavinį ir tą patį pratimą raštu. Atleisdamas jį geruoju prašiau kad savo uždavinius darytų, nes mes negalim toliau žengti. Vakar trečia pamoka ir tas pats. Nei parašė darbo nei išmoko pamokos. Aš labai susikrimtau. Aš jam pareiškiau, kad esu priešininkas kūniškos bausmės, nes nieko dar lazdos pagalba nėsu mokęs, bet matau, kad teks griebtis rykštės. «Trumpi nagai», — man šiurkščiai atkirto Jonukas. «Mama tamstai to neleis daryti».

Aš tikiu, kad šį kartą tu skirtą pamoką išpildysi ir tokių priemonių griebtis nereikės, — į tą šiurkštumą jam švelniai atsakiau. Šiandieną ketvirta diena, o pirmoji pamoka neišmokta ir darbas raštu nepadarytas. Paklausiau, kad parodytų knygoje, kas jam buvo duota, pasirodo, kad jis užmiršo ir negali nurodyti. Aš jį pradėjau gėdinti, pavadinau tinginiu ir asilu. Į tai jis man piktai atkirto: «Prašau neužsimiršti. Aš ponaitis ir namų šeimininkas. Aš ne Antukas Tamstai, ne baudžiauninkas!..» — baigė mokytojas savo pranešimą.

— Kodėl tu neparuošei pamokų? — piktai paklausė dvarininkas.

Jonukas stovėjo ir tylėjo.

— Kaip drįsai taip kalbėti ir atsakinėti savo mokytojui? — jau karščiuodamasi, kreipėsi į Jonuką dvarininkas.

— Tuoju ant kelių, bučiuok ranką ir prašyk atleidimo! — ko ne šaukdamas, griežtai

jį ėmė dvarininkas. Jis sugriebė už peties sūnų ir jėga paklupdė ant kelių.

— Jei dovanosit, jūsų dalykas, — tarė dvarininkas, kreipdamasis į mokytoją.

O už neišmokimą pamokų duokite tuojau jam dvidešimts penkias rykštes. Aš jums įsakau, karščiaivosi dvarininkas.

— Tai reikalinga, — patvirtino Daubaras. Nors aš priešininkas lazdos metodu mokyti, bet kol palaušime tą tinginį ir užsispyrėlį, rykštės neišvengiamos. Bet aš prašysiu jus šiuo reikalu duoti man įsakymą raštu. Aš pats Jonuką bausti atsisakau. Aš numatau, kad Jonukas netik reikš man nepaklusnumo ir šiurkštumo, bet ieškos priekabių ir intriguos, — o aš to nenoriu.

— Gerai, sutinku! — tarė dvarininkas. Jis atsisėdo parašė ir perduodamas mokytojui tarė: «Taip! Įkirskite jam tuojau dvidešimts penkias rykštes». — Dvarininkas į savo sūnų net nepažiūrėjo, buvo matyt, kad jis jaudinosi.

— O tau, gerasis vaikuti, glostydamas Antukui galvą, — knygutėms ir saldainiams štai vieną rublį, — pasakęs tai, dvarininkas išėmęs padavė Antukui pinigą.

Priėjęs prie durų paskambino ir įėjusiam tarnui Aleksandrui įsakė, kad per penkias minutes būtų atneštas suolas, rykštės ir pašauktas arklininkas.

— Visą kitą jūs, ponas Daubaras, baikite — baigė dvarininkas savo įsakymą ir stipriai sujaudintas nuėjo pas žmoną.

— Klausau, — išlydėdamas jį tarė Aleksandras.

— Stokis į aną kampą ir lauk rykščių, — pasakė Jonukui Daubaras, — tu pasilik čia. Aš noriu, kad tu matytum, kaip baudžia nepaklusnius vaikus, — kreipdamasi į Antuką tęsė mokytojas.

— Ponas mokytojau, — nedrąsiai ištarė Antukas, — leiskit man paimti knygutę mokytis.

— Kodel tu nori išeiti — paklausė jo mokytojas.

— Man ponaičio gaila atsakė Antukas ir pravirko.

Na eik, jau, eik, dievai su tavim. Nejaudink jau savo širdelės, — švelniai jam tarė mokytojas.

Antukas išėjo.

Aleksandras įnešė uosinį poliruotą suolą, paklojo jį kilimu, ant viršaus uždengė paklode ir atėjo visiems jau pažįstamas, su rykštėmis, Povilas.

Tuo pat laiku įėjo kambarinė ir padavė mokytojui raštelį. Dvarininkas rašė: «Motinos prašymu, pirmą kartą nubauskite dešimčia rykščių».

Mokytojas paskelbė tai Jonukui, o paskui, mokytojui skaitant, jis gavo pirmas savo namuose rykštes. Rykštės dalyko nepataisė. Po pirmųjų, praslinkus dienai, jis gavo antrąsias. Šiuo tarpu įpylė jau be juoko visą dvidešimts penketą. O vėliau trečios ir taip toliau... Jonukas suprato, kad čia ištikrųjų jau nebe juokai. Visu kuo, kalčiausia, jis laikė Antuką ir nutarė su juo pasikalbėti ir pastatyti jam ultimatumą.

— Einam, Antuk, pasivaikščiok, — vieną kartą jam tarė Jonukas ir kaip tik nuo namų atsitolino, jis kreipėsi į jį su priekaištais.

— Kam tu mokaisi? Pasakyk man del Dievo meilės! — Tokio klausimo Antukas nelaukė ir nesugebėjo, kaip ir ką jam atsakyti.

— Kaip gi nesimokyti; — atsakė Antukas. Mes tam ir gyvenam, kad mokytumemes ir kitus mokytume. Aš tankiai pamanau, kad žmogus mažai teturi laiko mokytis. Juk kokių gerų knygų yra mūsų bibliotekoje — jų visų ir neperskaitysi. Aš ir naktimis mokyčiaus, skaityčiau, mane visą kas interesuoja — nuoširdžiai paaikšino Antukas.

— Ką manai tu, tai man į tai spiauti, — šiurkščiai jį pertraukė Jonukas.

— O štai del to, kad tu glušas, mane lupa, — su neapykanta ir pykčiu pridėjo Jonukas. Antukas susidrovėjo ir pakriko. Jis tylėjo.

— Ko tu tyli?.. Aš tavęs klausiu!.. Užsispiręs kibo Jonukas. Ar tu pagalvojai, kokia

bus tau iš to nauda ir kam tau reikalinga? — Ir nesulaukęs atsakymo tęsė: Tu mūsų baudžiauninkas. Mama tave ruošia man į tarnus. Kam tau tuomet mokslas? O antrą — ar tu pagalvojai, kaip saldu bus tau gyventi, kaip tapsi mano tarnu, mano baudžiauninku, kai paliksiu tavo ponu, tavo dvarininku. Ar tu manai aš užmiršiu tau kasdienines savo rykštes?... Aišku, aš tavęs neapkenčiu; aš tave iš savo akių pašalinsiu; j rekrutus atiduosiu, ar dar blogiau. Aš tuomet atsiskaitysiu su tavim. Pagalvok apie tai gerai, — pilnas pikčio jam grumėjo. Kodel tau taip pat nesimokyti, kaip aš — išlėto.

Visviena iš to tavo mokslo nieko neišeis. Visas gudrumas pinigai. Pinigų yra — protingas, nėra pinigų — kvailas. Aš tau patariu manęs paklaustyti. Na, tada gevensim geruoju, — taikiai jis tarė. O kai busiu savarankiškas ponas, tavęs neužmiršiu ir tinkamai atsidėkosiu, — jis atleidžiai baigė. Antukas tylėjo.

— Ko tu tyli? — klausė jį nustebęs Jonukas ir vėl pradėjo grūmoti: jeigu tu manęs nepaklausysi, gerai mokysies ir mane dėl to lups, tai žinok, kad lups ir tave.

Aš tai padarysiu. Man tai patys niekai. Tau kaip reikiant išpers kailį. Ne taip, kaip man — ponaičiui. Na, tai gerokai pagalvok ir iš dviejų pasirink vieną: arba su manimi išvieno, arba katras sau. Kaip tau pelningiau... Aš tavęs neprašau, aš tik tau siūlau. Tai tavo dalykas. Tu geriau žinai, kas geriau — su manim, ar be manęs. Bet žinok ir atsimink, kad aš jauniausias sūnus, anksčiau ar vėliau Repšionys mano ir aš dvarininkas — o tu, — mano baudžiauninkas... Mano vergas. Ką tik panorėsiu, tuomet, tau padarysiu, — išdidžiai pabaigė Jonukas. — Daugiau nebėra apie ką man su tavim kalbėti, apsisuko ir palikęs Antuką nuėjo.

Šis nelauktas Antukui pasikalbėjimas netik jį krinto, bet ir spaudė jo išvargintą sielą be to jau sunkių išgyvenimų pilną. «Tai naujas kankynių būdas», jis pats sau tarė ir sugrįžęs į samdinių kambarį, atsiklaupęs į savo kamputį karštai maldavo Dievą, kad Jis pastiprintų jo jėgas ir padėtų išspręsti tą naują iš pasikalbėjimo kilusį klausimą. Šis pasikalbėjimas iš minties nedingo iki pat vakaro. Jis paėmęs knygą peržiūrėjo skirtą pamoką. Pamokas netik paruošė, bet jau toli užbėgo priekin. Rytą jis atsikėlė budrus, o per pamoką po to, kai Jonukas pareiškė, kad pamoka neįmanomai sunki ir todėl jis neišmokęs — Antukas puikiai ją atsakė. Mokytojas Antuką pagyrė, o apie Jonuką parašė dvarininkui ir gavo įsakymą išlupti. Jonukas įsiuto. «Na, aš tau parodysiu», — manė.

Kitą rytą Jonukas anksti atsikėlė, nuėjo į tvartą ir sumėšlino savo batukus. Pasivaikščiojo ir nuėjo pas motiną.

— Labą rytą, mamyt, — meilindamosi tarė motinai ir nepastebimai tuo laiku pradėjo šluostyti į kilimą savo mėšlinus batus.

— Kas per smarvė? — paklausė motina ir atkreipė akis į sunaus batus. — Kas gi čia? Tu, kur gi taip susibiaurojai? Kur tu vaikščiojai? — ji klausinėjo. Jis išanksto jau sudarė atsakymus. Jis motiną įtikino, kad niekur nevaikščiojęs, o batus nuvalyti padavęs Antukui, kuris naktį kur nors su jais vaikščiojęs, nenuvalęs ir tokius iš ryto jam padavęs apsiauti. To užteko. Buvo pašaukta Alzė ir nekaltam Antukui įkirto trisdešimts botagų, o Aleksandras nuo dvarininkės gavęs pipirų, taip pat išliejo pyktį ant to paties Antuko. Bet Jonukui to dar buvo maža. «Palauk» — jis sau galvojo. — «Aš tave išmokysiu manęs klausyti». Kitą rytą paties Aleksandro apžiūrėtais ir iki blizgėjimo išvalytais batukais apsiavęs vėl nuėjo į kūtę, išvėlė mėšlais tik puspadžių užkampius ir užkulnius, nepaliesdamas viršaus, pasivaikščiojo po smėlį, palaukė, kol apdžius ir nuėjo pas motiną.

— Matai, mama, kaip man valo batukus, ir nusimovęs parodė motinai mėšlinus batų pridžiūvusius užkampius.

— Tai išgirtasis vaikutis?.. Bet Aleksandras ko žiūri?.. Visa piktumu virė dvarininkė. Paskambinus kameristei įsakė tuojau pašaukti Alzė ir Aleksandrą.

Kai pašauktieji atėjo, tai perpykus dvarininkė paėmė nusimautus sunaus batukus ir mėšlinomis vietomis pradėjo badyti Aleksandrui ir Alzei nosį.

— Ką tai reiškia?.. Nenuvalyti vakarykšti purvai? Aleksandrai, tai taip tu pildai manusius įsakymus? — treptelėjus koja sušuko.

— Alzė, tuojau abu į arklidę: Antukui penkiasdešimts, o Aleksandruui dvidešimts penkius botagus.

Dabar, tu, Alzė, kiekvieną rytą, pati turi patikrinti išvalytus Jonukui batus. Aš suprantu. Tas išgirtas vaikapalaikis, ant pykčio visą Jonukui daro. Aš išmokysiu šitą tinginį, jie abu man žiūrės. O dabar marš abu į arklidę, — žiauriai suriktavo dvarininkė.

Antukas ir Aleksandras gavo botagų. Vargšas Antukas ir fiziškai ir dvasiškai baisiai kentė. Juk batukus jis išvalė švariausiai. Iškrapštinėjo visus plyšelius išplovė ir išdžiovino, jis puikiai žinojo, kur visa priežastis glūdi, bet apie tai jis netik nedrįso, bet ir nenorėjo kalbėti. Jam nepatikės ir susilauks dar didesnių nemalonumų.

— Kaip čia atsitiko? — išspradžių Aleksandras nesusivokė. Jis du kartu ir vakar vakare ir šiandien rytą batukus apžiūrėjo ir niekaip negalėjo suprasti. Batukai buvo švariausi. Bet skausmas, apmaudas, pyktis. gėda ir kiti sumetimai darė savo. Jis visą tai ant vargšo Antuko suvertė. Išsikarščiaęs išsykio jam supliekė porą antausių.

— Aš tau parodysiu, tu, nenaudėli! Aš išmokysiu tave batus valyti! — sielodamasis mušdamas pritarė.

— Na eisim į miškelį ir pasikalbėsime; ten tau duosiu pirmąją pamoką. Šiuos žodžius taręs jis sugriebė Antuką už rankos ir smarkiai patraukė.

— Ne rėk, nenaudėli, — dantis sukandęs šnypštė iš pikčio Aleksandras.

Antukas visai nemanė, nei rėkti, nei priešintis. Jis nuolankiai ėjo į mišką ir pašnibždomis meldėsi. Jis prašė Dievo suminkštinti Aleksandro širdį.

Ką tu ten šnibždi? Ką murmi panosėje? Neužkalbėsi. Štai tame miške, aš tave pamokysiu. Tai pasakęs nusijuosė savo diržą, užnėręs užveržė dešiniąją vaikučio ranką ir paėmęs diržą į savo kairiąją ranką, dešiniąją sudrožė jam per veidą porą svarių plaštakų ir pridūrė: — Taip bus tikriau, nepaspruksi.

— Aš nebėgsiu, ponas Aleksandrai, — nuolankiai atsakė Antukas. Matyt, kad taip Dievo duota. Aš Jam meldžiuos. Jis vienas mato, kad aš nekaltas ir kad batus aš gerai išvaliau.

— Ar tu valej, ar nevalei, apie tai dabar kalbos nėra. Del tavęs man davė botagų. Man senam tarnui! Čia negali būti jokių kalbų. Šnibždėti ir melstis tu gali kiek nori. Tai reikalo nepataisys.

Priėjo mišką. Įėjęs į tankynę, jam tokius du antausius drožė, kad vaikutis net pargriuvo.

— Na, kelkis, nėra čia ko apsimesti, tuoj tave prikelsiu! Aleksandras pradėjo jį spardyti. Vaikutis kėlėsi, bet nuo baisių smūgių vėl griuvo. Aleksandras be pasigailėjimo beširdiškai jį daužė. Rodosi, kad niekas taip žvėriškai nei šuns nedrįstų mušti.

— Fu! — ištarė pagaliau kankytojas, — ranka paskaudo, o pamokyti dar reikia. — Jis išsilaužė beržinį vytį ir kairėje rankoje laikydamas diržą, ant kurio pririštas buvo Antukas, o dešiniąją su lazda skaičiavo smūgius.

Aleksandras pavargo: per jo veidą varvėjo prakaitas.

Štai tau ir dvidešimts penki, — baigęs smugius ir mesdamas į šalį pagali, tarė Aleksandras. Jis atrišo diržą ir paleido užverštą Antuko ranka.

— Na, eik dabar į mišką ir pasivaikščiok, gal sumanysi ant kokios sausos pušies šakos pasikarti,—tyčiodamasis pasakė Aleksandras ir net nepasižiūrėjęs į Antuką nuėjo namo.

Vargšas Antukas atsisėdo ant akmenų ir graudžiai, graudžiai verkė.

— Štai mano našlaičio dalis: netik nėra kam manęs užstoti bet neturiu kam galėčiau žodelį tarti, kūkčiojo Antukas. — Aš pats nelaimingiausias pasauly vaikelis... Ne, aš nusidedu. Yra tokių, kuriems dar blogiau, kurie nuo smūgių miršta. Bet jie laimingesni — jie savo kančias baigia. O aš?.. Ne, ne, taip kalbėti negalima. Tai nuodėmė... Tai Dievas

mane bando, — ramino save Antukas. Aleksandras tarė: «eik, ant sausos pušies šakos pasikark». Ar gi aš išdavikas

— Juda?.. Atimti sau gyvybę nuodemė, — bylojo Antukas, ir tai jį šiek tiek ramino. Jis atsiklaupė ir ašarodamas meldėsi, tai visai jį paguodė ir jis galutinai nusiramino. Jis vos atsikėlė ir nusvyravo namo. Vos galėjo paeiti. Jis visas buvo baisiai sudaužytas, sukiužintas. Veidas buvo išverktas ir patinęs, nors smūgių pėdsakų nebuvo.

Aleksandras žinojo, ką darąs. Jis žinojo, kad tai negalima.

Prie samdinių kambario Antukas susitiko Alžę.

— Na, ką tu toks Antuk liūdnas, veido visiškai pas tave neliko, visas užverktas, — paklausė jo Alžė.

— Aš kaž-kodel nesveikuoju, panelė Alžė, — jis atsakė. Leiskite šiandieną man, nors iki pietų pagulėti.

Na, gerai, atleidžiu tave iki vakaro. Aš pati Aleksandruui pasakysiu. Eik ir gulkis. Na kaip gi ten atsitiko su batukais, kad tu jų nenuvalei? — paklausė Alžė.

Alžės dalyvumas ir dėmesys jį nustebino.

«Didis ir Gailestingas Viešpatis per šią šiurkščią moterį siunčia man paguodą» — jis savo minty nutarė.

— Panelė Alžė, tikėkit man. kad aš juos išvaliau taip, kaip labiau išvalyti negalima. Padus, kulnus ir plyšelius netik iškrapštinėjau, bet išploviau ir sausai išdžiovinau. Nors numanau, kas čia yra, bet leiskite man, apie tai nekalbėti, — prašė jis bučiuodamas Alžės ranką.

— Na gerai, — tarė Alžė. — Man labai tavęs gaila, — ji paglostė jo veidą.

Šis švelnumas, taip sujaudino Antuką, kad jo akelės pasruvo ašaromis. Jis matė, kad tai Dievas siunčia per tą moteriškę jo kančių palengvinimą.

— Panelė Alžė, leiskit jus paprašyti vieną dalyką, — patikimai paklausė jos paglamonėtas Antukas.

— Visą, ką galėsiu, tai tau padarysiu, — nuramino jį Alžė.

Ponaitis turi daug batukų. Ar negalėčiau gauti dvi poris; jas pakaitomis valysiu ir prieš atiduodamas jums rodysiu, kad nei pono Aleksandro, nei manęs nereiktų plakti.

— Tau nuraminti dar šiandieną tau juos atnešiu.

— Ačiū, labai ačiū, — bučiuodamas jai rankas dėkojo.

Jį krėtė šaltis. Jis nesveikavo ir atsigulė į savo lovą. Jis užsiklojo, bet niekaip negalėjo sušilti. Viena, po kitos mintys jį persekiojo. Pasikalbėjimas su ponaičiu. jo patarimai ir grūmojimai, jam nedavė ramybės. «Už ką? Už ką?..» mąstė jis ir jo akys sruvo ašaromis. Jis neregėjo nei išeities, nei savo buities pragiedrėjimo. Aleksandras sugrįžo vienas. Jis apsiniaukęs ir piktai žvelgė į Jonuką.

Jonukas žinojo, kad Aleksandrą ir Antuką išpėrė, todėl juos stebėjo. Jis matė, kaip Aleksandras nusivedė Antuką į mišką. Jis nujautė taip pat, kad tenai Aleksandras Antuką žiauriai primušė. «Gal būt Antukas papasakojo Aleksandruui jų dviejų pasikalbėjimą», — Jonukas pamanė ir nutarė pasikalbėti su Aleksandru.

— Man labai nemalonu, kad dėl šito, niekam tikusio, vaikpalaikio, tave nekaltai išlupo, — jis kreipėsi į Aleksandrą.—Aš noriu su tavimi pakalbėti, Aleksandrai.

Tarnas, gudrus ir senas vilkas, tuojau suprato, kad šis pasikalbėjimas gali suteikti jam naudos, jei, žinoma pasiseks tinkamai išnaudoti progą.

— Pasiruošęs jums tarnauti jaunasis pone, — su pagarba jam tarė.

— Ne tu vienas, bet ir aš dėl jo kenčiu. Aš vos ne kasdieną gaunu dėl jo rykščių. Reikia jį pamokyti.

O tai galima pasiekti nuolatiniu jo paties pėrimu. Jeigu tu man prižadi pagal mano nurodymą, na, pagal prašymą, taip jį apkulti, kaip tu šiandieną kad padarei, tai aš tave netik išpainiosiu iš bet kurių nemalonumų, bet tau dabar atidėkosiu, o kaip būsiu

ponas — dvarininkas, tai tave apdovanosiu, na, o žiūrint nuopelnų, gal būt, tau duosiu laisvę, namus ir žemę. Gerokai šiandieną apie tai pagalvok, o ryt man duosi atsakymą, — pasiūlė Jonukas.

— Ką čia galvoti, — atsakė Aleksandras. — Jus mano ponaitis, mano būsimas ponas, o aš jūsų baudžiauninkas. Kaip įsakysit — taip ir bus, — atsakė Aleksandras.

— O, taip tai aš suprantu! — nudžiugęs tarė Jonukas.

— To neužmiršiu. Buk tikras, kad atlyginsiu, pagal nuopelnus, — įtikinėjo jis tarną.

— Nuolankiausiai, jums dėkoju, — tarė Aleksandras.

— Leisite eiti?

— Taip, gali, — atleido jį Jonukas.

Jie persiskyrė, bet sąjunga buvo padaryta ir Jonukas džiūgavo.

Vargais negalais apie pietus Antukas atsikėlė. Jis valgio nepalietė. Alzė jam padavė batukus. Jis stropiai juos išvalė, parodė Aleksandrui, paskui Alzei ir nunešęs į kambarį, pastatė prie Jonuko lovos. Jis išpildė visą prisiversdamas. Skaudėjo jam galvą. Jis vėl atsigulė. Vakarieniauti neatsikėlė. O kai vakarė reikėjo nešti vandenį, jis pasiėmė kibirus, bet ant žemės pergriuvo. Aleksandras jį atleido gultų ir vandenį prinešė pats

Antukas karščiaavo. Rytojaus dieną visai apsirgo. Alzė pasirūpino jį pasiūsti į prieglaudą, kuri buvo, pasenėjusiems tarnams ir sergantiems samdiniams skirta.

Antukas gulėjo. Valgyti visai negalėjo. Jis prakaitavo ir protarpiais kliedėjo. Vaikutis visai rimtai susirgo. Kasdieną jį lankydamo Alzė ir mokytojas Daubaras. Jis atnešdavo, jam knygučių, ištisomis valandomis sėdėdavo prie jo lovos ir visas pastangas dėjo, kad kaip nors jis vėl pasveiktų. Antukas iš ligos pakilo po trijų savaitių, bet buvo dar labai silpnas.

Dar porą savaitių be darbo išbuvo prieglaudoje, o paskui grįžo į savo seną vietą — į samdinių kambarį.

Grįžimas Antuko prie samdinių, padidino jo tamsias godas, o svarbiausia jo galvoje stovėjo ir kankino jį Jonuko reikalavimai ir grūmojimai.

— Kankinti save — kankinti kitus. Reikia greičiau mirti, bet mirtis neateina.

Neiškęsiu... teks nusižengti Dievo įsakymams, — taip galvojo nusivylęs, keturiolikos metų vaikutis.

Ir kai tik jis stengėsi, šias mintis išsklaidyti, jos vis labyn ir gilyn smigo į jo galvą ir persekiojo jį.

— Pasimelsiu ant tėvelių kapo ir pabaigsiu savo gyvenimą, — svarstė jis.

Tą pačią dieną, kaip Antuką atgal perkėlė į samdinių kambarį, mokytojas kreipėsi į dvarininką.

— Aš pas jus pasitarimo ir prašymo reikalų, — įeidamas tarė Daubaras.

— Man visumet džiugu su tamsta kalbėti, tamstos klausytis, o dar maloniau tamstai padėti, — atsakė dvarininkas.

— Kas yra? — Sėskite ir pasakokit.

Daubaras atsisėdo. Jis nuosekliai papasakojo

Antuko ligos eigą, nurodė jo silpnumą ir galinčius iš to kilti vaisius.

— Nors jis jau tiek pasitaisė, kad galėjo atsikelti ir grįžti prie samdinių, bet jis toks tebėra silpnas, kad dirbti ten, be kenkimo sveikatai, negalės, nes ten jis bus skiriamas visokiam darbui, o šis stengsis sąžiningai atlikti, įtempdamas dar nesustiprėjusias savo jėgas ir tai gali pakenkti tolimesniam jo lavinimui. Juk jis dar tik vaikutis, — paaikšino Daubaras.

— Aš noriu prašyti jūsų poniją, atleisti Antuką trims mėnesiams nuo visokio darbo ir leisti jam grįžti į tą pačią prieglaudą dar pailsėti. Aš atėjau prašyti jūsų patarimo ir taip pat čia man padėti.

— Na, gerai. Jus suprantu. Čia negaliu jums nepadėti. Pasistengsiu tai sutvarkyti dar

šiandieną.

Tą patį vakarą dvarininkas pranešė Daubarui, kad jo prašymas bus išpildytas, kad Antukas trims mėnesiams atleistas nuo visų darbų ir tam laikui perkeltas į prieglaudą, apie ką Alzei jau duotas parėdymas. Mokytojas negalėjo atsidžiaugti.

Nepraslinkus pusei valandos, pilnas džiaugsmo atbėgo pas jį Antukas ir tą pranešimą patvirtino.

— Na, dabar tai tu visai pailsėsi ir pasitaisysi,— pasakė Daubaras. — Aš tau taip pat duodu visišką atilsį ir ramybę: jei nori į bendras su Jonuku pamokas gali nevaikščioti, o ateik pas mane pasikalbėti ir paimti skaityt knygelį, — paaikino Daubaras.

— Taigi, aš ir norėjau apie tai jūsų paklausti. Aš nedirstu, aš nenoriu jums skūstis. Bet jūs esat man tiek geras, kad aš noriu atverti jums savo baisųjį padėjimą. Nors man ponja ir uždraudė jums kalbėti apie tai, kas darosi tarp samdinių ir liežuvauti, bet kartoju, kad liežuvauti visai nenoriu. Juk jus man kalbėjote, kad mokinio ir mokytojo santykiuose jokių paslapčių ir neatvirumų negali būti. Aš manau, kad mano sielos skausmas nėra liežuvavimas. Aš noriu tuo palengvinti savo sielą ir noriu jūsų patarimo. Aš nebeturiu daugiau jėgų grįžti prie savo praeities ir jeigu panašios kančios pasikartos, aš nutariau pats sau atimti gyvybę... Aš jus prašau išklaudyti mane iki galo ir prašau taip pat niekam apie tai nepasakoti. Jeigu ponja sužinos, man dar bus blogiau.

Mokytojas atsidėjęs klausė. Jis vaikučio sielos išgyvenimus suprato.

— Aš tave suprantu, mano aukso vaikelį. Aš labai tau dėkingas už tokį didį pasitikėjimą manim; kitaip ir būti negali, aš tai pareiškiau tau pirmos mūsų pažinties dienoje.

Aš tavo mokytojas — tavo dvasininkas... Na, kalbėk gi, viską kalbėk ir tai bus mudviejų abiejų paslaptis iki reikalingo mums laiko.

Antukas prilipo prie mokytojo rankos ir ilgai, ilgai ją bučiavo, o paskui nuosekliai visą ką išpasakojo apie gautus dvarininkės įsakymu pirmus botagus, jos įsakymą tylėti, pasiaškinimą ir grūmojimus, tų grūmojimų vaisius — istoriją supurvintų batukų, žiaurų Aleksandro elgesį, kurio rezultatas buvo jo liga.

Daubaras atidžiai klausėsi ir vaikučio nepertraukė. Visa tai jam buvo nauja. Jis baisėjosi, bet padėti jam negalėjo.

— Na, gerai, dabar man viskas aišku. Reikėjo anksčiau klausyti mano nurodymų, man nieko neslėpti, gal, nebūtų tekę viso to patirt... Bet tai jau baigta. Prie praeities jau negrįšime, o rūpinsimės dabartimi ir ateitimi ir pasistengsime susitvarkyti taip, kad tai, nebepasikartotų.

Antukas, tiek kūniškai, tiek dvasiškai, tikra žodžio prasme, ilsėjosi. Nors jo žaizdos tebegijo, bet prieš jo akis stovėjo baisi ateities perspektyva: «Jaunojo ponaičio tarnas — iki gyvos galvos». Nematymas jokios išėities — jam nedavė ramybės. Vienintelė ir paskutinė išėitis, kaip jam atrodė, — tai buvo mirtis. Juo greičiau prie galo ėjo jo poilsis, juo jam darėsi sunkiau.

— Aš turiu į jus didelį prašymą, — vieną kartą vaikščiojant gerindamasi, Daubarui, droviai prabilo.

— Na, kas yra? Mielai išklausysiu ir, jei galėsiu pasistengsiu padėti.

— Jūs jau senai, senai pažadėjote man nuvykti su manim į Leliūnus ir nueiti prie brangiųjų mano tėvėlių kapų. Nors jus man pasakėte, kad apie tai nepriminčiau ir, kai ateis laikas, pasakysit man, kuomet ten nuvesit...

— Nesupykit, prašau, — atsiprašinėjo Antukas,— tos laimingos minutės laukiau ir tebelaukiu. Bet nebeturiu jėgų kamuotis lūkesčiu.

Tai mano vienintelė paguoda ir mane taip stipriai tenai traukia. Štai jau pusė metų, kaip tuos kapelius bemačiau ir kaip prie jų besimeldžiau. Kai aš ten buvau ir meldžiausi, tai atrodė, kad mano tėveliai arti, arti. Aš tai jaučiau — jie buvo su manim, guodė mane ir supo savo šilta teviškąja malone. Dabar be jų man taip sunku, taip sunku. Aš labai

noriu, ir man būtinais reikia prie jų kapo pasimelsti. Man bus lengviau ir galėsiu mirti.

Daubaras nujautė sudrumsto vaikučio nuotaiką, ir jo paaiškinimą. Jis suprato, kad tėvelių kapų aplankymas, neišsklaidys sunkių Antuko minčių, o atbulai, sukels naujų išgyvenimų, naujų tamsių minčių ir dar greičiau paskatins jį nusižudyti. Kad toji mintis jau senai Antukui gimė, mokytojas aiškiai matė ir visa siela sirgo, ir stengėsi išgelbėti jį nuo katastrofos.

— Matai, brangus Antuti, dabar šiuo tarpu niekaip negaliu. Tu žinai, kad dvarininkė įsakė tau užmiršti kunigą; prašė mane su tavimi į Leliūnus nevaikščioti. Jeigu ji sužinos, tai netik aš turėsiu dar daugiau nemalonumų, bet ir tave ji prisimins, tavo atostogos nutruks, vėl grįši prie samdinių, prie sunkaus darbo. Paklausk mane, mano brangus vaikuti, pailsėk tuos trejetą mėnesių, o aš surasiu progos ir duodu žodį, kad ateis laikas, ir mudu abudu prie tavo tėvelių kapų busime. Aš netik už tavo tėvelius pasimelsiu, bet ir mišias užpirksiu.

— Dėkoju jums, bučiuodamas mokytojui ranką, atsakė Antukas. — Aš palauksiu. — Staiga užkukavo gegutė — Antukas palinksmėjo ir visas atgijo.

— Gegutė, paukštytė, pasakyk, kiek metų dar gyvensiu su savo geruoju mokytoju. — Gegutė tylėjo.

— Štai matote: aš mirsiu. Aš greitai, greitai mirsiu, — pora minučių palaukęs, liūdnai tarė Antukas.

— Man tai nepatinka. Tu toks tikis ir pamaldus vaikutis ir toks prietaringas, — susirūpinęs Antuko posakiu, tarė jam mokytojas. Jei tu tiki Dievą ir jo šventus įsakymus, apie tai galvoti negalima, nes žmogaus gyvenimas Auksčiausiojo Viešpaties valioje.

Jeigu reikės, tai Dievas pats tave paims ir be tavo gegutės, — apibarė Daubaras Antuką.

— Gegutė! Jei tu dar netoli tebesi, tai atsakyk man, ar ilgai šiame pasauly gyvens mano, puikus, aukso Antukas? — norėdamas išsklaidyti susikaupusią, tamsią nuotaiką, šūkerėjo mokytojas. — Kaip tyčia gegutė ilgai su pertraukomis kukavo.

— Štai, matai, kiek ilgai tu gyvensi. Tavo gegutei net kvapo neužteko viską kartu iškukuoti, — pilnas džiaugsmo, kad pasisekė pralinksminti Antuką, pagavo jį ant rankų, išmetė keletą kartų į aukštą ir pradėjo jį bučiuoti. Jis labai buvo laimingas. Jis tokio mylavimo visai nelaukė.

— Tai maža, mano aukso vaikuti, — džiugiai tarė mokytojas: — dar vieną klausimą duosiu.

— Gegut, ar mano Antukas, kuomet ves žmoną? — Gegutė sukukavo.

— Na, matai, net vesi, — linksmi juokavo Daubaras. Pilnas džiaugsmo ir laimės juokėsi ir Antukas.

Abu pasivaikščiojimu patenkinti, sugrįžo namo

Duotas Antukui trijų mėnesių poilsis baigėsi.

Tas laikas netik raminausiai paveikė Antuko dirksnius, bet oras, pasivaikščiojimas, su mokytoju minčių pasidalinimai ir ramus, normalus gyvenimas prieglaudoje, jį protiškai dar labiau išmiklino ir gerokai jį sustiprino fiziškai. Ėjo jau devintas mėnuo nuo to laiko, kaip jis atvyko į Repšionis. Antukui jau baigėsi keturiolikti metai.

Tuo laiku Jonukas mokėsi vienas ir kaip pirma tingėjo, taip pat kaip ir pirma gaudavo bausmių ir perenos. Dabar jis nebeturėjo pagrindo skųstis, kad jį baudžia del Antuko.

Pasipiktinimas Antuku netik neatslūgo, bet atbulai dar didėjo. «Kaip tai gal būt? Jis nedirba, nesimoko, o mane kankina?» — sakė jis. «Vis tiek del jo». Dabar jis svaidė perkunus, kad neturi progos išlieti savo pykčio. Jis ieškojo jos.

— Eisim pasivaikščiok, — tarė vieną kartą Antukui, gavęs prieš pietus gerokai perenos. Antukas nuolankiai paskui jį paskubėjo, laukdamas naujų pasiaiškinimų, naujų reikalavimų, ultimatumų ir naujų grūmojimų.

— Matai, ten pastogėje sulipintą lizdą, iš kurio kyšo gelsvi snapukai? — priėjęs prie mūrinės klėties ir rodydamas jam, tarė Jonukas.

— Matau, — atsakė Antukas.

— Bet tai man maža, — šiurkščiai atsakė Jonukas.

Lipk vandens rina į viršų ir išimk man tuos paukštyčius, noriu juos arčiau pamatyti.

— Ką jūs, ką jūs, ponaiti! Draskyti lizdą didelė nuodėmė. Juk tie paukštyčiai gyvena. Tai kregždės vaikučiai.

— Tu ne kunigas ir ne mokytojas, — susierzinęs tarė Jonukas. Tu mano baudžiauninkas. Aš tau įsakau: lipk ir galas, — įsakinėjo jis.

— Paklauskit pono mokytojo. Tai nuodėmė, — atsikalbinėjo Antukas.

— Tai ne tavo dalykas. Lipk, o tai bus bloga.

— Ne, tai didelė nuodėmė. Kas bus, kas nebus, bet aš nelipsiu, — atsakė Antukas.

— Na, tai pats lipsiu. Bet atmink! Tu man už tai brangiai užmokėsi, — grūmojo Jonukas.

— Nelaipiokit, nedraskykite lizdelio, — ko neverkdamas įkalbinėjo Antukas. Dievas jus nubaus.

— Traukis šalin, pas savo Dievą. Tu man nereikalingas, — su pykčiu pasakė ir vandens rina pradėjo kartis į viršų.

Nedarykit tos nuodėmės, Dievas nubaus, — kartojo Antukas.

— Traukis lauk, iš mano akių, kvaily, — rėkė ant jo Jonukas.

Antukas matydamas, kad veltui jo prašymai, išpildė ponaičio valią ir nubėgo į prieglaudą. Jam labai buvo gaila paukštyčių. Tuo laiku Jonukas rina jau buvo atsidūręs pačioje pastogėje. Lizdo siekdamas pametė pusiausvyrą ir nusirito žemėn. Krisdamas žemyn nuplėšė ir lizdą su visais paukštyčiais.

Ant plytų ir akmenų krisdamas, Jonukas gerokai susikūlė. Veidas buvo apkruvintas. Jis gulėjo ir šalia jo gulėjo išdraskytas kregždės lizdelis. Išsiritę iš sudraskyto lizdo plikučiai krekždyčiai taip pat ant akmenų voliojosi. Viršum jo sukinėjos ir jaudindamasi čirškė vargšė motina-kregždė. Jonukas atsistojo ir kojomis sumindžiojęs paukštyčius, nubėgo pas motiną skūsti Antuko.

Motina pamačius ant sunaus veido kraujo, susijaudino, o kai dar paskundė Antuką, to užteko. Neatidėliodama pašaukė Alzė ir įsakė jai tuojau Antukui įpliekti penkiasdešimt botagų.

— Ne, tai per maža. Kapoti jį iki tol, kol jo kūnas apsipils krauju, kaip mano vargšo vaikučio veidas. — papildė ji savo įsakymą iš pykčio ir pasiutimo drebėdama.

— Žiūrėk, Alzė, aš pati ateisiu. Aš pareikalausiu įrodymų. Tu man atnešk, parodyt apkruvintus jo skalbinius. Tuomet tik nusiraminsiu. Tuojau man jį kapok, — išvijo Alzė.

Antukas bematant buvo žiauriai nubaustas. Kūnas jo buvo rykštėmis iškapotas, kruvinas ir išdraskytas botagų kirčiais. Alzė atnešė dvarininkei apčiuopiamuosius įrodymus. Dvarininke nusiramino.

Ji Jonukui parodė apkruvintus Antuko skalbinius. Jonukas buvo labai patenkintas. Po žiauraus kankinimo Antuką nunešė į prieglaudą. Jis buvo be sąmonės. Jis eiti nebegalėjo. Baisiai fiziškai ir morališkai kentėdamas, praleido nemigo naktį.

«Už ką? Už ką?» — vienintelis buvo jo gyvenime neišaiškinamas klausimas.

Jis kankino jį, persekiojo ir gimdė jo dvasioje baisų kliedėjimą.

Tik ryt rytą, kai Antukas neatėjo sutartą valandą, mokytojas sužinojo, kad jį priplakė ir kad jis vėl serga. Daubaras paskubėjo pas jį — į prieglaudą. Jis išklausinėjo, kaip buvo, už ką nubaustas, kiek begalėdamas jį nuramino ir pažadėjo atnešti jam, skaityti knygelį. Žinodamas gerai Antuko būdą, jis nutarė, kad knyga jam bus, pats racionališkiausias nusiraminti kelias ir sugrįžęs išrinko tinkamą jo dvasios nuotaikai knygą ir nunešė ją sergančiam vaikučiui.

Šeštą dieną Antukas iš guolio pakilo. Skausmų nebejautė, bet gyveno neapsakomas dvasios kančias.

— «Ne, ilgiau kentėti nebeturiu jėgų. Reikia visa baigti!» — jis nutarė. Gražino mokytojui knygeles ir pabučiuodamas jam ranką, padėjo. Antukas negalėjo sulaukyti ašarų ir pradėjo verkti.

— Na, nurimk, nusiramink, mano aukso berneli, glamonėdamas jį guodė mokytojai. Tas dar labiau sujaudino, jautrią ir nuvargintą našlaičio širdį ir jis nebegalėdamas susilaikyti, garsiai verkė ir kūkčiojo.

— «Už ką?.. Už ką?» — tvirtino vaikelis.

— Aš maldauju, mano brangus ir geras, mokytojau, — puolęs prieš Daubarą ant kelių, kreipėsi į jį Antukas, — eikime prie mano brangiųjų tėvelių kapo. Aš nebeturiu jėgų laukti tos laimingosios man minutės. Jei jūs negalite, tai leiskit mane vieną. Aš ten pats vienas nueisiu. Nebegaliu gyventi... taip stipriai tenai, pas juos, mane traukia. Nebėra man jėgų laukti. Aš noriu atlikti išpažintį. Aš eisiu į Leliūnus. Leiskite mane. — Tie maldavimai, tos ašaros ir nuvargintos našlaičio sielos vaitojimai iki sielos gelmių sujaudino mokytoją. Jis susirūpino. Jis laikėsi, bet negalėjo: jo akys pasruvo ašaromis.

— Kelkis, kelkis, brangus kankiny, — bučiuodamas jam galvą ir laikydamasis nuo galutinio susijaudinimo, mokytojas pakėlė Antuką.

— Nors jaučiu ir žinau, kad visa tai, sunkiai ir skausmingai atsilieps tavo ir be to sunkios dalios gyvenimui, bet nebeturiu jėgų atsisakyti. Šiandiena ketvirtadienis, o šeštadienį mes su tavim eisim į Leliūnus ir pasiliksiva tenai visam sekmadieniui. Tu turėsi progos anksčiau pasimelsti prie tėvelių kapo, vakare atlikti išpažintį, o sekmadienį priimk šv. komuniją. Tai suteiks tau palengvinimo ir mes sugrįšim namo.

Tas dvi dieni, kaip ir pirmiau naudosis pasivaikščiojimams, tuo būdu šiandieną po pietų tavęs lauksiu, o dabar gali eiti. Jei nori skaityti, pasirink iš knygyno, kokia knygutę.

— Su mielu noru, — atsakė Antukas ir pradėjo ieškoti knygučių.

Daubaras buvo patyręs mokytojas, suprato jaunučio vaiko išgyvenimus ir žinojo, kuriuo būdu jį dvasiškai galima paremti, nuraminti.

Aš išsirinkau, labai įdomią knygelę, — bučiuodamas mokytojo ranką tarė Antukas.

— Na, o ką gi tu ten išsirinkai? — Ir paglostęs Antuką pažiūrėjo išsirinktą knygelę: «Našlaičio erškečių kelias». — «Ir pasaulyje yra gerų žmonių.» — Puiku, — tęsė mokytojas, — o paskui, mes su tavim šią apysaką išnagrinėsime. — Daubaras davė jam saldumynų ir atleido.

Vaikučiui išėjus, Daubaras susimąstė. Jam ištikrųjų buvo apie ką mąstyti: ašaros, maldavimas ant kelių dėl kelionės į Leliūnus, traukimas prie tėvų kapo, mintys apie mirtį — mokytojui kėlė nerimą. Jis bijojo katastrofingo likimo. O jis vis slinko artyn.

Jis turėjo tinkamai į tai reaguoti. Daubaras nutarė, kaip galima giliau išnagrinėti, ištirti vaikučio dvasią nuotaiką ir mintis. Vilkinti ir atidėlioti nebuvo galima ir todėl jis nutarė panaudoti šios dienos po pietinį pasivaikščiojimą.

Po pietų, pasivaikščiojimo metu, Daubaras Antuką glamonėdamas, jam kalbėjo:

— Aš matau, kad tavo jaunutėje sieloje, daug susikaupė to, ko aš nežinau — daug sunkių ir tamsių minčių, iš kurių tu nebegali rasti išeities. Aš visa siela tau noriu padėti, įsigilinti ir tave iš ten išplėsti. Tu privalai manim pasitikėti, atvirai, visą smulkiausiai man papasakoti, kas tau yra, ką tu jauti ir kokios tavo abejonės.

Susikaupk ir visą nuosekliai man išdėstyk. Mes išnagrinėsime. man ir tau pasidarys lengviau. Mes eisime dabar ten, į tą vietą, kur tu pirmą kartą atvėrei man savo puikiąją sielą. Atsisėme po tuo pačiu ažuolaičiu ir paūturiuosim.

Į tartąją vietą atėję susėdo.

— Aš klausau, — tarė mokytojas.

— Visus jūsų nurodymus ir pageidavimus aš tiksliai išpildysiu. Bet nedrįstų slėpti,

kad tvirtai esu nutaręs, šiame pasaulyje baigti savo kančias... Nebėra daugiau jėgų... Nematau giedros.. Nėra išeities... Aš savo ponų baudžiauninkas... Aš dabar puikiausiai supratau savo baisų padėjimą: aš vergas... daiktas... niekam nekliūvu... Aš savo ponų nuosavybė... Aš paskirtas tarnauti jaunajam ponaičiui. Toji valia nepajudinama. O ponaitis jau dabar manęs nekenčia, reikalauja iš manęs to, ko aš negaliu išpildyti, dabar jau primena, kad aš jo tarnas — jo vergas, būsimas jo baudžiauninkas. Jis jau dabar man grūmoja, kad likęs savarankišku dvarininku, atsiskaitysias su manim ir netik atiduos į rekrutus, bet dar blogiau padarys, jei jo dabar neklausysiu ir jo valios nepildysiu...

Pasakykit man, ar gi aš galiu po viso to ramiai gyventi? Ar gi galiu aš pildyti ponaičio valią, Dievo įsakymams priešingą? Niekados! Visa tai puikiai suprantu. Ir suprasti tai gali tiktai baudžiauninkas... jo siela... jo jausmai... O jo pajautimai kitam visad pasiliks svetimi, nesuprantami... Reikia būt baudžiauninku, reikia pačiam iškentėti tą priespaudą ir smurtą, kad visa suprastum... Aš iškentėjau... Aš tai dabar gyvenu... Nebeturėdamas jėgų, nutariau visa pabaigti... Kito išėjimo nematau.

Mane viena tik kremta, kad nusižudymas labai didelė nuodemė. Suprantu, kad mane, kaip savažudį nepaguldys šalia mano tėvelių, kad ten amžinybėje gal su jais nesusitiksiu ir kas tenai laukia mane, kaip savažudį, nusikaltėlį. Visos mano viltys, mano ateitimi — amžinybėje susijungti su savo laikinai palikusiais mane tėveliais, man nusižudžius, pražus ir dabar delto stoviu prie nesuprantamo man klausimo «Už ką?» Štai kas mane baugina... štai, ką noriu išsiaiškinti... noriu išpažinties... Dėl to prašau gerų žmonių visa tai man išsiaiškinti...

Taip kalbėjo keturiolikos metų našlaitis — baudžiauninkų sūnus. Jis kalbėjo tvirtai ir pasiryžęs. Jis buvo pilnas tikėjimo. Jame kalbėjo Dievo dovana, jo sąmonės minutėje.

Jis pilnas nusiminimo priėjo gyvenimo kryžkelę ir šaukė pagalbos, patarimo, kad išgelbėtų jo, žmogaus, sielą — jo šventąją dvasią.

Dabar išpildysiu jūsų norą ir nuosekliai išdėstysiu savo erškėčių kelią, kuriuo keliauju devintas mėnuo nuo dienos, kurioje palikau Leliūnų kleboniją, peržengdamas Repšionių dvaro slenkstį, iki šiai dienai. —

Ir Antukas nuosekliai, smulkmeniškai, nieko neslėpdamas atvėrė savo sielą ir išdėstė visus savo išgyvenimus ir nelaimes.

Daubaras atidžiai jo klausėsi ir jo nepertraukė. Savo ausimis jis netikėjo. Daug kas buvo jam nauja. Juk pirmą kartą Antuką kūniškai bausdama dvarininkė uždraudė jam «liežuvauti», kas aplinkui darosi.

— Aš daug ką nutylėjau, nes nenorėjau jus sieloti. Dabar viską jums atvėriau. Jūsų norą išpildžiau. Išpildžiau nurodytą man paskutinę mano pareigą. «Mokinys savo mokytojui paslapčių turėti negali», — Baigė Antukas.

— Gaila, kad apie savo tokį sunkų, spigliuotą taką, tu anksčiau manęs neinformavai.

Gal būt, aš daug ką būčiau galėjęs įspėti, sulaikyti. Bet praeities negražinsi reikia galvoti ir rūpintis dabar ateitimi. Noriu tave išklaudyti iki galo. Tu, tur-but perskaitei, paimtą vakar apysaką? Išnagrinėk ir atpasakok man, — Daubaras pakeitė kalbos temą, kad tuo pasisektų pamažu priėti prie tinkamo Antuko sudraudimo.

— Taip, — atsakė Antukas ir viską smulkiai pradėjo pasakoti išgyvendamas nelaimes ir džiaugsmus, kartu su apysakos vaikučiu. Antukas labai buvo patenkintas, kad gerai ir laimingai baigėsi gyvenimo kelias, to nelaimingojo apysakos vaikučio.

— Taip, — baigė jis, — tai buvo to vaikučio laimė. — Aš to nesulauksiu... nematysiu...

— Čia, šitoje, man atpasakotoje apysakoje, išdėstytas, bedalio, visiško našlaičio gyvenimo kelias. Papunkčiai tos apysakos nenagrinėsiu, nes tu pats ją išnagrinėjai ir taip puikiai man atpasakojai. Man tenka tik pastebėti, kad ir kiekvieno žmogaus gyvenimas yra lydimas gerųjų ir blogųjų genijų — galybių, kurių kiekviena stengiasi pakreipti jį savo pusėn ir tarpusavy del jo kovoja. Kovos rezultatas ir šiuo atveju parėjo nuo apysakos

vaikučio dvasios tvirtumo ir jo doroviškų privalumų.

Tau nekartą jau aiškinau tai. Šiuo atveju, vaikučio-našlaičio kančios laimingai pasibaigė todėl, kad jis doroviškai buvo tvirtas, kantrus, iškentė visas nelaimes, dėl to tolimesnė piktų genijų kova buvo be tikslo, ir jie priversti buvo šį našlaitį palikti ramybėje. Taip ir tu. Bet tavo tikėjimas ir maraliniai privalumai dar tvirtesni, todėl ir tavo kančios yra dar sunkesnės. Stiprinkis, manim pasitikėk, manęs klausyk, pakalbėk su savo dvasiškuoju tėvu-klebonu, jam išpažink ir tu galų-gale, kaip ir tas apysakos našlaitis, nugalėsi kliūtis, išeisi į laisvą kelią, kuris nuves tave į puikią aikštę, gausiai apsėtą gražiais ir kvėpinčiais žiedais.

Rytoj pas mane neateik, pasiruošk išpažinčiai, o šeštadienį po pietų eisime į Leliūnus.

— Ačiū, ačiū. Už visa ką ačiū, — puolė Antukas bučiuoti mokytojų ranką. Jis atgijo. Džiaugėsi. Jo širdžiai vėl buvo lengviau.

Jiedu sugrįžo namo. Dėl viso išgirsto ir išgyvento Daubaras labai sielojosi ir krimtosios susidariusia tokia sunkia to puikaus ir žavingo vaikučio dalia. Jis negalėjo užmigti. Mintys, viena po kitos jį kankino. Jis ieškojo budo išgelbėti, žūstanti toje baisioje kūno ir sielos kankynėje Antuką. Jis laukė šeštadienio.

Antukas po pasivaikščiojimo, pasikalbėjimų ir mokytojo paaiškinimų nusiramino ir rengėsi išpažinčiai, bet matyt gyvenimo sąlygos ir ateities perspektyva spaudė jį ir vėl gimdė tamsias godas. Jis taip pat nekantriai laukė šeštadienio.

Pagaliau atėjo lauktoji diena. Daubaras beldė į dvarininko kabineto duris.

— Prašau, — pakvietė dvarininkas ir pamatęs mokytoją tarė: — Man labai malonu jus matyti ir su jumis kalbėti, bet aš labai skubu. Na, ką gero pasakysit? Galiu jums paaukoti penkias — dešimtis minučių. Sėskite ir klausau.

— Aš atėjau pasitarti ir jus prašyti, — į pasiūlytą kėdę sėsdamasi tarė mokytojas.

Jis išdėstė dvasinius Antuko išgyvenimus, jo atkaklų prašymą leisti į Leliūnus aplankyti tėvėlių kapus ir atlikti išpažintį pas savo dievinamąjį dvasiškąjį tėvą, kleboną Oleką. —

Tokiu reikalu negalėjau prieštarauti ir jam tai pažadėjau. Dabar mano prašymas, padėkite man tarpininkauti pas šviesiausią jūsų žmoną. Bijau, kad ji man neatsakytų. Pažadėjau jam šiandien po pietų iškelti. Rytoj šeštadienis. Jis ten pasimels, atliks išpažintį. o rytoj sekmadienį išklausk šv. mišias, priims komuniją ir pietums mes būsimė jau namie, — baigė mokytojas.

— Jūs teisus. Jūs turėjote teisę jam pažadėti. Aš visai su jumis sutinku. Tai mūsų krikščioniškoji prievolė. Mes neturime dorinės teisės netik atsakyti, bet ir kliūčių daryti. Tai būtų didelė nuodėmė. Žmoną šiuo reikalu galite ir netrukdyti. Čia taip aišku. Aš pats pasakysiu jai. Važiuokit, paimkit arklius.

— Labai jums dėkoju, bet mes tą kelionę nutarėme pėsčia atlikti, atsakė mokytojas.

— Na, Dieve padėk, — šypsodamasis pasakė dvarininkas. — Man visumet džiugu su tamsta šnekučiuoti. Pas jus tiek širdingumo ir jautrumo visam, o ypač augančiai jaunuomenei. Jus tik reikia suprasti...

Aš jus gerai suprantu, — spausdamas mokytojų ranką, atleido jį dvarininkas. Daubaras labai nudžiugo, kad nereikėjo su dvarininke aiškintis. Ji jo akyse buvo piktas genijus, mylimam jo vaikučiui.

Po pietų Antukas su mokytoju išėjo į Leliūnus.

Antukas labai buvo patenkintas ir laimingas, bet kartu buvo rimtas, susikaupęs ir tylus. Daubaras tai pastebėjo ir palaikė išpažinties_ priešastimi. Pagaliau Antukas atėjo į gimtuosius Leliūnus. Jie tiesiog nuėjo į dvasiškojo tėvo — klebono butą. Netikėtas Antuko pasirodymas, tiesiog apsvaigino kunigą Juozą. Jis savo akims netikėjo,

Jam trūko žodžių ir iš džiaugsmo net apsiašarojo... Tai buvo viena sekundė — jis staiga lyg atbudo, pagriebė Antuką į glėbį, kaip plunksną iškėlė jį į aukštą ir prispaudęs prie savo krutinės, pradėjo jį bučiuoti. Abu jie: ir Antukas ir klebonas iš džiaugsmo verkė

ir bučiavosi. Pagaliau, klebonas jį paleido.

— Duok pasižiūrėti, kaip tu atrodai? Koks tu palikai? Ir ilgai, ilgai, žiūrėjo į vaikučio veidą. Pagaliau giliai atsiduso ir tarė: — kaip tu išaugai, subrendai... Tas, bet nebe tas! Nebėra akyse to gyvumo, nebėra to pasitikėjimo gyvenimu. Kur tos mirgančios akutės? Žvilgsnis toks nuvargęs, liūdnas, kaip žmogaus perėjusio baisias gyvenimo kančias ir stovinčio prie duobės krašto.

Ne, dar blogiau, pilnas išsiblašymo... Kas tau yra? Tau viskas dar ateity, mano aukso vaikelį.

Antukas sugriebęs klebono ranką spaudė prie savo lūpų. Jis ją bučiavo ir verkė, bet tylėjo.

— Na, apie tai dar mes pakalbėsime, tikiu, tu pas mane paviešėsi?

— Ir tik dabar klebonas pastebėjo, kad jo kambarį yra dar pašalinis nepažįstamas žmogus. Jis tik dabar pastebėjo Daubarą ir sumišo.

Daubaras stovėjo ir susigraudinęs stebėjo — taip retą, širdingą gyvenimo vaizdą, vaizdą tikrų ir nuoširdžių dvasios išgyvenimų.

— Aš be tavęs labai liūdėjau ir momentais įkrisdavau į nusiminimą, lyg jausdamas, kad tose minutėse, tau nesaldu gyventi, — paaiškino klebonas. Antuko atsiminimų ir išgyvenimų taurė buvo perpildyta: pasirodžiusios ašaros pradėjo lietis ir jis net pradėjo raudoti. Minutė buvo tokia sunki, kad niekas nedrįso jos ardyti, ir Antukui duota buvo valia savo ašaromis nuplauti įskaudintą širdį.

Pagaliam, klebonas pirmas pertraukė tylą ir Antuko paklausė:

— Tai, tur būt tavo geradaris, tavo mokytojas? — Ir nesulaukdamas atsakymo, jis kreipėsi į tebestovintį mokytoją: — jus ponas Daubaras? Aš daug apie jus girdėjau. Aš vis tikėjau Tamsta ir giliai tikėjau, kad užtarsite ir sustiprinsite mano vaikutį, mano brangų Antanėlį, — pro ašaras kalbėjo klebonas. Jį troškino ašaros. Jis stengėsi to neparodyti, bet gyvenamasis jaudinimos nenoromis visa kėlė aikštėn.

— Visai netikėtai ir nelauktai buvau perskirtas su Antuku. Tai buvo jam sprendimas, o man įsakymas. Aš akyliai ištolo sekiau, gyvenau kartu su juo sunkių minučių ir visą užtarimą temačiau tikrai viename tamstoje.

— Leiskite man nueiti ir aplankyti mano gerąją mamutę, — keletą kartų pabučiavęs klebono ranką, paprašė Antukas ir nelaukdamas atsakymo, taip pat pabučiavo ranką mokytojui: — O jus gerasis mokytojau, pakalbėkite tuo tarpu, su mano dvasiškuoju tėveliu; paprašykite atlaikyti mišias už mano mirusių tėvelių vėles, kaip man prižadėjote. Aš eisiu prie jų kapelių. — Su tais žodžiais Antukas išsoko iš kambario ir nubėgo pas zakristijoną. Ten senai jau jo širdį traukė. Taip gerai jį suprato tėvelis—klebonas.

— Vargšas našlaitis. Kas ateity tavęs laukia? — išėjęs už durų, tarė klebonas. _ Tokiose sąlygose nėra kas užtaria ir nežinia kuriuo budu. Aš jau keletą kartų buvau pasiryžęs, bet bijodamas, kad savo įsikišimu jam padėjimo ne pabloginčiau. — vėl susilaikiau.

Daubaras trumpai paaiškino, kuriuo budu, kaip ir kodėl šiandieną čia pateko, o taip pat planą ir jų vizito tikslus.

— Aš jus prašysiu, už vaikučio tėvų vėles atlaikyti mišias ir jei būtų galima, tai šiandieną, jūsų šventomis maldomis prašyčiau prisijungti prie bendros Antuko maldos, prie jo tėvelio kapo. Gal būt, tai geriau nuramins jo sielą.

Paskui Antukas nutarė šiandieną vakare atlikti išpažinti, rytoj priims šv. komuniką ir su lengva ir atnaujinta dvasia mes sugrįšime namo. Rytoj trečią valandą mes privalome būti namie.

— Na, tai gerai, viską ir atliksim, — tarė klebonas. Jis pasakė zakristijonui, kad pastarasis paruoštų mišpams altorių.

— Skambink varpais, o kai susirinks žmonių, tai prie Mykolo ir Marijonos kapo pagiedosim «amžiną atilsį.»

Žinia, apie tai, kad pas kleboną atėjo Antukas— žaibo greitumu, bematant aplėkė visus Leliūnus.

Ir senas ir jaunas visi norėjo jį pamatyti. Varpo aidas, bematant sušaukė prie bažnyčios daugybę žmonių. Antuko niekur nebuvo matyti. O kai klebonas žmonių lydimas nuėjo į kapus, tai Antuką jau ten rado.

Antukas kryžiumis gulėjo ant kapo kniubščias.

Vargoninkui, atrodė, kad nepatogu prie to kapo laikyti pamaldas, kur gyvas žmogus guli ir norėjo pakelti Bet nei žodžiais nei jėga to nepavyko jam padaryti. Antukas gulėjo lyg su kapu suaugęs. Jo negalima buvo nė iš vietos pajudinti.

— Palikite jį ramybėje, — tarė klebonas.

Antukas kaž-ką protarpiais, balsu kalbėjo, kartodamas «mama», «mamyt» ir graudžiai, graudžiai verkė.

Zakristijonas pasilenkęs, jam šnibštelėjo; «tyliau, čia yra žmonių». Antukas nutilo. Paskui kleboną, visi susirinkusieji skambiai giedojo «Amžiną atilsį». Tai buvo tyros, nuoširdžios, vieno žmogaus, maldos įspūdis.

Tos vieningos ir tyros maldos Mykolas ir Marijona Dumbriai visai yra nusipelnę. Vargšas Antukas raudodamas verkė. Jis drebėjo, ir lyg mėšlungio traukiamas blaškėsi.

Pagiedojus, klebonas tarė keletą karštų žodžių primindamas mirusiųjų nuopelnus, — kaipo neužmirštamųjų pavyzdinių krikščionių, giliausios pagarbos nusipelnusių.

Jis paminėjo taip pat ir sūnaus meilę, kurs ankstyboje jaunystėje jų neteko.

Pagaliau viskas buvo baigta ir žmonės skirstėsi. Antukas tebegulėjo ant kapo.

Priėjęs prie jo Daubaras pradėjo įkalbinėti, kad eitų namo.

— Palikit mane čia. Man čia taip gera, taip šilta, — šnibšdėjo jis. — Aš jaučiu savo tėvelio... mamytės kvėpavimą, — tvirtino jis.

Klebonas nusirengė pamaldų rubus ir juos padavė zakristijonui. Paėmė jis Antuką ant rankų ir nešte-nunešė namo. Jis paguldė jį į savo lovą ir tyliai išėjo.

— Tegu nusiramins, — tarė klebonas Daubarui. Laikrodis išmušė septintą valandą. Jau buvo ruošiama vakarienė. Klebonas tyliai įėjo į kambarį, priėjo prie gulinčio Antuko ir ranka palietęs jo kaktą, tyliai ir švelniai jam tarė:

— Tu norėjai atlikti išpažintį. Aš pasiruošęs tave klausyti. Tai tu nori, ar ne?

— Taip, taip, — atsakė iš lovos pašokdamas. Antukas. Jis bučiavo klebonui rankas ir prie jo meilinosi.

— Kur norėtum, ar čia ar bažnyčioj? — Paklausė klebonas.

— Aš nesergu, — atsakė Antukas, — bažnyčioje.

— Na, tai eik ir pasakyk zakristijonui, kad atidarytų bažnyčią ir viską paruoštų, o tu lauk manęs bažnyčioje. Pasimelsk. Aš tuoj ateisiu.

Netrukus buvo atidaryta bažnyčia ir atėjęs klebonas jau rado besimeldžiantį Antuką.

Klebonas su kamža ir stula apsirėdęs priėjo prie altoriaus, trumpai pasimeldė ir atsisėdo į klausyklą. Prisiartino Antukas. Jis atsiklaupė, persižegnojo ir pasipylė nuoširdi ir karšta išpažintis. Po išpažinties baisiai susijaudinęs Antukas šnibždėjo: — Aš tikiu, labai giliai tikiu į Dievą. Aš suprantu, kad nusižudyti labai didelė nuodėmė. Bet nebeturiu jėgų toliau kentėti. Aš negaliu... aš nutariau mirti. Šiandieną ant savo tėvelių kapo pajutau jų artybę ir šilumą. Aš einu pas juos. Atleiskite man ir už mane melskites... Paruoškite mane į amžiną kelionę.

Klebonas leido Antukui iki galo išsipasakoti ir kai baigė, jis pradėjo drausti jį mokydamas:

— Nužudymas sunki nuodėmė, bet nusižudymas dar blogiau — tai sunkiausia nuodėmė. Gyvybę davė Dievas, ne tu save sutvėrei — ir tu neturi teisės jos atimti. Atsibusk mano sūnau. Pagalvok, ką tu kalbi?.. Ką tu tatai kesiniesi daryti? Kuriam žygiui pasiryžai? Jeigu tu tiki į Dievą, tai kur tavo pasitikėjimas didžiuoju Jo gailėstingumu. Atsibusk, gerai pagalvok ir pasimelsk. Jei nori melsiuos su tavim kartu. Tu visiškai

našlaitis. Melskis Dievo Motinai Šventajai Mergelei, ji tave užtars. Ji visų našlaičių užtarėja. Melsk ją, kad ji tave saugotų. Melskis Viešpačiui Jėzui Kristui, kad jis stiprintų tavo tikėjimą ir suteiktų tavo kančioms ištvėrmės. Melskis Jam nesiliaudamas ir įgysi jėgų visą kam iškęsti.

Jeigu Aukščiausias Viešpatis Dievas panorės, Jis pabaigs tavo kančias ir Pats paims tave pas save. Bet tu pats neturi teisės drįsti atimti sau gyvybę. Kartoju tau, kad tai sunkiausia iš sunkiųjų nuodėmių.

Aš negaliu suteikti šventosios kumunijos, kol suprasi savo moralinį smukimą — silpnavališkumą, tikėjimo ir vilties netekimą, kurių taip buvo turtingi tavo tėveliai.

Padaryk atgailą ir duok Viešpačiam Dievui šventą pažadą, kad niekumet apie tai nebegalvosi. Pamanymas taip pat nuodėmė. Jeigu nebeturi daugiau ko pasakyti ir gailėtis, tai eik ir melskis. Tikėjimas tavęs neapvils. Jis sustiprins tavo viltį ir išgelbės tave.

Jei nori su tavim melsiuos. Ateik ir man pasakyk. Pagalvok gerai — iki ryt ryto užtektinai turi laiko. Iki mišių pradžios lauksiu tavo atgailos.

Klebonas Antuką peržegnojo, atsistojo, nuėjo prie altoriaus ir atsiklaupęs pradėjo melstis. Jis ilgai, ilgai meldėsi. Antukas įsispraudęs į kamputį klūpojo. Antukas nenuleido akių nuo altoriaus ir karštai meldėsi. Klebonas baigęs melstis, persižegnojo, atsistojo ir tvirtu žingsniu ėjo durų link. Antukas pašoko ir sugriebęs klebono ranką, bučiuodamas ją tarė:

— Nepalikite manęs vieno, maldauju jus, gerasis mano tėveli. Aš melstis noriu, aš noriu daryti atgailą.

— Na, gerai mano sūnau, eikime į zakrastiją, ten pasišnekučiuosime ir pasimelsime.

Po ilgų, karštų pasikalbėjimų, klebonas vėl su Antuku grįžo prie altoriaus, kur pastarasis vėl karštai meldėsi, raudėjo ir gailėjosi už savo nuodėmes. Po ilgos maldos, prieš šventąjį kryžių, akivaizdoje Dievo tarno-klebono, Antukas davė iškilmingą priesaiką, kad savažudybės nebedarys ir kad nė karto per visą savo gyvenimą apie tai nebemanys.

Visa ką atlikęs, klebonas padėjo bažnytinius rūbus, ir Antuką, kaip tikrąjį savo sūnų apkabinęs pabučiavo ir nusivedė namo.

— Tu pailsai, ši diena tave nuvargino — eik gultų.

Ten svetainėje ir tau ir ponui Daubarui paruoštos lovos. Jei nori valgyti, tai iki dvyliktos valandos turi dar laiko. Tuoju bus vakarienė. Ryt rytą po ankstybųjų mišių, suteiksiu tau šventąją komuniją,

— Ne, aš dar miego nenoriu. Jei leisit — noriu su jumis dar pasėdėti, — atsakė Antukas.

— Tu, mano brangus svetelis, mano aukso vaikutis, man visumet su tavim būti džiugu, — glostydamas jam galvą, atsakė klebonas.

Klebonui nė į galvą neatėjo, jis visai nemanė, kad vargšas Antukas galėjo tiek išgyventi, iškentėti ir prieiti prie minties — nusižudyti.

Tai, — jį baisiausiai krimto. Bet jis vaikutį teisino: Antukas sistematiškai buvo privestas prie bedugnės krašto. Tai labai surūpino ir sujaudino kleboną. Klebono laukė Daubaras. Jis jautė, kad per savo išpažintį savo tėveliui Antukas atskleis visus savo širdies skausmus, sielą, sunkius savo išgyvenimus ir savo pasiryžimą mirti. Po išpažinties jis nutarė rimtai apie visa ką su klebonu pasitarti, apsvarstyti. Taip ir buvo. Po vakarienės Antukas nuėjo gultų, o klebonas su mokytoju, ilgai, iki vėlybo pusiaunakčio, bylojo, svarstė, tarėsi...

— Visa mano viltis ir pasitikėjimas vyresnysis dvarininko sūnus Tadas.

Kad duotų tik Dievas kantrybės greičiau jo sulaukti ir Antukui jėgų iki tam laikui iškentėti, — kalbėjo Daubaras.

— Visam Dievo valia. Aš kasdieną melsiuos, kad judviejų abiejų Jis savo gailestingumu

neaplenktų.

Šiuo tarpu esu bejėgis padėti, nežinau ko griebtis, — paaiškino klebonas.

Ryt dieną po mišių, Antukas priėmė šv. komuniją. Jis neapsakomai buvo linksmas ir laimingas persiskyręs su savo tamsiomis mintimis, pakilęs ir sustiprėjęs dvasia. Jis dėkojo klebonui, dėkojo mokytojui. Su širdgela ir dideliu gailėsčiu klebonas atsisveikino su savo svečiais.

Klebonas pasilikęs vieni vieną iškamuoatą tų dviejų dienų jaudinosi ir nerado sau vietos: jis baisiai buvo pasipiktinęs tais žiauriais kankinimais, kuriais žalojo jo auksinį vaikutį. Jis kaip ganytojas negalėjo tylėti. Jis privalėjo, jis nutarė pasikalbėti su dvarininke.

Visai netikėtai, vos vienai praslinkus valandai nuo mokytojo su Antuku sugrįžimo, prie dvaro rūmų privažiavo Leliūnų parapijos klebonas, visiems gerai pažįstamas ir gerbiamas kunigas Juozas Oleka. Jis atvažiavo tarti savo ganytojiško žodžio.

— Aš pas jus labai svarbiu reikalu, — žengdamas per slenkstį kambario, kuriame laukė dvarininkė, tarė kunigas.

— Prašau sėsti. Aš jus klausau, — prielankiai tarė dvarininkė.

— Nešdamas ganytojo prievolę, priverstas esu jums priminti apie kryžių ir Šventąją Evangeliją, — iškalbingai pradėjo klebonas ir nupiešė visą tą baisų

vaizdą, neteisingą ir žiaurų nekaltą našlaičio skriaudimą, moralinį jos samdinių smukimą, kuris buvo priežastimi dėl kurios Antukas buvo pasiryžęs atimti sau gyvybę.

— Aš jums labai dėkinga už ganytojišką pamokslą, — mandagiai, bet sausai ir su pykčio atspalviu, atidžiai jo išklausiusi, atsakė dvarininkė.

Ji visa liepsnojo, piktinosi, siuto ir vos begalėjo susivaldyti.

Audiencija buvo trumpa. Klebonas išvažiavo.

Kaip tik klebonas išvažiavo, dvarininkė tuojau įsakė pašaukti Antuką, Alzė ir pakviesti poną Daubarą.

Pirmieji atvyko Antukas ir Alzė.

— Ką tu nusūęs vaikpalaiki sugalvojai liežuvauti? Tu čia atvažiavęs ir iš mūsų geradarybės ir malonės būdamas čia priglauostas, drįsti tai daryti?

Tu aną sykį, naujam mokytojui pripliauškei apie mano samdinius. Aš tuo kart tave nubaudžiau ir uždraudžiau. Bet matau, kad tau to permaža. Tu dabar po priedanga ėjai, neva, savo tėvų kapų lankyti, o sumanei dviese liežuvauti, kartu su savo mokytoju. Tai jau per daug.

Aš tau nekartą jau įspėjau, kad tu esi baudžiauninkas ir niekas neturi tavim rūpintis, nei mokytojas, nei kunigas.

Aš tau įsakiau apie savo kunigą užmiršti, — tardama šiuos žodžius dvarininkė kreipėsi į Alzė ir jai įsakė nežiūrėti šventės, tuojau Antukui įkirsti penkiasdešimtis botagų ir perkelti jį į purvinąjį kiaulių kiemą, padėti jį tarp kiauliaganių-piemenių.

— Tuojau marš kiaulių ganyti ir kad nedrįstum man čia daugiau landžioti ir šavo nosį kišti, kad tu man daugiau nė į akis nepasirodytum.. Supranti? Kad daug pas mokytoją nebesivalkiotum... Užmiršk jį.. Tavo mokslas jau pasibaigė... Marš iš čia kiaulių ganyti, — treptelėjęs koja, visa paraudusi iš pykčio, garsiai rekaudama, dvarininkė įsakinėjo.

Daubaras priėjęs prie durų išgirdo tą kalbą. Jis prie durų palaukė iki galo.

Kaip tik Alzė su Antuku išėjo pasibeldė į duris Daubaras.

— Prašau įeit, — atsiliepė dvarininkė.

Įėjo Daubaras. Jis visas buvo išblyškęs. Iš to galima buvo spręsti, kad jis labai sujaudintas, bet pažiūrėti buvo ramus.

— Aš žinojau, kad tamsta netik prielankiai buvai tam vaikpalaikiui nusiteikęs ir skyrei jam visą savo dėmesį, ignoruodamas mano sūnų, dėl kurio tamsta teisi čia pakviestas, bet aš niekad nemaniau, kad tamsta religiškais jausmais ir to vaiko išgyvenimais prisidengdamas tenai nuvykęs, darysi suirutę, sąmyšį ir intriguosi. Tamsta užuot

saugojęs vardą, seno ir doro bajoriškojo lizdo į kurį tamstą priglaudė, pareiškė tamstai visiško pasitikėjimo, — plėši mano garbę, juodini, šmeiži mano namų ūkio tvarką ir net privedei prie to, kad kažkoks mūsų parapijos kunigas išdrįso pas mane atvykti ir man sakyti pamokslus, kryžių ir Evangeliją primindamas, — ėmė dvarininkė plūsti Daubarą, kuris įeidamas nesuspėjo net uždaryti durų.

— Tai jau perdaug... Mano kantrybė trūko... aš netiktai, kaip reikiant, šį muzikuitį nubaudžiau, bet įsakiau pašalinti iš mūsų rūmų. Aš pasiunčiau jį kiaulių ganyti... Taip ir bus... Jo karjera baigta. Aš visa kam padariau galą. — Dvarininkė nutilo... Ji palaukė... Daubaras taip pat išlaikė pauzą.

— Aš visai nesiteisinsiu ir nesiaiškinsiu dėl tų nesutinkančių su teisybe punktų, kuriais tamsta mane įžeidei. Aš tamstai pastebėsiu, kad visur kur vadovaudavaus savo prievolės ir sąžinės jausmu, tai ir šiuo kartu buvo mano padaryta. Aš čia dedu tašką ir toliau apie tai nebekalbėsiu, bet aš savo prievolės jausmais remdamasis turiu su tamsta pasikalbėti apie tą vaikutį ir prašau tamstą manęs išklaudyti iki galo.

Gal būt tai tamstą nuvargins, todėl prašau man atleisti ir sėstis patogioje kėdėje, o aš galiu pastovėti.

Dvarininkę tas posakis įgėlė, ją net nupurtė. — Dėkoju tamstai už rūpestį, aš taip pat pastovėsiu. Tikiuosi, kad tamsta būsi konkretus, — atsakė ji.

— Šis vaikas nekaltas. Aš kaip mokytojas, kaip profesionalus jaunuomenės auklėtojas, negalėjau neatkreipti dėmesio, kad juo toliau eina mūsų bendri užsiėmimai, juo labiau reiškiasi jo dvasinė priespauda. Nežiūrint įvairiausių mano klausimų jis jokių nusiskundimų man nepareiškė. Vienintelis jo prašymas buvo leisti nueiti jam į Leliūnus pasimelsti prie savo tėvų kapo ir atlikti išpažintį. To jis pradėjo prašyti po išplakimo už jūsų sūnaus batukų valymą. Drįstu jus įtikinti, kad tuomet jo kaltės nebuvo. Tai buvo padaryta intriga ir šunybė jūsų sūnaus Jono. Jo prašymą atidėjau, pastebėdamas net, kad man apie tai neprimintų, nes tuo pasirūpinti pažadėjau pats. Taip praslinko keletas mėnesių. Po tos sunkios ligos, po to žvėriško kankinimo, jis manęs atsiprašė, kad apie tai man primena ir, puolęs ant kelių, su ašaromis maldavo išpildyti mano pažadėjimą. Jis manęs maldavo, kad jei negalėsiu su juo vykti kartu, tai kad leisčiau jį vieną pasimelsti prie tėvų kapų. Jis kankindamasis mane tikino, kad jį tenai traukia ir kad tenai jis nori atlikti išpažintį.

Aš, kaip mokytojas visą gyvenamąją vaikučio dramą supratau. Aš, tą žmogiškosios neteisybės auką, tą vargšą bedalį našlaitį griebiausi gelbėti. Aš buvau pas tamstos vyrą. Aš jam paaiškinau ir norėjau apie tai kalbėti su tamsta. Jis mane suprato, pareiškė, kad tai kiekvieno krikščionies prievolė panašius norus remti, leido mums vykti į Leliūnus ir pažadėjo apie tai informuoti tamstą.

Leliūnuose tas vaikutis išpildė tai, ką manęs prašė. Su klebonu pasisveikinęs jis tuoj nubėgo į kapus. Aš paprašiau klebono, kad kapuose atlaikytų pamaldas. Kai mes ir susirinę žmonės į kapus nuvykome, Antuką radome kryžių kniubščią begulintį ant savo tėvų kapo. Kaip jis laikėsi pamaldų metu, gali daug kas paliudyti iš dalyvavusių pamaldose. Tai atpasakoti negalima. Vaizdas ilgam pasiliks akyse tų, kurie visa tai matė. Kai pasibaigė pamaldos ir išsiskirstė žmonės, Antukas ant kapo tebegulėjo ir graudžiai verkė. Pakeliamas nesidavė. Jis šaukė savo tėvus ir tikino juntąs jų kvėpavimą. Klebonas priverstas buvo jį paimti ant rankų jėga ir iš kapų išnešti. Tamstai, kaip motinai tas jausmas turi būti suprantamas ir suprantama taip pat, iškamautos kūdikio sielos giluma. Tamsta motina. Aš tamstai apie tai daugiau nebeaiškinsiu. Tamsta pati tai privalai jausti ir suprasti.

Be žado iki vakaro išgulėjęs Antukas nuėjo atlikti išpažinties. Baigdamas savo išpažintį jis visas jaudindamasis ir drebėdamas šnibšdėjo: «aš žinau, savažudybė yra nuodėmė, bet aš nebeturiu jėgų, nebegaliu gyventi, aš nutariau mirti. Atleiskite man — melskitės

už mane»...

Klebonas buvo priblokštas. Jis ilgai, ilgai su juo meldė, šnekučiavo ir mokė jį.

Iki pusiaunakčio jis buvo paskendęs atgailoje ir prieš šventąjį altorių jis davė iškilmingą priesaiką tos nuodėmės išsižadėti.

Šiandieną po iškilmingų mišių jis priėmė šventąją komuniją. Jis atgimė, atgijo ir išnaujo nušvito. Jis buvo laimingas; jis vėl tikėjimu ir dvasia sustiprėjęs — atsistojo į spigliuotą erškečių taką, turėdamas vilties, kad sunkią valandą Dievas jo pasigailės.

Ir šiandieną, taip didžioje jam šventėje, priėmus šventuosius sakramentus, tamsta vėl stumi jį į naujas neužtarnautas kančias, atiduodi jį fiziškai kankinti ir išnaujo kamuoti jo suramintąją dvasią. Taip, tamsta turi visišką teisę su juo daryti tai, ką nori. Tai tamstos gyvas daiktas, tamstos baudžiauninkas... Bet neužmiršk, kad tamsta taip pat esi krikščionė, ir kad jis taip pat yra tikęs žmogus, turįs sielą ir jausmus, nors ir neturi valios.

Šiandieną jis laimingas, jam didi šventė — reta diena. Ir tą dieną nekaltą tikinčią sielą, tamsta vėl atiduodi žiaurioms kančioms.

Aš labai jus prašau, sustabdykite, kol ne vėlu, taip žiaurų ir neteisingą jūsų įsakymą ir netemdykite savo gyvenimo ir sąžinės tokiomis sunkiomis neteisybėmis ir nuodėmėmis...

Tai, kad tamsta pasiuntei jį kiaulių ganyti, nuoširdžiai sveikinu. Tenai, jam daug ramiau ir lengviau bus gyventi savo našlaičio dalį, negu tarp samdinių, kur iš visų pusių buvo apsuptas sužvėrėjusių žmonių ir intrigų.

— Turiu į tamstą dar vieną prašymą,—pailsėjęs jis tarė:

— Netyčia nugirdęs tamstos įsakymą patyriau, kad tamsta uždraudei netik rodytis tamstos akysna, bet ir pas mane nelandžioti, Aš visai pritariu, kad jis nesirodytų tamstos akysna: juo greičiau apie vaikutį užmirši tamsta ir jis tamstą užmirš, juo greičiau nusiramins ir tamstos ir jo dvasia. Aš prašysiu tamstą man leisti su juo matytis, tik laisvu laiku, ten toli laukuose už dvaro rūmų ribų, kur ganomos kiaulės, retkarčiais su juo pasišnekučiuoti. Sustiprinimas ir nuraminimas jo dvasios yra būtinas. Taigi neatsakykite man išpildyti mano prievolę, netik, kaip auklėtojo, bet kaip krikščionies. Tikėjimas be darbo—merdėja, — užbaigė Daubaras. Dvarininkė tylėjo...

— Jūsų tylėjimas—ženklas sutikimo ir leidimo. Aš jums labai dėkingas, — tarė Daubaras, nusilenkė ir išėjo.

Dvarininkė stovėjo vietoje. Daubaro žodžiai padarė jai gilų įspūdį.

— «Taip», — sau tarė ir lyg atsibudus, nerviškai paskambino.

— Tuoju pašauk čia Alzė, — įsakė atėjusiai kameristei.

Dvarininkės pašaukta, Alzė atskubėjo.

Ji jautė, kad iš visų pusių slenka debesys ir gali įvykti audra.

— Alzė, Antano nebauskit. Aš savo nutarimą pakeičiau, bet rytoj ryta, kad jis būtų savo vietoj ir ganytų kiaules.

Eikite ir tvarkykite, — atleido ją dvarininkė.

— Daubaras sugrįžo į savo kambarį ir pašaukė Aleksandrą.

— Ponas namie, — jo paklausė.

Ne, į svečius išvažiavo, — buvo atsakymas.

— Jeigu iki dešimtos valandos sugrįžtu, tai praneškite, kad aš dar šiandieną noriu jį matyti — ir duokite apie tai man atsakymą... Jei sugrįš po dešimtos valandos, tai jo nebetrukdykite.

Laikrodis išmušė septintą. Daubaras vaikščiojo po kambarį. Galima buvo matyti, kad jis kažką galvoja ir jaudinasi. Jis pradėjo galvoti atsigulęs lovoje. Tai taip pat jo nenuramino. Išmušė devintą. Pasigirdo į duris bildesys.

— Prašau, — iš lovos keldamasis atsakė Daubaras.

— Sugrįžo ponas ir savo kabinete laukia jūsų,— pranešė Aleksandras ir skubiai išėjo.

Daubaras apsitvarkęs savo tualetą, paskubėjo pas dvarininką.

— Ką gero pasakysit? — ištiesdamas Daubarui ranką, maloniai tarė dvarininkas. Namo jis grįžo labai gerai nusiteikęs nieko nežinodamas apie tai, kas įvyko.

— Aš atėjau jūs trukdyti. Turiu galutinai baigti senai jau pradėtą labai rimtą klausimą jūsų sunaus auklėjimo klausimu. Aš leisiu sau jums priminti, kad antrą ar trečią dieną man čia atvykus, turėjau, auklėjimo klausimu, tiek su tamsta, tiek su tamstos žmona, nemalonų pasikalbėjimą. Pagaliau sutikdamas pasilikti pas jus pastačiau ultimatumą — sąlygą, kad del susidėjusių aplinkybių būčiau priverstas jus apleisti, tai jus nereikšite man jokių pretenzijų ir leisite sugrįžti man į Vilnių. Šiandieną tas momentas jau atėjo. Aš prašau jus išpildyti jūsų pažadus. Daubaras kalbėjo tvirtai, nesvyruodamas.

— Ką tai reiškia? — nustebęs paklausė dvarininkas. — Atleiskite mane nuo nereikalingų komentarų. Mano dirksniai pasiekė maksimalio įtempimo. Visoki pasiaiškinimai be tikslo ir be naudos. Jūsų žmona, būdama pilnateisė šeimininkė, pagaliau pareiškė, kad Antukui susidariusioj čia atmosferoje ne vieta. Jis paskirtas tiesioginėms savo, baudžiauninko — paauguolio, pareigoms eiti. Jis nusiūstas į kiaulininką, — kiaulių ganyti.

Per tuos devynis mėnesius bendras mokymasis nenormalėse sąlygose, apie ką anksčiau esu įspėjęs — galutinai pagadino jūsų sūnų. Prašau man atleisti, bet jis pralenkė mano nujautimus ir pranašavimus. Mano akyse jis netik netikęs vaikas, bet tiesiog yra niekšas. Aš jo nekenčiu ir negaliu į jį žiūrėti. Aš čia ne kaltas. Aš buvau ir tebesu bejėgis jam perauklėti.

Toliau jo mokyti nebegaliu. Jūs suprantate, negaliu.

Man šlykštu. O savo jausmams prievartą daryti taip pat nenoriu. Visviena nieko iš to, jokios naudos nebus.

Dvarininkas tylėjo. Jis nesusivokė. Tonas ir mokytojo nervinimasis jam buvo nesuprantamas.

— Jūs man anuomet pareiškėte, kad esu pilnateisis savo valios šeimininkas, bet manyje turite vilties ir tvirtai manim pasitikite. Prašau man atleisti, kad jūsų vilties del susidariusių ir nuo manęs nepriklausančių aplinkybių, negalėjau pateisinti. Bet manau, kad pakrikimui mūsų gerų santykių pamato jokio nėra.

Aš visai jus suprantu ir kaip šeimyninį žmogų iš dalies pateisinu. Jums jokių pretenzijų nereiškiu. Tad tikiu, kad po trejetos dienų leisite man palikti jūsų namus ir išvažiuoti su aukštos pagarbos atsiminimais, — atsistodamas, baigė Daubaras.

Atsistojo ir dvarininkas.

— Ką padarysi. Priversti jus neturiu teisės. Atleidžiu jus su didžiausia širdgela. Aš — savo žodžio vergas, — ištiesdamas ranką tarė dvarininkas ir paspaudė Daubarui ranką.

Daubarą palydėjęs, dvarininkas nuvyko pas žmoną. — Kas atsitiko? — paklausė žmona.

— Ką tik pas mane buvo Daubaras. Jis atsisakė nuo tarnybos ir išvažiuoja į Vilnių, — atsakė dvarininkas.

— Ir tu sutikai?

— O kaip gi. Kitaip ir negalėjau. Esu savo žodžio šeimininkas. Aš atėjau paklausti, kas čia yra? Kodel ir kur priežastis? Jis niekad toks rimtas nebuvo; aiškiai buvo matyti, kad visai iškrikę dirksniai, nors save ir valdė. Jis pasakė: «Aš atėjau jus sutrukdyti; aš privalau užbaigti pradėtą mūsų kalbą, jūsų sunaus auklėjimo klausimu. Klausimas išspręstas nepajudinamai, komentarai nereikalingi». Ką tai reiškia? — pasakyk man.

— Taip, — patylėjęs tarė dvarininkė: — nemaniau, kad jis toks rimtas, patyręs ir savarankiškas auklėtojas. Na, ką gi padarysi. Atsisakė, tai atsisakė. Nesikrimsk Vincentai. Tikėk man, kad Jonukas paaugs, išsiblaivis, praeis laikas — vėjai iš galvos išnyks; vėliau ves žmoną ir taps puikiu, gerbiamu dvarininku, — ramino jį žmona.

— Man Instituto direktorius rekomendavo jį, kaip nepaprastai dorą ir patvarų

pedagogą.

Mums tai didelis nuostolis. Bet nieko nepadarysi.

Mokytojas, sugrįžęs iš dvarininko kabineto į savo kambarį, atsisėdo prie rašomojo stalo, paėmė Antuko atsiminimų sąsiuvinius, juos pavartė, vietomis perbėgo akimis, susikaupė ir pradėjo rašyti.

Laikrodis išmušė dešimtį. Jis rašė. Išmušė dvylika — jis dar teberašė. Visa aplinkui dvaro gyvija pasinėrė į gilųjį miegą — jis vienas tik budėjo, rašė. Pagaliau laikrodis išmušė tris — jis pradėjo parašytąjį skaityti.

Jis paskaitė, perskyrė į du voku, užrašė adresą, padėjo į stalčių ir pradėjo ruošti gultų.

Rytojaus dieną, pamokų metu Jonukas matydamas, kad Antuko nebėra, linksmi nusiteikęs, paskubėjo mokytojui paaiškinti, — kad Antukas daugiau nebeateis, nebesimokys ir kad jis jau kiaules gano. Šį Jonuko nudžiugimą ir šypsena atidi auklėtojo akis tuojau pastebėjo.

— Žinau, — jis atsakė. Ir tu tuo džiaugiesi? Ištikruju, kiaules ganyti reikėjo tau, nes tu nenori mokytis, tingi kaip asilas, o jis mokytis nori, gabus ir stropus.

— Štai, Jonuk, aš čia bebusiu, tiktai tris dienas. Jei nori dar su manim pasimokyti, tai per tas tris dienas gali pas mane ateiti. Jeigu nenori — gali neiti. Aš daugiau tavęs nebebausiu ir nebesirsiu jokių pamokų, aš grįštu į Vilnių.

— Kodel? — paklausė Jonukas ir jo veide pasirodė kerštingo džiaugsmo šypsena.

— Del to, kad tas, kuris nori ir gali mokytis kiaules gano, o tą, kuris tingi, sėdi prie knygos, kaip asilas ir nesimoko — aš jo mokytis nenoriu, — pasikarščiaęs Daubaras pasakė jam.

Jis susiprato, susigriebė, kad kaip auklėtojas, pedagogas, jis savo mokiniui taip sakyti neprivalėjo, bet jis Jonuko nekentė ir žiūrėjo jau į jį su panieka, tuo labiau, kad savo kalba ir pikta ironija jį Jonukas įerzino. Be to, Daubaras buvo žmogus, turėjo jausmus ir savo išvargintus dirksnius nevisad galėjo valdyti.

Jonukas tylėjo.

— Na, kaip nutarei? Ar per tas tris dienas mokysies? — paklausė jo mokytojas.

— Leiskite šiandieną pailsėti, — atsakė Jonukas.

— Gerai, ilsėkis. Visvien iš to poilsio nieko gero neišeis. Tu laisvas. Gali daugiau pas mane nebevaikščioti, mes daugiau nebesidarbuosim.

Jonukas mokytojui padėkojo ir išėjo.

Daubaras, atidaręs knygų spintą, ilgai kaž-ko ieškojo. Pagaliau rado. Vieną knygelę paėmęs pervertė lapus, ant greitųjų kai kuriose vietose akimis perbėgo, atvertė viršutinį knygelės viršelį ir kaž ką įrašė.

Paskui išėmė iš stalčiaus nedidelį savo paveikslėlį, kurį jam buvo vienas jo mokinių nupiešęs, taip pat į jį įrašė. Paveikslėlį įdėjo į tą pačią knygelę, savo valyžiuką pridėjo saldumynų, apsirengė ir išėjo. Jis pirmąjį susitikusį paklausė, kurioje pusėje yra dvaro kiaulidės ir tiesiog tenai nuėjo. Pasirodė, kad kiaulės buvo ganykloje.

— Eikite tenai, — modama ranka, aiškino jam viena bobšė. Daubaras, greitai buvo vietoje.

Tarp kitų piemenų jis išstolo pastebėjo liekną Antuko figurą, ten jis ir skubėjo.

Antukas stovėjo su ilgu botagu rankose. Pamatęs mokytoją, nauju savo padėjimu, Antukas lyg ėmė drovėtis.

— Sveikas, Antuk! Aš tavęs pasiilgau ir atėjau aplankyti.

Antukas apsidžiaugė ir sugriebęs mokytojo ranką pradėjo ją bučiuoti. Daubaras jį glamonėjo ir bučiavo. Antukas visas degė laime.

— Brangus ir geras mano mokytojau, kas dabar bus? — išsigandęs ir lyg bijodamas paklausė jo Antukas.

— Tai gi dėl to atėjau aš aplankyti tavęs, pasižiūrėti ir pakalbėti. Eikime į palaukę ir kur kalvutėj pavėsy atsisėsime. Yra čia tavo viršininkas? Kas toks? Aš jį paprašysiu, — paklausė Daubaras.

— Geras senelis, — atsakė Antukas. — Jis toks geras. Viską klausinėja ir taip meiliai su manim kalba.

— Pašauk jį čia man. Aš noriu su juo pakalbėti, — tarė mokytojas.

— Tuoju, — nudžiugęs tarė Antukas ir nubėgo piemenų link, kurie jau gerokai buvo nutolę, artinantis prie Antuko Daubarui.

Jis jau vedė ne augšto ūgio, sukumpusį senuką, rankose ilgą botagą laikantį. Tokį pat botagą turėjo ir Antukas. Šis botagas Antuko rankose mokytojui darė slegiamo įspūdžio. «Argi tinka šis botagas to liaudies perlo rankose — tokio gabaus ir mokytiis trokštančio vaikučio», atsidūsėjęs sau tarė mokytojas.

— Kuo pavarde, tėvuk? keldamas kepurę Daubaras paklausė priėjusį piemenį.

— Bazilius, — šis atsakė.

— Na, puiku. Man džiugu tamstą matyt, — pastebėjo mokytojas. — Štai Baziliau, atėjau su tamsta pasišnekėti. Aš išvažiuoju, ir atėjau paprašyti, kad šitą vaikutį žiurėtum, kaip tikrą savo vaiką. Jis visiškai našlaitis. Tai aukso vaikas. Jis paklusnus. Jei nusikals, tai nubauskite, bet nekaltą neskriauskite.

Piemuo atidžiai klausėsi. Antukas atsidėjęs sekė kiekvieną mokytojo žodį. Jis buvo, kaip perkūno trenktas, kai išgirdo, kad mokytojas išvažiuoja.

Jo akys pasruvo ašaromis. Jis susimąstė.

— Po trijų — keturių mėnesių, vėl čia atvažiuosiu, — pasakė Daubaras, pastebėjęs susijaudinimą ir ašaras vaikučio.

— Ar tamsta rukai, seneli? — jis paklausė,

— Kur čia piemuo nerūkys — nusišypsodamas atsakė senukas.

— Na, štai tamstai penkinę tabokui nusipirkti, — paduodamas banknotą tarė Daubaras.

— Ką, jūs, pone! Tai lobis. Tiek pinigų, kaip gyvas esu, niekad neturėjau, — bučiuodamas Daubarui ranką, dėkojo Bazilius. — Bet man jie ir nereikalingi, ką aš darysiu, — jis atsikalbinėjo.

— Na, nusipirkit maldaknygę, Išganytojo paveikslą ar dar ką nors kitą, — nurodinėjo Daubaras.

Knygos skaityt nemoku.

— Nieko, brangusis, jei tik panorėsi, tai ir skaitysi.

Bazilius nustebejęs pažiūrėjo į mokytoją.

— Šis vaikutis labai puikiai skaito. Jis tamstą išmokys, aiškino mokytojas. Jei norit pradėti mokytis, tai rytoj ir knygelių gausite.

— Norėte, tai labai noriu. Bet nepataikysiu. Sunku jau bus, — atsidusę Bazilius.

— Ne šventieji puodus lipdo, — šis vaikutis tikras mokslo meistras.

— Taip, taip, dedit, aš jus mokysiu ir butinai išmokysiu, — džiaugsmingai žadėjo Antukas.

— Kai aš čia sugrįšiu, tai iš mūsų sostinės — Vilniaus, atvešiu gražią pypkę ir maišelį. Tik prašau tamstos prižiūrėti mano vaikutį ir niekam neleisti skriausti. O dabar prašysiu leisti jį nueiti ten į šalį. Aš noriu su juo pakalbėti ir prieš išvažiuodamas duoti jam pamokymų, — kreipėsi į Bazilių Daubaras. — Jau dėl skriaudimo būkit ramūs. Neleisiu, juk jis visiškai našlaitis. Nuodėmė našlaičius skriausti, aiškino Bazilius. — O nueiti prašom, tik čia netoli. Aš iš pačios ponios gavau įsakymą Antuko nė vieno žingsnio nuo savęs neleisti.

— Na, tai ačiū, — tarė mokytojas ir paėmęs už rankos Antuką, nuvedė jį į palaukę ir atsisėdo.

— Matai, Antuk, aš išvažiuoju. Po trijų-keturių mėnesių atostogų čia atvažiuos

vyresnysis ponaitis. Jei jis tave pašauks ir pradės klausinėti, tai tu viską jam nieko neslėpdamas papasakok. Nebijok jo. Jis geras žmogus. Štai tau atminimui knygutė, perskaityk ją, išnagrinėk ir gerai, gerai atsimink. — Tuos žodžius ištaręs, Daubaras padavė Antukui knygelę.

— Ačiū, ačiū, — bučiuodamas mokytojui ranką, dėkojo Antukas. Perskaitė knygelės antraštę: «Kelias į amžiną laimę». Ten pat, mokytojo ranka buvo įrašyta: «Tą knygelę skaityk. Sustiprink savo tikėjimą. Atsiduok Dievo gailėstingumui ir pasieksi amžiną laimę. Tavo mokytojas Algirdas Daubaras. Repšionių dvaras 1848 m. balandžio m. 7 d.»

Kad Antukas ir knygelė ir įrašų buvo labai patenkintas, tai buvo matyti iš jo veiduko.

— O štai, tau, kad manęs neužmirštum, — pasakė mokytojas ir padavė jam voką. Antukas paėmė, bet nežinojo kas čia yra. Kai iš voko išėmė mokytojo paveikslą, tai jo džiaugsmui ir laimei nebuvo galo. Jis net šokinėdamas kartojo:—ačiū, ačiū, labai ačiū.— Jis paveikslą bučiavo. Jis puolė prie mokytojo ir taip pat pradėjo bučiuoti. Jis žiūrėjo čia į mokytoją, čia į paveikslą ir niekaip negalėjo atsigėrėti. Pagaliau jis apvertė atvirutę ir kitoje pusėje rado įrašą: «Mano brangiajam ir didžiū gabumų mokiniui Antanui Dumbriui — vaikučiui su aukso širdimi ir gilia religine morale. Neužmiršk Dievo. Melskis. Atsiduok jo valiai. Sek mūsų Išganytojo pėdomis ir turėsi visad ramią ir tyrą sažinę. Neužmiršk tave mylinčio mokytojo Algirdo Daubarą. Repšionių dvaras 1848 m. IV-7.»

Paskaitęs įrašą, vėl puolė dėkoti mokytojui. Jis nebežinojo kaip beišreikšti mokytojui savo džiaugsmą.

— Gražiausias atminimas. Kaip gyvas. Niekad jūsų neužmiršiu.

Šis vaikučio širdingumas ir džiaugsmas sujaudino ir patį Daubarą. Jis ir be to buvo jausmingas ir užjaučias žmones, o dabar jo paties išgyvenimai per tą laiką labiau jį paveikė ir nebegalėjo susivaldyti: per jo veidą, taip pat nuriedėjo ašaros. Jis prispaudė prie savęs Antuką ir ėmė bučiuoti.

— Mano gerasis, mano aukso vaikutis. Nors mes su tavimi skiriamės, bet tavęs niekad neužmiršiu, — tikino jį.

— Vadinas jūs visiškai išvažiuojat? — išsigandęs su liūdesiu paklausė Antukas.

— Taip, niekad nemeluoju mano aukso vaikelio. Iš Repšionių išvažiuoju visiškai. Daugiau čia nebegrįšiu. Man čia nebėra kas veikti. Bet tai nereiškia, kad mūdu su tavim visiškai persiskiriame ir niekad nesimatysim. Mes žmonės gyvi. Nors man nereikėjo viską tau pasakoti, bet kad nusiramintum, tai klausykis:

Šiandieną po pietų einu į Leliūnus pas kleboną ir paliksiu jam paketą ir laišką įduoti vyresniajam ponaičiui, kuris atvažiuos čia atostogų. Tai geras ir širdingas ponas. Aš jį prašau, jis tavęs neapleis ir viskas bus gerai. Melskis, lauk jo ir neužmiršk manęs. Net seniui Baziliui apie tai nekalbėk. Neduok Dieve, kad apie tai sužinotų dvarininkė, tai tave išsiųstų ten, kur abudu su klebonu negalėtume tavęs surasti. Nuo senuko niekur neatsitrauk. Kantriai lauk ponaičio atvažiuojant — paaiškino mokytojas.

— Kas gi čia? — pastebėjęs, ant pečių pakulninį maišelį, paklausė Daubaras.

— Tai ima visi piemenys, eidami į lauką. Čia įsidedame duonos, — ir išėmęs iš maišelio Antukas parodė keletą plutelių apdegusios duonos.

— O kodėl tavo tik vienos plutos? — nustebęs paklausė mokytojas.

— Aš jas paėmiau iš senelio Baziliaus; o jam atidaviau minkštimą. Jo, rodos, netik silpni dantys, bet visai jų neturi, — juokdamas paaiškino Antukas.

— Na, duok šen savo maišeli, geradari. — Mokytojas paėmė ir iš savo valizėlio į jo maišelį supylė visus, kiek buvo saldumynus ir pyragaičius.

— O dabar reikia skubėti namo, jau antra valanda, — į laikrodį žvilgterėjęs tarė Daubaras.

Jis Antuką dar pabučiavo ir nuėjo namo.

Daubaras, kaip begalėdamas greičiau skubėjo baigti reikalus, išpildyti savo prievolę

našlaičio atžvilgiu ir išvažiuoti. Repšioniuose pasilikti jam dabar buvo sunku ir nemalonu. Be to, tinginys Jonukas paspruko, net nuo paskutinių valandų, kada mokytojas norėjo su juo pasišnekučiuoti, išnagrineti jo pasielgimus Antuko atžvilgiu. Del to, mokytojui net nejauku buvo pietų metu sėdėti prie stalo.

Po pietų Daubaras išėjo į Leliūnus pas kleboną. Jis viską nupasakojo apie netikėtus Repšionyse įvykius. Jis nupasakojo, kad Antukas kiaules gano, kad neleista iš ten niekur jam atsitraukti, kad dvarininkės priežiūrimas ir sekamas, ir kad Antukas yra globoje gerojo senuko, piemens Baziliaus. Jis prašė kleboną, kad kaip nors per zakristijonienę, ar kitaip kaip, palaikytų su vaikučiu ryšius ir jį paremtų.

— O aš, — tarė Daubaras, — rytoj, arba vėliausia poryt, išvažiuoju į Vilnių. Šį pakieta ir laišką, adresuotus vyresniojo ponaičio Tado vardu, paliksiu pas jus. Aš jų neužlipdžiau, nes norėjau, kad jų turinį žinotum ir tamsta. Perskaitykit, jei ką reikės ištaisysim, jus užlipdysit, o kai atvažiuos, tai tuojau per patikimą žmogų arba pats į rankas įteiksi šią laišką. O kai jis atvažiuos, arba atsiųs savo įgaliotinį, tai tuo kart įteikit ir pakieta. Tadas atostogų į Repšionis atvažiuos po trijų — keturių mėnesių.

— Aš manau, kad į mano laišką jis vistik atsilieps.

Jei jis, tiek į laišką, tiek į vaikutį reaguos indiferentiškai, tai jis man atsakys. To aš jį prašau. Jei jis nieko neatsakytų, nors netikiu, tai prašyčiau man pranešti, kad pakietas neįteiktas, — tuomet žinosiu kas toliau reikia veikti. Aš savo brangiam Antukui žūti neleisiu. Neleisiu jam supelėti tojo baudžiauninko vergovėje.

Tai tyriausias deimantas. Tokie vaikai retai randami ir lygus perlui. Juk tai liaudies vertybė — jos lobis.

Tai jos pasididžiavimas ir galia. O kiek tokių liaudies brangenybių dingsta, žūna. O kokios jų aibės per gyvenimą praeina nepastebėtos, — pastebėjo ir susimąstė Daubaras.

— Taip, per tą dešimtį mėnesių labai Antuką pamilau... Savo vaikų neturiu. Meilės ir tėviškojo prisirišimo jausmo nepažįstu; bet man atrodo, kad aš jį myliu taip, kaip tikrąjį savo sūnų. Gal... dar... dar daugiau... Man labai sunku su juo skirtis... Taip, aš jam žūti neleisiu. Ir jei Tadas neatkreiptų į jį reikalingo dėmesio, tai paimsiu jį pas save. Aš jį išpirksiu, duosiu jam laisvę ir padarysiu žmogumi, — tvirtai ir ryžtai pabaigė mokytojas.

Klebonas švito džiaugsmu.

— Na, o dabar leiskit atsisveikint, skubėsiu namo atsistodamas tarė Daubaras.

Ne, mielas, — ką tik pasakei, kad esi bevaikis; Repšionyse niekas nelaukia; Jonukas tikrai džiaugiasi, kad jus išvažiuojat. Iki devintos valandos — iki vakarienės dar daug laiko ir aš jūsų neišleisiu.

Pirmiausia mūsų pareiga padėkoti Viešpačiam Dievui už gerą pradžia ir laimingą pabaigą. Paskui pavaikštinėsime, užeisime aplankyti mūsų Antuko tėvelių kapo, po poterėlį sumesime ir tuomet aš jus atleisiu. Mes užkąsim, duosiu jums savo arklius, pasitenkinęs kalbėjo kunigas Juozas ir sodindamas svečią pilnas rūpesnio ir nuoširdumo, tęsė:

— Aš tikiu, kad Antuką dar pamatysi ir viską jam papasakosi. Aš prašysiu jam pasakyti, kad kiekvieną ketvirtadienį, ketvirtą valandą po pietų aš einu pasimelsti prie jo tėvelių kapo, o taip pat nuneškit jam, neužmiršuolių ir našlaičių puokštę, kurią nuo kapo suskinsim.

Jas tesudžiovina ir laiko kaipo atsiminimą ir linkėjimą nuo ilsinčių jo tėvelių.

— Tai ištikrųjų puiku. Kaip šito nedasiprotėjau.

Tai dvasiškai parems mūsų kankintinėį. Aš sutinku. Aš viso pasiruošęs jums padėti apsidžiaugė Daubaras ir pasiliko vakarieniauti.

Vėlų vakarą draugiškai, kaip seni prieteliai, nauji mūsų pažįstami persiskyrė.

Kitą dieną Daubaras matė Antuką paskutinį kartą. Jis įdavė jam nuo tėvelių kapo nuskintas gėles, pasakė, kad prie kapo kas ketvirtadienį kunigėlis meldžiasi ir kad vakar jie abu meldėsi. Antukas džiūgavo ir nesumanė net, kaip savo dėkingumą išreikšti.

Daubaras įdavė Antukui knygeles Baziliui mokyti, o taip pat gražino jam atgal tuos du sąsiuvinį apie jo tėvėlių gyvenimą. Įteikdamas jam Daubaras tarė. «Saugok juos, kaip savo akį. Tai tavo pasididžiavimas. Tai reti gyvenimo dokumentai. Tai gyvi liudininkai. Saugok šiuos sąsiuvinįs, kaip savo šventovę».

Pagaliau atėjo abiem sunkiausioji — persiskyrimo valanda. Daubaras Antuką išbučiavo ir laimino jį, kaip tikrą savo sūnų. Tai buvo sunkus momentas. Atsiskyrimas buvo širdingas, jaudinąs, — sunkus. Vaikutis verkė ir kukčiodamas kartojo: — «vėl aš vienas, visiškas našlaitis... O, koks aš nelaimingas!..» Mokytojas kaip bemokėdamas jį guodė, bet ir pats sielojosi. Jis išvisur iškrapštė savo saldaniųs, pyragaičius ir atidavė Antukui, bet tuo jo nenuramino. Antukas jam dėkojo, bet gaudžiai verkė.

Auštant, iš vakaro su visais dvariškiais atsisveikinęs ir prieteliškai pasibučiavęs su dvarininku, kuris reiškė jam savo gailėsio, Daubaras išvažiavo.